

Педагогічний вісник

2026

№ 1-2

ШЕВЧЕНКО В КОЖНОМУ СЕРЦІ: ДУХОВНА ВЕРТИКАЛЬ НАШОЇ НЕЗЛАМНОСТІ

Для освітянської спільноти Черкащини 2026 рік проходить під знаком особливого осмислення спадщини Тараса Шевченка, чия постать сьогодні стала справжньою духовною вертикаллю нашого спротиву. Ми вшановуємо Кобзаря не просто як геніального класика, а як «духовного воїна» та пророка, чие слово «Борітеся – поборете!» є головним меседжем сучасної боротьби за свободу. Для нашого регіону це вшанування є передусім глибоким «Шляхом до Тараса», адже Черкащина – це земля Кобзаря, де кожне містечко, від Канева до Моринців, є живим центром єднання громади. Канівська Чернеча гора залишається для кожного педагога головним місцем сили, куди ми приходимо за мудрістю та незламною вірою в Україну.

Сучасна школа наповнює ці традиції новим змістом: від марафонів поезії до інтерактивних цифрових проєктів, де віртуальні екскурсії музеями та інноваційні візуалізації наближають образ поета до серця кожної дитини. Через сучасну музику, що кладе шевченківські рядки на актуальні ритми, та через нові мистецькі форми ми допомагаємо молоді відчувати Шевченка «своїм», роблячи його ідеї частиною власного світогляду. Березневі Шевченківські дні для нас – це час справжнього «перезавантаження» національних сенсів, коли через вшанування пам'яті ми гартуємо дух нації та плекаємо в учнівській молоді гідність і безмежну відданість Батьківщині.

Пам'ять про Тараса на Черкащині – це жива енергія перемоги, що єднає покоління навколо вічних ідеалів правди та волі.

Засновник журналу:
Черкаський обласний інститут
послідипломної освіти педагогічних
працівників

Ресстраційне свідоцтво
ЧС № 1034 ПР від 20.09.2018

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н. М. Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський обласний інститут послідипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради", кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти України, доцент (головний редактор)

Г. А. Назаренко, проректор з наукової-методичної роботи інституту, доктор педагогічних наук, професор (науковий редактор)

К. М. Криворот (заступник головного редактора)

Н. І. Лісова, проректор з питань зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти інституту, доктор педагогічних наук

Ю. І. Завалевський, перший заступник директора Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», доктор педагогічних наук, професор

Т. В. Черкашина, доктор педагогічних наук

Т. К. Андрющенко, доктор педагогічних наук, професор

С. А. Гаряча, кандидат педагогічних наук

О. В. Крутенко, кандидат педагогічних наук

Ю. М. Зоря, кандидат педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В. М. Шемшур

Відповідальний за друк **В. М. Шемшур**

Думка редакції не завжди збігається

з думкою автора

Редакція рукописів не рецензує і авторам не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей відповідають автори публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОПОПП
Протокол №1 від 02.03.2026
Підписано до друку 10.04.2026
Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 5,5

Зам.№ 1766

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,

КНЗ "ЧОПОПП ЧОР",

т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

ОСВІТА 21 СТОЛІТТЯ

Сузір'я найкращих: підсумки всеукраїнського конкурсу.....	2
Тарас Шевченко: постать, що переросла епоху.....	4
Зоря Ю.М. «STEM-освіта – технологічна мова майбутнього!».	
Про Черкаський регіональний фестиваль з робототехніки.....	7

НАУКА-ШКОЛІ

Крутенко О.В. Духовні цінності як фундамент незламності: актуальність педагогічної системи О. Захаренка в умовах війни.....	9
Теслюк П.В. Застосування інтерактивних методик у роботі практичного психолога закладу освіти.....	11
Сотула О.В. Фінансова стійкість як фундамент ментального здоров'я педагога.....	14

ВИРОЩУЄМО УКРАЇНСТВО: ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНЯ

Гаряча С. А. Визначальна роль керівника у формуванні національної та громадянської ідентичності в закладах загальної середньої освіти.....	16
Лемешева Н.А. Виховуємо українське в кожному дитячому серці засобами мистецтва.....	21
Бугайчук Н.В. Шляхи утвердження українських цінностей у сучасному освітньому просторі.....	24
Неумитий В.М. Бути громадянином/громадянкою України як свідомий вияв власної ідентичності. Розробка уроку з предмета «Громадянська освіта». 10 клас.....	28
Веретільник Н.О. Формула української стійкості. Сценарій виховного заходу для учнів 8-9 класу.....	31
Семерунь Р.В. Код українства: з чого будується наша ідентичність? Розробка уроку-квесту для учнів 8 класу.....	33

МЕТОДИКА. ДОСВІД

Леснікова Ю. В. Критичне мислення в умовах інтеграції штучного інтелекту в освітній процес.....	37
Якухіна Н.О. Інклюзія як пріоритет: стратегічні вектори розвитку безбар'єрного освітнього простору. Із досвіду роботи Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 8 Черкаської міської ради Черкаської області.....	38
Мозгова В.І. Емоційний світ особливий дитини: як зрозуміти і підтримати.....	41
Горьова І.М. Розвиток зв'язного мовлення дітей з ООП: сучасні методики корекційно-розвиткової роботи.....	44
Чернуцька Н.І. Використання ігрових технологій на уроках фізики в умовах інклюзивної освіти. Із досвіду роботи.....	47
Северінова А.М. Розвиток професійних та особистісних компетентностей учителів фізики.....	50
Миронова І.М. Гарт розуму. Розробка математичного свята-турніру для учнів 6-8 класів.....	54
Стеблина В.М. STEM-освіта у коледжі: можливості реалізації на уроках фізики та вплив на професійну успішність випускників.....	57
Макаренко В.В., Кобзар В.В. Вивчення раціональних чисел у 6 класі. Розробка бінарного уроку-подорожі з математики і англійської мови для учнів 6 класу.....	59
Медведчук В.В. Досліджуємо таблицю множення. Розробка уроку з математики для учнів початкових класів.....	63
Сліпенко Г.В. Стартперка видавничої справи: Олена Пчілка.....	65
Василенко А.В. Працюємо з текстом. Розробка конспекту уроку з української мови та читання для 4 класу за модельною програмою Р.Б. Шияна.....	67
Бурчак Н. Б., Кравченко М. В. Інтерактивний урок історії у 7 класі: сучасні методи та активні форми навчання.....	70
Мальованець Л.С. Фізичні вправи як ресурс емоційної стійкості.....	74

МЕРИДІАН ВИХОВАННЯ: ДИТИНА, РОДИНА, УКРАЇНА

Бандура Л.В. «Козачатами стаємо — Україну бережемо!».	
Розробка виховного заходу :посвята у козачата.....	76
Дон А.П. Українці прагнуть миру: розмова з дітьми про найважливіше. Розробка виховної години для учнів середнього шкільного віку.....	78
Сокурченко Л.О. Патріотичне виховання дошкільників за програмою «Дитина» в умовах сучасних суспільних викликів.....	80
Роїк Л.В. Під крилом родинного тепла. Сценарій родинного свята для учнів середнього шкільного віку.....	84
Маціборко В.С. « Вареники – божі хваленики». Розробка виховного заходу для учнів 5 – 10 класів.....	85

СУЗІР'Я НАЙКРАЩИХ: ПІДСУМКИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ

Щоб дати учневі іскорку знань,
учителю треба ввібрати в себе ціле море світла.

Василь Сухомлинський

Освіта — це зброя, чий ефект залежить від того, хто тримає її в руках. Сьогодні, коли виклики часу вимагають від педагога не лише глибоких знань, а й надзвичайної емоційної витривалості та креативності, конкурс **"Учитель року – 2026"** став справжнім свідченням професійної незламності.

Обласний етап змагань зібрав на своєму небосхилі ціле сузір'я талановитих, відданих справі фахівців, які щодня, попри тривоги та виклики воєнного стану, перетворюють звичайні уроки на простір натхнення та безпеки. Це свято професійної майстерності вкотре довело: наші вчителі — це не просто транслятори знань, це архітектори майбутнього, які формують нове покоління українців.

Цьогоріч за звання кращого у професії змагалися **65 освітян**, доводячи, що українська школа залишається простором незламності та розвитку навіть у найскладніші часи. Шлях учасників до нагород був тернистим, але яскравим. Із листопада по лютий педагоги проходили випробування, що вимагали не лише високої фаховості, а й титанічної витримки. На першому етапі вчителі вражали журі глибиною есеїв, методичними експромтами та вмінням розв'язувати найскладніші педагогічні ситуації. Фінал, що тривав із 3 по 6 лютого, зібрав **21 найкращого представника освітянської спільноти** — від Канева до Жашкова, від Лисянки до Тернівки. Представлені «Майстерки», дистанційні уроки та інноваційні проєкти стали справжнім майданчиком майбутнього. Професійна майстерність оцінювалася у чотирьох номінаціях. Найчисленнішою стала категорія **«Початкова освіта»**, що об'єднала **27 педагогів**. За перемогу також змагалися **19 фахівців у номінації «Англійська мова»**, **11 знавців математики та 8 вчителів громадянської освіти**.

Урочистості нагородження відбулися **10 лютого 2026 року** в актовій залі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» і розпочалися із вшанування **Хвилиною честі** воїнів Світла — освітян Черкащини, які змінили шкільні класи на окопи та віддали життя за незалежність України. Як було зазначено під час проведення заходу, наразі **524** працівники сфери освіти області беруть участь у російсько-українській війні, із них — **142** — педагогічні працівники. Саме завдяки мужності наших захисників черкаські педагоги мають змогу продовжувати свою професійну місію

та підкорювати нові вершини майстерності. Тож після хвилини пам'яті увага залу була прикута до тих, хто тримає освітній фронт сьогодні і став фіналістом.

В актовій залі інституту було представлено тих, чия педагогічна зірка засяяла найяскравіше, хто зумів поєднати інноваційні методики із щирою турботою про кожного учня. Лідери освіти нашої області, переможці, які тримають освітній стрій та наближають нашу спільну Перемогу силою знань і власного прикладу, фіналісти обласного туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2026» — це **12 педагогів Черкащини**, які продемонстрували найвищі результати у таких професійних номінаціях:

НОМІНАЦІЯ «АНГЛІЙСЬКА МОВА»

1. Іремадзе Марина Тенгізівна — учитель англійської мови Маньківського НВК «Заклад загальної середньої освіти I-III ступенів – гімназія» Маньківської селищної ради.

2. Омел'яненко Олена Миколаївна — учитель англійської мови Першої міської гімназії Черкаської міської ради.

3. Ступник Анжела Олександрівна — учитель англійської мови Опорного закладу «Лисянський ліцей № 1» Лисянської селищної ради.

НОМІНАЦІЯ «ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА»

1. Лукієнко Артем Олександрович — учитель історії та громадянської освіти Канівської ЗОШ I-III ступенів № 1 імені Тараса Шевченка Канівської міської ради.

2. Перевізник Ігор Григорович — учитель історії та громадянської освіти Черкаського гуманітарно-правового ліцею Черкаської міської ради.

3. Шапран Катерина Віталіївна — учитель географії та громадянської освіти Руськополянського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 2 Руськополянської сільської ради.

НОМІНАЦІЯ «МАТЕМАТИКА»

1. Кравченко Ліана Валеріївна — учитель математики Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 13 Черкаської міської ради.

2. Лесик Ольга Костянтинівна — учитель математики та інформатики Золотоніської гімназії імені Семена Скляренка Золотоніської міської ради.

3. Черненко Ольга Павлівна — учитель математики НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 – колегіум» Смілянської міської ради.

НОМІНАЦІЯ «ПОЧАТКОВА ОСВІТА»

1. Галат Наталія Костянтинівна — учитель початкових класів Золотоніської гімназії імені Семена Скляренка Золотоніської міської ради.

2. Корінна Юлія Віталіївна — учитель початкових класів Тернівського ліцею Тернівської сільської ради.

3. Тичук Тетяна Валеріївна — учитель початкових класів Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 33 імені Василя Симоненка Черкаської міської ради.

Вітаючи педагогів, генерал-майор, начальник Черкаської ОВА Ігор Табурець наголосив на стратегічній важливості вчительської праці: «Учительська праця — це енергія розвитку, з якої постають лідери. Педагог формує цінності та виховує громадян, від яких залежить майбутнє нашої держави».

Фіналісти взяли участь у творчому змаганні «УЧИТЕЛЬ 360°», де презентували свою особистість через відеовізитки (відео про себе займало півтори хвилини, але продемонструвало різні грані учительської особистості: професійність, креативність, харизму, почуття гумору, людяність — усе те, чим підкорюються серця учнів, колег, друзів). Глядачі в залі мали змогу обрати свого фаворита за допомогою онлайн-голосування.

За результатами оцінювання почесне **I місце** та право представляти область на всеукраїнському етапі здобули:

Англійська мова: **Анжела СТУПНИК** (ОЗ «Лисянський ліцей №1»);

- Громадянська освіта: **Ігор ПЕРЕВІЗНИК** (Черкаський гуманітарно-правовий ліцей);
- Математика: **Ольга ЛЕСИК** (Золотоніська гімназія ім. С.Д. Скляренка);
- Початкова освіта: **Тетяна ТИЧУК** (Черкаська СШ №33 ім. В. Симоненка).

Срібні та бронзові призери:

- **II місце:** Олена Омел'яненко (Черкаси), Катерина Шапран (Руська Поляна), Ольга Черненко (Сміла), Юлія Корінна (Тернівка).
- **III місце:** Марина Іремадзе (Маньківка), Артем Лукієнко (Канів), Ліана Кравченко (Черкаси), Наталія Галат (Золотоноша).

Ректор ЧОПОПП **Наталія ЧЕПУРНА** оголосила результати глядацького голосування та вручила спеціальний приз глядацьких симпатій **Анжелі Олександрівні Ступник**, учителю англійської мови Опорного закладу «Лисянський ліцей № 1» Лисянської селищної ради.

Призерів, які посіли II та III місця, привітали заступник голови ОДА **Олександр ШАМРАЙ** та начальник управління освіти і науки **Валерій ДАНИЛЕВСЬКИЙ**, вручивши їм дипломи, квіти та цінні подарунки. Кубки переможців, почесні дипломи та сертифікати на отримання обласної премії імені Олександра Захаренка лідерам конкурсу вручив особисто начальник Черкаської ОВА **Ігор ТАБУРЕЦЬ**.

Атмосферу свята створювали вихованці вокальної студії «Беліссімо» Черкаської спеціалізованої школи №20 Черкаської міської ради, які подарували присутнім багато яскравих музичних номерів. Дитячі вітання додали заходу особливого емоційного забарвлення, вкотре підкресливши *головну місію педагога* — розкривати та запалювати таланти.

Загалом, цьогорічний конкурс «Учитель року – 2026» став не просто змаганням, а потужним доказом того, що освітяни Черкащини, попри всі виклики, залишаються джерелом натхнення, креативності та незламної віри в переможне майбутнє України.

Післямова: Естафета педагогічної мудрості

Конкурс «Учитель року» — це не просто змагання за звання найкращого. Це літопис професійного зростання, де кожен рік додає нові імена до золоті скарбниці Черкащини. За час існування цього престижного професійного форуму наш край перетворився на справжню кузню педагогічних талантів:

- **Масштабність:** Понад **7 500** освітян Черкащини пройшли крізь вогонь районних та міських етапів, демонструючи фахову майстерність і готовність до змін.

- **Творчий пошук:** Більше ніж **2 400** педагогів представили свої авторські методики та інноваційні здобутки в обласному турі, задаючи високу планку для всієї України.

- **Визнання:** **150 найкращих вчителів** вибороли почесне право представляти нашу область на всеукраїнському рівні. Переважна більшість із них стали лауреатами та дипломантами, довівши, що освіта Черкащини — це знак якості, мудрості та незламності.

Особливу роль у цьому успіху відіграє злагоджена робота команди фахівців **комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»**. Саме завдяки професійному супроводу (цього року) — науковців Світлани **ГАРЯЧОЇ**, Людмили **ЮЩЕНКО**; методистів—Галини **САВИЦЬКОЇ** Галини, Тамари **БОРОДАЙ**; Любові **БОРОВЕЦЬ**, Ірини **ТИЩЕНКО**, Людмили **ДОБРОВОЛЬСЬКОЇ** наші вчителі отримують той необхідний імпульс та підтримку, що дозволяють їм перемагати на найвищому рівні. І кожного року спільними зусиллями ми створюємо простір, де педагогічна ідея перетворюється на реальний результат.

Сьогодні ці цифри — не просто статистика. Це тисячі дитячих доль, запалених цікавістю до знань, це сотні сучасних уроків, проведених всупереч викликам часу, і це непохитна віра в майбутнє нашої держави. Кожен учасник конкурсу — від районного центру до обласного міста — є частиною великої сили, що тримає наш інтелектуальний фронт.

Попереду на наших переможців чекає найвідповідальніший іспит. Другий (всеукраїнський) тур конкурсу планується на **квітень – травень 2026 року**.

Ми щиро бажаємо нашим конкурсантам удачі, козацького гарту та невичерпного творчого натхнення! Нехай ваш шлях до перемоги буде світлим, а підтримка колег та учнів додає крил. Віримо, що сузір'я найкращих вчителів Черкащини поповниться новими всеукраїнськими нагородами!

Матеріал підготувала Катерина Криворот

ТАРАС ШЕВЧЕНКО: ПОСТАТЬ, ЩО ПЕРЕРОСЛА ЕПОХУ

9 березня 2026 року виповнилося **212 років** від дня народження видатного українського поета та художника Тараса Григоровича Шевченка (1814–1861). Також у 2026 році Україна відзначатиме **65-річчя заснування Національної премії імені Тараса Шевченка** — найвищої державної нагороди за вагомий внесок у розвиток культури.

Постать Тараса Григоровича Шевченка в українському пантеоні посідає місце, яке неможливо виміряти лише літературними критеріями. Це рідкісний в історії приклад того, як одна людина здатна стати фундаментом ідентичності цілого народу, трансформувавши розпорошені історичні спогади та пригноблену мову в потужну національну ідею. Життєвий шлях Шевченка вражає своєю парадоксальністю, адже він зумів подолати дистанцію від безправного кріпака до вільного художника й інтелектуала, чие слово стало небезпечнішим за будь-яку зброю.

Поява Шевченка в середині XIX століття стала переломним моментом. Вихід «Кобзаря» не просто розширив межі письменства, а фактично дав українцям право бути господарями власної історії. Поет не лише описував страждання — він наділив народ силою, звернувшись до нього як до нації, що має право на гнів, гідність і свободу. Навіть десятиліття заслання та заборон не змогли зламати цей внутрішній стрижень, який перетворив його на живий символ опору тиранії.

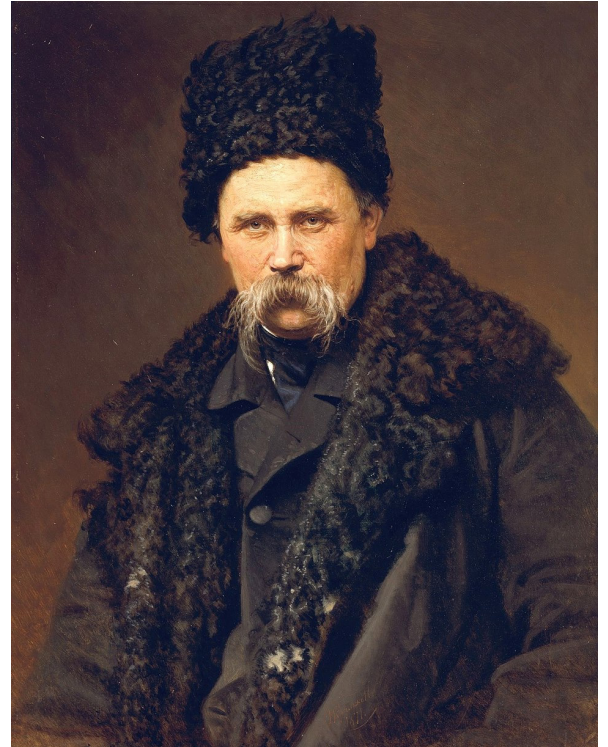
Особливої гостроти постать Шевченка набула в контексті сучасної повномасштабної війни, коли його слово перейшло з академічних аудиторій безпосередньо в окопи та на шеврони українських захисників. У моменті найвищого екзистенційного напруження нація інстинктивно звернулася до того, хто першим і найгучніше артикулював загрозу з боку імперії.

Сьогодні ми спостерігаємо дивовижну трансформацію образу поета: з традиційного дідуса у смушевій шапці він постає як сучасний воїн, чий погляд із численних муралів та плакатів додає впевненості у боротьбі. Його «Борітеся — поборете!» стало не просто цитатою з підручника, а стратегічним гаслом українського спротиву, яке об'єднує мільйони людей навколо ідеї остаточної перемоги над багатовіковим ворогом.

Ця актуальність зумовлена тим, що Шевченко ще у XIX столітті розкрив справжню природу російського імперіалізму. Він дав українцям не лише мову для висловлення болю, а й етичний фундамент для праведного гніву. Саме тому в деокупованих містах і селах першим кроком до відновлення життя стає повернення пам'ятників Кобзареві на їхні законні місця. У цій війні за право на існування Шевченко постає духовним щитом, що нагадує: наша ідентичність непохитна, а воля до свободи сильніша за будь-яку армію світу.

Сьогодні, через понад два століття, творчість Кобзаря залишається дивовижно сучасною. Його

тексти резонують із кожним новим викликом, стаючи джерелом сили в моменти боротьби. Ми сприймаємо Шевченка не як далекого класика з підручника, а як сучасника, чії пророцтва та заклики до єдності звучать нині так само актуально, як і в часи їхнього написання.

Шевченкова поема «Кавказ» у контексті сучасної війни постає як один із перших у світовій літературі маніфестів антиколоніалізму. Поет із неймовірною точністю описав цинізм імперської машини, яка несе лише руїни та рабство. Центральним образом твору є Прометей, чию печінку щодня клює орел, але не може виклювати дух. Ця метафора стала живою реальністю для кожного українця: ворог може нищити інфраструктуру, але він безсилий перед внутрішньою свободою.

Не менш важливим для осмислення нашого стану є посланіє «І мертвим, і живим, і ненародженим...». Рядок «В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля» став фундаментом сучасної державної стратегії. Поет вчить нас, що зовнішня незалежність неможлива без внутрішнього звільнення від меншовартості.

Об'єднуючи ці два твори, отримуємо чітку духовну дорожню карту: безкомпромісна боротьба із зовнішнім агресором у «Кавказі» та невпинна праця над національною свідомістю в «І мертвим, і живим...». Шевченко створив інтелектуальну зброю, яка допомагає не лише вистояти під обстрілами, а й усвідомити, за який саме світ ми боремося. Він нагадує, що Україна — це не просто територія, а простір правди, який потребує щоденного захисту й осмислення. Завдяки цим текстам ми розуміємо: нинішня війна — це

фінальний етап того протистояння, про яке Кобзар говорив ще тоді, коли світ вважав нас лише німою провінцією імперії.

Постать Тараса Шевченка є центральним елементом української ідентичності, адже він зумів перетворити етнографічні риси народу на свідому політичну та культурну волю. Яскравим прикладом такої трансформації є поема «Гайдамаки», де поет переосмислює народні перекази про стихійне повстання і створює величний епос про прагнення нації до свободи. У цьому творі етнографічна пам'ять про минуле стає основою свідомої політичної позиції, що доводить: народ — це не безлика маса, а рушійна сила історії, здатна на рішучий спротив заради своєї гідності. Описуючи боротьбу козацтва, Шевченко фактично закладає фундамент української ідентичності як ідентичності волелюбної та непокірної, де право «панувати у своїй сторонці» стає головним життєвим орієнтиром.

Як зазначає дослідниця творчості Шевченка, голова Товариства «Просвіта» Львівської політехніки Христина Бурштинська: «Шевченко став духовним батьком трьох наших революцій: Революції на граніті, Помаранчевої революції і Революції гідності. Всі, хто вважає себе частиною української нації, носять у собі його пам'ять, його могутні гени і його віру в життєдайні сили нації...»

У Ліни Костенко знаходимо максиму: «Народ шукає в геніях себе». Шевченко для нас поза простором і часом. Його любов до України була такою потужною, що змогла в мертвому попелищі національного життя викресати іскру вогню. Силою слова й духу він урятував народ від зневіри, відчаю та духовного безсилля. Великі літературні й мистецькі твори дарують безсмертя, бо тривають у часі. Шевченко зробив нашу націю безсмертною, плекаючи й загартовуючи її духовну основу. Це дало йому право сказати: «Історія мого життя є частиною історії мого народу».

Вшанування пам'яті Кобзаря

Протягом багатьох років українська спільнота вшановувала пам'ять Кобзаря не лише традиційними покладаннями квітів до численних пам'ятників, а й через глибоке внутрішнє осмислення його заповітів, що втілювалося у щорічних березневих читаннях, наукових конференціях та урочистих академіях. У кожній родині «Кобзар» займав почесне місце поруч із хлібом та іконами, стаючи справжньою світською Біблією, за якою вчилися читати, мислити й любити рідну землю. З часом це вшанування вийшло за межі літературних вечорів і трансформувалося

у масштабні мистецькі фестивалі, театральні постановки та музичні проекти, де слово поета поєднується із сучасними ритмами, доводячи, що пам'ять про нього жива, динамічна й здатна надихати нові покоління до боротьби за свободу.

Нині традиція березневого вшанування Кобзаря перетворилася на загальнонаціональну акцію **«Шевченко закликає, Україна перемагає!»**. Ця ініціатива об'єднує сотні політиків, військових і лідерів думок, для яких читання шевченківського слова стало способом мобілізації духу. Слово поета, залишене нам у спадок, сьогодні функціонує як психологічна та ідеологічна сила, що згуртовує не лише українців усередині країни, а й світову спільноту навколо нашої боротьби. У цьому контексті березень став не просто місяцем пам'яті, а часом маніфестації нашої незламності.

Шевченківські дні тепер — це не про минуле, а про те, як його пророцтва допомагають вистояти в сьогоденні. Ми бачимо в ньому не просто генія літератури, а надійного побратима, чия присутність у культурному та візуальному просторі додає впевненості: доки з нами Кобзар, доти наша правда і наша воля залишатимуться нездоланими.

Показово, що **65-та річниця заснування Національної премії України імені Тараса Шевченка** постає не просто календарним ювілеєм, а фундаментальною віхою в історії становлення української ідентичності. Заснована у 1961 році, ця нагорода за десятиліття свого існування трансформувалася з високої державної відзнаки у справжній символ інтелектуальної незалежності та культурної стійкості нації. Вона стала мірилом таланту, що об'єднує різні покоління митців — від класиків-шістдесятників, які виборювали право на українське слово в умовах цензури, до сучасних авторів, котрі мовою мистецтва фіксують трагедії й перемоги українського народу.

Традиційне вручення премії в день народження Кобзаря підкреслює її символічний зв'язок із національним пророком, перетворюючи кожну церемонію на акт визнання тих, чия творчість формує сучасний культурний код країни. Сьогодні Шевченківська премія продовжує виконувати свою головну місію — відзначати найважливіші здобутки в літературі, кіно, музиці та візуальному мистецтві, підтверджуючи, що навіть у найважчі часи культура залишається надійним фундаментом державної суверенності.

ДОВІДКОВО

Лауреати Шевченківської премії 2025 року (Указ про нагородження підписав Президент України Володимир Зеленський):

Шевченківську премію присуджено таким митцям:

- режисер і лібретист **Василь Вовкун** — за оперу «Лис Микита», балет «Тіні забутих предків», сучасний балет «Пізнай себе!» та театральну кантату «Псалми війни!» у Львівській національній опері;
- поет **Юрій Іздрик** — за збірку поезій «Колекція»;
- художниця **Жанна Кадирова** — за персональну виставку «Траскторія польоту»;

- журналіст **Павло Казарін** — за проєкт «Воєнна журналістика» в інтернет-виданні «Українська правда»;
- майстри петриківського розпису **Валентина Карпець-Єрмолаєва, Андрій Пікуш, Марія Пікуш та Наталія Рибак** — за мистецький проєкт «Петриківський розпис: відстоюючи ідентичність»;
- скрипалька **Богдана Півненко** — за концертні програми 2019–2024 років;
- режисер і сценарист **Олександр Санін**, оператор **Сергій Михальчук**, композитор **Алла Загайкевич** — за художній фільм «Довбуш»;
- композитор **Олександр Шимко** — за сакральну містерію «Віри» для мішаного хору, автентичних голосів, сопрано та симфонічного оркестру.

Сьогоднішня присутність Шевченка в освітньому просторі позбулася колишнього академічного офіціозу й перетворилася на живий діалог поколінь. Для сучасної молоді вивчення його творчості — це не просто виконання навчальної програми, а пошук відповідей на виклики історії. У школах та університетах постать Кобзаря стає центром проєктів, де класична поезія переплітається із сучасними технологіями, музичними каверами та цифровим мистецтвом. Вшанування Шевченка в закладах освіти сьогодні — це не зачування біографії, а формування критичного мислення й національної гідності. Проведення конкурсів під час сирен та в умовах дистанційного навчання лише підкреслює нашу стійкість. Коли школяр у прифронтовому місті читає «І на оновленій землі врага не буде, супостата...», це стає актом найвищого спротиву. Таким чином освітня система не просто передає знання, а виховує покоління, для якого Шевченкове слово є внутрішнім орієнтиром, що допомагає відрізяти правду від маніпуляцій і берегти вогонь свободи у найскладніші часи.

Особливу роль у цьому процесі відіграють масштабні інтелектуальні змагання, що збирають тисячі учасників з усіх куточків країни та з-за кордону. **Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка** давно став значно більшим, ніж просто перевірка знань. У часи війни він перетворився на майданчик для висловлення громадянської позиції. Творчі роботи учасників — це щирі роздуми про свободу, боротьбу й майбутнє України, де цитати Кобзаря стають основою для аналізу подій сучасності. Кожне есе чи вірш молодого покоління засвідчує: ми не лише пам'ятаємо поета, а й продовжуємо його справу, утверджуючи державну мову та національну цінності.

Не менш важливим є **Всеукраїнський конкурс учнівської творчості**. Він стимулює молодь до глибокого дослідження історичних паралелей і культурних зв'язків. В освітніх закладах Шевченко постає символом креативності: учні створюють буктрейлери за його творами, ведуть «сторінки Кобзаря» у соціальних мережах та організовують мистецькі перформанси. Такий підхід робить постать поета близькою й зрозумілою, руйнуючи

бар'єр між «класиком із підручника» та сучасною молоддю.

У січні 2026 року проведено **XXV Всеукраїнський конкурс учнівської творчості** у номінаціях «Література» та «Історія України і державотворення». Учасниками стали учні 5–11 класів закладів загальної середньої та позашкільної освіти, а також студенти закладів професійної освіти. Темою цьогорічного конкурсу стали слова Тараса Шевченка з поеми «Гамалія»: «Огонь запеклих не пече». У своїх роботах учасники розкрили ідеї патріотизму, стійкості та незламності українського народу, боротьби за свободу й незалежність держави, внеску кожного громадянина в цей процес, взаємопідтримки й згуртованості у складні часи, а також героїчних постатей минулого й сучасності.

Підсумок

Тарас Шевченко перестав бути для нас лише літературним класиком. Він перетворився на живий маніфест, на духовну броню, що захищає українську ідентичність від найзапекліших атак. Від понівечених пам'яників, обкладених мішками з піском, до дитячих творів на всеукраїнських конкурсах — усюди ми бачимо присутність Кобзаря як активного учасника нашої боротьби. Його постать сьогодні — це точка збору для всіх, хто вірить у перемогу правди над силою, світла над темрявою.

Мистецькі виставки та освітні ініціативи доводять: кожне нове покоління українців знаходить у його словах власний, актуальний зміст. Шевченко вчить нас не просто виживати, а перемагати, зберігаючи людяність і вірність ідеалам. Сьогодні, коли Україна знову проходить крізь горнило випробувань, пророчі рядки Кобзаря нагадують: шлях до волі тернистий, але саме він вартий того, щоб ним іти. Захищаючи Шевченка, ми захищаємо себе — своє минуле, своє теперішнє і своє майбутнє, ту саму «сім'ю велику, вольну, нову», про яку він мріяв і яку ми нині виборюємо для прийдешніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агавердієва Т. Мобілізує та захищає: чому Тарас Шевченко є символом незламності України. URL: <https://viche.ck.ua/talnivshhina/mobilizuye-ta-zahyshhaye-chomu-taras-shevchenko-ye-symvolom-nezlamnosti-ukrayiny/>
2. Бурштинська Х. Шевченко і праведна війна України. URL: <https://lpnu.ua/news/shevchenko-i-pravedna-viina-ukrainy>
3. Лауреати Шевченківської премії. URL: https://kyivdailypost.com/en/ukraine/id-800/?utm_source=chatgpt.com
4. Про підсумки Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості у номінаціях «Література», «Історія України та державотворення»: наказ Управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації від 23 січня 2026 № 11.
5. Фото. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-zavzhd-suchasniy-shevchenko-494764.html>;

Інформацію підготувала **Катерина Криворот**

Ю.М. Зоря,

завідувач навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

«STEM-ОСВІТА – ТЕХНОЛОГІЧНА МОВА МАЙБУТНЬОГО!» ПРО ЧЕРКАСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ФЕСТИВАЛЬ З РОБОТОТЕХНІКИ

У реаліях стрімкого технологічного розвитку **STEM-освіта** набуває особливої значущості та стає одним із ключових напрямів сучасної освіти. Адже такі явища, як розумні машини, автоматизація виробництва, безпілотні технології, робототехніка та штучний інтелект, уже сьогодні формують нову реальність і визначають напрями розвитку суспільства. Саме тому з метою створення відкритого простору для обміну інноваційними STEM-ідеями та підтримки творчого потенціалу учнівської молоді 27 березня 2026 року на базі Черкаської гімназії №9 імені О. М. Луценка Черкаської міської ради відбувся Черкаський регіональний фестиваль з робототехніки «*STEM-освіта – технологічна мова майбутнього!*»

Варто відзначити, що саме Черкаська область є однією з перших в Україні, що має цілу мережу шкіл, які проводять навчання за програмою «LEGO Education» починаючи з 2016 року.

З метою забезпечення реалізації в області програми «LEGO Education» працівниками навчально-тренінгового центру STEM-освіти за сприяння Управління освіти і науки Черкаської обласної адміністрації з 2018 року проводиться щорічний регіональний фестиваль з робототехніки. І цього року відбувся вже 9-й регіональний робофест.

Тема фестивалю: «STEM-освіта – технологічна мова майбутнього!» відповідає викликам сучасності та покликана згуртувати активну учнівську молодь до викликів інновацій, креативності та STEM-можливостей.

Для участі у фестивалі зареєструвалось 183-є учнів та 33-и тренери, які представляють 33-и команди із 29-и закладів освіти.

Цього року уперше від початку війни в змаганнях взяли участь команди з Київської та Кіровоградської областей. До нас позмагатися приєдналися учні із Бучанської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Бучанської міської ради Київської області, Бучанського центру позашкільної роботи імені Андрія Куцєвалова та Добровеличківського ліцею «ІНТЕЛЕКТ» Добровеличківської селищної ради Кіровоградської області.

Цьогорічний фестиваль відкрив для учнівської молоді захопливий світ конструювання, робототехніки, програмування, інженерії та сучасних STEM-технологій, надихаючи на науково-технічну творчість, креативність та інновації. Водночас захід сприяв формуванню у дітей та учнівської молоді глибокої патріотичної свідомості, почуття гордості за приналежність до українського народу та усвідомлення відповідальності за майбутнє своєї держави, її розбудову й захист.

На жаль, в умовах повномасштабної війни РФ проти України, коли лівова доля відповідальності за зміцнення основ української державності лежить на

плечах армії освітян, одним із найбільш захоплюючих та перспективних інноваційних рішень в освіті є навчання управління безпілотними літальними апаратами, або дронами. У контексті цих викликів до уваги учасників на цьогорічному фестивалі вдруге було запропоновано змагання «Перегони на дронах» класу А та класу В, де БПЛА визначаються за розмірами та вагою.

Інші конкурсні змагання фестивалю, такі як: «Гра роботів», «Інноваційна модель робота», «Слалом», «Сумо автономне», «Сумо кероване» дали можливість учнівству долучитись до творчих технологічних ініціатив, представити оригінальні ідеї, інженерні рішення та технологічні розробки.

До уваги учасників та гостей на фестивалі було запропоновано цікаві вікторини, виставки-презентації! А команда Черкаської гімназії №9 імені О. М. Луценка Черкаської міської, яка має протягом останніх років підтверджений досвід участі у змаганнях міжнародного та всеукраїнського рівнів, та є призерами престижних робототехнічних турнірів, конкурсів і STEM-проектів, провела майстер-клас «РобоМісія: стань пілотом робота!», де учні продемонстрували високі результати технічної підготовки, креативності та STEM-майстерності.

Спонсорами фестивалю виступили Благодійний фонд МХП Громаді, БФ «Фонд освітніх ініціатив», Інститут Гете, Благодійна організація «Благодійний фонд «Міжнародний благодійний фонд «НАШ БАТАЛЬЙОН», 118-та окрема бригада територіальної оборони імені отамана Лютого-Лютенка – з'єднання Сил територіальної оборони України та Національний університет цивільного захисту України!

Солодкі подарунки для учасників фестивалю підготував виробник молочної продукції «Волошкове поле» – приватне акціонерне товариство «Юрія», долучившись до створення святкової атмосфери та приємних вражень для кожного учасника.

Відзначимо, що вдруге на фестивалі було передбачено спеціальну нагороду від **начальника Черкаської обласної військової адміністрації Ігоря Івановича Табурця**. Команда «Fortuna», комунальний заклад «Степанецький ліцей - опорний заклад загальної середньої освіти» Степанецької сільської ради об'єднаної територіальної громади Черкаської області, яка проявила винахідливість, креативність, науково-технічну творчість, показала себе як сильна та перспективна, переконлива та технічно впевнено, отримала спеціальну нагороду за наполегливість, стійкість та командний дух «**STEM-незламність!**».

У співпраці з Національним університетом цивільного захисту України на фестивалі відбувся **відкритий хакатон «STEM Rescuers: ідеї, що**

рятують життя!», де команди публічно представляли свої стартапи фаховим експертам та науковцям!

Перемогу у хакатоні здобула команда «**VorteX**», комунальний заклад «Черкаський академічний ліцей «Перспектива» Черкаської обласної ради».

Відзнаку за мужність, наполегливість і прагнення до перемоги отримала команда «**Країна добра**», комунальний заклад «Черкаський навчально-реабілітаційний центр «Країна добра Черкаської обласної ради»!

Благодійна організація «Благодійний фонд «Міжнародний благодійний фонд «НАШ БАТАЛЬЙОН» та її керівник В'ячеслав Скічко відзначили учнів за участь у змаганні «Перегони на дронах» цінними подарунками, а саме:

- *Повний польотний набір* отримала команда «**Характерники**», опорний заклад освіти «Новодмитрівський ліцей» Новодмитрівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області.

- *3-D-принтер* – команда «**Сойчине Крило**», Черкаський ліцей з посиленою військовою фізичною підготовкою імені захисників України.

- *Моноблок* отримала команда «**К» в кубі**», Костянтинівський ліцей Балаклеївської сільської ради Черкаської області.

Для нагородження переможців фестивалю медалі, сертифікати та пакети учасника підготували Управління освіти і науки Черкаської облдержадміністрації та КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

За результатами участі у Черкаському регіональному фестивалі з робототехніки «**STEM-освіта – технологічна мова майбутнього!**» команди отримали такі перемоги:

«ЗМАГАННЯ З РОБОТОТЕХНІКИ»:

I місце – команда «**ЮНІКС-3**», Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів №28 ім. Т.Г. Шевченка Черкаської міської ради Черкаської області.

II місце – команда «**ЮНІКС-1**», Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів №28 ім. Т.Г. Шевченка Черкаської міської ради Черкаської області.

III місце – команда «**ЮНІКС-2**», Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів №28 ім. Т.Г. Шевченка Черкаської міської ради Черкаської області.

«ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОБОТА»:

I місце – команда «**Fortyna**», комунальний заклад «Степанецький ліцей - опорний заклад загальної середньої освіти» Степанецької сільської ради об'єднаної територіальної громади Черкаської області.

II місце – команда «**VorteX**», комунальний заклад «Черкаський академічний ліцей «Перспектива» Черкаської обласної ради».

III місце – команда «**Power of Five**», Новоукраїнська гімназія-філія опорного закладу освіти «Чорнобаївський ліцей Чорнобаївської селищної ради».

«СЛАЛОМ»:

I місце – **Поліщук Кирило**, команда «KIBORGS.UA», Черкаська гімназія №9 ім. О.М. Луценка Черкаської міської ради Черкаської області.

II місце – **Бобух Дмитро**, команда «AlterEgo», комунальний заклад «Черкаський академічний ліцей «Перспектива» Черкаської обласної ради».

III місце – **Рябенко Вікторія**, команда «MK ROBOMASTER», КЗ «Маньківський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів №1 Маньківської селищної ради Черкаської області».

«СУМО АВТОНОМНЕ»:

I місце – **Зима Едуард**, команда «KIBORGS.UA», Черкаська гімназія №9 ім. О.М. Луценка Черкаської міської ради Черкаської області.

II місце – **Попельнуха Віктор**, команда «KIBORGS.UA», Черкаська гімназія №9 ім. О.М. Луценка Черкаської міської ради Черкаської області.

III місце – **Качкар Анна**, команда «VorteX», комунальний заклад «Черкаський академічний ліцей «Перспектива» Черкаської обласної ради».

«СУМО КЕРОВАНЕ»:

I місце – **Бурдонос Андрій**, команда «KIBORGS.UA», Черкаська гімназія №9 ім. О.М. Луценка Черкаської міської ради Черкаської області.

II місце – **Кулинич Тимофій**, команда «AlterEgo», комунальний заклад «Черкаський академічний ліцей «Перспектива» Черкаської обласної ради».

III місце – **Ткаченко Дмитро**, команда «Sumo Strike», Золотоніська спеціалізована школа №2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради Черкаської області.

«ПЕРЕГОНИ НА ДРОНАХ». Клас А

I місце – **Господарець Павло**, команда «Бучанські аси-1», Бучанська загальноосвітня школа I-III ступенів №1 Бучанської міської ради Київської області.

II місце – **Король Микола**, команда «Drone team MSYT», заклад позашкільної освіти «Міська станція юних техніків» Черкаської міської ради.

III місце – **Данилюк Артем**, команда «RobotiX», Уманський міський центр позашкільної освіти «Територія творчості».

«ПЕРЕГОНИ НА ДРОНАХ». Клас В

I місце – **Черничка-Смаглюк Марк**, команда «Drone team MSYT», заклад позашкільної освіти «Міська станція юних техніків» Черкаської міської ради.

II місце – **Кириченко Артем**, команда «СІЧ. Наш батальйон», Центр операторів роботизованих систем «Сич» (цивільний напрям).

III місце – **М'якиш Іван**, команда «Бучанські аси-2», Бучанський Центр позашкільної роботи ім. Андрія Куцєвалова.

До нагородження переможців фестивалю долучилася благодійна організація «Благодійний фонд «ФОНД ОСВІТНІХ ІНІЦІАТИВ». І саме за його ініціативи у співпраці з Інститутом Гете **портативні зарядні пристрої та сучасну гарнітуру** отримали учнівські команди:

1. Команда «**Крок до зірок**», Благодатнівська загальноосвітня школа I-III ступенів ім. Г. П. Берези Золотоніської міської ради Черкаської області.

2. Команда «**Drone team MSYT**», заклад позашкільної освіти «Міська станція юних техніків» Черкаської міської ради

3. Команда «**ROBOGEN**», комунальний заклад «Канівський академічний ліцей «Гармонія» Черкаської обласної ради».

4. Команда «**К» в кубі**», Костянтинівський ліцей Балаклеївської сільської ради Черкаської області.

5. Команда «**Power of Five**», Новоукраїнська гімназія-філія опорного закладу освіти «Чорнобаївський ліцей Чорнобаївської селищної ради».

6. Команда «**Повітряний віник**», Уманський міський центр позашкільної освіти «Територія творчості».

У фестивалі взяли участь не лише учнівські команди разом із тренерами, а й волонтери, батьки, освітяни області та всі зацікавлені, кого приваблює захопливий світ STEM, у якому кожен має змогу відчувати себе науковцем, винахідником чи інженером!

О.В Крутенко,

доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ЯК ФУНДАМЕНТ НЕЗЛАМНОСТІ: АКТУАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ О. ЗАХАРЕНКА В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблема духовних цінностей протягом останніх десятиліть залишається центральним об'єктом міждисциплінарних досліджень філософів, психологів та соціологів. У добу постмодерну та стрімкої цифровізації традиційні етичні орієнтири пройшли через період ревізії, проте реалії сьогодення довели: саме **духовність є тим стрижнем, що визначає життєстійкість як окремої особистості, так і всієї нації.**

В умовах повномасштабної агресії РФ проти України питання виховання ціннісних орієнтирів перейшло з площини теоретичних дискусій у сферу національної безпеки. Сьогодні духовні цінності виступають не просто абстрактними категоріями, а **фундаментом незламності**, що дозволяє українському суспільству чинити спротив, зберігати гуманістичні ідеали та віру в майбутнє навіть у критичних обставинах.

Концептуальне підґрунтя для такого аналізу створюють праці **Івана Беха** — провідного українського науковця, чий дослідження складають ядро сучасної вітчизняної психології виховання. Академік Бех фокусує увагу на:

- **Механізмах внутрішнього самобудування особистості**, що є критично важливим для збереження ментального здоров'я під час війни.
- **Категорії особистісної гідності**, яка в системі Захаренка була наріжним каменем взаємодії вчителя та учня.
- **Методах формування цілісної особистості**, здатної до відповідального вибору в екстремальних умовах.

Одним із ключових дослідників є також Шолом Шварц, чия теорія базових людських цінностей стала фундаментом для крос-культурних досліджень. Він розробив модель, що описує динаміку між цінностями збереження (традиція, безпека) та цінностями зміни (самостійність, стимуляція), пояснюючи, як духовні орієнтири трансформуються під впливом глобалізації. У межах гуманістичної та екзистенціальної психології ці питання активно розробляли такі постаті, як Віктор Франкл (у контексті логотерапії та пошуку сенсу) та пізніше — представники позитивної психології, зокрема Мартін Селігман та Міхай Чиксентмігаї. Вони перевели дискурс про духовність у практичну площину, досліджуючи «чесноти та сили характеру» як необхідні елементи психологічного добробуту. В українській науковій думці значний внесок зробили такі філософи, як Мирослав Попович та Сергій Кримський, які розглядали духовні цінності через призму культури, совісті та «ефекту високого неба», наголошуючи на їхній ролі у формуванні національної ідентичності.

Сьогодні, коли Україна проходить крізь горнило повномасштабної війни, питання духовних цінностей

перестало бути суто теоретичним дискурсом філософів. Воно перейшло у площину національного виживання. У цьому контексті постає Олександра Антоновича Захаренка, народного вчителя із Сахнівки, постає не просто як історичний приклад успішного директора школи, а як архітектор духовної фортеці, чії ідеї сьогодні є стратегічно важливими для всього українського освітнього простору. Гортаючи сторінки його спадщини, ми бачимо дивовижну пророчість: те, що Захаренко втілював пів століття тому в умовах ідеологічного тиску, сьогодні закладено в основу «Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності». Його візія ставить перед сучасним учительством фундаментальну задачу: виховувати не просто носія знань, а соціально активного, відповідального громадянина, чия ідентичність базується на глибокому розумінні національних інтересів та загальнолюдських моральних норм.

Центральною віссю системи Захаренка була інтеграція національних цінностей у кожен нерв освітнього процесу. Він довів, що національна свідомість не може бути результатом лише теоретичних занять — вона гартується через дію та пам'ять. В умовах війни, коли ворог намагається стерти наше минуле, захаренківська концепція «історичної пам'яті як фактора майбутнього» набуває особливої ваги. Олександр Антонович розумів, що людина, яка не знає свого коріння, є вразливою до будь-яких маніпуляцій. Саме тому в Сахнівській школі історія була живою. Створення шкільного музею, що охоплював події від сивої давнини до сучасності, не було формальним збором експонатів. Це була спроба зберегти тяглість поколінь як найвищу духовну цінність. Чотири експозиційні зали музею стали центром комунікації, де через діалог між учнями-екскурсоводами, ветеранами та мешканцями села відбувалося відтворення колективної ідентичності. Це була «педагогіка живої пам'яті», де кожен відвідувач відчував себе нащадком славних українців, що давало внутрішню силу та впевненість у власному праві на цю землю.

Особливим проявом громадянської мужності та духовної зрілості Захаренка було **дослідження трагедії Голодомору**. Створення «Криниці Совісті» в пам'ять про загиблих стало символом того, що нація, яка пам'ятає свій біль, здатна захистити своє майбутнє. У період війни цей урок є ключовим: ми маємо вчити дітей не лише перемог, а й здатності до співчуття та вшанування жертв, що формує етичний стрижень нації. Захаренко доводив, що історична пам'ять — це не просто знання про минуле, а способи його інтерпретації, які об'єднують суспільство навколо істини. Така модель діяльності школи повністю відповідає прагненням сучасної України

бути частиною європейського простору, де панують конституційні гарантії прав і свобод, а суспільна єдність досягається через подолання соціокультурних та регіональних суперечностей на основі спільної правди.

Ще одним наріжним каменем спадщини Захаренка є **«педагогіка конкретної мети»**. Він вірив, що духовне збагачення відбувається лише тоді, коли дитина і дорослий об'єднані спільною, захоплюючою та суспільно корисною працею. Цей принцип сьогодні знаходить своє пряме відображення у феномені українського волонтерства. Волонтерство в умовах війни — це не лише матеріальна допомога, це потужний чинник формування національної ідентичності. Воно виховує солідарність, довіру та готовність діяти спільно, залишаючи осторонь особисті інтереси. Саме таку атмосферу партнерської взаємодії вибудовував Олександр Антонович, коли вся Сахнівська збиралася для будівництва фонтану, обсерваторії чи спортивного комплексу. Ці об'єкти були не просто інфраструктурою, вони були матеріалізованими цінностями. Будівництво фонтану, що супроводжувалося відбором реліквій для капсули часу, стало символом зв'язку між поколіннями 1967-го та 2017-го років. Це вчить нас сьогодні, що патріотизм — це не гасло, а щоденна праця на благо Батьківщини, яка наповнює життя сенсом навіть у найтемніші часи.

У системі Захаренка мова розглядалася як найдорожче добро народу, як схованка людського духу. Цитуючи класиків, він наголошував, що знання іноземних мов та культур — це збагачення, але забуття свого — це духовна смерть. Він навчав випускників, що український менталітет і традиції є святішими за будь-які запозичення, бо вони рідні. У часи війни, коли мова стає маркером безпеки та ідентифікації «свій-чужий», ці слова звучать надзвичайно актуально. Захаренко вчив відчувати мову як живий організм, як інструмент єднання, що допомагає подолати роз'єднаність та відчуження. Його титанічна робота над випуском брошур про загальнолюдські цінності демонструє, що він прагнув виховати універсальну людину, яка водночас міцно стоїть на національному ґрунті.

Поєднання загальнолюдських гуманістичних ідеалів та чітких національних орієнтирів у системі Олександра Захаренка створювало унікальний, цілісний виховний простір. У цій екосистемі глибока повага до самоцінності кожної дитини нерозривно перепліталася з усвідомленою відповідальністю перед громадою та нацією. Це був практичний досвід **«школи під голубим небом»**, де патріотизм не декларувався гаслами, а вирощувався через щоденну працю та співпричетність до долі рідного краю. Захаренківська модель базувалася на активній громадянській позиції: школа ставала центром соціальних ініціатив, де кожен учень відчував себе суб'єктом творення історії свого села та країни.

Сьогодні ми спостерігаємо вражаючу ревіталізацію цих підходів у сучасній українській освіті, яка в умовах війни трансформувалася у потужний волонтерський хаб. Коли діти власноруч організують благодійні ярмарки для збору коштів на потреби ЗСУ, плетуть маскувальні сітки чи пишуть листи підтримки воїнам — це не просто позакласна робота. Це і є **жива реалізація захаренківської «педагогіки дії»**. У такому форматі духовність перестає бути абстрактною категорією і виявляється через дієве співчуття, жертвність та солідарність.

Згідно з концепцією Івана Беха, така діяльність сприяє «сходженню особистості до духовних цінностей» через вчинок. Сучасний український школяр через допомогу фронту проходить шлях

від емоційного співпереживання до усвідомленої громадянської ідентичності. Таким чином, спадщина Захаренка стає тим містком, що поєднує виховні традиції минулого з актуальною потребою формування **духовно стійкої особистості**, здатної перетворювати біль і тивогу на конструктивну підтримку своєї держави.

Особливе місце в системі О. Захаренка посідала **«Рада честі»** — унікальний орган учнівського самоврядування, який був не формальною структурою, а моральним авторитетом школи. Вона базувалася на принципах довіри, особистої відповідальності та взаємовиручки. Захаренко вірив, що дитина виховується лише тоді, коли вона відчуває свою причетність до управління спільним життям.

Сьогодні ми бачимо дивовижну паралель: сучасне учнівське самоврядування в українських школах фактично перебрало на себе функції «Рад честі», ставши ініціатором та куратором масштабних волонтерських проєктів. Це трансформація від простого виконання доручень до суб'єктної позиції громадянина:

- **Автономність у прийнятті рішень:** Як і в Сахнівській школі, сучасні лідери учнівських рад самостійно визначають напрямки допомоги (від збору ліків до закупівлі дронів), що виховує в них стратегічне мислення та відповідальність за результат.

- **Етика солідарності:** «Рада честі» Захаренка вчила захищати слабших і допомагати нужденним. Сучасні волонтерські ініціативи школярів — це та сама етика в дії, де турбота про воїна на передовій стає найвищим мірилом честі для учнівського колективу.

- **Прозорість та довіра:** Механізми звітності учнівських рад за зібрані кошти чи ресурси для ЗСУ дзеркально відображають захаренківський принцип «справедливості та відкритості», де кожен внесок є важливим, а довіра спільноти є найбільшим скарбом.

Таким чином, сучасне самоврядування реалізує захаренківську ідею **«педагогіки життєтворчості»**. Учень не просто готується до життя — він уже живе активним суспільним життям, де його голос має вагу, а його праця рятує життя. Це створює міцний імунітет проти апатії та страху, перетворюючи школу на осередок незламності, де загальнолюдське «співчуття» трансформується у національно-орієнтований «захист».

Досвід Олександра Захаренка є безцінним для сучасних педагогів, адже він дає відповідь на запитання: як виховати людину, яка не зламається під тиском війни? Відповідь проста і водночас складна: треба створити навколо дитини «духовну ауру», де панує злагода, праця та пам'ять. Його ідеї пророчі, бо вони базуються на незмінних законах людяності. Сахнівська школа довела, що навіть у невеликому селі можна створити всесвіт, якщо в його центрі стоїть дитина та її ідентичність. Сьогодні ми продовжуємо шлях Захаренка, перетворюючи кожну школу на осередок національної сили, де через повагу до символів державності та активну участь у житті країни гартується майбутнє України. Головна заслуга Народного учителя полягає в тому, що він залишив нам не просто спогади, а алгоритм процвітання через єдність, який сьогодні веде нас до Перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Київ: Либідь, 2003.
2. Журба К. О. Виховання національно-культурної ідентичності підлітка в медіапросторі. Київ: Інститут проблем виховання НАПН України, 2019.
3. Захаренко О. А. Слово до нащадків. Київ: Генеза, 2006. 216 с.

П.В.Теслюк,

доцент кафедри психологічної та економічної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат психологічних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДИК У РОБОТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Практичний психолог закладу освіти у своїй діагностичній і корекційній роботі найчастіше застосовує такі класичні методи психологічного дослідження, як спостереження, опитування, тестування, бесіда. Проте більш ефективними у дослідженні внутрішньої феноменології здобувачів освіти можуть виявитися інтерактивні методики, зокрема:

- групова дискусія;
- психогімнастика;
- рольова гра;
- тематичний психомалюнок.

Інтерактивні методики дозволяють виявляти «неочевидні» аспекти психіки здобувачів освіти, формувати у них комунікативні, емоційні та аналітичні компетенції, робити процес дослідження більш захопливим та особистісно значущим для учнів [1].

У процесі групової дискусії учасники обговорюють відкриті питання, зокрема проводять психологічний аналіз різних проблемних ситуацій спілкування, висловлюють версії, формулюють позиції, аргументують. В основі даного методу лежить безпосередня, нерегламентована вербальна взаємодія між членами малої групи. Тематика дискусії заздалегідь не планується, а визначається ситуацією у групі. Специфіка використання даного методу виявляється в одночасному забезпеченні психологом спонтанності поведінки у групі, інтеграції взаємин між її членами та глибинно-психологічного аналізу результатів. Завдання психолога полягає у тому, щоб каталізувати продуктивну активність здобувачів освіти, акцентувати їх увагу на матеріалі, що має психокорекційне значення. Таким чином, спонтанна, безпосередня дискусія має бути керованим процесом, у якому розв'язуються завдання групової динаміки та психокорекції учасників.

Ефективною методикою рефлексивної діяльності здобувачів освіти також є психогімнастика, що відноситься до невербальних технік. Основними функціями невербальних технік є зближення членів групи (учнів/учениць класу), взаємопізнання, зняття емоційної напруги, фізичних блоків тощо. Ці техніки є ефективним засобом оптимізації соціально-перцептивної сфери особистості здобувачів освіти, оскільки увага при виконанні вправ спрямовується на «мову тіла» [3].

Позитивною якістю психогімнастики є емоційна забарвленість взаємодії учнів/учениць та велика спонтанність, правдивість особистісних проявів. Психолог має підтримувати свободу способів самовираження здобувачів освіти, відповідно психогімнастика може мати характер спонтанної гри. Із почуттям свободи рухів пов'язана й свобода прояву емоцій та свобода внутрішнього світу дитини. Одна й та сама ситуація в психогімнастиці викликає різні, індивідуально неповторні реакції, кожна дитина поводиться відповідно до своїх особистісних властивостей.

Після «програвання» теми в психогімнастиці бажано, щоб учасники обмінювалися враженнями. Увагу слід зосередити на визначенні типових ліній поведінки, що характеризують особистість дитини. Особливо цікавими є ті тенденції поведінки, які дають про себе знати як на вербальному, так і на невербальному рівнях. Отриманий у процесі психогімнастики матеріал піддається обговоренню.

Існує кілька способів використання психогімнастики. Деякі вправи можна використати з метою розслаблення й створення невимушеної, вільної від зайвого самоконтролю обстановки у класі. Цьому сприятимуть такі вправи, як «Звернути на себе увагу», «Людина та її тінь», «Настрій», «Автопортрет» та ін. Психогімнастику можна застосовувати ще й тоді, коли необхідно прояснити взаємовідносини в класі, або ж коли в класі є небезпека домінування дезінтеграційних процесів. Можна запропонувати «виразити почуття» (невербально) тому з учнів, хто був «центром» емоційно напруженої ситуації. Це, як правило, психологічно допомагає дитині й чіткіше вимальовує психологічну обстановку в класі та сутність емоційного сприймання дітьми один одного.

Виконання психогімнастичних вправ здійснюється різними шляхами: можна дати тему одному учневі/учениці, а він/вона реалізує її самостійно або з чияюсь допомогою. Тема може стосуватися цілої групи або ж окремих її членів.

Опишемо кілька психогімнастичних вправ.

1. *Подолання труднощів*. Учні/учениці класу по черзі зображають, як вони переборюють труднощі шкільного життя, які фігурально можна представити за допомогою ящика чи іншого предмета на вузькій стежці. Накреслюється стежка, якою йде дитина до певної мети й натикається на перепону. Група (клас) спостерігає, як кожен долає перепону.

2. *Заборонений плід*. Діти по черзі показують, як вони будуть поводити себе в ситуації, коли їхні бажання не збігаються із зовнішніми нормами поведінки. Роль «забороненого плоду» може бути надана будь-якому предметові, що якимось приваблює. «Заборонений плід» кладеться на стілець, що стоїть у центрі приміщення. Учень/учениця повинні підійти до стільця й вирішити, що він/вона зроблять із «забороненим плодом».

3. *«Скульптор»*. Діти роблять своє тіло «пластичним», наче глина, яка піддається ліпленню. Зміст «ліплення» може бути різним. Можна зобразити учня «на початку навчального року і зараз», або – «його минуле і майбутнє», «його внутрішній конфлікт» тощо.

4. *Мій клас*. При виконанні даної вправи можна змодельовувати динаміку групового процесу у відповідності з розвитком емоційної близькості різних учнів класу.

Тематика психогімнастичних та пантомімічних вправ може бути наступною.

1. Йти до школи, йти зі школи.
2. Вручити подарунки, які принесуть радість даній людині.
3. Мотивований біг («біжу в магазин», «біжу від грози» та ін.).
4. Привернути до себе увагу групи.
5. Людина та її тінь (виконується в парі).
6. Настрій.
7. Показати психологічний портрет значущих людей у житті.
8. Йти назустріч вітрові.
9. Йти до бажаної мети.
10. Йти так, щоб кого-небудь не розбудити.
11. Передати пантомімою конфлікт, згоду, нерозуміння та ін.
12. Біг: назад – так, щоб не впасти; вперед – так, щоб не наскочити на інших.
13. Зустріч з товаришем чи подругою, яких давно не бачили.
14. Рукостискання по колу.
15. Дограти дію, яку розпочинає інша дитина.
16. Передати почуття по колу: що передали, що повернулося.
17. Людина – дзеркало.
18. Рух зі зміною темпу (ритму).
19. Скульптор – глина.
20. Виправдати позу.
21. Із заплученими очима сісти на стілець.
22. Впізнати учня по волоссю, по руках.
23. Показати своє ставлення до інших у класі.
24. Показати іншим, чому вони симпатичні чи несимпатичні.
25. «Безлюдний острів»: уяви, що всі опинилися на безлюдному острові. Що ти робив би?
26. Якою твариною ти хотів би бути?
27. Бал-маскарад.
28. Що ти робив би, якби був добрим чи злим чарівником?

Рольова гра як інтерактивна методика має розгортатися в дії без попередніх конкретних настанов стосовно її сюжету. Мінімізація інформації про те, «що робити», дає змогу учасникам гри діяти творчо у відповідності з внутрішніми програмами їхньої психіки. Важливе значення для діагностики психологічних особливостей учнів/учениць має те, як саме в умовах повної свободи вони структурують рольову ситуацію.

Вибір теми для рольової гри визначається конкретними діагностичними і корекційними завданнями, які постають перед практичним психологом закладу освіти. Наприклад, учням для програвання можуть бути запропоновані наступні теми:

- «Як я долаю непорозуміння у школі»;
- «Як я шукаю спільну мову у стосунках з батьками»;
- «Познайомитися на вечірці»;
- «Я – на співбесіді»;
- «Конфлікт з батьками»;
- «Конфлікт з учителем»;
- «У класі з'явився новий учень»;
- «Ухвалюємо спільне рішення» тощо.

Використання методу розігрування рольових ситуацій дозволяє спостерігати за здобувачами освіти не лише в міжособистісних взаєминах, а й у процесі виконання певної соціальної ролі. Відтак, матеріал рольової гри є надійною основою висновків щодо особистісних властивостей вихованців та їх впливу на процес спілкування з іншими людьми [3].

Очевидні переваги малюнкових технік (можливість проведення дослідження при вербальних утрудненнях людини; активізація її

творчого потенціалу, самостійності; зменшення напруження, що виникає у психологічному дослідженні; нівелювання психологічних опорів у процесі малювання; сприяння налагодженню позитивного емоційного контакту психолога і клієнта; здатність об'єктивувати цілий спектр особистісних характеристик суб'єкта, цілісність їх репрезентації в образній формі; мінімум необхідних засобів для реалізації методик та ін.) зумовили їх використання в найрізноманітніших галузях психологічної практики. Особливо активно малюнкові методики застосовуються в роботі з дітьми, зокрема, в психопрофілактиці тривожних станів та попередженні виникнення неврозів. Усвідомлення оточуючої реальності відбувається у дітей швидше, ніж нагромадження слів та асоціацій, тому малювання дозволяє їм в образній формі виразити те, що вони знають і переживають, хоч і не можуть представити вербально [2].

Якщо зважити, що малюнок – це зображення, виконане від руки за допомогою таких графічних засобів, як контурна лінія, штрих, пляма, то можна зрозуміти, що це основа усіх видів зображення на площині: живопису, графіки тощо. Існують численні різновиди малюнка, що розрізняються за жанрами, призначенням, технікою виконання. У практиці психологічних досліджень малюнкові методики використовуються з XIX століття. Одним з перших звернувся до психомалюнка швейцарський профконсультант Е. Жюкерт, який побачив в особливостях зображення дерева вираження життєвих проблем людини. У 1926 році американська дослідниця Ф. Гудінаф у роботі «Вимірювання інтелекту за допомогою малюнка» показала, що виконання малюнка дитиною відображає міру оволодіння нею логічними поняттями і таким чином свідчить про рівень розвитку інтелекту. Створений нею тест «Намалюй людину» дає можливість оцінювати рівень розумового розвитку незалежно від ступеня засвоєння знань, умінь та навичок малювання. У 1963 році учень Ф. Гудінаф Д. Харріс запропонував нову редакцію методу. В тесті Гудінаф-Харріс основна увага приділяється точності та деталізованості малюнка, яка, на думку авторів, є важливим показником рівня розумового розвитку дитини. Такий підхід ґрунтується на ідеї, що малюнок відображає в образній формі уявлення дитини про предмет. Ускладнення зображення розцінюється як показник розвитку понятійного мислення. Автори тесту розробили шкалу ознак для оцінки малюнка людини. До критеріїв оцінки зображення віднесені всі можливі характеристики останнього з урахуванням його найдрібніших нюансів. Проте автори зазначають, що конкретний малюнок може не відповідати однозначно критеріям оцінки. В такому випадку якість опрацювання тестового матеріалу залежить від досвіду дослідника.

Результати дослідження за методикою Ф. Гудінаф засвідчили, що однакові показники рівня інтелектуального розвитку можуть відповідати малюнкам, які в усьому відрізняються один від одного. Це дозволило зробити висновок, що особливості малюнка є відображенням індивідуально-психологічних властивостей суб'єкта, його світосприймання, характеру тощо Робота К. Маховер «Проекція особистості в малюнку фігури людини» відкрила новий напрямок в інтерпретації малюнка. Психологи-практики почали активно використовувати малюнкові техніки як проєктивні для діагностики особистісних характеристик суб'єкта [2].

Тематичні психомалюнки можуть застосовуватись практичним психологом закладу

освіти у різних варіантах, а саме: сюжетний малюнок (відображення запропонованого психологом сюжету); малюнок, який допомагає простежити динаміку групового процесу («Клас сьогодні», «Я і клас»); колективний малюнок, у створенні якого беруть участь всі учні/учениці класу, і який сприяє підвищенню його згуртованості, наприклад, узагальнений портрет когось з учнів; комплекс тематичних психомалюнків, який може складатися з наступних тем:

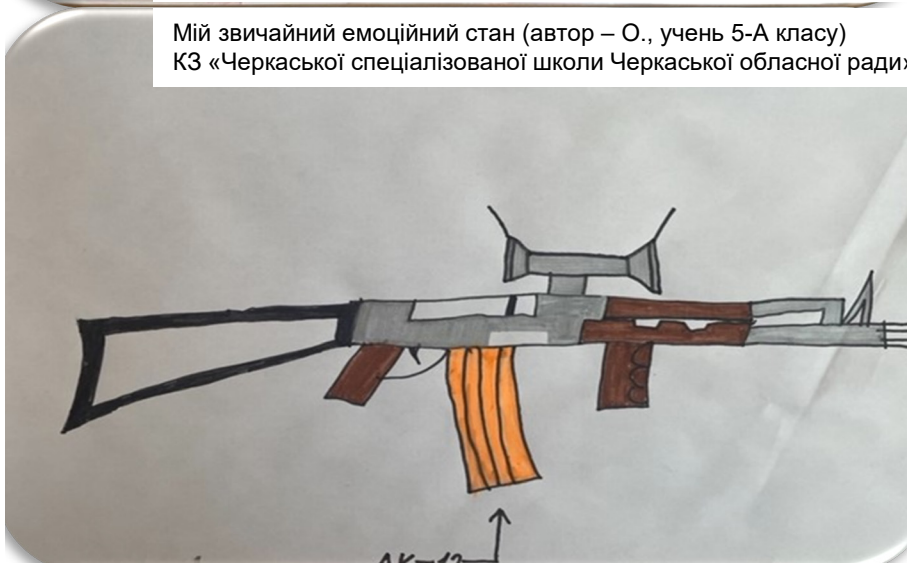
- Н е і с н у ю ч а тварина.
- Людина, яку я люблю.
- Людина, яку я не люблю.
- Людина, яку я поважаю.
- Я – реальне, Я – ідеальне.
- Як мене бачать люди, як я бачу сам себе.
- Мій звичайний день.
- Мої бажання.
- Конфлікт.
- Моя мрія.
- Моє майбутнє.
- С при й м а н н я щ а с т я .

Тематика комплексу психомалюнків побудована не довільно, а таким чином, щоб допомогти здобувачам освіти рефлексувати різноманітні аспекти психіки, пов'язані зі сферою спілкування з іншими людьми. Суб'єктивне психологічне значення, яким наповнюється для автора кожна тема, пропонується відобразити на папері, використовуючи для цього не лише форму, а й колір. В інструкції до виконання психомалюнків наголошується, що під час малювання слід уникати самокритики, самоконтролю і намагатися адекватно передати психологічне самовідчуття, яке виникає під впливом теми малюнка. Художня недосконалість малюнків у даному випадку не береться до уваги, а їх цінність полягає в тому, що вони відображають індивідуально-неповторні психологічні особливості вихованців [3].

Для ілюстрації можливостей малюнкової символіки багатогранно виражати особливості емоційних переживань здобувачів освіти наведемо декілька психомалюнків різних учнів однієї із шкіл

Мій звичайний емоційний стан (автор – К., учень 6-А класу)
КЗ «Черкаської спеціалізованої школи Черкаської обласної ради»

Мій звичайний емоційний стан (автор – О., учень 5-А класу)
КЗ «Черкаської спеціалізованої школи Черкаської обласної ради»

Мій звичайний емоційний стан (автор – М., учень 8-А класу)
КЗ «Черкаської спеціалізованої школи Черкаської обласної ради»

міста Черкаси з теми «Мій звичайний емоційний стан».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник психологічних термінів. URL: <https://nuph.edu.ua/slovník-psihologichnih-terminiv/>.
2. Литвиненко І.С., Прасол Д.В. Проективні малюнкові методики: методичний посібник. Миколаїв: видавництво «Арнекс», 2015. 160 с.
3. Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2006. 382 с.

О. В. Сотула,

завідувач кафедри психологічної та економічної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат економічних наук, доцент

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГА

У реаліях сьогодення, коли українці вже чотири роки живуть в умовах повномасштабної війни, поняття емоційного вигорання набуло особливо гострого і трагічного змісту. Ми зіткнулися з колективною травмою, постійною тривогою за близьких, невизначеністю майбутнього та необхідністю балансувати між виснажливою роботою, волонтерством та особистим життям.

У цьому екстремальному стані фінансовий стрес перетворюється на каталізатор виснаження. Попри те, що з початку **2026 року педагогічні працівники отримали довгоочікуване підвищення заробітної плати**, проблема емоційного вигорання через нестачу коштів залишається гострою. Новий рівень доходів часто лише наздоганяє інфляцію, зростання цін та щоденну потребу донатити, що накладає колосальне навантаження на бюджет і психіку. Гроші сьогодні — це не просто ресурс; це критичний елемент безпеки, який дає змогу вистояти.

Для педагогів, які за своєю природою схильні віддавати більше, ніж отримувати, фінансова незахищеність залишається «подвійним ударом». Навіть за умов зростання зарплат, відсутність навичок управління цими ресурсами посилює відчуття несправедливості та безпорадності. Без міцної фінансової бази вчитель втрачає можливість для якісного відновлення — медичної допомоги, повноцінного відпочинку чи психологічного розвантаження. Саме тому формування фінансової грамотності для працівників освіти сьогодні є не розкішшю, а **критичною формою професійного самозахисту**.

Фінансовий стрес у професійній діяльності функціонує не лише як адитивний чинник напруження; він діє як **мультиплікатор** загального стресового навантаження. Цей взаємозв'язок створює потужну динаміку, яка формує низку деструктивних психофінансових патернів.

Головним із них є **Синдром «Замкненого Кола»**. Цей синдром описує ситуацію, за якої **професійне виснаження** (вигорання) унеможлиблює повноцінний відпочинок і відновлення, оскільки:

1. **Страх втрати доходу** змушує людину залишатися на роботі або уникати відпустки.

2. Цей страх **стимулює прийняття додаткових робочих зобов'язань** (переробки, підробітки) — як гіперкомпенсація фінансової вразливості.

Така гіперкомпенсація є контрпродуктивною і призводить до стрімкого посилення втоми та формування **класичних симптомів вигорання**:

- Порушення сну та хронічна безсоння.
- Різке зниження когнітивної концентрації та продуктивності.
- Зростання внутрішньосімейних конфліктів.
- Деградація якості професійної діяльності.

Таким чином, фінансовий страх, замість того щоб мотивувати, **блокує механізми самозбереження**, створюючи спіраль, яка веде до повного емоційного та фізичного виснаження.

Психоемоційне виснаження часто провокує формування дезадаптивних копінг-стратегій, зокрема, імпульсивної споживчої поведінки (наприклад, компенсаторний шопінг, дорогі туристичні поїздки). Хоча такі дії можуть забезпечити короточасне психологічне полегшення, у довгостроковій перспективі вони спричиняють дестабілізацію особистого бюджету та посилюють фінансову тривожність.

Відсутність ефективного управління особистими фінансами корелює з глобальним відчуттям втрати контролю над життєвими та професійними процесами. Нечіткість фінансового планування чи його повна відсутність посилює загальне відчуття хаосу та безконтрольності, що є однією з ключових когнітивних ознак емоційного вигорання.

Тому важливою є проблема емоційного вигорання, як у найскладніші часи використовувати фінансову профілактику для збереження власного ментального здоров'я. Ми розглянемо практичні інструменти, які допоможуть створити фінансовий "рятувальний круг" не лише для економічної, а й для психологічної стійкості. Адже у воєнних умовах фінансова дисципліна — це не просто про заощадження, це про здатність подбати про себе і рідних, отримати паузу, коли сили закінчилися, і продовжувати боротися, не дозволяючи тотальному виснаженню нас перемогти.

Це завдання набуває особливої актуальності серед фахівців, чия діяльність пов'язана зі значною міжособистісною взаємодією та високим рівнем відповідальності (зокрема, у сфері освіти).

Діяльність, яка вимагає постійного надання ресурсів (когнітивних, часових, емоційних), формує потребу у **формуванні механізмів самозбереження**. У цьому контексті фінансова грамотність може бути розглянута не лише як економічна, але й як психопрофілактична компетентність.

Роль фінансової грамотності як ефективного інструменту самозбереження та профілактики емоційного вигорання велика, оскільки відчуття фінансової вразливості та тривога за майбутнє є одними з ключових детермінант професійного стресу та втоми. Ця компетентність реалізується через низку механізмів:

- **Створення буфера безпеки (Фінансова "Подушка")**: Наявність заощаджень (навіть мінімальних) формує **відчуття контролю** над непередбачуваними обставинами. У кризовий момент (хвороба, втрата роботи, вимушена пауза) ця подушка дає можливість **взяти тайм-аут** і відновитися, замість того щоб працювати через силу, посилюючи вигорання. Це пряма **інвестиція у власне відновлення**.

- **Зниження "Тривоги Бідності"**: Чітке розуміння свого фінансового стану, вміння планувати та управляти боргами значно **знижує рівень хронічного стресу**. Коли людина знає, що її фінанси під контролем (навіть якщо вони обмежені), вивільняється **когнітивний ресурс**, який раніше витрачався на постійне занепокоєння. Цей ресурс можна спрямувати на більш ефективне виконання професійних обов'язків або якісний відпочинок.

- **Надання Свободи Вибору:** Фінансова компетентність дозволяє **не бути заручником** однієї, виснажливої роботи лише через страх втрати доходу. Знаючи, як створити пасивний дохід чи як ефективно планувати перехід, людина отримує можливість змінити сферу діяльності, взяти сабатикал чи відмовитися від проєктів, які руйнують її здоров'я. **Свобода вибору** є потужним антидотом проти відчуття безпорадності, що лежить в основі вигорання.

- **Ефективне Розмежування:** Вміння розділяти професійні та особисті фінанси, а також планувати витрати на **самодогляд** (лікування, спорт, хобі) як обов'язкову статтю бюджету, змушує людину цінувати й інвестувати у власне здоров'я нарівні з іншими пріоритетами.

Таким чином, для фахівців, особливо у стресогенних галузях, як-от освіта, фінансова грамотність є не просто економічною необхідністю, а **стратегічною навичкою психологічного захисту**, що трансформує **фінансову невизначеність у психологічну стійкість**.

Особистий бюджет є не стільки обмежувальним інструментом, скільки інструментом пріоритетизації ресурсів. Враховуючи, що вигорання становить значний професійний ризик, його профілактика має бути включена до фінансових пріоритетів.

Рекомендується виділення фіксованої частки доходу (наприклад, 20% у моделі 50/30/20) на потреби самозбереження. Цей фонд розглядається як інвестиція у працездатність, а не як витрати на дозвілля. Сюди можуть входити:

- Послуги психологічної підтримки.
- Реабілітаційні та відновлювальні процедури (наприклад, масаж).
- Професійна рекваліфікація (за умов, якщо вигорання спричинене професійною незадоволеністю).

Для запобігання імпульсивним витратам пропонується механізм контрольованого відтермінування. Складання реєстру великих покупок (наприклад, вартістю понад 1000 грн) та застосування правила 48 годин (обов'язкове відтермінування придбання на дві доби) мінімізує вплив емоційного імпульсу на фінансові рішення.

Необхідним є уникнення високопроцентних споживчих кредитів (на техніку, одяг). Високе боргове навантаження генерує додатковий щомісячний фінансовий тиск, перетворюючись на тривале джерело хронічної тривоги.

Найефективнішим способом зменшення страху невідомого є **формування Фінансової Подушки Безпеки (ФПБ)**. Це недоторканий антистресовий фонд, що покриває 3–6 місяців необхідних життєвих витрат. ФПБ надає індивіду опцію вибору та часовий ресурс для відновлення (зміни роботи, проходження лікування), що є ключовим фактором профілактики вигорання.

Алгоритм формування Фінансової Подушки Безпеки (ФПБ)

Найефективніший спосіб подолати страх невідомого — мати ресурс, що покриває **3–6 місяців** ваших базових витрат.

1. **Розрахунок мінімуму:** Визначте суму, яка необхідна для виживання на місяць (без надмірностей).
2. **Поступовість:** Почніть з накопичення суми на 1 місяць. Це вже дасть відчуття «ґрунту під ногами».
3. **Цільове призначення:** ФПБ — це не гроші на відпустку. Це ваш «квиток на вихід» із кризової ситуації або ресурс для лікування.

Техніка «Фінансової детоксикації»

Відмова від «токсичних» кредитів: Високопроцентні споживчі кредити на гаджети чи одяг створюють фінансовий тиск, що стає джерелом хронічної тривоги.

Автоматизація спокою: Налаштуйте автоматичне списання коштів на накопичувальний рахунок у день

зарплати. Це знімає потребу щомісяця приймати вольове рішення, зберігаючи вашу ментальну енергію.

Автоматизація фінансових процесів спрямована на зменшення когнітивного навантаження та збереження психологічної енергії.

Додамо ще одну потужну техніку, яка фокусується на глибинному зв'язку між грошима та психологічним станом педагогічного працівника. Вона допоможе перестати сприймати фінанси як «цифри в додатку» і почати бачити в них «паливо для стійкості».

Техніка «Ревізія енергообміну» (ROI ментального здоров'я)

Ця вправа допомагає виявити витрати, які непомітно «висмоктують» енергію, та переспрямувати кошти на те, що реально відновлює ваш ресурс.

Крок 1: Аналіз «Енергетичних дірок» Протягом місяця фіксуйте всі витрати, які ви робите «на автоматі» або через втому.

- **Приклад:** Ви купуєте дорогу готову їжу або каву тричі на день, тому що у вас немає сил готувати.
- **Психологічний аспект:** Це витрати-симптоми. Вони не дають задоволення, а лише «знеболюють» втому.

Крок 2: Оцінка емоційного повернення (Emotional ROI) Візьміть свій список витрат за останній місяць і промаркуйте їх трьома символами:

- **[+] (Ресурс):** Витрата, яка дала тривале відчуття спокою або радості (наприклад, візит до терапевта, якісне взуття для прогулянок, внесок у подушку безпеки).
- **[0] (Нейтрально):** Обов'язкові платежі (комуналка, інтернет).
- **[-] (Дренаж):** Витрати, які викликали почуття провини або були зроблені для «соціальної маски» (наприклад, підписка, якою не користуєтесь, або чергова річ, куплена під час стресу).

Крок 3: Перерозподіл «Бюджету виживання» Виберіть 2-3 позиції з категорії **[-]** та свідомо скасуйте їх. Суму, що звільнилася, переведіть у категорію **[+]**.

- **Логіка:** Замість п'ятої чашки кави «на бігу» (тимчасовий дофамін) — оплатіть одну консультацію психолога або курс масажу (довготривала стійкість).

Як це працює на практиці:

Коли ви бачите, що фінанси — це не просто гроші, а **еквівалент вашої життєвої енергії**, ви починаєте захищати свій гаманець так само ревно, як і свій сон чи особисті кордони. Це створює психологічний щит: ви перестаєте «зливати» гроші на підтримання ілюзії добробуту і починаєте інвестувати у свою реальну здатність вистояти.

Фінансова профілактика — це концепція, що виходить далеко за межі сухого накопичення капіталу. Це філософія **фінансової автономії**, де гроші стають інструментом захисту гідності та особистих кордонів. Така автономія є критично важливою для прийняття рішень, орієнтованих на підтримку здоров'я та добробуту.

В кінцевому підсумку, фінансово грамотний педагог — це не той, хто просто «вміє економити», а той, хто має достатню внутрішньої свободи та ресурсів, щоб продовжувати свою місію без саморуїнування. Це перехід від стратегії виживання до стратегії процвітання, де фінансова стійкість стає гарантом довголіття у професії та якості життя поза нею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фінансова грамотність як психологічна опора. Національна рада психологів України URL: <https://ncpr.pp.ua/razom/345/> (дата звернення: 8.10.2025 р.).
2. Большакова А. М. Віденєв І. О. Особливості самоактуалізації та професійного вигорання у педагогів. Габітус. 2022. Вип. 42. С. 27-31 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2022_42_5 (дата звернення: 8.10.2025 р.).

С.А. Гаряча,

завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

ВИЗНАЧАЛЬНА РОЛЬ КЕРІВНИКА У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Національна та громадянська ідентичність виступають фундаментальними чинниками збереження та розвитку будь-якої держави. Вони формують у громадян відчуття приналежності до спільноти, відповідальності за її майбутнє та готовності діяти в інтересах суспільства. Саме ідентичність визначає, наскільки людина усвідомлює себе частиною нації, наскільки вона поважає державні символи, історію, культуру та поділяє цінності демократичного устрою.

У сучасних умовах, коли українське суспільство переживає серйозні випробування, національна та громадянська ідентичність стають основою його стійкості. Вони забезпечують внутрішню єдність, протидію зовнішнім загрозам, консолідують громадян навколо спільної мети — збереження незалежності та розбудови демократичної, правової держави.

Крім того, розвинена ідентичність формує активну громадянську позицію, стимулює участь у суспільному житті, сприяє волонтерству та ініціативності. Для молодого покоління це означає здатність не лише знати про свої права і обов'язки, а й практично реалізовувати їх, брати відповідальність за власну країну. Тому в умовах воєнних викликів, глобалізаційних процесів і потреби збереження державності **постає завдання виховання покоління**, здатного усвідомлювати власну приналежність до української нації та відповідально реалізовувати громадянські права і обов'язки.

Таким чином, національна та громадянська ідентичність є не просто особистісними характеристиками, а стратегічним ресурсом держави. Їхнє формування в освітньому просторі шкіл безпосередньо впливає на майбутнє суспільства, його стабільність, розвиток і перспективи у світовій спільноті. **Тому ми звернулися до розгляду цієї теми.** У цьому контексті особлива роль належить **керівнику закладу загальної середньої освіти.** Саме він визначає стратегічні напрями розвитку школи, створює сприятливе середовище для становлення особистості учня, формує команду педагогів та координує співпрацю з батьками й громадою. Лідерська позиція керівника є запорукою того, що освітній простір стане осередком патріотизму, демократичних цінностей та активної громадянської позиції. Як зазначає науковиця І.О. Кучинська «Сьогодні, як ніколи гостро постає питання наявності

у сфері освіти менеджера-новатора, інтелектуала й інтелігента, особистості, яка має достатньо практичний досвід керівника, високий рівень знань, умінь і навичок, якісної й ефективної підготовленості, управлінського мислення, творчого і морального потенціалу.» (5).

Актуальність статті підтверджується низкою нормативних правових актів: Законами України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про культуру» (2010 р.), «Про освіту» (2017 р.), Указами Президента «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері» (2016 р.), Постановою Верховної Ради «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей і молоді» (2015 р.), «Стратегією національно-патріотичного виховання на 2020–2025 рр. (2019 р.); у закордонних документах – Конвенціями ЮНЕСКО «Про значення культурної спадщини для суспільства» (2005 р.), «Про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» (2012 р.), де наголошується на необхідності становлення громадянського суспільства, усвідомлення людиною своєї національної приналежності, важливості національних цінностей, пріоритетності проблеми формування в дітей та молоді національної ідентичності.

Таким чином, законодавча база створює чітку правову основу для реалізації завдань формування національної та громадянської ідентичності в школах, а **керівник ЗЗСО виступає гарантом їх впровадження в освітньому просторі.**

Слід зазначити, що питання формування національної та громадянської ідентичності та роль керівника у цьому процесі протягом тривалого часу привертала увагу численних науковців і видатних педагогів-класиків. Олександр Васильович Сухомлинський у своїх педагогічних працях не лише акцентував увагу на формуванні особистості учня, а й підкреслював важливу роль керівника навчального закладу у створенні цілісного, гуманістичного освітнього середовища. За його переконанням, директор школи є не просто адміністратором, а наставником і координатором педагогічного колективу, який формує моральні та ціннісні орієнтири, підтримує педагогів у впровадженні

творчих і інноваційних методик, створює атмосферу довіри, взаємоповаги та співпраці.

Сухомлинський наголошував, що ефективний керівник має бути прикладом моральної стійкості, патріотизму та соціальної відповідальності, адже саме через його приклад формуються моделі поведінки учителів і, відповідно, – учнів. Він писав, що директор повинен організовувати навчальний процес так, щоб кожна дитина відчувала себе важливою частиною шкільної спільноти, що сприяє розвитку її громадянської та моральної свідомості. Важливим аспектом керівництва Сухомлинський вважав підтримку педагогічної ініціативи, розвиток творчості та креативності вчителів і учнів, оскільки саме через взаємодію, спільні проекти та культурні ініціативи формується справжня освітня спільнота.

Таким чином, у педагогічній спадщині Сухомлинського роль керівника постає як ключова для створення гуманістично орієнтованого, ціннісно-орієнтованого освітнього середовища, де формується не лише знання, а й національна та громадянська ідентичність учнів.

У той же час науковиця Людмила Масол наголошує на важливості поєднання навчального змісту з культурними традиціями та цінностями українського народу, що дозволяє школі стати простором, де учні не лише здобувають знання, а й засвоюють моральні та громадянські цінності. Вона підкреслює значення практичних ініціатив, таких як інтегровані уроки, культурно-патріотичні проекти та волонтерські акції, через які діти відчують власну значущість, причетність до життя громади та держави, розвивають відповідальність, співпрацю, креативність і здатність приймати самостійні рішення. Таким чином, поєднання педагогічного прикладу керівника за Сухомлинським і практичних методик Масол створює ефективний освітній простір, де національна та громадянська ідентичність учнів формується цілісно, через взаємодію цінностей, культури та активної участі у шкільному і громадському житті. Зауважимо, що Л. Масол є авторкою навчальної програми з мистецтва для 7–9 класів, рекомендованої Міністерством освіти і науки України. У цій програмі акцентується увага на поєднанні навчального змісту з культурними традиціями та цінностями українського народу, що сприяє формуванню національної ідентичності учнів. Зокрема, програма містить інтегровані уроки, які охоплюють теми національних символів, традицій, мови та мистецтва, що є складовими національної ідентичності.

Автори монографії «Утвердження української національної та громадянської ідентичності» (1) зазначають, що формування патріотичних та громадянських цінностей у школярів здійснюється через системну інтеграцію навчального процесу з культурними традиціями, історією, мистецтвом та практичними ініціативами, що дозволяє дітям усвідомлювати свою належність до української нації та розвивати громадянську активність. Ці висновки узгоджуються з педагогічними ідеями Сухомлинського, який підкреслював роль керівника та педагогів у створенні ціннісно-орієнтованого освітнього середовища, де кожна дитина відчуває себе важливою частиною шкільної спільноти, формує

моральні та громадянські орієнтири і розвиває патріотизм через творчість і колективну діяльність і Людмили Масол, яка наголошує на необхідності поєднання навчального змісту з культурними цінностями народу. Важливо також відзначити концепцію Б. Андерсона про націю як «уявлену спільноту», де усвідомлення єдності та відмінності від інших формується вже з дитинства; саме школа стає тим простором, де учні отримують досвід колективної належності, засвоюють спільні цінності і розвивають почуття національної та громадянської ідентичності. І що важливо – саме монографія Журби та інших співавторів підтверджує практичну та теоретичну значущість шкільного освітнього середовища для формування у дітей свідомих громадян та патріотів України, поєднуючи класичні педагогічні ідеї Сухомлинського та сучасні методики, представлені Масол, **у системну стратегію виховання.**

Зокрема, видатний український психолог, педагог, академік Національної академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України Іван Дмитрович Бех надає важливі теоретичні та практичні настанови щодо ролі керівника закладу освіти у формуванні національної ідентичності учнів. У співавторстві з К. Журбою він підготував методичний посібник «Виховні засади утвердження української національної ідентичності» (2024), в якому розглядаються педагогічні умови та технології виховання національної ідентичності в сучасних умовах. Зокрема, у розділі «Феномен ідентичності як національної єдності» Бех акцентує увагу на важливості формування національної свідомості через освітній процес, підкреслюючи роль **керівника в організації цього процесу.**

У цьому контексті Бех зазначає, що «формування національної ідентичності є проблемою державної ваги, що потребує відповідного методичного забезпечення та розробки методичного посібника, який би могли використовувати педагоги у своїй практиці». (2) Це свідчить про усвідомлення необхідності системного підходу до виховання національної ідентичності та важливості ролі керівника в цьому процесі.

Отже, науковці сходяться на думці, що формування національної та громадянської ідентичності — процес комплексний, який охоплює виховання, навчання й соціалізацію дитини, а ключову роль у ньому відіграє **освітнє середовище, створене керівником школи та педагогічним колективом.**

Оскільки керівник закладу загальної середньої освіти є ключовою фігурою у формуванні освітнього простору, спрямованого на розвиток національної та громадянської ідентичності, його роль багатогранна і охоплює цілий ряд організаційних, виховних та стратегічних функцій, а саме:

1. Стратегічне планування освітнього простору

Керівник визначає пріоритети розвитку школи, включно з інтеграцією національно-патріотичного виховання у навчальні програми.

Формує бачення освітнього середовища, яке сприяє формуванню свідомої громадянської позиції учнів.

2. Організація педагогічного колективу

Підбирає та мотивує педагогів, здатних реалізовувати цінності національної та громадянської ідентичності.

Забезпечує підвищення кваліфікації вчителів у сфері патріотичного виховання та громадянської освіти.

3. Створення ціннісно-орієнтованого освітнього середовища

Впроваджує культурні та національні традиції у шкільне життя: свята, проекти, тематичні заходи.

Підтримує розвиток учнівського самоврядування, волонтерських ініціатив та громадських проєктів.

4. Взаємодія з батьками та громадою

Формує партнерські відносини з батьками для підтримки виховних заходів.

Співпрацює з місцевими органами влади та громадськими організаціями для реалізації спільних проєктів.

5. Моніторинг та оцінка ефективності

Оцінює результати виховної та освітньої діяльності, вносячи корективи для підвищення її ефективності.

Використовує зворотний зв'язок від учнів, педагогів і батьків для удосконалення освітнього процесу.

Однією з ключових функцій керівника школи у формуванні національної та громадянської ідентичності учнів є створення *ціннісно-орієнтованого освітнього середовища*. Це середовище має поєднувати навчальні, виховні та культурні елементи, які сприяють усвідомленню учнями власної належності до української нації, формуванню патріотичних почуттів і громадянської відповідальності. Керівник визначає цінності, які будуть пріоритетними для шкільного життя, та координує діяльність педагогічного колективу щодо їх впровадження у навчально-виховний процес.

У такому освітньому просторі надається велике значення традиціям, культурі та історії України. Важливим є поєднання теоретичного навчання з практичними заходами: проведення тематичних уроків, інтегрованих проєктів, національно-патріотичних заходів та відзначення культурних подій. Через ці дії учні не лише здобувають знання, а й засвоюють цінності, розвивають критичне мислення, соціальну активність та емоційне ставлення до історії та сучасності своєї держави.

Керівник школи також забезпечує створення *сприятливого психологічного клімату*, де кожен учень відчуває себе важливою частиною спільноти. Підтримка взаємоповаги, демократичних принципів у взаємодії між учнями та педагогами, розвиток учнівського самоврядування і волонтерських ініціатив сприяють формуванню свідомої громадянської позиції. Таким чином, ціннісно-орієнтоване освітнє середовище стає фундаментом для системного розвитку національної та громадянської ідентичності, забезпечуючи інтеграцію освітніх, культурних та виховних аспектів у життя школи.

Ефективна взаємодія керівника з педагогічним колективом є ключовим чинником **реалізації цих завдань**. Він формує єдину ціннісну платформу, визначаючи пріоритети у вихованні учнів — патріотизм, повагу до прав людини, демократичні

цінності та активну громадянську позицію. Для цього керівник організовує колективні обговорення, семінари та тренінги для педагогів, а також підтримує їх професійний розвиток, заохочуючи впровадження інноваційних методик, інтегрованих уроків, проєктної діяльності та програм громадянської освіти.

Велике значення має спільне планування освітніх проєктів та заходів, де керівник залучає педагогів до розробки національно-патріотичних програм, тематичних уроків, конкурсів, виставок та впровадження культурних ініціатив. Через відкриту комунікацію, робочі педагогічні наради та обговорення результатів виховної роботи створюється атмосфера обміну досвідом та підтримки кращих практик, що підсилює ефективність формування ідентичності. Одночасно керівник забезпечує підтримку колективу та створює психологічно безпечне середовище, стимулюючи взаємоповагу, довіру та відповідальність за результати виховної діяльності.

Таким чином, взаємодія керівника зі шкільним колективом є комплексним процесом, який поєднує організаційні, мотиваційні та комунікаційні дії. Вона забезпечує системне формування у дітей національної та громадянської ідентичності, роблячи освітній простір школярів середовищем, де цінності патріотизму, громадської активності та соціальної відповідальності стають невід'ємною частиною шкільного життя.

Формування національної та громадянської ідентичності в освітньому просторі школи реалізується через конкретні заходи, проєкти та методики, які керівник організовує та координує, а саме:

1. Впровадження українських традицій та символіки

Організація святкових заходів до національних свят (День Незалежності, День Соборності, День пам'яті героїв).

Використання української символіки (прапори, герби, національні костюми) у шкільних просторах.

Вивчення народних традицій та обрядів як частини виховної роботи.

2. Національно-патріотичні проєкти та інтегровані уроки

Проведення інтегрованих уроків з історії, літератури та мистецтва, де учні знайомляться з культурою та історією України.

Реалізація проєктів на кшталт «Моя Україна», «Моя громада», «Видатні українці» з презентаціями, дослідженнями та творчими завданнями.

3. Розвиток громадянської активності

Підтримка учнівського самоврядування, волонтерських ініціатив та соціальних проєктів.

Організація дебатів, круглих столів та дискусій з теми громадянських прав і обов'язків.

Залучення учнів до благодійних та соціальних кампаній, взаємодія з місцевими громадами.

4. Сучасні педагогічні методики

Використання проєктного навчання та інтеграційних уроків для формування компетентностей громадянина.

Впровадження ігрових методик (моделювання виборів, створення шкільного парламенту).

Використання цифрових ресурсів та онлайн-платформ для розвитку патріотичних проєктів та обміну досвідом.

дозволяють учням не лише усвідомлювати значення служби та захисту країни, а й переживати власний досвід причетності до спільної справи, що формує глибокі моральні та патріотичні цінності.

Керівник забезпечує, щоб ці ініціативи були організовані системно і безпечно, сприяючи розвитку у дітей відповідальності, співпраці, креативності та лідерських навичок. Він пояснює значення таких дій для суспільства, формує розуміння того, що навіть маленькі кроки підтримки військових можуть мати великий вплив, і демонструє власний приклад активної громадянської позиції.

Через залучення учнів до підтримки армії формується практичне розуміння патріотизму, що інтегрується у їхню національну та громадянську ідентичність. Діти бачать прямий зв'язок між власними діями та захистом держави, що зміцнює відчуття приналежності до нації, усвідомлення обов'язків громадянина та формує стійкі ціннісні орієнтири.

Таким чином, практичні дії керівника школи створюють **живий, динамічний освітній простір**, де учні не лише отримують знання, а й засвоюють цінності української національної культури та активної громадянської позиції.

Його лідерська позиція та управлінські рішення безпосередньо впливають на створення освітнього простору, де цінності патріотизму та громадянської активності стають невід'ємною частиною життя учнів.

Сучасний керівник школи — це не лише організатор освітнього процесу, а й лідер, який формує ціннісне середовище та моделює умови для розвитку національної та громадянської ідентичності учнів. Його особистісні якості мають поєднувати традиційні управлінські навички з компетентностями XXI століття, які забезпечують ефективне керівництво та адаптацію до сучасних викликів.

Критичне мислення є однією з найважливіших рис керівника. Воно дозволяє аналізувати інформацію, вирішувати проблеми, робити обґрунтовані висновки, інтерпретувати дані та передбачати наслідки управлінських рішень. Такий керівник здатний оцінювати різні точки зору та приймати зважені рішення, спираючись як на логіку, так і на інтуїцію.

Дослідницькі навички та методи забезпечують керівнику здатність до постійного вдосконалення шкільного простору. Вони дозволяють ефективно планувати освітні проекти, впроваджувати інноваційні підходи та оцінювати результати діяльності школи на основі наукового аналізу.

Креативність проявляється у здатності керівника генерувати нові ідеї, проявляти артистизм, цікавість, уяву та інноваційний підхід до вирішення навчально-виховних завдань. Вона допомагає створювати нестандартні форми роботи, стимулювати педагогів до творчості та підтримувати у школі атмосферу самовираження та інтелектуальної активності.

Ініціативність включає наполегливість, здатність до самостійної роботи, ефективного планування та самодисципліни. Такий керівник вміє адаптуватися до змін, оперативним реагувати на виклики та впроваджувати нові ідеї у шкільну практику.

Комунікація є невід'ємною рисою сучасного керівника. Вона передбачає високий рівень усного та

письмового спілкування, вміння публічно виступати, уважно слухати колектив і будувати діалог на основі взаємоповаги.

Співпраця проявляється через лідерство та вміння працювати в команді. Керівник організовує ефективну взаємодію педагогів, стимулює спільну роботу над проектами та підтримує розвиток віртуальних коворкінгів, забезпечуючи колективну відповідальність за результати освітньої діяльності.

Медіа-грамотність дозволяє керівнику ефективно використовувати інформаційні та комунікаційні технології, інтерпретувати дані та аналізувати цифрову інформацію, що стає особливо важливим у сучасному освітньому середовищі.

Відповідальність керівника включає громадянську, етичну та соціальну складову. Вона проявляється у високій особистій та соціальній відповідальності за життя школи, педагогів та учнів, а також у формуванні у них ціннісних орієнтирів та громадянської свідомості.

Глобальна свідомість як риса керівника передбачає мультикультурну компетентність, гуманістичний підхід до учнів і колективу, усвідомлення взаємозалежності сучасного світу та важливості розвитку цінностей толерантності, співпраці та взаємоповаги.

Таким чином, сучасний керівник школи є особистістю, яка поєднує стратегічне мислення, лідерські якості, креативність та соціальну відповідальність, створюючи умови для ефективного формування національної та громадянської ідентичності в освітньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський О. В. Вибрані твори : в 5 т. [редкол.: О. Г. Дзевєрін (голова) та ін.]. Київ : Рад. шк., 1976.
2. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину // Педагогіка : хрестоматія / Уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. Київ : Знання-Прес, 2003. С. 54–58.
3. Утвердження української національної та громадянської ідентичності: монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канишевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько ; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ : «Компрінт». – 2024. – 232 с.
4. Бех І.Д., Журба К.І. Концепція з формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах // Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка) [редкол.: С.А. Копилов (співголова, наук.ред.), І.Д. Бех (співголова) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. 108 с.
5. Кучинська І. О. Керівник закладу освіти: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 308 с.
6. План роботи ЧОІПОПП на 2025 рік. URL: <https://oipop.ed-sp.net/?q=taxonomy/term/6415>

Н. А. Лемешева,

методист лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВИХОВУЄМО УКРАЇНСЬКЕ В КОЖНОМУ ДИТЯЧОМУ СЕРЦІ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

*Єднаймося, браття, бо ми - українці!
Коли ми всі разом, то ми у броні.
Нехай не панують над нами чужинці,
Ми скажемо: « Ні!», цій гібридній війні.
Єднаймося, браття, бо разом ми сила!
Потрібно здолати усіх ворогів,
Щоб наша країна навек захистила
Державність свою, своїх дочок й синів.*

Ольга Калина

У наш час, в умовах тотальної глобалізації суспільства, проблема збереження національної ідентичності стала першорядною в усьому світі. В Україні вона загострилася з огляду на військові дії. Варто сказати, що саме освіта відіграє важливу роль у формуванні поглядів на національну ідентичність. Дуже важливо виховати в майбутніх поколіннях розуміння власної історії, культурної приналежності, ролі традицій та мови. Мистецтво є могутнім засобом такого виховання. Виховання у молодого покоління почуття патріотизму, активної громадянської позиції, національно-свідомої особистості, відданості справі зміцнення державності – нині визнані пріоритетними напрямками виховної роботи в закладах освіти.

У концепції виховання та виховних орієнтирах Івана Беха, доктора психологічних наук, професора, дійсного а Національної академії педагогічних наук України, заслуженого діяча науки і техніки України, який плідно працює в галузі методології й теорії, технологій сучасної освіти, зазначено, що в школярів початкової школи «мистецтво формує естетичні почуття, уявлення і знання про прекрасне у житті та дозволяє осягнути»:

- основи про видову специфіку мистецтв, засобів їх виразності;
- вміння відчувати та розуміти художні образи;
- навичок виконувати творчі завдання;
- дозволяє пізнавати мистецтво навколо себе, мистецтво рідного краю, пізнання культурних об'єктів, включених до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО тощо.

В школярів основної школи мистецтво формує потребу у спілкуванні з мистецтвом як основи естетичного виховання і художнього сприйняття дійсності та впливає на:

- розвиток пізнавального інтересу до мистецтва;
- формування навичок сприймання та аналізу художніх творів;
- розвиток здатності до творчої діяльності у мистецькій сфері;

- розвиток художньо-естетичних смаків, емоцій, почуттів і культури мислення та поведінки.

Мистецтво впливає на розуміння ролі мистецтва як основи морально-духовного розвитку особистості, здатності цілеспрямовано сприймати, відчувати, правильно розуміти мистецтво; здатності висловлювати власне ставлення до мистецтва, творчої діяльності у мистецькій сфері; потреби у спілкуванні з мистецтвом, формування системи мистецьких знань, понять, термінів, тлумачень.

Ті, хто народився і проживає на Черкащині, знає скільки відомих людей прославили наш край. Черкащина – колыска української держави, земля Тараса і Богдана, завжди славилася своїми майстрами та народними умільцями. На її теренах зросло не одне покоління талановитих професійних художників, скульпторів, музикантів, які творять наше національне мистецтво. Пронсячи крізь призму генетичної пам'яті народні сюжети та символи, митці нашого краю творили і створюють неповторну й самобутню українську культуру.

Письменники, поети, митці, спортсмени, яких об'єднала Черкаська земля, назавжди вписали свої імена у скрижалі світової історії:

- Тарас Григорович Шевченко – український поет, класик української літератури, мислитель, художник, національний герой і символ України.
- Семен Степанович Гулак-Артемівський – український композитор, співак, баритон (бас-баритон), драматичний артист.
- В'ячеслав Максимович Чорновіл – український політик, публіцист, літературний критик.
- Тодось Степанович Осьмачка – український письменник, поет.
- Іван Нечуй-Левицький – український письменник, етнограф, фольклорист, педагог.

На Черкащині проживало багато майстрів вокально-хорового мистецтва, які створювали чудові вокальні твори, основою яких була поезія Т. Г. Шевченко з її правдолюбним і пророчим змістом. Так сформувалася музично-пісенна шевченкіана, як мистецьке явище, є невід'ємною частиною

художнього процесу, що розвивається на Черкащині впродовж тривалого часу (*від середини XIX століття до сьогодення*). Вона бере свій початок з народної вокально-хорової творчості, яка є основою творів відомих композиторів – уродженців нашого краю, завдяки яким розпочалося й продовжується нині життя Шевченкових героїв на музичній сцені.

Особливо тісна дружба пов'язувала Т. Г. Шевченка із своїм земляком, відомим українським композитором, співаком і драматургом Семеном Степановичем Гулаком-Артемівським (1813–1873), який народився в м. Городище. Другові-земляку С. С. Гулак-Артемівський присвятив свою пісню «Стоїть явір над водою». Прикметно, що він був одним із небагатьох, хто не відцурався Т. Г. Шевченка, коли він був на засланні, і підтримував його матеріально.

Найглибшим і найґрунтовнішим інтерпретатором творів Т. Г. Шевченка в музиці, безумовно, є Микола Віталійович Лисенко (1842–1912) – український композитор, піаніст, диригент, педагог.

Його дитячі і юнацькі роки пов'язані із селом Жовнине (нині – Чорнобаївщина), куди переїхала родина майбутнього композитора. В Жовнині розпочався ранній етап творчих пошуків композитора. Саме тут спільно із М. Старицьким М. Лисенко займався етнографією, прослуховуючи та фіксуючи народнопісенний матеріал.

Впродовж усього свого життя М. Лисенко звертався до поезії Т. Г. Шевченка. Його цикл, який називається «Музика до «Кобзаря», містить 87 творів різних жанрів і форм. «Кобзар» Шевченка для композитора завжди був вірним супутником, об'єктом творчої уваги та натхнення. На слова Тараса Шевченка Лисенко створив також **56 романсів, 19 хорів, 9 вокальних ансамблів і 3 кантати**. Його називали «Шевченком у музиці».

Вагомий внесок у популяризацію творчої спадщини Т. Г. Шевченка та розвиток народного вокально-хорового мистецтва зробив відомий фольклорист, хоровий диригент і композитор Порфирій Данилович Демуцький (1860–1927). Він, працюючи у 1889–1918 роках лікарем у селі Охматів на Жашківщині, організував народний хор (близько 100 співаків), з яким виступав у багатьох містах України – Києві, Одесі, Таращі, Умані, Жашкові, а також на Галичині. У хорі співали селяни як з Охматова, так і з навколишніх сіл – Вороного, Побійної, Нової Греблі, Сорокатя, Сабадаша.

Як блискучий майстер хорового виконання й неперевершений інтерпретатор народної пісні та творчості композиторів-класиків, в історію української культури увійшов **Олександр Кошиць**. Народився 1875 року в селі Ромашки, неподалік Канева, а дитинство його пройшло в селі Тарасівці (нині – Звенигородського району).

Митець виступав як диригент на шевченківських концертах, які щороку влаштовувалися з ініціативи Миколи Лисенка. Хор під керівництвом О. Кошиця брав участь у багатотисячній паняхіді по Шевченкові, що вперше після повалення самодержавства відбулася в Києві 19 березня 1917 року. На завершення хористи виконали

національний гімн «Ще не вмерла Україна» та «Заповіт» Т. Шевченка.

Шевченківська тема посідає важливе місце у творчості українського композитора й хорового диригента **Кирила Григоровича Стеценка** (1882–1922), який народився в селі Квітки Корсунь-Шевченківського регіону. Своєю творчістю й діяльністю він був продовжувачем національного напрямку української музики, розпочатого Миколою Лисенком. Композитор залишив нащадкам великі скарби світської і духовної музики. У його творчому доробку – музика до інсценізації поеми Т. Г. Шевченка «Гайдамаки», хор «Заповіт» на слова Т. Г. Шевченка, хорова поема «Рано-вранці новобранці» на вірші Т. Г. Шевченка. До 50-річчя від з смерті Шевченка К. Г. Стеценко написав кантату «Шевченкові».

Як поет, Т. Г. Шевченко зростав на кобзарських піснях та думках. Т. Г. Шевченко захоплювався неповторною індивідуальністю кожного кобзаря, і був просто закоханий у їхні співи та підносив їх навіть над поемами Гомера. Одним із таких кобзарів був **Нікін Іванович Прудкий** (1890–1982), що народився в Каневі. У 1920-х роках він був єдиним кобзарем у штаті створеного тоді Шевченківського заповідника.

Надовго запам'яталися відвідувачам з різних куточків України й закордонним гостям виступи біля Шевченкової могили славетного українського кобзаря **Олексія Сергійовича Чуприни** (1908–1993), який народився в селі Гарбузин Корсунь-Шевченківського регіону. Щоліта кожного ранку майже три десятиріччя він підіймався на високу дніпровську кручу до усипальниці Кобзаря. У його репертуарі були народні пісні, твори композиторів, кантати.

Далеко за межами Черкащини став відомим кобзар із села Великий Хутір (Драбівщина) **Михайло Дмитрович Коваль**, у репертуарі якого налічується понад сто творів: історичні пісні, думи, псалми, балади, обрядові та побутові пісні на власні слова та слова українських поетів. Одна з найулюбленіших пісень кобзаря «На високій дуже кручі». Ця пісня про Тараса Шевченка, який з високої канівської гори, як вважає автор, дивиться саме на його рідне село Великий Хутір.

Музичні твори на слова Тараса Шевченка виконують видатні вокалісти Черкащини та музичні колективи, поезія видатного поета звучить у супроводі народних інструментів.

Музика та Шевченківське слово єднає українців і виховує дітей, пробуджує у них духовне сприйняття своєї ідентичності, належності до українського народу, тому на уроках, так і в позакласних навчально-виховних заходах необхідно знайомити, вивчати і виконувати з учнями краєзнавчий матеріал, вивчати творчість та популяризувати твори відомих митців, діячів культури і мистецтва Черкаського краю. Саме така єдність та краєзнавча, мистецька спрямованість освітнього процесу допомагає згуртовувати та об'єднувати всіх черкащан, які у складні для нашої країни часи повинні бути сильними, мужніми та єдиними.

В образотворчому мистецтві **українська ідентичність учнів** — це не просто знання дат чи

прізвищ, а глибоке проживання «візуального коду» нації. Вона формується через активне вивчення спадщини великих майстрів, занурення в естетику народних ремесел та практичне опанування технік декоративно-ужиткового мистецтва. Це процес перетворення зовнішнього культурного досвіду на внутрішнє переконання.

Пропонуємо фахівцям **Алгоритм дій: від теорії до національної самосвідомості.**

Для створення цілісного середовища розвитку національно-свідомої особистості пропонуємо таку систему заходів:

1. Етнокультурна та фольклорна основа:

Інтеграція фольклору: Використання народних казок, легенд та приказок у спілкуванні з молодшими школярами для створення емоційного зв'язку з рідною культурою.

Дослідження пісенної спадщини: Відстеження еволюції народної пісні — від архаїчних обрядових мотивів до сучасних інтерпретацій, що демонструє тяглість традицій.

Сімейні традиції: Глибоке вивчення родинних свят та звичаїв як основи «генетичної пам'яті» учня.

2. Практична творчість та майстерність:

- *Майстер-класи з ремесел:* Практичне виготовлення виробів (кераміка, розпис, витинанка, лялька-мотанка), що дозволяє відчувати «матеріал» нації на дотик.

- *Тематичні конкурси:* Організація змагань із образотворчої творчості, де учні можуть висловити власне бачення сучасної України.

- *Мистецтво фотографії:* Створення виставок художніх фото, які фіксують красу рідного краю та важливі соціальні моменти через об'єктив молоді.

3. Комунікація та культурний обмін:

- *«Живе» мистецтво:* Регулярне відвідування театрів, музеїв, концертів та виставок для формування високого естетичного смаку.

- *Регіональні мости:* Обмін культурними здобутками між учнями з різних куточків України, що руйнує стереотипи та зміцнює відчуття єдності («Схід і Захід разом»).

- *Кінодискусії:* Перегляд та колективне обговорення українського кінематографа, що піднімає питання національного вибору та моральних цінностей.

4. Експедиційна та просвітницька робота:

- *Пошукова діяльність:* Збирання та збереження зразків народної спадщини, інтерв'ю з носіями традицій у межах краєзнавчих проєктів.

- *Героїка сучасності:* Інформаційна діяльність, спрямована на вшанування подвигів українських захисників та волонтерів. Це формує

образ сучасного героя як невід'ємної частини національного етосу.

Виконуючи послідовно таку роботу, фахівець матиме прогнозований результат, кінцевою метою якого є виховання особистості з міцним «внутрішнім стрижнем» — сформованою національною ідентичністю. Це проявлятиметься у високій моральній, політичній та правовій культурі; глибокому почутті власної гідності та внутрішньої свободи; щирому вболіванні за державні пріоритети та благо свого народу; здатності представляти Україну як рівноправного та самобутнього партнера у світовому співтоваристві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту. Закон України. URL: <http://radabook.com>
2. Мистецтво. Модельні програми 5–6 і 7–9 класів НУШ. URL: https://osvita.ua/school/program/program-5-9/83197/#google_vignette
3. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI сторіччя / авт. кол.: В. Литвин (кер.); В. Андрущенко, А.Гуржій та ін. Київ: Навч. книга, 2004.
4. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, П.М. Во, ловик, О.І. Кульчицька, Л.Є. Сігаєва, Я.В. Цехмістер та ін.; за ред. С.О. Сисоєвої. Київ: ВІПОЛ, 2001. 502 с.
5. Зязюн І. А. Національна державна комплексна програма естетичного виховання. Рідна школа. 1995. № 12. С. 30–51.
6. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: навч. посібник. Київ: Либідь, 2001. 272 с.
7. Букреева Д. Види діяльності на уроці музичного мистецтва: [в початкових класах загальноосвітньої школи]. Музичний керівник. 2013. № 2. С. 7-13.
8. Гончаренко М. М. Формування творчої активності на уроках музичного мистецтва. Мистецтво в школі. 2013. № 2. С. 6-8.
9. Мілюкова Н. П. Нетрадиційні уроки музичного мистецтва. Мистецтво в школі. (Музика. Образотворче мистецтво. Художня культура). 2013. № 5. С. 2.
10. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>
11. Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців: збірник наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 122 с.
12. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000.

Н.В. Бугайчук,

методист лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ШЛЯХИ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Формування національної самоідентичності учнівської молоді – це комплексний процес, що спирається на усвідомлення приналежності до нації, культури та історії. Національна ідентичність є предметом гордості її носіїв, і її розглядають як основу сучасної нації. На протиположності класичному етнічному критерію належності до нації, національна ідентичність акцентує увагу передусім на національній свідомості, точніше на усвідомленні себе представниками певної нації людей дуже різного походження – етнічного і навіть расового, прихильників різних релігійних і ідеологічних переконань. [2, с. 18].

Національна ідентичність – це не просто сукупність культурних ознак, це наш фундамент, наша культурна «візитівка» у світі, це наш цивілізаційний бренд. Саме національна ідентичність сьогодні є тим хребтом, на якому тримається внутрішня стійкість та зовнішня політика держави, визначаючи наш шлях до майбутнього. Соціолог та філософ, професор Університету Лідса, одного з найбільших університетів Великої Британії З. Бауман зазначав що «...підвищення інтересу до обговорення ідентичності можуть сказати значно більше про нинішній стан людського суспільства, ніж відомі концептуальні та аналітичні результати його осмислення» [4, с. 254].

У закладах освіти процес формування національної самоідентичності учнівської молоді реалізується через виховну роботу, тематичні заходи, пов'язані з національними традиціями та історичними подіями, а також – позашкільну діяльність, а його ефективність залежить від комплексного, різноманітного та цікавого підходу, що враховує сучасні суспільні запити.

Керуючись системним підходом, визначенням Державною цільовою соціальною програмою з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року [1] та Стратегією утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 [3] визначаємо основні напрямки формування національної самоідентичності учнівської молоді в закладах загальної середньої освіти, а саме:

- **Історична свідомість.** Формування на основі історичної правди, пам'яті про ключові події та героїчні постаті в історії України.
- **Культурна спадщина.** Ознайомлення з національними традиціями, мистецтвом, мовою, звичаями та символами (наприклад, вишиванка, народні пісні, народні ремесла).
- **Патріотизм.** Виховання любові до Батьківщини, усвідомлення спільних інтересів та задач суспільства, почуття гордості за свою країну.
- **Громадянська відповідальність.** Формування свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків, усвідомлення власної ролі у розбудові держави.
- **Ціннісні орієнтири.** Створення умов для формування стійкого емоційного зв'язку з національною спільнотою та прийняття її цінностей.

Метою статті є надання методичних рекомендацій для педагогів щодо практичного впровадження кожного з напрямків формування національної самоідентичності учнівської молоді.

I. Історична свідомість. Формування на основі історичної правди, пам'яті про ключові події та героїчні постаті в історії України.

Із цього напрямку проводиться важлива робота з історичним контентом та джерелами, наприклад:

- критичне осмислення інформації, а саме – навчання учнів відрізняти первинні (документи, листи, свідчення) та вторинні (підручники, статті) джерела від фейкової, емоційно забарвленої, спотвореної і масово розтиражованої інформації;
- навчання учнів аналізувати «альтернативні» погляди, обговорювати, чому різні джерела можуть порізно тлумачити одну й ту саму подію;
- розвивати навички медіаграмотності для протистояння історичним фейкам та маніпуляціям. Залучати до пошуку, порівняння та оцінки історичних документів, архівних матеріалів, спогадів.

Доречно впроваджувати у виховну роботу закладу освіти заходи щодо **деконструкції міфів та стереотипів.** (Деконструкція міфів – це критичний аналіз міфів, що виявляє їхні внутрішні суперечності, приховані значення та ідеологічні основи, аби показати, що вони не є єдиною або абсолютною істиною.) Наприклад, проект «Історична правда проти пропаганди», в якому спільно з учнями можна проаналізувати, як історичні події використовувалися або спотворювалися в різні часи (особливо в часи тоталітарних режимів), щоб виправдати політичні дії. Допоможе сайт Українського інституту національної пам'яті, щоб обґрунтувати переосмислення великої кількості радянських міфів, включаючи міф про «Велику Вітчизняну війну». Для більшості українців радянська символіка Другої світової війни стала чітким маркером носіїв проросійських настроїв ще в 2013-2014 роках, адже учасники Революції Гідності використовували як свої знамена прапор України та бойовий червоно-чорний прапор ОУН. Водночас, представники так званого антимайдану стояли під прапорами Російської Федерації та Комуністичної партії, розмахували георгіївськими стрічками, котрі беззаперечно є атрибутами «дня перемоги». Результатом стало те, що 8 квітня 2015 року Верховна Рада встановила 8 травня кожного року Днем пам'яті й примирення на честь усіх жертв Другої світової війни. У той же час почався процес декомунізації, і був підписаний закон про «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років». Цей закон відкриває усі документи силових структур СРСР та УРСР та зобов'язав відкрити усі архіви, які мали репресивні, силові та правоохоронні органи часів СРСР. Кожен громадянин отримав право вільно потрапляти до архіву, надаючи тільки свій паспорт та заяву про бажання ознайомитися із документом.

Потрібно ставити акцент на контексті, завжди розглядати дії історичних постатей та подій в широкому

суспільно-політичному та економічному контексті їхнього часу, уникаючи односторонніх оцінок з позиції сучасності.

Важливою складовою формування національної самоідентичності учнівської молоді є **персоналізація історії** – фокусується не лише на датах і битвах, а й на долях людей – героїв, жертв, митців, науковців. Це допомагає учням емоційно «привласнити» історію. Тим більше, це важливо в наш час, коли український народ бореться за свою незалежність на полі бою з зброєю в руках. Проекти по типу – «Герої поруч» – це не тільки про дослідження історії свого роду, громади, міста/ села, а про «написання» сучасної історії. Організуйте зустрічі з учасниками сучасних історичних подій (героями, ветеранами російсько-української війни, волонтерами, громадськими діячами).

Важливим аспектом такої роботи є **культура пам'яті та вшанування**. Залучайте учнів до догляду за пам'ятками, організації тематичних виставок, створення «Стін пам'яті» чи цифрових меморіалів. Розробляйте навчальні екскурсії місцями, пов'язаними з ключовими подіями (музеї, меморіальні комплекси, місця історичних битв).

Впроваджуйте інтерактивні та практичні методи організації виховної роботи, створюйте міні-дослідження, історичні есе, відеоролики, подкасти на основі архівних матеріалів чи інтерв'ю. Створення історичних реконструкцій/театралізацій – дозволяє «прожити» подію та краще зрозуміти мотивацію історичних осіб. Дискусійні формати типу «Суд історії» дозволяє обговорення контрверсійних історичних подій чи постатей (наприклад, «чи були дії Богдана Хмельницького у 1654 році виправдані?»). Це розвиває аргументацію та повагу до різних поглядів.

Використовуйте цифрові інструменти для «відвідування» зруйнованих пам'яток або реконструкції історичних місць, створюйте інтерактивні карти та часові шкали, онлайн-стрічки часу (візуальний інструмент для створення хронологій подій за допомогою веб-сервісів, таких як Timetoast, Canva, Interacty та інших).

II. Культурна спадщина. Освітлення з національними традиціями, мистецтвом, мовою, звичаями та символами (наприклад, вишиванка, народні пісні, народні ремесла).

У цьому напрямку формування національної самоідентичності учнівської молоді важливим є **практичне засвоєння традицій та ремесел**. Майстер-класи та практикуми, до яких залучають носіїв культури (народних майстрів, фольклористів, літніх людей з громади) для проведення практичних занять з традиційних ремесел – вишивка (вивчення регіональних орнаментів), писанкарство, гончарство, лозоплетіння, виготовлення ляльки-мотанки стали традиційними у закладах освіти області. Але метою має бути не лише створити виріб, а й зрозуміти його символічне значення. Створюйте «живі експозиції», де учні можуть не лише побачити, але й торкнутися предметів, послухати їхню історію.

Крім того, в закладах освіти Черкаської області вже традиційним є відзначення календарних свят і тут важливо акцентувати увагу не просто на проведенні заходу, а на проведенні обрядового дійства, пояснюючи кожен елемент, пісню, страву та звичай. Не лише слухати, а й розуміти, аналізувати тексти народних пісень (колискових, історичних, обрядових), щоб зрозуміти світогляд, емоції та історичні переживання українців.

Для молодших школярів поширений формат казкотерапії, коли народні казки та легенди не лише для розваги, але й для обговорення моральних цінностей, закладених у них (добро, справедливість, патріотизм).

Важливо сучасне прочитання спадщини, як культурні символи (наприклад, вишиванка, тризуб) інтегруються в сучасну моду, дизайн, музику (етно-модерн). Заохочуйте учнів до створення власних творчих проєктів (сучасний дизайн вишиванки, ремікс народної

пісні, відеоарт на основі традиційних мотивів). Мета – показати, що традиція це живий процес, а не лише музейний експонат. Ці методи допоможуть учням не просто запам'ятати елементи культури, а відчувати себе її невід'ємною частиною та продовжувачами.

III. Патріотизм. Виховання любові до Батьківщини, усвідомлення спільних інтересів та задач суспільства, почуття гордості за свою країну є комплексним процесом, що вимагає системного підходу. Тому так важлива **інтеграція** національно-патріотичної виховної роботи у освітній процес. Акцентуйте увагу на видатних постатях, які формували українську державність, культуру та науку; на історичні події, які демонструють прагнення українців до свободи та незалежності, наголошуючи на героїзмі та стійкості нації. Використовуйте краєзнавчий матеріал (природа, історичні пам'ятки, економіка, видатні земляки) для формування почуття гордості за свій регіон як частину України. Демонструйте внесок українців у світову науку, техніку та культуру.

Головний принцип – це **особистий приклад педагога**, щирість та актуальність подачі матеріалу, а також перехід від знань до дії через формування активної, відповідальної та гордої за свою країну особистості.

Національно-патріотичне виховання часто зводиться до декларативності, проведення заходів «для галочки» та зазубрювання дат і символів. Тому важливо переходити від знань до формування почуттів. Спрямовувати роботу на **формування емоційної прив'язаності та гордості за Україну** через історії успіху, культурну спадщину та особистісні приклади героїзму а не лише через трагедії. Використовувати сучасний контекст (волонтерство, стійкість нації) для демонстрації, що патріотизм – це дія, а не лише почуття.

Встановлюйте партнерські зв'язки з місцевими громадськими організаціями, військовими частинами (за можливості), музеями для реалізації спільних патріотичних ініціатив.

IV. Громадянська відповідальність. Формування свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків, усвідомлення власної ролі у розбудові держави.

Для ефективного формування громадянської відповідальності необхідний перехід від знань про права та обов'язки до особистісного усвідомлення та готовності до дії. Для формування свідомого ставлення до прав та обов'язків (правової свідомості) проводьте заходи, вправу, де учні аналізують якесь своє право (наприклад - право на якісну освіту, повагу до гідності, свободу думки та слова, безпечні умови навчання, захист від насильства та дискримінації) та визначають, який обов'язок це право породжує для них самих (обов'язок сумлінно навчатися, поважати працю вчителя, дотримуватися законодавства, моральних та етичних норм, дотримуватися статуту та правил внутрішнього розпорядку навчального закладу, не пропускати заняття та не запізнюватися без поважних причин, не вдаватися до списування, шахрайства та інших порушень, що підривають академічну доброчесність.) та для держави і школи (обов'язок надати ресурси, кваліфікований персонал, безпечні умови навчання). Поясніть, що свобода однієї людини обмежується правами іншої, і лише **свідоме виконання обов'язків** гарантує реалізацію прав для всіх. Використовуйте конкретні, невеликі, реальні судові прецеденти, адаптовані для розуміння (більше інформації в методичних рекомендаціях «Найкращі інтереси дитини у цивільному провадженні», підготовлених Комітетом з сімейного права НААУ, 2020 р. за посиланням: <https://garo.law/uk/metodychni-recomendacii-dytyna/>), що стосуються прав дитини, правил дорожнього руху чи екологічних норм. Обговоріть «Хто порушив обов'язок? Як це вплинуло на права інших? Яка відповідальність настала?». Наголошуйте, що повага до Закону – це не страх перед покаранням, а основа стабільності та справедливості в суспільстві.

Активна громадянська позиція – усвідомлення власної ролі у розбудові держави. Цей аспект фокусується на тому, як особисті дії учня впливають на майбутнє суспільства. Запропонуйте учням розробити невеликі, реалістичні соціальні проекти «Мій внесок» для школи чи району (наприклад, сортування сміття, допомога бібліотеці, кампанія проти булінгу). Проведіть обговорення/дискусію/полілог/напишіть есе з теми «Яким я бачу свій внесок у розвиток України через 10 років?». Це може бути у сфері відновлення України, економіки, науки, культури чи військової справи. Наголосіть учням, що розбудова держави – це щоденна праця фахівців та чесних громадян, а не лише робота політиків. Розглядайте суспільні події крізь призму особистої відповідальності (наприклад, як свідоме сплачування податків дорослими фінансує оборону і освіту). Це допомагає усвідомити спільні інтереси суспільства.

Свідомий громадянин повинен вміти співпрацювати та впливати на процеси. Організуйте формати – публічні слухання або шкільну асамблею, де учні публічно обговорюють шкільні проблеми, відстоюють свою позицію, з аргументами, та досягають компромісу. Важливо навчити не просто висловлювати думку, а слухати, аналізувати контраргументи та знаходити спільне рішення, яке враховує інтереси більшості. Сприяйте прямому діалогу представників учнівського самоврядування з керівництвом школи чи місцевими депутатами. Це показує, що влада відкрита до спілкування, а голос молоді має значення. Така деталізація акцентує увагу на перетворенні знань на практичні навички та внутрішнє переконання учня.

Більше про те як розвивати активне громадянство, реалізовувати проекти та брати участь у місцевій демократії дивіться на сайті Всеукраїнської програми освіти для демократичного громадянства в Україні «Демократична школа» <https://www.schools-for-democracy.org/>

Часто в закладах освіти формування громадянської відповідальності обмежується вивченням прав та обов'язків і імітацією самоврядування, тому забезпечити справжнє делегування повноважень учнівському самоврядуванню, щоб учні відчували наслідки своїх рішень, як позитивні, так і негативні, дуже важливо. Фокусуйтеся на навичках: дебати, переговори, аналіз інформації, які дозволяють учням бути свідомими громадянами, а не просто слухняними учнями. Громадянська відповідальність вимагає критики та пошуку істини. Задача педагога – перетворити пасивного слухача на активного учасника розбудови держави, використовуючи особистісний підхід та відходячи від застарілих формалізованих сценаріїв.

V. Ціннісні орієнтири. Створення умов для формування стійкого емоційного зв'язку з національною спільнотою та прийняття її цінностей.

Для формування стійкого емоційного зв'язку учнів із національною спільнотою та глибокого прийняття її цінностей у закладі освіти необхідно створити не лише безпечне освітнє, але й **емоційно насичене та діяльнісне середовище**.

Забезпечення середовища, де повага до української мови, символів та історії є нормою, а не примусом. Регулярне та вмотивоване використання державної символіки та проведення заходів, що викликають спільні позитивні емоції, як то святкування, відзначення важливих історичних подій, тематичні дні, тижні.

Особистісний приклад педагогів більш значущий, ніж всі протокольні промови і офіційні заходи. Педагоги та адміністрація мають бути носіями та практиками національних цінностей - гідність, чесність, відповідальність, любов до мови, демонструючи їх у повсякденній комунікації.

Сучасний тренд **естетики національної ідентичності** в оформленні приміщень, коридорів, класів, з використанням елементів української культури, мистецтва та краєзнавчих матеріалів, які

естетично привабливі та сучасні набуває популярності. Мова йдеться не лише про прикрашання закладу освіти, але й про виховання поваги до культури та зміцнення національної свідомості. Головне – уникати перенасичення, декор не має заважати навчальному процесу або руху. Коридори – це ідеальний простір для створення культурної «галереї» стінописи (мурали) можуть зображати стилізовані українські символи (наприклад – дерево життя, птахи, елементи вишиванки) або ключові фігури української культури. Головне це баланс між традицією та сучасністю, щоб простір був не «музеєм», а живим, надихаючим і свідомим середовищем для навчання.

Розвивати національну ідентичність та формувати самоідентичність учнівської молоді в умовах воєнного стану надзвичайно складно. Тому, якщо ми хочемо допомогти молоді знайти свій шлях у майбутньому, ми маємо спиратися на внутрішні сили самої особистості, а саме:

- гнучке «Я» – здатність адаптуватися і змінюватися;
- автентичність – бути справжнім, цілісним у своєму самовідчутті;
- усвідомлення – чітке розуміння власної реальності;
- життєстійкість і незламність – вміння долати труднощі та відновлюватися.

Саме ці особистісні якості стануть ключем до моделювання успішної стратегії життя для учнівської молоді, основою для формування здорової та зрілої особистості, яка здатна свідомо обрати ідентифікацію зі своєю нацією, а не просто слідувати нав'язаним шаблонам.

1. Гнучке «Я» та адаптивність. Педагоги мають опиратися на природну здатність людини до навчання та змін. Це не про «зміну переконань», а про здатність ефективно діяти у швидкоплинному, непередбачуваному світі, зберігаючи при цьому внутрішній стрижень.

Як розвивати

- Навчання критичному мисленню - розвивати вміння аналізувати нову інформацію, відрізнити фейки від фактів, що є критично важливим для збереження національної пам'яті та ідентичності в умовах інформаційної війни.

- Створення ситуацій вибору - стимулювати прийняття самостійних рішень та аналіз їхніх наслідків (у навчанні, проектах, громадській діяльності). Це вчить молодь бути суб'єктом, а не об'єктом, свого життя та історії.

- Рефлексія досвіду - регулярне обговорення того, як національна історія та традиції допомагають або можуть допомогти адаптуватися до сучасних викликів. Наприклад, як досвід стійкості минулих поколінь трансформуються у сучасну стійкість.

2. Автентичність та цілісність. Це про унікальність кожної особистості та її право бути собою. Національна ідентичність має бути прийнята, а не нав'язана. Справжня ідентичність формується, коли людина усвідомлює себе частиною цілого, не втрачаючи своєї індивідуальності.

Як розвивати

- Самопізнання через культуру – заохочувати вивчення національної культури (мови, історії, мистецтва) як засобу самовираження та розуміння свого коріння. Це дозволяє молоді знайти свій особистий зв'язок із національною спадщиною.

- Свобода вираження через створення безпечного простору, де молодь може висловлювати власні думки про складні історичні та політичні питання, не боючись осуду, навіть якщо ці думки відрізняються від загальноприйнятих.

- Розвиток емоційного інтелекту – навчання розпізнавати та керувати власними емоціями. Цілісність виникає, коли слова, дії та почуття людини узгоджуються.

3. Усвідомлення та розуміння власної реальності.

Свідомість це здатність людини до метапізнання (мислення про мислення) та критичної оцінки оточуючого середовища. Це ключ до свідомого патріотизму, а не сліпої віри.

Як розвивати

- Методи рефлексії та майндфулнесу, а саме використання щоденників, дискусій, чи практик усвідомленості, які допомагають учням чітко розуміти своє місце в поточній національній та світовій реальності.

- Вивчення історії та суспільствознавства через діалог. Не просто подача фактів, а обговорення причинно-наслідкових зв'язків, аналіз різних джерел. Це допомагає усвідомити трагічні та героїчні сторінки історії як частину власного сьогодення.

- Практична участь, залучення до проектної діяльності (волонтерство, екологічні чи соціальні ініціативи) дають відчуття реального впливу на життя громади та країни, зміцнюючи відчуття приналежності.

4. Життєстійкість і незламність.

Спираємося на внутрішню силу духу людини, на здатність відновлюватися після травматичних подій. Національна ідентичність у цьому контексті стає колективним джерелом сили. Співпрацюйте з практичним психологом закладу освіти.

Як розвивати

Моделювати позитивні стратегії, а саме розповідати та вивчати приклади національних героїв та сучасних успішних українців (науковців, митців, військових), які демонструють, як долати перешкоди, використовуючи внутрішню стійкість.

Розвивати навички саморегуляції, навчати технікам зняття стресу, управлінню тривогою та відновленню психологічного ресурсу. Психологічно здорова молодь є основою стійкої нації.

Важливим залишається питання, як оцінити ефективність формування національної ідентичності в закладі освіти? Пропонуємо кілька систематизованих підходів та інструментів, які можна використовувати для оцінки ефективності формування національної самоідентичності в закладах освіти.

1. Рівні та об'єкти діагностики. Ефективність роботи педагога-організатора варто оцінювати на трьох взаємопов'язаних рівнях, а саме

3. Ідентифікація та гордість. *Приклад:* Чи відчуваєте Ви гордість за свою країну? (Так/Ні/Важко сказати). (Оцінюємо Афективний рівень).

4. Готовність до дії/активність. *Приклад:* Скільки разів протягом останнього півріччя Ви брали участь у волонтерських/патріотичних акціях, організованих у закладі? (Оцінюємо Конативний рівень).

Б. Самооцінювання учнів. Педагог може використовувати картки самооцінки активності.

Мета - оцінити рівень особистої залученості та внутрішнього сприйняття національної приналежності.

Формат - учні оцінюють себе за низкою тверджень (наприклад, «Я регулярно вивчаю історію свого краю», «Я вважаю себе активним громадянином») за шкалою: «Завжди», «Часто», «Іноді», «Ніколи».

В. Фокус-групи та глибинні інтерв'ю (для якісних даних)

На відміну від стандартизованих анкет, фокус-групи дають можливість виявити глибинне сприйняття та приховані мотиви.

Мета - з'ясувати, як учні інтерпретують поняття «бути українцем» або «бути громадянином», обговорити ефективність проведених заходів та їхній емоційний відгук.

Учасники - група учнів (6-10 осіб) різних вікових категорій.

Темати для обговорення. Наприклад: «Що для тебе означає бути патріотом сьогодні?», «Який захід у школі найбільше вплинув на твоє ставлення до України?».

Більше про методи аналізу стану утвердження української національної ідентичності можна дізнатися в препринті «Аналіз стану утвердження української національної ідентичності: / І.Д.Бех, К.О.Журба, Л.В.Канішевська, А.В.Корнієнко, Р.В.Малиношевський, О.Д.Рейпольська, О.В.Мусяєнко. за покликанням: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2025/01/Preprint-Analiz-stanu-ukr.-nats.-ident.-2024.pdf

3. Критерії та механізми оцінки ефективності виховної роботи, які варто зазначити:

-Періодичність діагностики, діагностика проводиться двічі (на початку та наприкінці навчального року) для відстеження динаміки.

Таблиця 1

Рівень (Об'єкт)	Що оцінюємо?	Інструменти
Когнітивний (Знання)	Знання історії, державних символів, видатних діячів Черкащини та України, розуміння сутності національної ідеї	Тести, стандартизовані анкети (закриті питання), вікторини, міні-есе
Афективний (Ставлення)	Емоційно-ціннісне ставлення, почуття гордості, патріотичні почуття, готовність до захисту цінностей.	Проективні методики, незакінчені речення, відкриті питання анкет
Конативний (Діяльність/ Поведінка)	Активна участь у патріотичних та волонтерських проєктах, дотримання національних традицій, прояв громадянської позиції	Карти спостереження, аналіз звітів учнівського самоврядування, самооцінювання

Різниця між конативним та когнітивним полягає в тому, що когнітивний стосується розумових процесів (мислення, сприйняття, пам'ять), а конативний – мотиваційно-вольової сфери (усвідомлення, спрямованість, наміри та готовність до дії). Когнітивне – це те, як ми пізнаємо світ, а конативне – те, як ми налаштовані його пізнавати або діяти в ньому.

2. Типи діагностичних інструментів

А. Стандартизоване анкетування та опитування (для кількісних даних), найбільш поширений і масштабований інструмент.

Змістові блоки питань анкети:

1. Знання про Україну та Черкащину. *Приклад:* Визначте значення одного з національних символів (прапор, герб). Назвіть 2 історичні постаті, пов'язані з Черкащиною. (Оцінюємо Когнітивний рівень).

2. Ціннісні орієнтації. *Приклад:* Оцініть за шкалою від 1 до 5 важливість таких цінностей: "Гідність", "Свобода", "Любов до Батьківщини". (Оцінюємо Афективний рівень).

- Змішаний підхід, лише комплексне використання кількісних (анкети) та якісних (фокус-групи, самооцінка) методів дає об'єктивну картину.

Ефективність визначає досягнення кінцевого результату у співвідношенні з метою. **Критеріями ефективності виховної роботи є:**

- наявність системи у виховній роботі;
- єдність усіх напрямків виховання;
- різноманітність форм та методів виховання;
- рівень сформованості учнівського колективу;
- ступінь охоплення учнів різноманітними видами діяльності;
- участь учнів у суспільно-корисній діяльності;
- відсутність правопорушень серед учнів.

Підсумовуючи, зазначимо, що формування національної самоідентичності це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів, крім того, в умовах кризи – це ще і психологічний процес, де зовнішній контекст (національні символи, історія) інтегрується через внутрішні механізми

особистості, що переводить патріотичне виховання з рівня зовнішнього впливу на рівень внутрішнього саморозвитку, що є набагато більш стійкою стратегією для майбутнього.

Пропонуємо переглянути досвід роботи педагогів-організаторів Черкащини з питань формування національної самоідентичності та національно-патріотичного виховання учнівської молоді розміщений на сайті Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, в розділі «Науково-методичне забезпечення закладів освіти» - «Виховна діяльність», ознайомитися з ним можна за посиланням: <https://oipop.ed-sp.net/taxonomy/term/2552>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року. Постанова КМУ № 864 від 30.07.2024 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2024-%D0%BF#Tex>

2. Національна ідентичність як проблема науки й освіти : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 12

березня 2020 р.). – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020 – 314 с.

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 №1322 «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>

4. Степико М. Т. Сучасні виклики українській національній ідентичності. Scientific Journal Virtus: наукові записки ІПІЕНД ім. І. Кураса НАН України, 2020. Вип. 3–4. С. 253–265. URL: https://www.rshu.edu.ua/images/nauka/04_mmtvnpk/rms_2023m.pdf

5. Утвердження української національної та громадянської ідентичності: монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Свтушок, С. Гаряча, Л. Канішевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ : Компрінт . 2024. - 232 с.

В. М. Неумитий,

учитель громадянської освіти Звенигородського ліцею №1 Звенигородської міської ради Звенигородського району Черкаської області

БУТИ ГРОМАДЯНИНОМ/ ГРОМАДЯНКОЮ УКРАЇНИ ЯК СВІДОМИЙ ВИЯВ ВЛАСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

РОЗРОБКА УРОКУ З ПРЕДМЕТА «ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА». 10 КЛАС

Мета уроку (за пірамідою Блума):

Знання: Сформулювати визначення понять «громадянськість» та «політична нація».

Розуміння: Пояснити взаємозв'язок між поняттями ідентичності та громадянськості.

Застосування: Наводити приклади полікультурності українського суспільства та пояснювати, як представники різних етносів формують єдину політичну націю.

Аналіз: Проаналізувати складові елементи української ідентичності на основі поглядів М. Грушевського та офіційного терміну «український народ» у Конституції України.

Оцінка: Обґрунтувати важливість громадянської ідентичності для сучасної людини.

Створення: Створити есе-роздум на тему відповідальності та гордості бути українцем.

Тип уроку: застосування знань, умінь та навичок.

Обладнання: Конституція України, Українська хартія вільної людини, серія відео «Гордість України», «24 факти про Україну», «Спогади солдатів: Завдяки "параду полонених" у Донецьку ми зберегли життя»

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань.

Ознайомтесь і з «хмариною слів». Визначте, які слова ми вже вивчили.

Висловіть думки, про що йтиме мова на уроці.

II. Основні питання подачі нового матеріалу:

1. Поняття громадянськості та політичної нації.

Політична нація об'єднує всіх громадян держави, незалежно від їхнього походження, на основі спільних прав, солідарності та патріотизму.

Учитель. Звернемось до історії (можливий варіант як фронтального опитування так і роботи в групах):

Група 1

Коли почалось творення сучасних національних держав? (друга половина XIX ст.)

Які держави в той час утворились? (Німеччина, Італія, Японія, Чехословаччина, Австрія, Польща, Угорщина).

Група 2

Що було основою творення сучасних держав у другій половині XIX-початку XX ст.? (формування нації).

Яка ідеологія була основою формування держави? (націоналізм).

Група 3

Чи брала участь у цьому процесі Україна? (Так: виникнення політичних партій, українського націоналізму, «Самостійна Україна» М. Міхновського).

Які були особливості формування української нації? (підвладне становище в складі Російської та Австро-Угорської імперій, утворення УНР та ЗУНР в ході революції 1917-1921 р.р.)

Група 4

Яка із сучасних держав, яка утворилась ще у XVIII ст. є прикладом політичної нації? (США)

Коли поняття «політична нація» приходять до зміну поняттю «етнічна нація»? (друга половина XX ст., коли відбувається об'єднання навколо спільних інтересів, незалежно від нації)

Учитель. Отже, незважаючи на довгий вік людства, процес формування сучасних націй і держав розпочався відносно недавно. І Україна від самого початку бере в ньому активну участь. Але внаслідок особливостей політичного становища у XIX столітті цей процес розтягнувся і триває досі. Пройшовши період націоналізму, українці творять політичну націю.

Громадянськість — це не просто формальний статус, а глибоке усвідомлення власної ролі в суспільстві та активне прагнення розвивати державу згідно з демократичними цінностями, де голос кожного громадянина стає цеглиною у фундаменті спільного майбутнього. Це внутрішня потреба бути суб'єктом політичних процесів, а не просто об'єктом управління.

Україна від самого початку брала в цьому процесі активну участь, прагнучи вибороти своє місце в колі вільних народів. Проте внаслідок особливостей складного політичного становища у XIX столітті, що супроводжувалося відсутністю власної державності та імперським тиском, цей процес значно розтягнувся і триває досі. Пройшовши через необхідний період націоналізму, який став щитом для збереження ідентичності та культури, сьогодні українці виходять на новий рівень — вони творять політичну націю. Це сучасна спільнота, де єдність ґрунтується не лише на етнічному походженні, а насамперед на спільних цінностях, повазі до закону та солідарній відповідальності за долю своєї країни.

2. Громадянський вимір ідентичності.

Бути громадянином означає усвідомлювати себе не лише частиною етнічної спільноти, а й представником держави та громадянського суспільства. В Україні це проявляється через розуміння нації як **політичної спільноти**, де представники різних етносів (болгари, євреї, кримські татари тощо) можуть мати спільну громадянську ідентичність — «українець».

Давайте пригадаємо основні віхи формування української політичної нації в XIX-XX століттях і позначимо їх на лінії часу:

Підказки: «Весни народів», створення українських політичних партій, «Самостійна Україна» М. Міхновського, діяльність УНР та ЗУНР, Акт Злуки, дисидентський рух, проголошення незалежності, Помаранчева революція, Революція Гідності, боротьба з російською агресією, Війна за незалежність.

Учитель. Формування громадянської ідентичності в Україні — це шлях від етнічного самозбереження до створення сучасної політичної нації, де кожен етап був загартований боротьбою за право бути собою. Цей процес розпочався у XIX столітті під час «Весни народів», коли українці, попри імперський тиск, почали усвідомлювати себе не просто мешканцями територій,

а окремим суб'єктом із власною політичною волею. Це усвідомлення реалізувалось в подіях Української революції 1917-1921 р.р., коли українці, що перебували під владою двох імперій не лише утворили свої держави (УНР та ЗУНР), а й проголосили їх об'єднання (Акт Злуки).

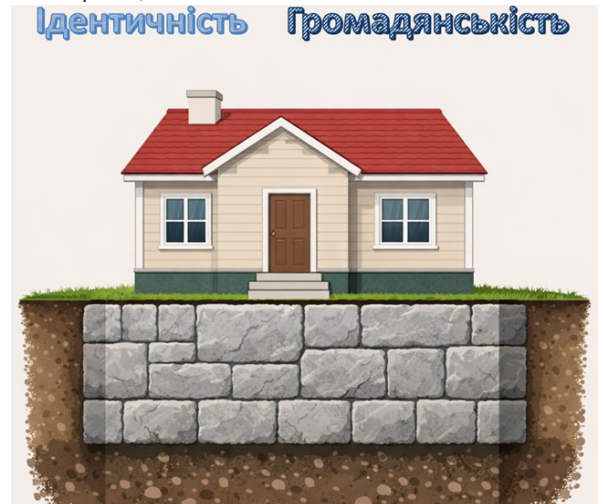
Більшовицька агресія та радянський період намагались стерти з пам'яті українців їх прагнення до незалежності. Справжній злам стався у 1991 році, коли через загальнонаціональний референдум було закладено правовий фундамент громадянства, проте еволюція свідомості на цьому лише розпочалася. Ключовими віхами стали **Помаранчева революція** та особливо **Революція Гідності**, яка перетворила абстрактне поняття «демократичні цінності» на життєву необхідність, за яку люди готові виходити на площі.

Саме війна, що розпочалася у 2014 році, та переросла у повномасштабне вторгнення у 2022-му, стала остаточним каталізатором формування громадянськості. Війна прискорила перехід від пасивного співіснування з державою до активної співтворчості: українська ідентичність сьогодні визначається не лише мовою чи походженням, а насамперед **спільною дією**. Волонтерський рух, масовий спротив на окупованих територіях та безпрецедентна згуртованість армії й тилу довели, що українська політична нація нарешті відбулася. У цьому вогні зникли залишки радянського патерналізму, поступившись місцем усвідомленню, що держава — це не «вони» (влада), а «ми» (громадяни). Сьогодні громадянськість в Україні — це щоденний вибір на користь свободи, де відповідальність за долю країни лежить на кожному, незалежно від етнічних коренів, що і є вищою формою демократичного розвитку суспільства.

Завдання: Пояснити взаємозв'язок між поняттями **ідентичність** та **громадянськість**. (Учні висловлюють свої думки)

Учитель. Взаємозв'язок між ідентичністю та громадянськістю можна порівняти із відношенням між фундаментом та будівлею. Давайте визначимо:

Що є що?

Ідентичність — це глибоке внутрішнє усвідомлення того, «ким я є» (належність до певної культури, мови та історії), тоді як **громадянськість** — це практичне втілення цього усвідомлення через відповідальну дію та участь у житті держави.

Ідентичність виступає емоційним та ціннісним паливом; вона дає людині відповідь на питання «Хто Я?», «З якою спільнотою себе пов'язую і чому?». Проте сама по собі ідентичність може залишатися пасивною — можна любити свою культуру, але не впливати на розвиток суспільства. Саме тут проявляється громадянськість, яка перетворює почуття приналежності на конкретну соціальну позицію: дотримання законів, захист демократичних прав, волонтерство та політичну активність.

Таблиця 2

Риси складових української ідентичності	важливо	не важливо
Народитися в Україні		
Мати батьків - етнічних українців або хоча б одного з них		
Розмовляти українською мовою		
Бути християнином / християнкою		
Дотримуватися українських традицій		
Поважати українську культуру		
Знати історію України та вміти її аналізувати		
Мати українське громадянство		
Відзначати державні свята		
Брати участь у виборах		
Не порушувати соціальних норм та законів		
Захищати свою країну		
Бути громадсько-активною особистістю (волонтерство,		

У сучасному контексті, особливо під впливом війни в Україні, ці два поняття остаточно злилися в єдине ціле, формуючи **політичну націю**. Сьогодні **українська ідентичність** уже не визначається лише етнічним походженням — вона все більше ґрунтується на «громадянському виборі»: людина ідентифікує себе як українця через свою активну відданість свободі та демократії. Таким чином, ідентичність надає громадянськості сенсу та коріння, а громадянськість робить ідентичність дієвою та життєздатною в межах сучасної держави. Цей нерозривний зв'язок перетворює «населення» на «громадянське суспільство», де кожен розуміє, що захист ідентичності відповідний лише через сильну та відповідальну громадянську позицію.

Робота з джерелами:

1) Прочитайте уривки. Про яку націю іде мова в кожному з них? Визначте, що їх об'єднує? А чим вони відрізняються?

«Верховна Рада України від імені Українського народу - громадян України всіх національностей, ...»

Преамбула до Конституції України

«Хто може бути Українцем, і кого Українці приймуть у свої ряди як свого товариша? Передусім, розуміється, всі ті, хто зроду Українець, родився і виріс з українською мовою на устах і хоче тепер іти спільно зі своїм народом, з усіми свідомими синами українського народу, які хочуть працювати для його добра, боротися за його свободу і кращу долю.

Але не тільки хто природжений Українець, а також і всякий той, хто щиро хоче бути з Українцями, і почувай себе їх однодумцем і товаришем, членом українського народу, бажає працювати для його добра.

Якого б не був він роду, віри чи звання – се не важно. Його воля і свідомість рішає діло. Коли він почувает себе найближчим до Українців і ділом се показує, він Українцям – товариш і земляк.»

М. Грушевський «Хто такі українці і чого вони хочуть»

Отже, розуміння ідентичності базується на офіційному визначенні «українського народу» в преамбулі Конституції та наукових підходах, зокрема М. Грушевського. Важливою ознакою громадянина є не лише формальний статус, а й внутрішня усвідомленість та відповідальність, тобто — **громадянськість**.

III. Закріплення вивченого:

Завдання (кейс-стаді): Уявіть ситуацію: людина народилася в родині етнічних поляків/вірменів/євреїв/угорців, що мешкають в Україні. Чи може вона мати громадянську ідентичність «українець»? Обґрунтуйте відповідь, спираючись на поняття полікультурної держави та таблицю 2 «Риси складових української ідентичності».

Перегляд відео «Гордість України», «24 факти про Україну», «Спогади солдатів: Завдяки "параду полонених" у Донецьку ми зберегли життя»

Домашнє завдання:

Оберіть один із варіантів продовження речення: «Бути українцем — це... (модно, гордо, відповідально, небезпечно)» та коротко аргументуйте свій вибір.

IV. Рефлексія: Див мал. 1

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Андрущенко М. Хто такі українці і чого вони хочуть? *Українська правда*. 2023. 22 січня. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/22/7385613/>, відвідано 27.01.2026
- Конституція України. Основний Закон. URL: <https://surl.li/xxqsmh>, відвідано 27.01.2026
- Спогади солдатів: Завдяки "параду полонених" у Донецьку ми зберегли життя URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MOeVxo2CtgY>, відвідано 27.01.2026
- Гордість України. Список відтворень. URL: <https://surl.li/dcpvjr>, відвідано 27.01.2026
- 24 факти про Україну. Список відтворень. URL: <https://surl.li/iwvlmd>, відвідано 27.01.2026
- Громадянська освіта. 3D Демократія: думаємо, дбаємо, діємо : методичний посібник до курсу громадянської освіти для 10-го класу закладів загальної середньої освіти : [в 7-ми частинах] / П. Вербицька, О. Волошенко, Г. Горленко та ін. ; за ред. П. Кендзьора. Львів : ВД «Панорама», 2018. Особистість та її ідентичність : частина 1. 2018. 44 с.
- NotebookLM. Інструмент штучного інтелекту (створення зображень).
- ChatGPT. Інструмент штучного інтелекту (створення зображень).

Рефлексія уроку: Метод «Валіза»

Малюнок 1

Н. О. Веретільник,

учитель історії комунального закладу «Гладківщинська гімназія
Піщанської сільської ради Золотоніського району Черкаської області»

ФОРМУЛА УКРАЇНСЬКОЇ СТІЙКОСТІ СЦЕНАРІЙ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ 8-9 КЛАСУ

Вид позакласного заходу: театрально-музична, просвітницько-патріотична композиція. Композиція складається з шести епізодів, пов'язаних між собою ідеєю формування та підтримки української стійкості за допомогою рекордів і перемог, надихаючої творчості знакових людей нашого часу.

Мета: формування у здобувачів освіти уявлення про феномен української стійкості, якою захоплюється весь світ. На підставі цього усвідомлення – формування національної та культурної ідентичності; підтримка ментального здоров'я, зміцнення соціальних зв'язків, укріплення емоційного стану учнівської спільноти.

Дійові особи

1. **Ведуча** (учениця 8-9 класу, одягнута у вишиванку та спідницю).
2. **Український боксер Олександр Усик** (учень 8-9 класу, одягнута у спортивну форму боксера, халат).
3. **Британський боксер Тайсон Ф'юрі** (учень 8-9 класу, одягнута у спортивну форму боксера, халат).
4. **Український режисер Мстислав Чернов** (учень 8-9 класу, одягнута у класичний чорний костюм, чорні туфлі).
5. **Українська спортсменка** (гнучка дівчина 6-9 класу, одягнута у костюм гімнастки).
6. **Українська спортсменка** (гнучка дівчина 6-9 класу, одягнута у костюм гімнастки).
7. **Українська співачка Джері Гейл** (дівчина 8-9 класу, одягнута у сценічний костюм для виконання хіта «З нами мама Тереза»).
8. **Українська співачка Альона-Альона** (дівчина 8-9 класу, одягнута у сценічний костюм для виконання хіта «З нами мама Тереза»).
9. **Українська поетеса Ліна Костенко** (дівчина 8-9 класу, одягнута у брючний костюм, по можливості, зачіскою схожа на Ліну Костенко).
10. **Наш земляк, хлопчик-волонтер Матвій Брус** (хлопчик 2-3 класу, невисокий, одягнута у курточку і шапочку, із сосисками в одній руці і палкою ковбаси – в іншій).

ХІД ЗАХОДУ

На сцену виходить ведуча і виголошує: «Україна різна. У кожної людини, яка народилася під жовто-блакитним прапором, своя доля та місія у цьому світі. Хтось подарував нашій країні неймовірні слова, які гріють душу людям і дотепер. Хтось виборює перемогу для Батьківщини на музичній сцені, а хтось – на спортивному рингу. Хтось пожертвував усім заради того, аби митці могли творити та розповідали про Україну на весь світ. Бо наша історія, історія НАШОГО народу має бути почута».

Перший епізод

На сцену виходить учень – український режисер Мстислав Чернов зі статуєткою Оскара та презентує свій фільм: «20 днів у Маріуполі» – український документальний фільм, який показує жахливі руйнування та втрати, яких зазнали мешканці міста у перші тижні повномасштабного російського вторгнення.

Перший Оскар в українській історії (піднімає вгору статуєтку). Для мене це велика честь. Але я, імовірно, перший режисер, який хотів би ніколи не знімати свій фільм. Я хотів би обміняти нагороду на те, щоб росія ніколи не напала на Україну. Не окупувала наші міста та не вбивала десятки тисяч українців, але я не можу змінити минуле. Проте ми усі маємо зробити

так, щоб виправити історію аби правда перемогла (виходить зі сцени).

Іде демонстрація фільму «20 днів у Маріуполі».

Після перегляду фільму виходить ведуча:

« Автори документального фільму були єдиними міжнародними журналістами, які продовжили роботу в оточеному Маріуполі і зафіксували усі ті жахи, які переживало місто. Щоб бути такими сміливими – потрібно мати силу Духу! (читає вірш Василя Симоненка).

Де зараз ви, кати мого народу?

Де зараз ви, кати мого народу?

Де велич ваша, сила ваша де?

На ясні зорі і на тихі води

Вже чорна ваша злоба не впаде.

Народ росте, і множитья, і діє

Без ваших нагаїв і палаша.

Під сонцем вічності древніє й молодіє

Його жорстока й лагідна душа.

Народ мій е! Народ мій завжди буде!

Ніхто не перекареслить мій народ!

Поцезнуть всі перевертні й прибудли,

І орди завойовників-заброд!

Ви, байстрюки катів осатанілих,

Не забувайте, вирошки, ніде:

Народ мій е! В його гарячих жилах

Козацька кров пульсує і гуде!

Другий епізод

Декорації боксерського рингу. Вмикається пісня Артема Пивоварова «Барабан». Виходять два учні-боксери: український боксер Олександр Усик і британський боксер Тайсон Ф'юрі. Стають на відстані напроти один одного.

Музика стихається.

Ведуча. Хто б що не казав, я знаю одне: не зв'язуйся з Матінкою Природою, тещою та українцями.

Починається умовний «бій» боксерів.

Ведуча. – О-о-о-о, яка двійка! Добрий вечір, я – диспетчер!

Учень (Усик) трішки відбігає, а потім з простягнутою лівою рукою йде на другого учня (Тайсона Ф'юрі).

Ведуча. Ого, з лівої і точно в черешню! Оце Олександр Усик!

Тайсон Ф'юрі робить вигляд, що падає без свідомості.

Потім суперники стають поряд, і учень (Тайсон Ф'юрі) підіймає ліву руку.

Ведуча. Олександр Усик – абсолютний чемпіон світу у надважкій вазі за версіями WBC, WBA, WBO!!!

Учень (Тайсон Ф'юрі) опускає руку, а другий учень (Олександр Усик) підіймає. Олександр Усик виносить шаблю Івана Мазепи. Він підіймає її і вигукує: «Шабли Івана Мазепи!»

Грає знову пісня Артема Пивоварова «Барабан», й боксери виходять.

Ведуча. Українська стійкість – це перемога Олександра Усика, за якого вболівала вся країна! Українська стійкість – це те, чим ми дивуємо світ і, можливо, навіть самих себе.

Третій епізод

Ведуча говорить на фоні відео про олімпійську чемпіонку Ярославу Магучіх: «Українська легкоатлетка Ярослава Магучіх 8 липня 2024 року на Діамантовій лізі в Парижі стрибнула на 2 м 10 см, побивши світовий рекорд, встановлений ще у 1987 році. У 2024 році Ярослава Магучіх уперше стала олімпійською

чемпіонкою зі стрибків у висоту – виграла фінал у Парижі з результатом у 2.0 метри.

Перш ніж стати чемпіонкою, Ярослава багато тренувалася, займалася бігом, гімнастикою й акробатикою».

Звучить музика для спортивної композиції дівчаток-гімнасток (вони роблять «колесо», перевороти вперед-назад, вправи «берізка», «шпагат», вправи з м'ячем, скакалкою).

Четвертий епізод

Ведуча. Українська стійкість – це наші перемоги! Це те, що нас мотивує і дає нам сили. Ми сильні вірою в Збройні сили України та вірою в Бога.

Звучить пісня у виконанні Джері Гейл і Альони Альони «З нами мама Тереза», (відповідно, дві одяжені у костюми співачок учениці під фонограму (або співають самі) виконують танцювальну композицію).

Текст пісні «Teresa & Mari»:

Джере-джерело джерело пробива собі шлях
Що би що би не було, світ на її плечах
Мані-мані-манівці звивисті, скелясті
Але знай: в твоїй руці твоє власне щастя
З нами Мама Тереза і Діва Марія
Босі, ніби по лезу, йшли по землі
With us mama Teresa, Diva Maria (З нами Мама Тереза і Діва Марія)

All the Divas were born as the human beings (Усі Діви були народжені людьми)

З нами Мама Тереза і Діва Марія
Босі, ніби по лезу, йшли по землі
With us mama Teresa, Diva Maria (З нами Мама Тереза і Діва Марія)

Навіть ще змала ми шукали шлях
Та життя – петля, ніби для тих, хто падає
На своїх плечах ще мале дівча
Несе з болю чан і вбача, що то вада є
Знову не така, то надто м'яка
Одяг на кістках, голяка чи то під вінець
Де твоє дитя? Що твоє життя?
Та роки ж летять! І затям: скоро вже кінець
І хай хтось хоче аби ми зламались
Хай бува в тобі заряду не по лікоть, а по палець
І хай хтось хова за посмішкою ненависть і заздрість
Коли ти пускаєш в серце гнів, добра й любові замість
Але в небі є святі, їх ноги бачили цю землю, знаєш
Твій тернистий шлях саме тому є не даремно
І хай буде дуже страшно й темно і часом не легко
Та з тобою завжди будуть з неба слідувати предки
З нами Мама Тереза і Діва Марія
Босі, ніби по лезу, йшли по землі
With us mama Teresa, Diva Maria (З нами Мама Тереза і Діва Марія)

(Jerry Heil)

Діва Марія — мати Тереза

Всі діви були людьми

Всі діви — мами, як діти

Нас навчили з вами:

Тільки діви можуть...

(alyona alyona - Pep)

Шановні люди, хто ви є?

Звідики ви є і де ваше життя?

Чи ви зробили, що могли?

Чи ви казали, що могли?

Чи ви любили, як могли?

Чи ви давали, що могли?

Чи ви віддали, що могли?

Чи ви, як діти, ви могли?

(Приспів)

Teresa & Maria, Teresa & Maria

All the divas were born as the human beings

Teresa & Maria, Teresa & Maria

All the divas were born as the human beings

We can, we can, we can, we can

We can, we can, we can, we can

We can, we can, we can, we can

We can, we can, we can, we can

Ведуча. Українська стійкість – це призове місце наших дівчат на престижному пісенному конкурсі «Євробачення 2024». Коли нас слухала вся Європа й аплодувала нам!

Наша сила і стійкість у тому, щоб діяти, жити, працювати, творити попри все!

П'ятий епізод

Виходить Ліна Костенко (учениця). А ви думали, що Україна так просто. Україна – це супер. Україна – це ексклюзив. По ній пройшли всі катки історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань. Вона загартована найвищим гарттом. В умовах сучасного світу їй немає ціни. *Читає напам'ять вірш Ліни Костенко.*

У нас вже підриваються на мінах.

В полях по обрії брухту і броні.

У нас стрічають люди на колінах

своїх убитих хлопців на війні.

Росли, росли – і вирости хлоп'ята.

Чийсь кохані і чийсь сини.

Щоб Україна не була розп'ята,

пішли боротись, – хто ж, як не вони?!

Господь їм сил подвоїв і потроїв.

Здолали все, подужали заброд.

Так виникає нація героїв.

Так постає з населення народ.

Шостий епізод

Ведуча. Українська стійкість – це за будь-яких обставин не втрачати почуття гумору, вміти запалювати серця, давати Надію! «Скоро вже буде Пасха!» – говорить наш земляк, Матвій Брус, який разом із батьком допомагає нашим воїнам.

Звучить хіт МЮСЛІ UA ft. Матвій Брус | СКОРО БУДЕ ПАСХА | MEGA MIX (під цей хіт виконує кумедну танцювальну композицію учень 2-3 класу, невисокий, одягнений у курточку і шапочку, із сосисками в одній руці і палкою ковбаси – в іншій).

Фінал композиції

Ведуча. Отже, формула української стійкості складається із сміливості і правдолюбства (виходить режисер Євген Чернов), із працелюбності, сили і віри в Перемогу (виходять Олександр Усик і Ярослава Могуціх), із творчості, краси і віри в Бога (виходить Джері Гейл і Альона-Альона), складається із таланту і сили Духа (виходить Ліна Костенко). Українська стійкість – це почуття гумору і любов до життя попри все (виходить Матвій Брус).

Зберігати стійкість під час війни українцям допомагає віра в армію, сім'я, рідні та близькі, а нам, дітям – і наша школа!

Усі артисти разом: Стаємо сильнішими разом!

Ведуча. І наближаємо нашу перемогу!

Усі артисти і ведуча кланяються і сходять зі сцени під музику Артема Пивоварова «Барабан».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Симоненко В. Де зараз ви, кати мого народу? Бібліотека української літератури. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=246>.
- Усик переміг Ф'юрі і захистив титули чемпіона світу. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-usyk-fyuri-peremih-absolyutnyy-chempion/33248826.html>
- Ярослава Магучіх достроково кваліфікувалася до фіналу Діамантової ліги у стрибках у висоту. URL : <https://suspline.media/sport/1048305-aroslava-magucih-dostrokovokvalifikuvalasa-do-finalu-diamantovoi-ligi-u-stribkah-u-visotu/>
- Підгорна А. Про що пісня «Teresa & Maria»: текст і переклад хіта alyona alyona & Jerry Heil. URL : <https://glavred.net/stars/o-chem-pesnya-teresa-maria-tekst-i-perevod-hita-alyona-alyona-jerry-heil-10539146.html>
- Костенко Л. Війна малює кров'ю акварелі. URL : <https://novapolshcha.pl/article/liina-kostenko-viina-malyuye-krovyu-akvareli/>

Р. В. Семерунь,

учитель історії та правознавства Монастирищенського ліцею №2
Монастирищенської міської ради Черкаської області

КОД УКРАЇНСТВА: З ЧОГО БУДУЄТЬСЯ НАША ІДЕНТИЧНІСТЬ? РОЗРОБКА УРОКУ-КВЕСТУ ДЛЯ УЧНІВ 8 КЛАСУ

Тема. Формула української ідентичності.

Клас: 8.

Тривалість: 45 хвилин.

Предмет: Громадянська освіта / Історія України.

Мета уроку:

Освітня: сформувати в учнів розуміння понять «національна ідентичність» та «культурна ідентичність»; визначити ключові складники українського коду виживання.

Розвивальна: розвивати критичне мислення через аналіз історичних документів, навички командної роботи, вміння аргументувати власну позицію в ситуаціях вибору.

Виховна: виховувати почуття гордості за приналежність до української нації, повагу до історичної пам'яті та свідоме ставлення до громадянських цінностей.

Компетентності:

Громадянська компетентність: здатність визначати свій зв'язок з державою та громадою.

Культурна обізнаність: розуміння значення символів та традицій у сучасному світі.

Інформаційна грамотність: вміння працювати з історичними джерелами та медіа-форматами.

Обладнання: маршрутні листи, 5 конвертів із завданнями («теки справ»), плакат «Силует сучасного українця», набір карток із цінностями, стікери, маркери, зображення гербів та символів.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент (2 хв)

Учитель. Ідентичність — це не просто слово в підручнику. Це шифр, захований у срібниках князів, у жорсткості херсонського кавуна та у вигинах тризуба на твоєму. Сьогодні ви — не просто учні, а **вартові коду**. Ми не просто вивчатимемо тему — ми вирушаємо на квест, щоб зібрати "Формулу української ідентичності". За кожну пройдену станцію ви отримаєте слово-код.

II. Мотивація навчальної діяльності (5 хв)

Мозковий штурм

Учитель. Хто такий українець?

Учитель. Що нас об'єднує як націю?

Учитель підсумовує відповіді та оголошує тему уроку.

III. Оголошення правил квесту (3 хв)

Клас об'єднується у 3–5 команд. Кожна команда отримує маршрутний лист. На кожній станції виконується завдання. За виконання завдання команда отримує слово-код.

IV. Основна частина — КВЕСТ (30 хв)

СТАНЦІЯ 1. МОВА — НАШ ДНК.

Локація. Кабінет мови або бібліотека.

Обладнання: Конверт «Top Secret», розрізана читата, картки зі словами.

Завдання 1. Лінгвістична розвідка.

Учитель. Вітаю, розвідники! Нашу мову століттями намагалися зробити копією чужої, стираючи її унікальні слова. Ваша місія — провести «лінгвістичну деокупацію» та повернути мові її справжній голос.

Матеріал для учнів: список слів іншомовного походження. Картки-наліпки слів українських автентичних слів.

Завдання: Учні мають наклеїти наші автентичні відповідники навпроти слів іншомовного походження:

Карта — **Мапа**

Аероплан — **Літак**

Фотографія — **Світлина**

Вид — **Красвид**

Горизонт — **Обрій**

Очікувана відповідь учнів: ми обрали слово «світлина», бо воно звучить поетичніше і точно передає суть — малювання світлом.

Завдання 2. Послання у капсулі часу.

Матеріал: Розрізані слова: [МОВА] [ЦЕ] [ТЕРИТОРІЯ,] [ЯКУ] [НЕМОЖЛИВО] [ОКУПУВАТИ,] [ПОКИ] [НЕЮ] [ГОВОРЯТЬ].

Завдання: Скласти фразу на швидкість.

Фінальне запитання для отримання слова-коду:

Учитель. Уявіть XIX століття, українська мова під заборону. Де ви будете її шукати, щоб вона не зникла?

Очікувані відповіді учнів: «Вдома з батьками», «Співатимемо народні пісні», «Читатимемо Кобзаря потайки».

Учитель. Все правильно – ви будете шукати у голосі наших рідних, близьких. Тобто, в голосі нашого народу.

(Діти отримують слово код «ГОЛОС»)

СТАНЦІЯ 2. КУЛЬТУРНИЙ ТІК ТОК.

Мета: актуалізувати традиційну культуру через сучасні медіа-формати.

Локація: актовка зала або зона з дзеркалом.

Обладнання: реквізит (вишиванка, кеди, віночок), аркуш «Storyboard».

Учитель. Культура — це не музейний експонат, це живий тренд. Уявіть, що ви — креативна агенція. Ваше завдання — «продати» українське світу через 15 секунд екрана.

Завдання: Команда має за 5 хвилин розробити сценарій (або розкадровку на папері) для 15-секундного ролика.

Теми на вибір: «Як носити вишиванку з кедами», «Топ-3 українські страви, які підкорять світ» або «Українські пісні, що стали світовими хітами».

Умова: Використати один популярний тренд (наприклад, "POV", "Get Ready With Me" або "Transformation").

Учитель. Отже, дивлячись на Вас помітно неозброєним оком, які ж українці творчі».

(Діти отримують слово-код: «ТВОРЧИСТЬ»)

СТАНЦІЯ 3. ІСТОРИЧНИЙ ДЕТЕКТИВ.

Локація: кабінет історії.

Обладнання: 4 папки «Справа №...», маркери, фломастери.

Учитель. Перед вами речові докази злочинів проти нашої ідентичності. Проаналізуйте уривки документів і зрозумійте: що саме ворог хотів вирвати з *нашого тіла?*»

Завдання: видати дітям текстовиділювачі. Потрібно підкреслити фрази, які вказують на «злочин».

Аналіз документів (Робота учнів):

Справа 1. Операція: Тиша (Валуєвський циркуляр)

Текст документа: «... надати розпорядження цензурному відомству, щоб до друку дозволялись тільки такі твори цією мовою, які належать до галузі красного письменства; пропуск же книг малоросійською мовою як духовного змісту, так навчальних і взагалі призначених для початкового читання народу, припинити. (Циркуляр міністра внутрішніх справ П. А. Валуєва Київському, Московському і Петербурзькому цензурним комітетам від 18 липня 1863 р.)

Завдання: підкресліть, який елемент ідентичності намагалися знищити цим заборонами?

Учні: підкреслюють фразу «мови не було і бути не може».

Відповідь для вчителя: **МОВА** (як інструмент освіти та релігії).

Справа 2. Зниклий список

Текст документа: «У справі "Української військової організації" заарештовано понад 100 осіб: професорів, письменників, науковців. Вирок — розстріл. Мета: ліквідувати "мозок" нації, щоб залишити народ без тих, хто здатний вести за собою». (3 протоколи допитів НКВС, 1930-ті рр.)

Завдання: На кого був спрямований удар? Як це впливає на ідентичність народу?

Учні: Підкреслюють «арештовано 100 осіб: професорів, письменників».

Відповідь для вчителя: **ЕЛІТА / ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ** (Пам'ять про «Розстріляне відродження»). «Це нищення нашої **ЕЛІТИ**, щоб у народу не було розумних лідерів».

Справа 3 (Голодомор) Пусті коліски:

Текст документа: «У селах посилено вилучення всіх продуктів харчування. Встановлено «чорні дошки» — села, з яких заборонено виїзд. Люди позбавлені можливості купити хліб. Мета: фізичне упокорення селянства, яке є основою традицій та культури». (Зі звітів про ситуацію в УСРР, 1932-1933 рр.)

Завдання: Який найстрашніший спосіб знищення ідентичності тут описано?

Учні: Підкреслюють «вилучення всіх продуктів».

Відповідь для вчителя: «**ФІЗИЧНЕ ІСНУВАННЯ НАРОДУ / ГЕНОЦИД** (як спосіб зламати опір)».

Справа 4. Вкрадене минуле.

Текст документа: «Ми маємо переписати підручники. Князь Володимир — наш, назва «Русь» — наша, а українці — це лише частина нашого

«великого народу», яка просто трохи зіпсувалася під впливом Європи. Свої історії у них ніколи не було». (Тези сучасних пропагандистських статей РФ та промов диктатора, 2021-2022 рр.)

ДОВІДКА. Ці слова не є прямою цитатою однієї конкретної людини, а є **компіляцією та стислим викладом (тезами)** ідеологічних тверджень, які озвучував **володимир путін**, а згодом тиражували російські пропагандисти (як-от Тимофій Сергєйцев, Дмитро Медведєв чи Володимир Соловйов).

Проте ключовим «автором» та джерелом цих псевдоісторичних ідей є саме диктатор РФ.

Основні джерела, де ці тези були озвучені:

Стаття «Про історичну єдність росіян та українців» (12 липня 2021 р.):

Тут путін вперше системно виклав ідею про те, що українці та росіяни — це «один народ».

Він стверджував, що Україна як держава — це штучне утворення, результат «помилки» більшовиків.

Назва «Русь» та постать князя Володимира там представлені виключно як «спільне» коріння, яке росія вважає своєю монопольною власністю.

Завдання: Що намагаються вкрасти у нас сьогодні, перекручуючи факти?

Учні: Підкреслюють «історії у них ніколи не було».

Відповідь: «Спроба вкрасти нашу **ПАМ'ЯТЬ** та минуле».

Після роботи з документами учні отримують **слово-код: ПAM'ЯТЬ**

СТАНЦІЯ 4. Я — УКРАЇНЕЦЬ СЬОГОДНІ.

Локація: психологічне розвантаження або коло на килимі.

Обладнання: набір карток із цінностями, плакат «Силует сучасного українця», маркери, стікери.

Завдання 1. Сортування цінностей (Interactive Sorting).

Учитель. Ми вижили в минулому. А хто ми зараз? З чого складається бронезилет нашої душі?»

Завдання: На столі розкидано 15–20 карток із різними поняттями. Деякі з них є «універсальними», деякі — «руйнівними», а деякі — «фундаментальними» для сучасної України.

Перелік слів: Свобода, Гідність, Байдужість, Волонтерство, Хата скрау (вислів), Толерантність, Відповідальність, Корупція, Сміливість, Модна інерція, Повага до прав людини, Культура споживання.

Дія: Команда має за 2 хвилини відібрати **5 ключових цінностей**, які, на їхню думку, є «бронезилетом» нашої національної ідентичності сьогодні.

Наприклад: Учні відкидають картки «Байдужість» та «Корупція», приклеюють на плакат «Свобода», «Сміливість», «Гідність».

Аргументація: команда має пояснити свій вибір одним реченням. Наприклад: «Ми обрали "Волонтерство", бо це наша здатність об'єднуватися заради спільної мети». Або «Ми обрали "Відповідальність", бо кожен сьогодні має щось робити для перемоги, а не чекати на інших».

Завдання 2. Кейс-стаді: Ситуація вибору.

Учитель зачитує коротку ситуацію, а команда має швидко запропонувати рішення, що базується на громадянській ідентичності.

Ситуація: «Ви за кордоном. Хтось із місцевих запитує: «А яка різниця між вами та іншою національністю (німцями, англійцями, чи поляками). У вас є 30 секунд, щоб дати таку відповідь, яка б чітко підкреслила нашу ідентичність».

Очікувана відповідь учнів: «Мова, цінність свободи (ми не терпимо диктатури), повага до кордонів, різна культура та герої».

Фінальне запитання для отримання слова коду:

Учитель. Чи може людина вважати себе українцем, якщо вона зараз змушена жити за кордоном і розмовляє різними мовами? Що є головним маркером ідентичності в такому випадку?

Очікувана відповідь учнів: «Відчуття приналежності, спільні цінності та дії на користь України».

Слово-код: «ВИБІР»

Висновок: ідентичність — це щоденний свідомий вибір.

СТАНЦІЯ 5. СИМВОЛИ СИЛИ: ВІД КНЯЗІВ ДО КІБОРГІВ

Локація: на коридорі у школі, біля державної символіки.

Обладнання: картки-пазли із зображенням герба, прапора, калини, вишиванки та сучасних символів (наприклад, малюнок «Привида Києва» або керамічного півника).

Завдання 1. Генетичний код Тризуба (історична спадковість)

Учитель. Символи — це знаки, які зрозумілі без слів. Від князів до сучасних воїнів — що дає нам силу?

Учням пропонується декілька зображень гербів: печатка князя Святослава, монета Володимира Великого, герб УНР та сучасний Державний Герб України.

Завдання: Розставити ці зображення у хронологічному порядку.

Учні. Розкладають послідовно: Монета Володимира → Герб УНР → Сучасний герб.

Учитель. Яке слово там зашифровано?

Учні. «ВОЛЯ».

Ця відповідь ідеально підводить до розуміння того, що прагнення свободи закладено в гербі понад 1000 років тому.

Завдання 2. Новітні символи Сміливості (сучасний контекст)

У 8 класі важливо показати, що символіка народжується прямо зараз. На столі лежать картки з предметами/образами, що стали важливими після 2022 року.

Обладнання: Бородянський півник, Кавун (Херсон), пес Патрон, синьо-жовта стрічка.

Завдання. Обрати один символ і пояснити: «Чому цей предмет став символом сили саме зараз? Що він каже світові про українців?».

Очікуванні відповіді учнів: «Півник — це про незламність. Будинок зруйновано, а він встояв». Він став символом, бо будинок розвалився, а він встояв на полиці. Це як і ми — нас бомблять, а ми тримаємось».

Фінальний запитання (для отримання слова-коду):

Учитель. Уявіть, що ви зустріли іноземця, який нічого не знає про Україну. Який ОДИН СИМВОЛ ви

б йому подарували або показали, щоб він відразу зрозумів наш характер?»

Слово-код: «ВОЛЯ» (це останній елемент пазла).

ФІНАЛ КВЕСТУ. Узагальнення (5хв)

Після цієї станції команди мають всі 5 слів-кодів:

Голос (Мова).

Творчість (Культура).

Пам'ять (Історія).

Вибір (Цінності).

Воля (Символи).

Учні повертаються до вчителя, складають ці слова у «Формулу ідентичності» на дошці.

Учитель. Всі коди зібрано. Викладайте їх! (Учні викладають на дошці: ГОЛОС, ТВОРЧИСТЬ, ПАМ'ЯТЬ, ВИБІР, ВОЛЯ та складають формулу).

В учнів має вийти формула:

«ІДЕНТИЧНІСТЬ = МОВА + КУЛЬТУРА + ІСТОРІЯ + ЦІННОСТІ+СИМВОЛИ».

Обговорення

Учитель. Як ці слова характеризують поняття «ІДЕНТИЧНІСТЬ»?

Учитель. А тепер давайте підсумуємо наш квест. Кожна команда, складе та оголосить свій «Маніфест українця». Щоб його скласти, потрібно продовжити речення «Бути українцем— це Та використати одне із кодових слів, яке отримали під час проходження квесту.

Наприклад: **Команда 1:** «Бути українцем — це знати свою історію і не дати її переписати»; **команда 2:** «Це розмовляти мовою, яку хотіли вбити, але вона жива»; **команда 3:** «Це щодня робити вибір на користь свободи».

Учитель. Вітаю! Квест пройдено, але справжній шлях формування ідентичності триває все життя. Ви — покоління, яке пише нові сторінки історії нашої держави!».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Валуєвський циркуляр. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Про історичну єдність росіян та українців. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Емський указ. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Емський_указ
4. Розстріляне відродження (матеріали до Станції 3) — Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Розстріляне_відродження
5. Голодомор в Україні (1932—1933). Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Голодомор_в_Україні_\(1932—1933\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Голодомор_в_Україні_(1932—1933))
6. Державний Герб України (історія та символіка). Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Герб_України
7. Будуємо Україну Разом (БУР). Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Будуємо_Україну_разом
8. Тризуб — Офіційний сайт Українського інституту національної пам'яті (УІНП). URL: <https://uinp.gov.ua/tegy/tryzub>
9. Закон України про національну та громадянську ідентичність. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20>
10. Проєкт «Мова — ДНК нації» (матеріали до Станції 1). URL: <https://ukr-mova.in.ua/>

Ю.В. Леснікова,

завідувач відділу координації дистанційної освіти та пролонгованого підвищення кваліфікації комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Розвиток штучного інтелекту (ШІ) є однією з найвагоміших трансформаційних змін сучасності, що створює як нові виклики, так і перспективні можливості для освітнього процесу. У умовах всеохоплюючої цифровізації освіти критичне мислення не лише зберігає свою актуальність, але й перетворюється на життєво необхідну перевагу людини в інформаційну епоху. Відтак пріоритетним завданням сучасної освіти стає формування свідомого підходу до використання технологій штучного інтелекту. Успішна інтеграція ШІ передбачає не заміщення, а посилення когнітивних навичок учнівства, тобто перетворення ШІ на потужний, керований педагогом інструмент, який автоматизує рутинні операції (пошук, узагальнення, структуризація інформації), вивільняючи когнітивний ресурс вихованців для вирішення творчих та нестандартних завдань. Реалізація зазначеної моделі впровадження технологій штучного інтелекту в освітній процес передбачає насамперед ідентифікацію та мінімізацію ключових ризиків, що постають внаслідок ігнорування негативних тенденцій.

Ключовий виклик широкого використання ШІ для педагогічної спільноти полягає у так званому **когнітивному розвантаженні**. Надмірне покладання здобувачів освіти на алгоритми для виконання складних розумових завдань призводить до поступового зниження власних аналітичних навичок. Штучний інтелект генерує відповіді миттєво, що може знеохочувати користувачів до глибокого самостійного аналізу, оцінки та синтезу інформації. Очевидною тенденцією сьогодення є пряма залежність: чим вища довіра до результатів роботи ШІ, тим менша ймовірність застосування критичної перевірки отриманого контенту здобувачами освіти.

Згодом це може змінити принципи мислення - від запам'ятовування до навігації. Раніше для ефективного функціонування мозок був змушений запам'ятовувати не лише факти, а й внутрішню модель явищ, процесів та подій, їхні причинно-наслідкові зв'язки та логіку функціонування. В сучасних умовах цифрового суспільства ця когнітивна стратегія трансформується: мозок дедалі частіше розглядає цифрові інструменти та пошукові системи (включно з ШІ) як зовнішнє, необмежене сховище пам'яті. У результаті, замість того, щоб витратити ресурси на глибоке засвоєння інформації, мозок концентрується на фіксації, як і де швидко знайти потрібну відповідь, а також на формулюванні правильного запиту до цього зовнішнього інформативного сховища. Така зміна пріоритетів перетворює людину із "накопичувача знань" на ефективного "навігатора" у цифровому освітньому просторі. Відповідне фрагментарне засвоєння матеріалу в навчальному процесі, особливо в контексті академічної недоброчесності, коли ШІ використовується для підміни самостійного виконання завдань, фальсифікації результатів чи плагіату, суттєво знижує якість навчання та когнітивні навички учнівства.

Окрім когнітивного розвантаження, існує серйозна **проблема поширення дезінформації**. Штучний інтелект може генерувати надзвичайно правдоподібний, але не завжди достовірний контент – фейки, маніпуляції, галюцинації. Через швидкість та зручність отримання такої інформації, необхідність її перевірки та оцінки джерел часто ігнорується. Критичне мислення людини в умовах інформаційного перенасичення є єдиним ефективним захистом проти дезінформації, згенерованої алгоритмами. Воно дозволяє оцінити логіку, достовірність, обґрунтованість та повноту наданої інформації.

Системне мислення, стратегічний аналіз, глибоке контекстуальне розуміння та креативне розв'язання нестандартних проблем залишаються виключною прерогативою людини.

Хоча штучний інтелект відмінно справляється з рутинними та передбачуваними завданнями, він принципово не здатний повноцінно імітувати креативне мислення. Це пояснюється тим, що справжня креативність завжди супроводжується спонтанністю, інтуїцією та непередбачуваністю, тоді як алгоритми штучного інтелекту працюють виключно за заздалегідь визначеними, суворими правилами та базами даних. Саме тому, фахівці, які володіють навичками, що ґрунтуються на творчій інтуїції та оригінальності, будуть менш вразливими до автоматизації, оскільки ці якості залишаються унікальною перевагою людини. Це є важливим орієнтиром для сучасної освіти, адже підготовка дітей до майбутнього ринку праці має бути сфокусована саме на розвитку таких незамінних людських якостей.

Крім того, людське мислення відрізняється від алгоритмічного завдяки залученню емпатії, емоційного інтелекту, особистого досвіду та специфічного розуміння контексту. Штучний інтелект, зі свого боку, не може повністю осягнути усі нюанси ситуації і не має того життєвого досвіду, який є у людини. Наприклад, під час складних переговорів або кризового спілкування людина-фахівець здатна миттєво зчитати невербальні сигнали, зрозуміти емоційний стан співрозмовника та скоригувати свою стратегію. ШІ може аналізувати слова та їхню тональність, але він не може відчути напругу моменту чи спрогнозувати ірраціональну реакцію, ґрунтуючись на глибокій емпатії.

Стратегії для вчителя: від заборони до усвідомленого використання ШІ як каталізатора розвитку критичного мислення здобувачів освіти. Штучний інтелект має інтегруватися в освітній інструментарій не як джерело побоювань, а як потужний каталізатор розвитку критичного мислення. На противагу поширеній сліпій довірі до технологій, саме педагогічна експертиза та аналітична компетентність дозволяють бачити в ШІ надзвичайно корисний інструмент — персонального «помічника-ентузіаста». Саме критичне мислення є ключовим для правильного та ефективного формулювання запитів (промтів), що гарантує релевантні результати. Вміння

давати чіткі інструкції ШІ — це набагато більше, ніж просто технічна навичка; це пряме віддзеркалення здатності людини до структурованого, послідовного та логічного мислення. Чим краще учень розуміє конкретну задачу, її мету та необхідні кроки для її вирішення, тим якіснішим і точнішим буде його запит (промпт) до системи. І навпаки: нечітко сформульований запит, що призводить до невідповідного результату, свідчить про прогалини в аналізі та плануванні з боку учня. Отже, навчання ефективному промтингу автоматично стає інструментом для діагностики та розвитку ключових когнітивних навичок, таких як декомпозиція задачі, визначення пріоритетів та виокремлення суттєвого від другорядного. Таким чином, якість взаємодії учня з ШІ стає надійним показником його внутрішнього розуміння матеріалу. Зрештою, технології штучного інтелекту можуть ефективно використовуватися для виконання рутинних завдань, звільняючи час для творчого діалогу та глибокого аналізу на уроці, міжособистісної комунікації з вихованцями, формувального оцінювання, спільного вибору найкращого сценарію майбутнього заходу, з урахуванням реальних обставин, тощо.

Водночас, потрібно рішуче відходити від політики повної заборони використання штучного інтелекту (ШІ) в освітньому процесі. Така заборона є реакційним кроком, що суперечить логіці технологічного прогресу та ізолює освітній простір від реалій сучасного світу. Замість того, щоб ігнорувати інструмент, який кардинально змінює ринок праці та суспільство, освіта має інтегрувати ШІ як невід'ємну частину інноваційної стратегії. Лише через цілеспрямоване впровадження та навчання етичній взаємодії ми можемо ефективно підготувати наступне покоління до роботи з цими технологіями, а не просто закрити очі на їх існування. Ключовою стратегією є інтеграція діяльнісного підходу та цілеспрямоване використання генеративного ШІ учнями для досягнення конкретних навчальних цілей. Відповідна інтеграція перетворює ШІ на інструмент, що розвиває навички системного та критичного мислення. Наприклад, вчитель може попросити учнів використати ШІ для збору п'яти цікавих та провокаційних запитань для дискусії у класі. Однак, обов'язковою умовою такого завдання має бути вимога до учня письмово обґрунтувати свій вибір: **пояснити, чому він прийняв чи відхилив згенерований результат**, вказати на можливі хиби, упередження чи неточності в ньому. Таким чином, учні не просто отримують готовий продукт від алгоритму, а вчать його критично аналізувати, оцінювати достовірність і редагувати. Це перетворює технологію на каталізатор для глибокого розуміння матеріалу та розвитку критичного мислення під контролем вчителя. Надзвичайно важливо не забороняти використання штучного інтелекту, а обговорювати етичні правила та можливі наслідки їх порушення. Необхідно прописувати прозорі та зрозумілі інструкції використання ШІ для навчальних робіт, включаючи вимогу обов'язкового цитування та обґрунтування його залучення.

Деконструкція алгоритмічної упередженості. Штучний інтелект формується на основі великих масивів даних, у яких віддзеркалюються соціальні та культурні упередження людини. Унаслідок цього результати роботи ШІ можуть мати дискримінаційний характер, оскільки навчальні вибірки не завжди репрезентують інтереси та контекст усіх суспільних груп, але це створює чудове підґрунтя для проєктної діяльності, дебатів та дискусій, під час яких учні навчаються виявляти цю упередженість і усвідомлювати власні упередження. Попросіть ШІ-генератор зобразити серію картинок за професіями (наприклад, «хірург», «водій вантажівки», «вчителька початкових класів»). Обговоріть з учнями, як ШІ зобразив цих людей (стать, раса, вік). Далі запропонуйте їм свідомо змінити промпт, щоб кинути

виклик упередженості штучного інтелекту. Ця вправа демонструє, що упередження ШІ - це віддзеркалення суспільних упереджень, і лише людина може їх коригувати та контролювати.

Усвідомлення того, що розвиток критичного мислення є не черговою освітньою ініціативою, а необхідною умовою життя й виживання, має стати наріжним каменем сучасної освіти. Це особливо актуально в умовах, де інформаційна складова має величезне значення. Щоразу, коли ми стикаємося з новою інформацією – незалежно від її формату, чи то текст, чи зображення, чи відео – варто аналізувати її крізь призму критичного мислення. Це вимагає від нас відповіді на три взаємопов'язані ключові питання. *По-перше*, ми мусимо з'ясувати джерело цього матеріалу: чи це відповідальне й відоме видання, чи, можливо, лише його неякісна копія. *По-друге*, важливо зрозуміти, хто поділився цією інформацією і з якою метою. Необхідно подумати про справжні мотиви поширення цього контенту, особливо якщо він цілеспрямовано викликає сильні емоції. І по-третє, завжди слід перевіряти всю інформацію, що надходить, і те, чи збігається вона з даними, отриманими з інших джерел. Тільки такий комплексний підхід до верифікації дозволяє уникнути маніпуляцій та зробити обґрунтовані висновки. Важливо сформувати в учнів розуміння того, що головне завдання маніпулятивних матеріалів — викликати сильну емоційну реакцію. Коли людина перебуває під впливом емоцій, її здатність критично мислити знижується, що змушує її нероздумно «лайкнути» чи «репостнути» контент. Тому необхідно постійно наголошувати: краще на деякий час затриматися і подумати, ніж одразу реагувати. Навички аналізу та обґрунтованої оцінки, особливо здатність верифікувати зображення та відео, є життєво важливими для сучасної людини. Це не просто чергова модна навичка, а ключова компетенція, яка визначає здатність людини до самоконтролю та збереження когнітивної активності в умовах зростаючого інформаційного перенасичення та автоматизації.

Підсумовуючи, зазначимо, що в межах концепції Нової української школи розвиток критичного мислення трактується як творче партнерство між учителем і учнем, спрямоване на формування аналітичного підходу до навчального матеріалу. Ефективність такого партнерства забезпечується систематичною практикою та цілеспрямованими вправами. Штучний інтелект - це лише інструмент в арсеналі вчителя, і саме від педагогічної відповідальності залежить, з якою метою він буде використаний, як вплине на формування і розвиток особистості школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранова І. Що таке критичне мислення та як його розвивати? URL: <https://surl.li/divowj>
2. Енн Ройс К., Беннетт В. Думати чи не думати: вплив штучного інтелекту на навички критичного мислення. 2025. URL: <https://surl.cc/etungq>
3. Джексон, Дж. Збільшення використання штучного інтелекту пов'язане з погіршенням навичок критичного мислення. Phys.org. 2025. URL: <https://surl.li/nfjiko>
4. Ілійчук Л. Штучний інтелект і якість освіти: можливості, виклики та загрози. *Науково-педагогічна студія*, (8), 2024. 232-248. URL: <https://surl.lu/ioxbkf>
5. Кендеу П., Джонсон В. Природа дезінформації в освіті. *Curr Opin Psychol*. 2024. URL: <https://surl.li/yjqfhl>
6. Лю.І., Трінь Х. А. Упередженість та дезінформація. URL: <https://surl.lu/ngtqyc>
7. Коваль О. Чи заважає нам ШІ критично мислити: вплив штучного інтелекту на розумові здібності. URL: <https://surl.lu/jjuwlf>

Н.О. Якухіна,

завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ІНКЛЮЗІЯ ЯК ПРІОРИТЕТ: СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ БЕЗБАР'ЄРНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ ЧЕРКАСЬКОЇ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ I-III СТУПЕНІВ № 8
ЧЕРКАСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Інклюзія – це не про особливі умови для окремих дітей,
а про створення такого освітнього середовища,
у якому кожна дитина має можливість бути почутою,
прийнятою та успішною.*

Центр громадського здоров'я МОЗ України

Трансформація освітньої моделі в Україні зумовила необхідність переосмислення підходів до організації навчання дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта, закріплена на законодавчому рівні як пріоритетний напрям державної політики, передбачає створення безбар'єрного освітнього середовища, що забезпечує рівний доступ до якісної освіти незалежно від психофізичних особливостей розвитку дитини. У контексті реалізації цих завдань досвід Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 8 набуває особливої актуальності, оскільки демонструє системний підхід до впровадження інклюзивних практик на рівні цілісного освітнього закладу.

Кількісні показники діяльності закладу свідчать про масштабність інклюзивної роботи та її багатовекторну спрямованість. Станом на сьогодні заклад забезпечує освітні послуги для 102 учнів з особливими освітніми потребами, що становить значну частку від загальної кількості здобувачів освіти. Організаційна структура інклюзивного навчання включає 18 загальноосвітніх класів, де 46 дітей здобувають освіту спільно з однолітками за супроводу асистентів учителів, а корекційно-розвиткові заняття проводяться безпосередньо на базі закладу нашими власними вчителями. Згідно з висновком інклюзивно-ресурсного центру, **серед цих учнів: 4 учні мають 2 рівень підтримки, 34 учнів – 3 рівня, 8 учнів – 4 рівня.**

Наведені кількісні показники свідчать не лише про розширення інклюзивної практики, а й про високий рівень довіри батьків до закладу. Збільшення кількості учнів з особливими освітніми потребами, які навчаються саме в умовах загальноосвітнього середовища, підтверджує ефективність створеної системи підтримки та готовність школи відповідати різномірним освітнім запитам.

Водночас функціонують 4 спеціальні класи для учнів з інтелектуальними порушеннями, створені для навчання дітей, які мають стійке зниження пізнавальної діяльності внаслідок ураження центральної нервової системи та потребують специфічного освітнього середовища й інтенсивної корекційної роботи.

Кількість учнів у спеціальних класах розподіляється наступним чином: у 1-В навчається 6 учнів, у 2-В – 10 учнів, у 4-В – 12 учнів, а в 8-В – 10 учнів. Окрему категорію становлять 18 учнів, які отримують освіту за індивідуальною формою навчання (педагогічний патронаж), що зумовлено станом їхнього здоров'я або іншими об'єктивними обставинами.

Стратегія розвитку інклюзивної освіти в закладі ґрунтується на принципах універсального дизайну та соціальної моделі інвалідності, що передбачає не адаптацію дитини до середовища, а трансформацію самого середовища відповідно до потреб кожного учня. Архітектурна та фізична доступність виступає

фундаментальною передумовою реалізації права на освіту для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та іншими фізичними обмеженнями. Заклад послідовно реалізує заходи з усунення архітектурних бар'єрів, що включає облаштування сучасних туалетів, розширення дверних прорізів, створення доступних санітарних приміщень. Ергономічна організація простору класних кімнат забезпечує можливість ефективного використання спеціального обладнання та асистивних технологій, а також створює умови для безперешкодного пересування всіх учасників освітнього процесу.

Кадрове забезпечення інклюзивної освіти визначається як критичний фактор успішності впровадження інклюзивних практик. У закладі функціонує мультидисциплінарна команда фахівців, до складу якої входять 6 практичних психологів, 1 реабілітолог (лікувальна фізкультура), 6 дефектологів та 4 логопеди. Професійна компетентність педагогічних працівників систематично підвищується через участь у програмах підвищення кваліфікації, тематичних семінарах, тренінгах з інклюзивної педагогіки, що забезпечує оволодіння сучасними методиками роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Головним аспектом кадрової політики є формування інклюзивної компетентності всього педагогічного колективу, а не лише фахівців супроводу, оскільки успішність інклюзії залежить від готовності кожного педагога працювати

на формуванні навичок практичного рахунку в повсякденних ситуаціях (покупки, орієнтація в часі), а під час уроків української мови – на розвитку функціонального мовлення та комунікативної ініціативи. Такий підхід дозволяє підвищити мотивацію учнів і забезпечити практичну значущість навчання.

Особливої уваги заслуговує ефективна корекційна робота, яку здійснюють корекційні педагоги закладу, застосовуючи різноманітні авторські та адаптовані методики. Фахівці працюють за спеціально підібраними технологіями розвитку мовлення, когнітивних процесів, сенсорної інтеграції та соціально-емоційних навичок. Значну роль відіграє використання наочних та дидактичних матеріалів, зокрема індивідуальних карток, розроблених відповідно до потреб конкретних учнів. Такі картки допомагають формувати навички розпізнавання емоцій, розвиток дрібної моторики, мовленнєву активність, логічне та асоціативне мислення. Застосування власних методичних напрацювань корекційних педагогів підвищує ефективність корекційно-розвиткової роботи, дозволяє гнучко реагувати на освітні потреби дітей та забезпечує поступову, але стабільну позитивну динаміку розвитку кожного учня.

Психолого-педагогічний супровід виступає системоутворювальним чинником інклюзивної освіти, що забезпечує цілісність та узгодженість дій усіх учасників освітнього процесу. Регулярні засідання команди супроводу дитини створюють платформу для міждисциплінарного обговорення проблемних питань, аналізу динаміки розвитку дитини, своєчасного коригування індивідуальних освітніх траєкторій. Основною складовою супроводу є робота з батьками, яка передбачає не лише інформування та консультування, але й психологічну підтримку, навчання прийомам взаємодії з дитиною, залучення до освітнього процесу як активних партнерів.

Формування інклюзивної культури освітнього середовища розглядається як стратегічне завдання, спрямоване на зміну ставлення до різноманітності та подолання стереотипів щодо осіб з особливими освітніми потребами. Заклад реалізує комплексну програму виховних заходів, спрямованих на розвиток емпатії, толерантності, навичок міжособистісної взаємодії в умовах різноманітності. Через організацію спільних проєктів, тематичних заходів, тренінгів з розвитку соціально-емоційних компетентностей діти набувають досвіду конструктивної взаємодії з однолітками, які мають відмінні можливості та потреби. Робота з батьківською спільнотою спрямована на подолання упереджень, формування розуміння цінності інклюзії для всіх дітей, залучення батьків до створення прийняттого та підтримувального середовища.

Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних та асистивних технологій значно розширює можливості навчання дітей з особливими освітніми потребами та підвищує ефективність корекційно-розвиткової роботи. Заклад використовує спеціалізоване програмне забезпечення для дітей з різними типами порушень, адаптивні пристрої, мультимедійні освітні ресурси, системи альтернативної та доповнювальної комунікації для учнів з порушеннями мовлення. Особливого значення набувають дистанційні технології навчання, які забезпечують освітній процес для дітей на індивідуальній формі навчання, дозволяють підтримувати постійний зв'язок

в умовах освітньої різноманітності.

Індивідуалізація освітнього процесу реалізується через розроблення та впровадження індивідуальних програм розвитку та індивідуальних навчальних планів для кожного учня з особливими освітніми потребами. Ці документи, розроблені на основі комплексної психолого-педагогічної діагностики та з урахуванням рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру, визначають специфічні освітні цілі, методи та засоби їх досягнення, критерії оцінювання навчальних досягнень, обсяг та зміст корекційно-розвиткової роботи. Персоналізований підхід дозволяє враховувати не лише характер та ступінь порушень розвитку, але й індивідуальний темп засвоєння матеріалу, сильні сторони дитини, її інтереси та схильності, що забезпечує оптимальні умови для реалізації освітнього потенціалу кожного учня.

У процесі реалізації індивідуальних програм розвитку вчителі та асистенти вчителів активно використовують поєднання академічних і життєвих компетентностей. Наприклад, під час уроків математики для окремих учнів акцент робиться

із закладом, реалізовувати синхронну та асинхронну взаємодію з учителями та однокласниками.

Реалізація інклюзивної освіти супроводжується низкою викликів організаційного, методичного та ресурсного характеру. Серед основних проблем слід виділити необхідність постійного оновлення та розширення матеріально-технічної бази, дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері корекційної педагогіки та спеціальної психології, складність координації діяльності великої кількості фахівців у межах мультидисциплінарної команди, різний рівень готовності батьків до інклюзивної форми навчання та їх упередження щодо спільного навчання дітей з типовим розвитком та особливими освітніми потребами.

Подолання цих викликів вимагає системних зусиль на рівні закладу, органів місцевого самоврядування та держави загалом. Заклад активно застосовує різноманітні стратегії подолання наявних обмежень та бар'єрів. Залучення додаткових ресурсів здійснюється через співпрацю з громадськими організаціями та установами, встановлення партнерських відносин. Удосконалення координації роботи команди супроводу досягається через впровадження ефективних систем комунікації, регулярне проведення міждисциплінарних нарад, використання цифрових платформ для обміну інформацією та спільного планування. Робота з батьками вибудовується на основі принципів партнерства та передбачає систематичне консультування, проведення навчальних семінарів для батьків, організацію груп взаємопідтримки, залучення батьків до прийняття рішень щодо освітнього процесу.

Інноваційні інклюзивні практики, що реалізуються в закладі:

- інтеграція корекційно-розвиткових занять у структуру навчального дня;
- використання елементів сенсорної інтеграції безпосередньо в класному просторі;
- поєднання інклюзивного та спеціального навчання в межах одного закладу як моделі гнучкої освітньої траєкторії;
- активне застосування альтернативної та додаткової комунікації (візуальні розклади, піктограми, картки вибору);
- системна робота з формування соціально-емоційних навичок у всіх учнів, незалежно від наявності особливих освітніх потреб.

Аналіз результатів діяльності закладу свідчить про позитивну динаміку у сфері інклюзивної освіти. Спостерігається підвищення якості навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами, покращення показників їхньої соціальної адаптації та інтеграції в освітнє середовище, зростання рівня задоволеності батьків якістю освітніх послуг. Важливим ефектом інклюзивної освіти є формування у всіх учасників освітнього процесу соціально значущих компетентностей, таких як емпатія, толерантність, готовність до взаємодопомоги, здатність до конструктивної комунікації в умовах різноманітності.

Важливим напрямом розвитку інклюзивної практики закладу є участь учнів у міжнародних програмах та проєктах, грандах, що сприяють їхній соціалізації та розширенню освітніх можливостей. Показовим у цьому контексті став нещодавній візит представників Черкаської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 8 до міста Білефельд (Німеччина), де учні взяли участь у міжнародних спортивних змаганнях Bethel Athletics, організованих спеціально для дітей з особливими освітніми потребами. Змагання охоплювали дев'ять видів спорту та були спрямовані на створення умов для фізичного розвитку, міжкультурної взаємодії та підвищення

рівня мотивації здобувачів освіти. Для учнів школи участь у цьому заході стала не лише можливістю проявити свої спортивні здібності, а й важливим досвідом включеності в міжнародну спільноту. Діти мали змогу поспілкуватися з ровесниками з інших країн, ознайомитися з новими формами організації інклюзивних спортивних активностей та відчути підтримку широкого кола учасників змагань.

Паралельно з участю школярів у спортивній програмі в Білефельді працювала делегація керівників черкаських закладів освіти. Представники адміністрації проводили робочі зустрічі з німецькими партнерами, під час яких обговорювали перспективи реалізації нових спільних освітніх проєктів, можливості академічних обмінів, стажувань та розширення партнерських ініціатив у сфері інклюзивної освіти. Співпраця між Черкасами та Білефельдом, які є містами-побратимами, вже тривалий час сприяє розвитку освітніх інновацій, і зазначена поїздка стала черговим кроком у зміцненні цього партнерства. Отриманий міжнародний досвід підтверджує, що участь у таких програмах є потужним інструментом формування інклюзивної культури, розширює горизонти учнів з особливими освітніми потребами та сприяє інтеграції українських освітніх практик у європейський простір.

Інклюзивна освіта розглядається не як спеціальний сегмент освітньої системи, а як універсальний принцип організації навчання, що відповідає вимогам часу та забезпечує реалізацію конституційного права кожної дитини на якісну освіту. Подальший розвиток інклюзії вимагає консолідації зусиль усіх стейкхолдерів, зміцнення нормативно-правової бази, збільшення фінансування та підвищення суспільної обізнаності щодо її цінності для побудови справедливого та гуманного суспільства.

Досвід Черкаської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 8 підтверджує, що ефективна інклюзія можлива за умови системного підходу, стратегічного бачення та готовності освітнього колективу до змін. Представлена модель може слугувати практичним орієнтиром для інших закладів освіти, які перебувають на етапі розбудови безбар'єрного освітнього простору та прагнуть забезпечити реальну, а не декларативну рівність освітніх можливостей.

В. І. Мозгова,

практичний психолог комунального закладу «Золотоніська спеціальна школа Черкаської обласної ради»

ЕМОЦІЙНИЙ СВІТ ОСОБЛИВОЇ ДИТИНИ: ЯК ЗРОЗУМІТИ І ПІДТРИМАТИ

Емоційний розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями має специфічні особливості, що суттєво впливають на їхню соціальну адаптацію, поведінку та якість життя. Попри природну здатність відчувати широкий спектр емоцій, таким дітям часто складно усвідомити власні почуття, адекватно їх виразити та відрегулювати свою емоційну реакцію відповідно до ситуації. Недостатність цих навичок може призводити до емоційної нестабільності, імпульсивних дій, труднощів у міжособистісній взаємодії та виникнення поведінкових проблем. Проблема ускладнюється тим, що дорослі – батьки, педагоги, асистенти – не завжди правильно інтерпретують прояви емоцій таких дітей або не володіють ефективними методами їх підтримки. Нерідко емоційні реакції дітей сприймаються як «неслухняність», хоча насправді є проявом нерозуміння власного стану чи неможливості його висловити.

Тому постає необхідність наукового аналізу емоційного світу дітей з інтелектуальними порушеннями, дослідження специфічних особливостей їх емоційного вираження та визначення шляхів, які допоможуть дорослим підтримувати таких дітей, навчаючи їх розпізнавати та регулювати свої почуття.

Аналіз опрацьованої літератури свідчить про багатомірність підходів до вивчення емоційного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. У посібнику О. Сорочинської наголошено на практичній ефективності арт-терапевтичних методів, які допомагають розвивати емоційну виразність та зменшувати напруження [1]. Стаття О. Вержиковської зосереджується на труднощах емоційного реагування у дітей з інтелектуальними порушеннями та умовах ефективного емоційного стимулювання [2]. Дослідження О. Вовченко розкриває проблеми формування емоційного інтелекту у підлітків і вказує на нерівномірність розвитку його компонентів [3]. Робота В. Галуценка доповнює огляд, підкреслюючи залежність емоційної виразності від мовленнєвих можливостей дитини [4]. Сукупно ці джерела демонструють комплексність проблеми та актуальність різних підходів до підтримки емоційної сфери особливої дитини.

Метою статті є комплексне висвітлення особливостей емоційного світу дітей з інтелектуальними порушеннями та обґрунтування ефективних підходів до підтримки їх емоційного розвитку. Для досягнення цієї мети окреслюються такі **завдання**: проаналізувати специфіку формування та прояву емоцій у дітей зазначеної категорії, виявити типові труднощі у їх емоційному вираженні та регуляції, а також визначити практичні методи й інструменти, які можуть застосовувати дорослі для навчання дітей розпізнаванню власних почуттів і формування навичок емоційного самоконтролю.

Емоційний розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями є складним і багатомірним процесом, який формується на перетині когнітивних, нейропсихологічних, мовленнєвих та соціальних чинників. Діти цієї категорії здатні відчувати весь спектр емоцій не менше, ніж їхні однолітки з типовим розвитком, однак процеси усвідомлення, інтерпретації та регуляції цих емоцій відбуваються у них значно повільніше та менш диференційовано. Наукові спостереження свідчать, що їм часто складно зрозуміти, чому виник певний емоційний стан, як його виразити соціально прийнятним способом і як впоратися з інтенсивними переживаннями. Через недостатній рівень емоційної обізнаності такі діти нерідко реагують імпульсивно, не завжди співвідносячи силу своєї реакції

з реальними обставинами, що створює труднощі у повсякденній взаємодії, навчанні та грі. Емоційні прояви можуть бути надто різкими, швидкими або стереотипними, а їх регулювання – поверховим і фрагментарним [3; 4].

Когнітивний розвиток має ключовий вплив на емоційну сферу дітей з інтелектуальними порушеннями: обмежені інтелектуальні можливості ускладнюють розуміння причин емоцій, саморефлексію та способи їх вираження. Через це емоції часто проявляються у поведінковій формі – плачем, криком, униканням або агресивними діями, що нерідко сприймається дорослими як «неслухняність», хоча насправді є проявом внутрішніх труднощів. Мовленнєвий розвиток також відіграє важливу роль: обмежений словниковий запас, слабка розуміння емоційних термінів і труднощі у вербалізації власних переживань знижують здатність дитини виражати емоції словами й сприймати емоційні сигнали інших, що може формувати емоційну «ізоляваність» або підвищену чутливість до змін у поведінці дорослих.

Соціальне середовище є не менш важливим чинником: стабільна, тепла і передбачувана атмосфера в сім'ї та навчальному закладі сприяє розвитку впевненості, умінню регулювати емоції та засвоєнню соціальних норм, тоді як нестача підтримки, надмірний контроль або різка критика підсилюють стрес і поведінкові труднощі. Педагогічний супровід допомагає дітям адаптуватися до навчального середовища і формувати навички емоційної регуляції. Ігрові вправи, картки емоцій, моделювання соціальних ситуацій, робота з мімікою та інтонацією, а також повторюваність і чіткість інструкцій сприяють поступовому розвитку усвідомлених емоційних реакцій.

Особливе значення має розвиток емоційно-вольової сфери: здатність стримувати імпульси, завершувати діяльність та підпорядковувати поведінку правилам безпосередньо впливає на контроль емоцій. У дітей з інтелектуальними порушеннями ці навички часто недостатньо сформовані, що призводить до швидкої втомлюваності, емоційних спалахів або надмірної реактивності на труднощі. Комплексний підхід, який поєднує педагогічні, психологічні та сімейні стратегії, створює умови для поступового розвитку емоційної стійкості, саморегуляції та соціальної адаптації таких дітей [2; 7].

Варто зазначити, що типові способи емоційного прояву дітей з інтелектуальними порушеннями тісно пов'язані з особливостями їхнього когнітивного, соціального та комунікативного розвитку. На відміну від дітей з нормативним розвитком, чії емоції поступово набувають усвідомленості та контрольованості, емоційні реакції таких дітей залишаються більш безпосередніми, різкими та менш регульованими. Це зумовлено недостатньою сформованістю вищих психічних функцій, складнощами у вербалізації та обмеженими можливостями аналізу власних переживань. У результаті внутрішній стан дитини найчастіше проявляється через зовнішню поведінку – міміку, жести, плач, крик, рухове збудження чи уникання контакту, які стають основним засобом передачі емоцій [8].

Оскільки вербально описати свій стан дитина часто не може, її поведінкові реакції нерідко неправильно трактуються дорослими як непослух або свавільність, хоча насправді це є сигналами перевантаження, тривоги або невміння впоратися з напруженням. Емоційні стани у таких дітей змінюються швидко й імпульсивно: від спокою до сильного збудження чи від зацікавленості до протесту. Нестійкість емоцій пов'язана з недостатньою

довільною регуляцією та обмеженим розумінням причинно-наслідкових зв'язків, через що дитина може різко реагувати навіть на незначні зміни – незрозуміле слово, нове середовище чи сенсорний дискомфорт.

Складність становить і розпізнавання емоцій – як власних, так і чужих. Для дітей з інтелектуальними порушеннями емоція часто є передусім тілесним переживанням, а не усвідомленим психічним станом. Тому вони можуть плутати страх зі збудженням, втому з гнівом або сум із фізичним дискомфортом. Аналогічно ускладнюється розуміння емоцій інших людей: дитина може неправильно інтерпретувати міміку, інтонацію чи невербальні сигнали, що ускладнює соціальні взаємодії та нерідко спричиняє конфлікти або тривожність.

Недостатній словниковий запас для опису почуттів створює додаткові бар'єри. Дитина часто використовує узагальнені вислови на кшталт «погано» чи «не хочу», які не відображають реального стану, тому дорослому доводиться орієнтуватися на контекст і поведінку, що не завжди дозволяє правильно зрозуміти її переживання. Через слабкість емоційно-вольової сфери будь-яка ситуація, що потребує зосередженості або подолання труднощів, може швидко викликати фрустрацію, яка переходить у крик, плач, агресію, уникання діяльності або стереотипні рухи.

Найчастіше труднощі емоційної регуляції виникають у нових, стресових чи непередбачуваних умовах, під час соціальних контактів, у завданнях, що вимагають тривалої концентрації, а також у ситуаціях сенсорного переважання. Гучні звуки, яскраве світло, торкання чи надмірна кількість стимулів можуть спричинити сильне емоційне збудження або, навпаки, бажання уникнути будь-якої взаємодії [2; 8].

Навчання дітей з порушеннями інтелекту розпізнавати власні емоції є фундаментальною складовою їхнього загального психоемоційного розвитку, адже саме здатність ідентифікувати, усвідомити та назвати власний внутрішній стан стає основою подальшої саморегуляції та соціальної взаємодії. У таких дітей емоційна сфера формується нерівномірно, часто характеризується сповільненим усвідомленням почуттів, труднощами з добором слів для опису емоційних станів та недостатнім розумінням зв'язку між подіями й переживаннями. Тому процес навчання вимагає спеціальних методів, створення структурованого, передбачуваного та емоційно безпечного середовища, де дитина має змогу поступово розширювати власний емоційний досвід.

Одним із найбільш ефективних напрямів роботи є **розвиток емоційного словника** – здатності називати й диференціювати емоції за допомогою слів. У більшості дітей з інтелектуальними порушеннями словесний запас у сфері почуттів обмежений кількома базовими поняттями («радість», «страх», «злість»), тоді як більш складні стани, як-от розчарування, внутрішня напруга, зняковість або здивування, залишаються нечіткими або незрозумілими. Для поступового збагачення емоційного словника використовуються візуальні опори у вигляді карток, зображень, фотографій, схематичних портретів та емоційних піктограм. Дитина порівнює вирази обличчя роздратованих, здивованих, збентежених чи щасливих персонажів, вчиться встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подією та емоційною реакцією. Така робота сприяє переходу від емоційно-тілесного рівня переживання до когнітивного, де дитина починає усвідомлювати власні почуття як конкретні, визначені стани.

Важливе місце займають методи арттерапії, адже дітям із порушеннями інтелекту часто легше передати власні емоції через колір, образ чи форму, ніж через слова. Малювання, ліплення, аплікації або робота з кінетичним піском дозволяють дитині проявити внутрішню напругу чи позитивне збудження, не стикаючись зі складністю вербалізації. Педагог або психолог спрямовує дитину на усвідомлення взаємозв'язку між зображенням і почуттям, ставлячи уточнювальні запитання, які не нав'язують готових інтерпретацій, а стимулюють самостійне осмислення: «Що

хотіли сказати кольори, які ти обрав?», «Що відчувало це зображене сонечко – сум чи радість?», «Який настрій у цієї фігури?». Поступово через творчість формується первинне усвідомлення емоційних сигналів власного тіла та внутрішнього стану [1].

Окремої уваги потребує **казкотерапія** – метод, який дає можливість дітям ототожнюватися з персонажами та через їхній досвід вчитися розпізнавати та називати емоції. Казкові сюжети дозволяють безпечно досліджувати складні емоційні переживання, такі як страх, ревності, вина або сором. Під час читання або інсценізації історій педагог зупиняється на ключових емоційних моментах і пропонує дитині визначити, що саме відчував героєм, чому це сталося і як можна було б змінити ситуацію. Важливо, що казкотерапія створює місток між символічним світом і реальними переживаннями дитини, роблячи процес емоційної ідентифікації менш напруженим і більш зрозумілим [1].

Ефективними виявляються й вправи на спостереження за мімікою, жестами та інтонацією. Це можуть бути як перегляд коротких відеофрагментів з емоційними сценами, так і моделювання виразів обличчя у дзеркалі. Дитина вчиться розрізняти мікроемоції, співвідносити їх із власним досвідом, і це поступово формує практичне розуміння емоційних сигналів інших людей. Таке тренування сприяє розвитку емпатії та покращує соціальну комунікацію, що часто є проблемною зоною для дітей із порушеннями інтелекту.

Корисним інструментом стає «емоційний альбом» або щоденник настрою, де діти щодня фіксують, що саме вони відчували, у якій ситуації та як це проявилось. Альбом може містити наклейки, піктограми, кольорові позначки або маленькі замальовки, що робить його доступним навіть для дітей з низьким рівнем вербалізації. Регулярне ведення такого щоденника формує навичку самоаналізу та дозволяє дитині простежувати зміни у власному емоційному стані, розуміти, які події викликають певні переживання.

Доповнюють ці методи психогімнастика та дихальні вправи, спрямовані на підвищення тілесної усвідомленості. Через рухи, напруження та розслаблення м'язів, зміну дихального ритму дитина вчиться відчувати фізіологічні прояви емоцій – швидке серцебиття під час хвилювання, напружені плечі при страху, тепло в тілі при радості. Такий досвід допомагає формувати здатність розпізнавати почуття не лише когнітивно, а й на рівні тілесного досвіду, що особливо важливо для дітей, у яких словесне описання емоцій є ускладненим.

Після формування первинних навичок розпізнавання власних емоцій наступним кроком є розвиток здатності до їх регуляції. Діти з порушеннями інтелекту часто реагують на емоційні стимули імпульсивно, не усвідомлюючи можливих наслідків власних дій. У них спостерігаються труднощі зі стримуванням агресивних проявів, контролюванням тривоги, зниженням рівня збудження або подоланням внутрішнього напруження. Тому процес формування навичок емоційної саморегуляції має бути послідовним, структурованим та індивідуалізованим.

Одним із найбільш доступних та ефективних інструментів виступають **дихальні техніки та релаксаційні вправи**. Вони дозволяють зменшити емоційне перенапруження, стабілізувати фізіологічний стан та сформувати відчуття контролю над тілесними проявами сильних емоцій. Діти вчаться повільно вдихати та видихати, імітувати «дихання хвилі», «дихання свічки», чергувати напруження і розслаблення м'язів. Подібні вправи можна використовувати як у моменти гострої емоційної реакції, так і для формування загальної стійкості до стресу [6].

Суттєвою є роль рольових ігор, які створюють для дітей безпечний простір для відпрацювання реакцій у складних емоційних чи соціальних ситуаціях. Завдяки моделюванню сцен – наприклад, «образився друг», «розчарування через невдачу», «страх перед новим завданням» – дитина має можливість вивчати різні варіанти поведінки, порівнювати імпульсивні та конструктивні реакції

та поступово засвоювати соціально прийнятні форми емоційного вираження. Педагог виступає медіатором, м'яко спрямовуючи дитину на вибір альтернативних моделей поведінки та пояснюючи можливі наслідки кожної реакції.

Не менш важливими є вправи на розвиток уваги, довільності та зорово-слухової координації. Діти з інтелектуальними порушеннями часто мають труднощі з тривалим утриманням уваги, що прямо впливає на здатність контролювати емоційні імпульси. Завдання на зосередження, чергування рухових і когнітивних активностей, виконання інструкцій із кількох кроків сприяють зміцненню загальної самоконтролю, а отже, позитивно впливають і на емоційну сферу.

Важливе значення мають і творчі методи: **арт-терапія, музична терапія та танцювально-рухові практики**. Музичні вправи допомагають синхронізувати емоційний стан, знизити тривожність, активізувати позитивні переживання, тоді як танцювальна експресія дає дитині можливість безпечно прожити внутрішню напругу через рух. Творчість у будь-якому її прояві є каналом емоційної декомпресії, що дуже корисно для дітей із низькою здатністю до вербалізації.

Окремим напрямом роботи виступають когнітивно-поведінкові техніки, які поступово навчають дітей замінювати імпульсивні реакції більш усвідомленими. У спрощених формах такі методи можуть включати аналіз ситуації за схемою «ситуація – емоція – дія – наслідок», вибір альтернативних варіантів поведінки, навчання стратегіям зниження напруги («порахувати до п'яти», «зробити три повільні вдихи», «відійти на безпечну відстань»). Поступове повторення цих алгоритмів допомагає закріплювати більш адаптивні моделі емоційного реагування.

Корисним інструментом є також використання емоційних карток, метафоричних асоціацій та інших наочних засобів, які допомагають дитині швидше орієнтуватися у власних переживаннях і вербалізувати їх. Картки можуть використовуватися як у спокійному середовищі, так і в ситуаціях підвищеної емоційної реакції, коли дитині важко підібрати слова. Це дозволяє уникнути накопичення емоційної напруги та сприяє формуванню конструктивного діалогу [1; 6].

Зрештою, успішний розвиток навичок емоційної регуляції можливий лише за умови системної взаємодії педагогів, психологів та батьків. Батьки та педагоги відіграють ключову роль у створенні стабільного та емоційно безпечного середовища для дитини з інтелектуальними порушеннями, адже саме від їхньої підтримки залежить те, як вона навчатиметься розуміти й контролювати власні почуття. Дорослі формують атмосферу, у якій дитина отримує досвід прийняття, довіри та взаємоповаги, що стає основою розвитку її емоційної стійкості та навичок соціальної взаємодії. Важливо, що роль батьків і педагогів є взаємодоповнювальною: вони разом створюють цілісну систему підтримки, у якій домашнє та навчальне середовище працюють у єдності.

У сім'ї дитина вперше вчиться розпізнавати власні переживання, і саме батьки задають модель того, як можна реагувати на радість, страх, розчарування чи стрес. Емоційно тепле, турботливе середовище допомагає їй почуватися захищеною та відкрито висловлювати свої почуття без страху бути незрозумілою. Уважність дорослих до змін у поведінці дитини, чуйність та терпляче ставлення дозволяють своєчасно розпізнати причини її емоційних труднощів і м'яко скерувати її до конструктивного вираження почуттів. Батьки, які самі демонструють здорові способи регуляції емоцій, стають для дитини природними прикладами наслідування, що значно полегшує формування необхідних навичок.

Педагоги, своєю чергою, створюють безпечний простір у навчальному середовищі, де дитина взаємодіє з однолітками та здобуває досвід соціальної поведінки. Саме стиль спілкування та методи роботи педагога визначають емоційний клімат у класі чи групі. Використання спеціальних технік – психогімнастики, рольових ігор, арттерапії чи

вправ на саморегуляцію – допомагає дітям вчитися розуміти емоції, реагувати на труднощі більш стримано та поступово опанувати контроль над поведінкою. Для дітей з інтелектуальними порушеннями особливо важливо, щоб педагог був передбачуваним, доброзичливим і послідовним, адже такі якості створюють відчуття стабільності, яке значно знижує рівень емоційної напруги.

Спільна робота батьків і педагогів забезпечує дитині цілісний та узгоджений підхід. Обмін інформацією, взаємна підтримка й координація дій дозволяють дорослим краще розуміти емоційні потреби дитини та пропонувати їй однакові стратегії подолання труднощів у різних середовищах. Завдяки цьому дитина почувається впевненіше, швидше адаптується до вимог навчання та соціальних контактів і отримує реальні можливості для гармонійного емоційного розвитку [9].

Узагальнюючи, варто підкреслити, що емоційний світ особливої дитини є складною, чутливою та водночас надзвичайно вразливою сферою, яка потребує глибокого розуміння й уважного ставлення з боку дорослих. Підтримка батьків і педагогів має бути цілісною, узгодженою та орієнтованою на індивідуальні потреби дитини. Створення безпечного, стабільного та приймаючого емоційного середовища допомагає дитині розвинути самооцінку, навички саморегуляції та здатність будувати гармонійні взаємини з оточенням. Лише у співпраці сім'ї та закладу освіти можливо забезпечити ті умови, за яких особлива дитина зростатиме впевненою, соціально адаптованою та здатною повноцінно реалізовувати свій емоційний потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арт-технології в роботі з дітьми : навчальний посібник / уклад. Оксана Сорочинська. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 140 с.
2. Вержиховська О. М. Особливості емоційного стимулювання дітей із порушеннями інтелектуального розвитку. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2018. № 41. С. 61–69.
3. Вовченко О. А. Особливості формування емоційного інтелекту у підлітків із порушеннями розумового розвитку. *Науковий вісник ХДУ Серія Психологічні науки*. 2020. №2. С. 176-183.
4. Галущенко, В. І. Особливості стану та формування емоційної лексики у дітей з порушеннями мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова*, 2018. №36. С. 23-28.
5. Грабовська Т. В., Стахова О. О. Особливості емоційної сфери молодших школярів із порушеннями мовлення. *Міжнародна науково-практична конференція «Modern Science, Economy and Digital Innovation»*, Бухарест, Румунія. 2025. С. 232-234.
6. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку /навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. За наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. Мякушко. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с.
7. Логвінова І. Особливості емоційної сфери дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2021. №1(13). С. 378-386.
8. Носенко Е.Л., Четверик-Бурчак А.Г. Курс лекцій з дисципліни «Теорія емоційного інтелекту» із завданнями для самоконтролю. 2016. 113 с.
9. Панченко Є. С., Левчишина Л. Роль батьків у формуванні емоційного інтелекту у дітей раннього та дошкільного віку. *Міжнародна науково-практична конференція «Future of science: innovations and perspectives»*, Стокгольм, Швеція. 2025. С. 230-235.

І.М. Горьова,

учитель розвитку мовлення комунального закладу «Золотоніська спеціальна школа Черкаської обласної ради»

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ООП: СУЧАСНІ МЕТОДИКИ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ

Розвиток зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є ключовим для формування комунікативних, когнітивних та соціальних навичок. Здатність будувати логічні висловлювання, висловлювати думки та взаємодіяти з оточенням впливає не лише на успішність навчання, а й на соціальну інтеграцію дитини. Особливості розвитку дітей з ООП, зокрема нерівномірність когнітивних, емоційних і мовленнєвих функцій, потребують застосування диференційованих, інтерактивних та ігрових методик. Комплексний підхід, що поєднує традиційні й інноваційні засоби, стимулює мовленнєву активність, розвиток фонетики, лексики, граматики та соціальних навичок, а врахування індивідуальних особливостей і мотивації дітей забезпечує їх успішну адаптацію.

Аналіз сучасних досліджень показує, що розвиток зв'язного мовлення у дітей з ООП є актуальною проблемою спеціальної педагогіки. Навчальні посібники [8; 9] окреслюють теоретичні основи спеціальної педагогіки та важливість індивідуалізованого підходу. І. Кардаш [4] підкреслює роль зв'язного мовлення у формуванні комунікативної готовності дошкільників. А. Богуш і Н. Маліновська [1] пропонують методики розвитку мовлення у дітей раннього та дошкільного віку. Д. Завітренко, Жигора І., Березенко Н. [3] досліджують розвиток зв'язного мовлення у дітей із мовленнєвими порушеннями та ефективність інтерактивних та ігрових методів.

Мета статті полягає у вивченні сучасних методів та прийомів проведення корекційно-розвиткових занять із розвитку зв'язного мовлення у дітей з ООП. Для досягнення цієї мети необхідно здійснити комплексне дослідження психолого-педагогічних особливостей дітей з порушеннями інтелекту, з'ясувати роль зв'язного мовлення у формуванні їх комунікативних навичок, а також проаналізувати сучасні методи та прийоми корекційно-розвиткових занять. Крім того, важливо оцінити ефективність різних підходів на основі даних наукових джерел, що дозволить визначити найбільш результативні стратегії для розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами.

Діти з **особливими освітніми потребами** (ООП) – це категорія дітей, у яких спостерігаються різноманітні порушення фізичного, психічного, інтелектуального, емоційного або сенсорного розвитку, що суттєво впливають на їхню здатність до навчання та соціальної адаптації. Через це вони потребують спеціально організованого освітнього процесу, індивідуального підходу та комплексної психолого-педагогічної підтримки. Психолого-педагогічна характеристика таких дітей охоплює різні аспекти їх розвитку. Зокрема, часто спостерігаються порушення пізнавальних процесів, таких як увага, пам'ять, мислення та сприйняття інформації, а також емоційно-вольової сфери, що проявляється у підвищеній тривожності, емоційній лабільності, труднощах у регуляції поведінки та зниженні соціальної активності. Крім того, у дітей з ООП можуть бути порушення моторики, як дрібної, так і загальної,

що впливає на виконання завдань у навчальній та побутовій діяльності, а також обмеження у розвитку комунікативних навичок, які проявляються у труднощах ведення діалогів та монологів [7].

Психолого-педагогічний супровід таких дітей передбачає створення індивідуальної програми розвитку, яка враховує вид порушень, особливості психофізичного розвитку та потенціал дитини. У процесі роботи використовуються різноманітні методики, серед яких дидактичні, психокорекційні, арт-терапевтичні, ігрові та інтерактивні підходи, спрямовані на розвиток мовлення, когнітивних функцій, моторики, емоційної сфери та соціальної компетентності. Особливу увагу приділяють розвитку комунікативних навичок, адже мовленнєві порушення суттєво обмежують здатність дитини до соціальної взаємодії. Цілеспрямована робота над розвитком мовлення та зв'язного мовлення дозволяє формувати адаптивні навички, покращувати якість життя дитини та забезпечувати її успішну інтеграцію у навчальний колектив і суспільство [8].

Зазначимо, що зв'язне мовлення відіграє центральну роль у формуванні комунікативних навичок у дітей, особливо у дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Воно виступає не лише засобом вираження власних думок, а й основним механізмом міжособистісної взаємодії, що забезпечує обмін інформацією, розуміння інших та адекватне реагування на мовленнєві сигнали. Через зв'язне мовлення дитина опановує навички послідовного, логічного викладу думок, що сприяє розвитку мислення, навчальної активності та соціальної компетентності.

Основна функція зв'язного мовлення – комунікативна, яка проявляється у двох основних формах: діалозі та монологі. Діалогічне мовлення формує здатність реагувати на мовні сигнали співрозмовника, підтримувати бесіду, виявляти соціальні та емоційні реакції, а також коректно взаємодіяти в колективі. Монологічне мовлення розвиває уміння висловлювати власні думки, описувати події, висловлювати оцінки та судження, створювати послідовні та структуровані висловлювання. Постійна робота над розвитком зв'язного мовлення сприяє не лише збільшенню словникового запасу, але й удосконаленню граматичної структури, фонетичного виконання та логіки мовленнєвих побудов [4].

У дітей з особливими освітніми потребами розвиток зв'язного мовлення відіграє особливо важливу роль у подоланні комунікативних бар'єрів, що виникають через дефіцити у сприйнятті, мисленні чи артикуляції. Тренування навичок побудови зв'язних висловлювань допомагає їм більш ефективно адаптуватися у соціальному середовищі, підвищує рівень самостійності, впевненості та соціальної інтеграції. Крім того, мовлення тісно пов'язане з формуванням мовленнєво-комунікативної компетентності, що включає здатність адекватно реагувати в різних комунікативних ситуаціях, виражати емоції, аргументувати власну позицію та передавати інформацію у зрозумілій формі.

Дослідження сучасних педагогів і психологів підкреслюють, що розвиток зв'язного мовлення позитивно впливає на емоційний стан дітей, стимулює їхню ініціативність, креативність і комунікабельність. Через активну мовленнєву діяльність діти набувають соціального досвіду, опановують правила взаємодії в колективі, розвивають емпатію та здатність до співпраці. У педагогічній практиці використання системних вправ із розвитку зв'язного мовлення створює основу для ефективного навчання та формування життєвих навичок, необхідних для повноцінної інтеграції в суспільство [3; 6].

Класифікація методів та прийомів розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами базується на кількох основних критеріях, що визначають підхід до навчання відповідно до індивідуальних особливостей дитини. Такий підхід дозволяє диференційовано організувати процес корекції та розвитку мовлення, враховуючи як психолого-педагогічні характеристики учнів, так і рівень сформованості мовленнєвих навичок.

За джерелом знань методи поділяються на три групи: наочні, словесні та практичні. Наочні методи передбачають використання візуальних образів, предметів, картин, схем і плакатів, що сприяють кращому сприйманню та засвоєнню мовного матеріалу. Такі методи дозволяють дитині побачити конкретний предмет або дію, асоціювати слово з його образом, що полегшує розуміння нових понять та формування словникового запасу. Словесні методи включають пояснення, опис, розповідь, бесіду, читацькі вправи, які спрямовані на розвиток розуміння структури мовлення та логіки висловлювань. Практичні методи базуються на активній мовленнєвій діяльності дитини та включають ігрові вправи, повторення, наслідування, творчі завдання, які стимулюють самостійне формування мовних конструкцій.

Ще один важливий критерій класифікації – **характер мовленнєвої діяльності**, за яким методи поділяють на репродуктивні та продуктивні. Репродуктивні методи орієнтовані на відтворення готових мовленнєвих зразків, таких як повторення звуків, слів і речень, завання текстів та наслідування мовних моделей логопеда. Продуктивні методи, навпаки, спрямовані на створення власних висловлювань дитиною, активізацію її творчої мовленнєвої діяльності, розвиток умінь формувати зв'язні висловлювання, творчі розповіді та участь у дидактичних іграх на розвиток мовлення.

Методи також класифікують за формою організації навчання на індивідуальні, групові та фронтальні. Індивідуальні методи забезпечують максимальну увагу педагога до потреб конкретної дитини, групові – створюють умови для взаємодії дітей між собою, а фронтальні – спрямовані на одночасне опрацювання матеріалу всією групою. За рівнем участі педагога методи поділяють на активні, коли педагог керує діяльністю, підказує та направляє, та пасивні, де дитина діє більш самостійно. Важливе місце займають інтегровані методики, що поєднують дидактичні, ігрові, інтерактивні та мультимедійні засоби. Для дітей з ООП особливо ефективними є ігрові та інтерактивні прийоми, які стимулюють мотивацію, підвищують інтерес до навчання та створюють позитивний емоційний фон, що є важливою умовою успішного мовленнєвого розвитку [5].

До прийомів розвитку мовлення належать різноманітні конкретні техніки та вправи, які забезпечують поетапне формування мовних компетенцій у дітей з ООП. Серед основних прийомів виділяють повторення, підказку, моделювання мовних зразків, використання опорних схем та мнемотехнік, а також стимулювання мовної активності через ігрові,

творчі та інтерактивні завдання. Ці прийоми спрямовані на комплексний розвиток лексичної, граматичної та фонетичної сторін мовлення, формування зв'язного висловлювання, розвиток комунікативних умінь та соціальної взаємодії.

Повторення є базовим прийомом, що забезпечує закріплення нових слів, речень або коротких текстів, тренує пам'ять і артикуляційні навички. У практичній діяльності повторення застосовується у формі індивідуального та хорового промовляння, ритмічного проговорювання з плесканням, повторення з різною інтонацією або темпом. Наприклад, під час вивчення теми «Одяг» діти спочатку повторюють назви предметів за педагогом, далі – складають словосполучення («тепла куртка», «червона шапка»), а згодом – короткі речення («Взимку я одягаю теплу куртку»). Ефективною є вправа «ланцюжок», коли кожна дитина додає одне слово або речення до попереднього висловлювання, що сприяє розвитку послідовності мовлення.

Використання опорних схем і мнемотехнік (пиктограм, мнемоквадратів, графічних планів, кольорових позначень частин розповіді) полегшує запам'ятовування та структурування мовного матеріалу. Наприклад, під час складання казки дітям пропонується схема з умовними позначеннями: герой – місце – проблема – подія – завершення. Орієнтуючись на ці візуальні підказки, дитина вибудовує послідовну розповідь. Поступове зняття опор сприяє формуванню внутрішнього плану мовлення. Для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку такі засоби є важливими компенсаторними механізмами, що допомагають подолати труднощі в когнітивній сфері та забезпечують логічну послідовність висловлювань [2].

Інтерактивні методи навчання у роботі з дітьми з ООП спрямовані на активне залучення учнів до соціальної взаємодії та розвитку діалогічного мовлення. Вони передбачають не просто сприйняття інформації, а активну участь дитини у процесі комунікації, що стимулює її мовленнєву активність, мислення, емоційну сферу та креативність. До основних прийомів інтерактивного навчання відносяться рольові ігри, драматизації, бесіди, колективні дискусії та спеціальні техніки стимуляції мовлення через творчість.

Рольові ігри дозволяють дитині «приміряти» різні соціальні ролі та моделювати життєві ситуації. Наприклад, у грі «У магазині» одна дитина виконує роль продавця, інша – покупця. Діти відпрацьовують мовні моделі: «Скільки коштує?», «Дайте, будь ласка...», «Дякую». Така діяльність розвиває вміння ставити запитання, відповідати, дотримуватися мовленнєвого етикету та підтримувати діалог. Драматизації невеликих сюжетів або фрагментів казок сприяють активізації емоційної сфери, розвитку пам'яті та послідовності мовлення. Під час інсценізації знайомої казки діти відтворюють репліки персонажів, а згодом можуть доповнювати їх власними висловлюваннями, що стимулює творче мовлення.

Особливо ефективними є прийоми, що стимулюють творчість: складання власних історій, казок, пісень або сценек. Вони дозволяють дітям самостійно структурувати мовлення, формують логічну послідовність, розвивають пам'ять, увагу, фантазію та уяву. Творчі завдання сприяють також розвитку емоційного інтелекту, емпатії та вміння співпрацювати в колективі [2].

Ігрові методи базуються на принципі мотивації через позитивний емоційний досвід і є одними з найбільш ефективних для дітей з ООП. Вони включають мовленнєві ігри та вправи, такі як «крісло оповідача», «відкритий мікрофон» та «крісло мрійника». У грі «крісло оповідача» дитина по

черзі розповідає коротку історію або описує подію, наприклад, коментуючи картинку з сюжетом «Дитина йде до школи», що допомагає тренувати послідовне викладення думок та структуроване мовлення. Під час «відкритого мікрофона» діти висловлюють власні думки або розповідають про власний досвід, відповідаючи на запитання педагога, що стимулює самостійність, активність та розвиток повних речень. «Крісло мрійника» заохочує фантазувати та творити, дозволяючи дитині вигадувати історії, казки чи події, а інші діти ставлять уточнювальні запитання, що розширює словниковий запас і формує описові навички.

В ігрових методах широко застосовуються інтонаційні, ритмічні та фонетичні вправи, які тренують фонематичний слух, артикуляційні навички та довільність мовлення. Наприклад, вправи на зміну інтонації допомагають передавати різні емоції, ритмічні вправи з плесканням або клацанням пальцями формують темп і плавність мовлення, а фонетичні ігри на звукопідбір або скоромовки розвивають точність вимови та фонематичне сприйняття.

Дидактичні методи доповнюють ігрові, забезпечуючи системність і структурованість навчального процесу. Використання мнемотехнік, опорних схем, карток та піктограм допомагає дітям упорядковувати словниковий запас, засвоювати нові граматичні конструкції та формувати логічну послідовність висловлювань. Наприклад, завдання «Склади розповідь за схемою» або «Підібери слово до картинки» допомагають закріпити матеріал і одночасно розвивають мовленнєву самостійність.

Поєднання інтерактивних, ігрових і дидактичних прийомів створює комплексне середовище для розвитку мовлення, враховує індивідуальні особливості дітей та сприяє розвитку зв'язного, творчого й продуктивного мовлення, підвищує комунікативні навички та соціальну адаптацію [2; 10]. Наукові дослідження демонструють, що інтерактивні методи є надзвичайно ефективними для залучення дітей з ООП до активного мовленнєвого спілкування. Вони сприяють розвитку діалогічного мовлення, навичок взаєморозуміння та емпатії, допомагають формувати соціальні компетенції та підвищують рівень емоційної адаптації. Проте іноді інтерактивні методи можуть бути менш структурованими, що потребує додаткового підкріплення дидактичними прийомами для системного закріплення знань та умінь.

Ігрові методи показують високу мотиваційну цінність: вони підвищують зацікавленість дитини, створюють позитивний емоційний фон та стимулюють активне мовлення. Використання ігрових прийомів формує довільність мовлення, розвиває логіку, послідовність висловлювань та креативність у мовленнєвій діяльності. Разом із тим, ігрові методики часто потребують інтеграції з дидактичними прийомами, щоб забезпечити системність навчального процесу та досягнення чітко визначених мовленнєвих цілей.

Дидактичні методики довели свою ефективність у розвитку лексико-граматичних структур, формуванні фонетичних та синтаксичних навичок, а також у систематичному закріпленні мовного матеріалу. Вони орієнтовані на послідовність і структурованість навчального процесу, що особливо важливо для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Оптимальні результати досягаються при комбінуванні різних методик. Інтеграція інтерактивних та ігрових прийомів із дидактичними заходами дозволяє одночасно стимулювати мотивацію та забезпечувати структуроване формування мовленнєвих навичок. Такий комплексний підхід

сприяє розвитку творчого, зв'язного та продуктивного мовлення, підвищує ефективність комунікації та підтримує позитивну соціальну адаптацію дітей з ООП [10].

У сучасній корекційно-розвивальній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) розвиток зв'язного мовлення є ключовим компонентом формування комунікативних, когнітивних та соціальних навичок. Ефективність занять значною мірою залежить від правильно підібраних методів і прийомів, що враховують індивідуальні особливості, рівень розвитку та мотивацію кожної дитини. Інтерактивні та ігрові методи стимулюють активну мовленнєву діяльність, розвиток фантазії, логічного мислення, уваги та довільності мовлення, створюючи емоційний комфорт під час навчання. Дидактичні прийоми забезпечують системність і послідовність занять, сприяючи засвоєнню лексичних, граматичних і фонетичних навичок та закріпленню знань.

Наукові дослідження підтверджують, що найбільш ефективним є комплексний підхід, який поєднує інтерактивні, ігрові та дидактичні методи. Такий підхід підтримує позитивний емоційний стан дитини, підвищує мотивацію та забезпечує індивідуалізацію корекційної роботи відповідно до особливостей розвитку, інтересів і потреб кожної дитини. У результаті формується зв'язне мовлення, комунікативна компетентність та успішна соціальна адаптація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А., Малиновська Н. Методика розвитку мовлення та навчання рідної мови дітей раннього та дошкільного віку: підручник. Київ: Видавничий Дім "Слово", 2021. 336 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Практикум: навч. посіб. Київ: Слово, 2013. 447 с.
3. Завітренко Д., Жигора І., Березенко Н. Розвиток зв'язного мовлення в дітей із мовленнєвими порушеннями. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. №219. С. 158-165.
4. Кардаш І. М. Зв'язне мовлення як складник комунікативної готовності старших дошкільників до навчання у школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. №70. Т. 2. С. 64-68.
5. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку: навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. За наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. Мякушко. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с.
6. Майданюк О., Мартиненко І. Проблема розвитку зв'язного мовлення дітей із мовленнєвими порушеннями засобами ігротерапії. 2022. С. 41–45.
7. Соколова Г., Кравець Ю. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами: організаційні і методичні аспекти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2023. №2(23). С. 178-195.
8. Спеціальна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.В. Мартинчук, І.М. Маруненко, К.В. Луцько та ін. Київ : Київ: ун-т імені Бориса Грінченка, 2017. 364 с.
9. Спеціальна педагогіка і психологія : сучас. термінол. словник / за ред. Л. Прохоренко, В. Засенка. Київ : Генеза, 2024. 272 с.
10. Стеблюк С. В. Сучасні підходи до розвитку усного мовлення дітей з особливими освітніми потребами. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 73. Т. 2.. С. 209-213.

Н. І. Чернуцька,

учитель фізики Опорного закладу освіти «Чорнобаївський ліцей
Чорнобаївської селищної ради» Черкаської області

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ФІЗИКИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ

Сучасна освітня система України спрямована на створення умов, за яких усі учні — незалежно від індивідуальних можливостей і потреб — мають рівний доступ до якісної освіти. Тому активного впровадження набуває інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір, що зумовлює суттєве оновлення змісту, організаційних форм і технологій навчання, виховання і розвитку цієї категорії дітей, забезпечення їм психолого-педагогічного та соціального супроводу в освітньому просторі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів. Про це значено у нормативному державному документі, а саме у постанові Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957.: важлива «... адаптація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) - зміна методів і способів навчання, рівня складності завдань з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами без зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання» (1).

Впровадження інклюзії у заклади освіти супроводжується низкою комплексних проблем. Учасники освітнього процесу (адміністрація, педагоги, батьки) **стикаються** з цими викликами, які охоплюють педагогічні, організаційні та соціальні аспекти. Педагоги часто не мають достатньої підготовки для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, що ускладнює адаптацію навчальних матеріалів, диференціацію завдань та підтримку емоційного стану учнів. Недостатня матеріально-технічна база, відсутність дидактичних наборів, інтерактивних засобів та просторів для індивідуальної чи групової роботи обмежує можливості ефективного навчання. Крім того, організаційні складнощі полягають у необхідності одночасно координувати навчальний процес для дітей різних можливостей, підтримувати групову роботу та забезпечувати прогрес кожного учня. Психолого-педагогічні труднощі включають підвищену тривожність, труднощі у сприйнятті інформації, комунікації та мотивації дітей з ООП, тоді як інші учні потребують адаптації для розуміння особливостей однокласників. Соціальна інтеграція може ускладнюватися нетерпимістю або недостатньою підтримкою серед дітей, а обмежене фінансування та відсутність асистентів учителя додатково стримують ефективне впровадження інклюзії, створюючи потребу в системному підході та спеціалізованій підготовці педагогів

Особливо проблема реалізації інклюзивного навчання відчутна під час вивчення фізики у закладах загальної середньої освіти, адже ця навчальна дисципліна часто сприймається учнями як складна, абстрактна й така, що вимагає високого рівня логічного мислення. Це створює додаткові труднощі для дітей з особливими освітніми потребами. Вивчення фізики передбачає розуміння закономірностей природи, аналіз явищ, проведення дослідів. Однак значна частина матеріалу подається в абстрактній формі. Учні з ООП можуть мати особливості когнітивного,

мовленнєвого, сенсорного або емоційного розвитку. **Їм необхідні:**

- чітка структура уроку;
- наочні та практичні засоби;
- прості інструкції;
- підтримка асистента;
- поетапне виконання завдань.

І саме використання ігрових підходів

- забезпечує:
- конкретизацію та наочність;
 - можливість багаторазового повторення;
 - доступність теоретичних моделей;
 - мотиваційну підтримку.

Тобто, ігрові технології є одним із найбільш ефективних шляхів подолання цих перешкод, забезпечують доступне занурення у навчальний процес, підсилюють мотиваційну складову та забезпечують активну участь усіх учнів. Гра є основою для розвитку математичної та природничої грамотності; критичного мислення; уміння працювати в команді; логічного аналізу; інформаційно-комунікаційних навичок. **Для інклюзивного класу переваги ігрових технологій очевидні, адже** дозволяють кожному учню діяти у власному темпі; сприяють соціальній взаємодії; підтримують розвиток комунікативних навичок; створюють ситуації успіху; підсилюють увагу та підвищують здатність до співпраці.

Психологи підтверджують, що гра активізує внутрішній інтерес, формує бажання брати участь у навчальному процесі, знижує рівень тривожності та створює позитивні емоції. Для учнів з ООП це особливо важливо, оскільки вони часто стикаються з труднощами самоприйняття й самооцінки. А в умовах війни в Україні діти переживають додаткові психологічні навантаження: хронічний стрес, відчуття небезпеки, порушення звичного життєвого ритму. Ігрові методи в такій ситуації стають не лише засобом навчання, а й механізмом емоційної підтримки, який допомагає стабілізувати стан дитини, переключити увагу з тривожних думок, відновити відчуття безпеки та контролю над ситуацією. Як підкреслював Л. С. Віготський: *«У грі дитина завжди стоїть на рівні, що перевищує її звичайний щоденний рівень; у грі вона ніби піднімається над собою.»* (2, с.5). Це твердження набуває особливої актуальності сьогодні, адже саме гра дозволяє дітям, зокрема й тим, які мають особливі освітні потреби, подолати внутрішню напругу, відновити емоційні ресурси та створити умови для безпечного й підтримувального навчального середовища.

У Постанові 957 (пункти 16, 17) також зазначено, що *«Інклюзивне навчання учнів, у тому числі згідно з індивідуальним навчальним планом, здійснюється відповідно до освітньої програми закладу освіти з урахуванням їх особливих освітніх потреб та особистісно орієнтованого спрямування освітнього процесу, адаптації та/або модифікації окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів). А організацію інклюзивного навчання учнів*

забезпечує асистент вчителя, посадові обов'язки якого визначаються його посадовою інструкцією, що затверджується керівником закладу освіти відповідно до вимог законодавства». (1).

Але, як показує життя, часто обов'язки асистента виконує сам вчитель при не зовсім належній матеріально-технічній базі; браку адаптованих дидактичних ігор для фізики.

ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ

Тому поділюсь досвідом такої роботи.

Зазвичай, які у кожного фахівця, який намагається стати майстром своєї справи, на тернистому педагогічному шляху виникають перешкоди. Особисто для мене вони полягали(на початку роботи із такими дітьми) у формуванні командної взаємодії. Адже командна робота в інклюзивному класі створює для вчителя цілу низку прихованих труднощів, які не завжди помітні зовні, але суттєво впливають на ефективність взаємодії учнів. Передусім це стосується різного рівня підготовки, темпу виконання завдань та способів сприйняття інформації. Діти з особливими освітніми потребами можуть швидше втомлюватися, мати труднощі з концентрацією або потребувати додаткових пояснень, тоді як інші учні працюють у швидшому темпі. У результаті порушується баланс роботи в групі: хтось бере на себе більшу частину завдань, хтось — відсторонюється, і це створює відчуття нерівності.

Ще одна суттєва проблема полягає у комунікаційних бар'єрах. Учні з ООП не завжди здатні виразити свою думку або адекватно реагувати на пропозиції однокласників. Це може викликати непорозуміння, інколи — емоційні спалахи, що ускладнює командну взаємодію. Водночас інші діти не завжди знають, як правильно підтримати свого однокласника, як реагувати на особливі прояви поведінки чи як розподілити ролі так, щоб ніхто не відчував себе стороннім. Мені, як педагогу доводилося одночасно координувати навчальний процес, стежити за психологічним комфортом кожного учня та підтримувати позитивний мікроклімат у групі, що потребувало значних зусиль, досвіду та чіткої організації. Але, як наголошував Василь Сухомлинський, *учитель досягає успіху не силою, а щоденно, наполегливою та сердечною працею поруч з дитиною*. З часом утвердилося переконання, що цілеспрямований педагогічний вплив дає змогу дитині самостійно мислити, формувати власну думку та відчувати відповідальність за свої дії. А правильно мотивована діяльність, постановка проблемного питання, ретельний підбір наочного матеріалу, залучення учнів до організації уроку, творчі завдання та використання ігрових методів — усе це сприяє розвитку креативних здібностей навіть особливих дітей.

Тому у подальшій своїй діяльності із дітьми із особливими освітніми потребами ставлю ключову мету: майстерно керувати освітнім процесом, не обмежуючи при цьому самовираження дитини. На кожному занятті прагну створювати атмосферу довіри, взаємоповаги та творчої значущості. Методи та прийоми, які я інтегрую в уроки, спрямовані на розвиток креативного мислення: швидкості, гнучкості думки, оригінальності, допитливості, точності та сміливості. Для мене та моїх вихованців урок — це своєрідна **інтелектуальна лабораторія**, у якій потрібно дотримуватись **ПЕВНИХ ПРАВИЛ** як вчителю, так і учням.

1. Адаптація ігор

Для використання гри в інклюзивному класі необхідно адаптувати:

- правила (спростити, скоротити, подати на картках);
- матеріали (більший шрифт, піктограми, кольорове позначення);
- формат (можливість індивідуальної роботи);
- тривалість гри (розбити на етапи).

2. Диференціація завдань

Вчитель пропонує завдання різного рівня складності:

- базові — для учнів, які потребують додаткової підтримки;
- середні — для більшості учнів;
- поглиблені — для учнів із високими здібностями.

3. Мультисенсорний підхід

Включає використання:

- тактильних моделей (магніти, блоки, муляжі);
- звукових сигналів;
- рухових активностей (імітаційні ігри з рухом тіл).

Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу учнями з різними типами сприйняття.

4. Матеріально-технічне забезпечення

Ефективність залежить від наявності:

- комп'ютерів або планшетів;
- мультимедійного проектора;
- наборів для фізичних експериментів;
- карток, макетів, моделей;
- адаптованого дидактичного матеріалу.

5. Підготовка вчителя

Вчитель має:

- орієнтуватися в особливостях інклюзивної освіти;
- уміти адаптувати матеріали;
- володіти цифровими платформами;
- співпрацювати з командою супроводу.

6. Оцінювання результатів діяльності

Оцінювання має бути формувальним, враховувати прогрес, а не лише результат. Може включати:

- самооцінювання;
- портфоліо ігор;
- рефлексивні картки;
- індивідуальні траєкторії розвитку.

7. Співпраця з батьками та фахівцями

Допомагають забезпечити максимально комфортні умови для роботи учня в ігровій діяльності.

Практичні поради учителю: приклади ігор для уроків фізики в інклюзивному середовищі

Застосування інтерактивних методик, як от «Фізичне доміно», Лабораторний детектив», «Полювання на хвилі» і т.д. дає можливість кожному учневі висловити свою думку, продемонструвати свої здібності та відчути власну спроможність до навчання.

Гра 1. «Фізичне доміно»

Тема. Закони Ньютона

Мета: закріпити знання термінів і понять; розвивати логічне мислення.

Суть гри: учні отримують картки «доміно», на яких з одного боку написано поняття (наприклад: «Інерція»), а з іншого — відповідне пояснення або приклад («Тіло продовжує рухатися прямолінійно, якщо не діє сила»). Учень повинен знайти пару й створити «ланцюжок» понять.

Адаптація для ООП:

Для дітей з порушенням слуху: використовуються картки з великим шрифтом та піктограмами.

Для дітей із ЗПР: менша кількість карток, простіші формулювання.

Для дітей з РАС: чіткі правила, структура, можливість працювати індивідуально.

Гра 2. «Лабораторний детектив»

Тема. Види сил.

Мета: розвивати вміння аналізувати ситуації, визначати силу, що діє на тіло.

Суть гри: учитель демонструє картинку або коротку ситуацію (наприклад: «книга лежить на столі»). Завдання учнів — знайти «винуватця» (силу), яка пояснює явище, і довести це.

Адаптація:

Додаються піктограми «гравітація», «тертя», «пружність» тощо.

Можна працювати в парах для підтримки соціальної взаємодії.

Гра 3. «Полювання на хвилі»

Тема. Механічні та електромагнітні хвилі

Суть гри: у класі розміщені QR-коди. Скануючи їх, учні відкривають відео або зображення певного хвильового явища. Їхнє завдання — класифікувати тип хвилі, визначити амплітуду, частоту чи інші параметри.

Адаптація:

- Для дітей з порушенням зору — аудіоопис.
- Для дітей з РАС — чіткий маршрут і покрокові інструкції.

Гра 4. «Магічна лабораторія Ньютона» (квест)

Формат: станції, кожна з яких відповідає одному з законів Ньютона. Учні переходять між станціями, виконують короткі завдання:

- скласти вірну схему сил;
- визначити масу та прискорення;
- знайти приклади інерції з побуту.

Адаптація:

- Можливість працювати сидячи (для дітей з ОРА).
- Покрокові картки-інструкції.
- Варіанти відповідей для дітей, які потребують підтримки.

Окремо хочу зупинитися на використанні ефективного прийому ейдетики та психологічної саморегуляції **«Зміна настрою»**, який можна успішно застосовувати в **інклюзивному класі** для підвищення концентрації, покращення емоційного стану та активації пам'яті учнів, зокрема тих, хто має особливі освітні потреби (ООП).

Суть Методу «Зміна Настрою»

Основна ідея методу полягає у **свідомому переключенні емоційного стану** (настрою) перед запам'ятовуванням нового матеріалу або під час роботи, що вимагає високої розумової активності.

Для дітей з ООП, які часто можуть мати проблеми з увагою, тривожністю або швидкою стомлюваністю, цей метод допомагає дитині швидко змінити настрій, що виник внаслідок невдачі чи втоми, на **позитивний** чи **робочий**, відновлюючи готовність до навчання.

1. Етапи впровадження в інклюзивному класі:

- **Вибір настрою.** Вчитель пропонує учням обрати «робочий настрій» для конкретного завдання (наприклад, «настрій відкриття», «настрій детектива», «настрій успіху»). Важливо, щоб цей настрій був позитивним і відповідав меті уроку.
- **Створення образу:** Дитина (особливо з ООП) візуалізує або згадує ситуацію, коли вона відчувала цей настрій. Для візуалізації можна використовувати кольори, звуки, запахи або рухи (наприклад, «настрій радості» — яскраве сонце, посмішка, стрибок).
- **«Вхід» у Настрій:** учні фізично і ментально «входять» у вибраний настрій перед початком роботи (наприклад, випрямляють спину, роблять глибокий вдих, посміхаються).
- **Асоціативне запам'ятовування:** Новий матеріал (особливо складні терміни, формули) зв'язується з цим новим настроєм.

2. Адаптації для Учні з ООП:

Категорія ООП	Адаптація Методу
Розлади спектра аутизму (РАС)	Використовувати чіткі візуальні картки з емоціями та короткими інструкціями. Дозволити дитині використовувати сенсорні предмети (антистрес) для стабілізації настрою перед початком роботи.

Синдром дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ)	Скоротити час на «входження» у настрій до 10-20 секунд. Пов'язувати настрій із рухом (наприклад, настрій концентрації = ритмічне постукування пальцями).
Порушення інтелектуального розвитку	Використовувати лише 2-3 базові контрастні емоції (наприклад, «весело» та «спокійно»). Багаторазово повторювати зв'язок між емоцією та завданням.
Емоційно-вольові порушення	Дозволити дитині назвати власний колір або музику , що відповідає потрібному настрою, для забезпечення почуття контролю .

3. Приклади застосування

1) Перед контрольною роботою: Вчитель пропонує «увімкнути» **«настрій впевненості та спокою»**. Учні згадують ситуацію, коли вони були повністю впевнені у своїх силах (наприклад, перемогли у грі), і переносять це відчуття на теперішній момент.

2) Вивчення складного матеріалу: Перед вивченням нової теми з історії чи фізики, яку учні вважають нудною, пропонується «увімкнути» **«настрій дослідника (першовідкривача)»** — цікавість, здивування, жага знань.

Метод «Зміна настрою» допомагає не лише запам'ятовувати, а й **розвивати емоційний інтелект** та навички **саморегуляції**, що є життєво важливим для успішної інклюзії.

Фрагмент розробки уроку фізики з використанням ігрових технологій

Тема. Закони Ньютона

Клас: 7–8

Мета:

- Формувати розуміння законів Ньютона та їх застосування.
- Розвивати вміння аналізувати фізичні явища.
- Підвищувати мотивацію через ігрові методи.
- Забезпечити інклюзивність та доступність матеріалу для всіх учнів.

Обладнання: картки «Фізичне доміно», набір для демонстрацій, планшети/смартфони для QR-квесту, піктограми, інструкційні картки.

Хід уроку

1. Організаційний момент (2–3 хв.)

Привітання, налаштування на роботу.

Коротка вправа «Термометр настрою» (кожен учень показує піктограму, що відповідає його стану).

2. Актуалізація знань (5 хв.) — гра «Мікровікторина»

Учитель демонструє картки з термінами, учні одразу показують відповідну піктограму. Це особливо допомагає дітям з РАС, ООП, ЗПР.

3. Пояснення нового матеріалу з елементами гейміфікації (10 хв.)

Учитель презентує кожний закон Ньютона, після чого учні отримують «бейдж»:

«Дослідник 1-го закону»

«Майстер сили»

«Експерт інерції»

Накопичення бейджів мотивує учнів, створює «легку гру» навколо навчання.

4. Закріплення — квест «Магічна лабораторія Ньютона» (15–20 хв.)

Станція 1: «Інерція»

Завдання: визначити, чому пасажира в автобусі відкидає вперед/назад.

Адаптація: картинки з великими піктограмами.

Станція 2: «Рівнодійна сила»

Завдання: відтворити правильну схему сил за допомогою магнітних елементів.

Адаптація: тактильні матеріали.

Станція 3: «Прискорення»

Міні-експеримент: штовхнути візок різної маси й порівняти результат.

Адаптація: асистент допомагає дітям з ОРА.

5. Рефлексія — гра «Три кроки Ньютона» (5 хв.)

Учня дарують три картки:

«Я зрозумів...»

«Мені стало цікаво...»

«Я хочу спробувати...»

Діти заповнюють їх у зручному форматі (усно/письмово/підтографмами).

6. Домашнє завдання (на вибір) — диференційоване

Створити комікс про один закон Ньютона.

Підібрати 5 прикладів інерції в побуті.

Пройти онлайн-гру «Newton's Laws Simulation».

Учитель фізики, використовуючи ігрові технології, робить навчання цікавим та захопливим для кожного учня, незалежно від його особливостей. Завдяки грі діти легше розуміють складні фізичні явища, розвивають логіку, навички співпраці та відчувають

власний успіх. Ігрові методи підвищують мотивацію, впевненість і активність учнів, а також створюють сприятливе інклюзивне середовище, де кожен має можливість розвивати свої компетентності. Таким чином, уроки фізики перетворюються на простір творчості, відкриттів і дружньої взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ПОРЯДОК організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>.
2. Виготський Л. Уява і творчість у дитячому віці. Київ, 1991. 93 с.
3. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. Київ : Рад. шк., 1988. 304 с.
4. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: [навч.-метод. посіб.] Київ: АТОПОЛ, 2010. 96 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
5. Колупаєва А. А., Таранченко О.М. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навч.-метод. Посібник. Київ АТОПОЛ, 2015. 136 с.

А. М. Северинова,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ ТА ОСОБИСТІСНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ

Сильним, досвідченим стає педагог, який уміє аналізувати свою працю.

В. Сухомлинський

Тема розвитку професійних та особистісних компетентностей вчителів фізики є критично важливою у контексті сучасних освітніх реформ, оскільки саме ці компетентності дозволяють педагогу ефективно впроваджувати інновації та відповідати новим вимогам. У Концепції нової української школи зазначено «Школа українська буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель. Він – успішний учитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає» (1, с.16).

Відомі українські науковці та педагоги вказують на пріоритетність розвитку цілісної особистості вчителя: ще Василь Сухомлинський наголошував на нерозривному зв'язку педагогічної майстерності з духовністю, ерудицією та моральними якостями

вчителя, підкреслюючи його роль як вихователя та носія культури. Зокрема, видатний педагог у праці «Сто порад учителю» зазначав, що «хороший вчитель – розумна, знаюча, думаюча, закохана в знання людина, здатна до самостійного дослідження, яка володіє вміннями в тій чи іншій трудовій діяльності» (5, с. 450).

У контексті сучасних реформ різні аспекти загально-професійної підготовки вчителя фізики, у тому числі розробка й оновлення його кваліфікаційної моделі в рамках державних нормативних освітніх документів, постійно перебувають в полі зору вітчизняних учених-методистів (О. Ляшенко, М. Мартинюк, В. Сергієнко, О. Школа та ін.). Погляди українських науковців на професійну компетентність учителя фізики тісно корелюють із сучасними освітніми викликами (НУШ, STEM, цифровізація) і підкреслюють її **багатокомпонентний та діяльнісний характер**.

О. Ляшенко є одним із провідних дослідників у галузі методики навчання фізики в Україні. Його роботи акцентують на тому, що професійна компетентність учителя має бути спрямована на формування ключових і предметних компетентностей в учнів. Ляшенко підкреслює, що вчитель має вміти організовувати навчальну діяльність учнів таким чином, щоб вони не просто засвоювали знання, а набували вмінь їх практичного застосування. Велике значення має здатність вчителя використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології та засоби навчального експерименту для моделювання та дослідження фізичних процесів.

М. Мартинюк приділяє значну увагу структурі професійної компетентності вчителя фізики, розглядаючи її як багаторівневу та складну систему. Він наголошує на інтегративному характері компетентності, яка включає предметну, методичну, психолого-педагогічну та особистісну складові. В. Сергієнко, будучи визнаним фахівцем у галузі застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні фізики, розглядає ІКТ-компетентність як базову для сучасного вчителя фізики. Це включає не тільки використання готових цифрових засобів, а й здатність їх розробляти та адаптувати (віртуальні лабораторії, симуляції, інтерактивні тести).

Таким чином, усі троє науковців підтверджують, що професійна компетентність вчителя фізики — це динамічна, діяльнісна та інтегрована якість, критично важлива для реалізації сучасних освітніх стандартів.

Доктор педагогічних наук, доцент, професор Олександр Васильович Школа у своїх дослідженнях говорить про те, що «Основа професійної компетентності вчителя фізики складають фундаментальні наукові знання. Саме останні є запорукою ефективності його роботи за сучасних умов варіативності шкільних навчальних програм і підручників. У зв'язку з цим в якості основних спеціальних компетенцій учителя фізики пропонуємо таке структурування:

- **предметні:** знання основ фундаментальних фізичних теорій, використання їх основних положень у поясненні закономірностей перебігу природних явищ на всіх структурних рівнях організації матерії, усвідомлення змісту фундаментальних фізичних принципів (атомізму, збереження, відносності, причинності, дуалізму, невизначеностей, відповідності, доповнюваності, симетрії) як основи єдності законів природи; усвідомлення змісту й універсальності фундаментальних фізичних взаємодій, розуміння глибинного світоглядного значення поняття взаємодії як загального атрибуту матерії, джерела всіх форм руху та розвитку об'єктів;

- **світоглядні:** знання, погляди й переконання щодо сутності сучасної фізичної картини світу та її еволюції; сформованість наукового стилю мислення та ціннісного відношення до знань і процесу їх здобуття;

- **методичні:** знання, уміння й навички, пов'язані з організацією навчально-виховного процесу з фізики в загальноосвітній школі (розуміння мети, завдань, змісту і структури шкільного курсу фізики; загальних і конкретних питань методики навчання фізики, володіння традиційними та інноваційними технологіями навчання).» (4, с. 163).

І в той же час зазначає, що професійна компетентність вчителя фізики — це **багатогранна система**, яка включає не лише професійні знання та навички, але й **глибинні особистісні якості**. Останні, будучи менш очевидними, важко піддаються швидкій оцінці і вимагають тривалого та систематичного спостереження за реалізацією педагогічної діяльності вчителя.

Опираючись на наукові дослідження, ми можемо зробити **Трактування ключових термінів:**

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ

Це сукупність знань, умінь, досвіду та професійно важливих якостей, необхідних для успішного здійснення педагогічної діяльності у сфері викладання фізики. Вона включає:

Предметно-методичну компетентність: глибоке знання фізики, здатність зрозуміло пояснювати складні явища, планувати та проводити фізичний експеримент (зокрема, з використанням цифрових засобів).

Дидактичну компетентність: Здатність обирати та адаптувати методи навчання, застосовувати міжпредметні зв'язки (наприклад, з математикою, хімією, технологіями — STEM-підхід).

Інформаційно-цифрову компетентність: володіння сучасними освітніми технологіями, віртуальними лабораторіями, платформами для дистанційного навчання та оцінювання.

ОСОБИСТІСНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ

Це система індивідуально-психологічних якостей, які забезпечують ефективність професійної діяльності та успішну соціальну взаємодію. Для вчителя фізики ключовими є:

Критичне мислення: здатність до аналізу наукових даних, оцінки достовірності джерел та формування в учнів наукового світогляду.

Креативність та гнучкість: здатність розробляти оригінальні експериментальні завдання та адаптувати навчальний матеріал під різні потреби учнів.

Рефлексія: уміння аналізувати власну педагогічну діяльність, робити висновки та постійно вдосконалюватися.

Емоційний інтелект: здатність керувати своїми емоціями та розуміти почуття учнів, створюючи сприятливий навчальний клімат.

ЯКИМИ Ж ШЛЯХАМИ УЧИТЕЛЬ ПОВИНЕН ВИКОРИСТАТИ ВАЖЛИВЕ НАДЗАВДАННЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ?

Скажемо, що розвиток компетентностей є процесом самореалізації особистості, що нерозривно пов'язаний із прагненням до **самовдосконалення і самоосвітою**, які розширюють його творчі можливості. Досягається це зростання через комплекс систематичних дій: **оволодіння передовим педагогічним досвідом** (аналіз роботи кращих педагогів), **глибоке вивчення** філософської, психолого-педагогічної літератури та законодавчих актів про освіту, **активна участь** у професійних заходах (семінари, конференції), **постійне відстеження фахових новин** через ЗМІ та Інтернет, а також **інтеграція національної системи виховання** у свою діяльність. Усе це забезпечує формування творчої індивідуальності педагога.

Одним із ключових методів професійного самовдосконалення в сучасних умовах є створення педагогічного **портфоліо**. Це не просто збірка документів, а динамічний опис професійного шляху вчителя, що містить аналіз ефективності його роботи, найбільш вдалі методичні розробки, приклади творчих робіт учнів та результати власних наукових чи психологічних досліджень. Портфоліо також систематизує офіційні документи, які фіксують зростання (дипломи, грамоти, статті, конспекти уроків). Головна цінність цього методу полягає в тому, що він допомагає педагогу систематизувати накопичений досвід, критично оцінити власний

професійний рівень і чітко відобразити свої погляди, інтереси та подальші плани щодо обраної наукової чи методичної проблеми. Таким чином, портфоліо є інструментом саморефлексії та планування професійного зростання.

Розвиток професійної компетентності учителя фізики – що охоплює предметні знання та методичні навички – відбувається переважно через формальні освітні шляхи. Сюди належить проходження спеціалізованих курсів підвищення кваліфікації, сфокусованих на новітніх досягненнях фізичної науки (наприклад, квантова механіка чи астрофізика) та освоєнні сучасних педагогічних технологій. Не менш важливим є інструменти дистанційного навчання, зокрема, освітні онлайн-платформи, які забезпечують систематичне поглиблення знань із фізики та опанування цифрових інструментів. Паралельно здійснюється методичний та практичний розвиток через активну інтеграцію STEM-підходу, що вимагає розробки міжпредметних та бінарних уроків. Значний внесок у розвиток компетентностей робить набуття навичок використання віртуальних та віддалених лабораторій, які дозволяють візуалізувати та демонструвати складні фізичні явища. Співпраця в професійних навчальних спільнотах – методичних об'єднаннях, творчих групах, де колеги спільно розробляють уроки та здійснюють взаємний аналіз, а також участь у фахових конкурсах стимулюють учителя до інновацій та презентації власних методичних напрацювань.

Нарешті, творчий пошук, що виражається у створенні авторських дидактичних матеріалів та нестандартних навчальних ігор, стимулює креативність та індивідуалізацію освітнього процесу, як от таке:

Завдання	Опис діяльності для вчителя	Результат/компетентність, що розвивається
Створення "Карті STEM-інтеграції"	Вибрати один розділ курсу фізики (наприклад, "Термодинаміка"). Систематично розписати, які математичні формули (M), цифрові інструменти (T), інженерні проблеми (E) та технологічні застосування (T) пов'язані з кожною темою цього розділу	Системне STEM-мислення, Методична гнучкість. Вміння бачити міжпредметні зв'язки та планувати інтегровані уроки
Ревізія лабораторних робіт	Перетворити класичні лабораторні роботи на дослідницькі проєкти за моделлю "Проблема – Дизайн – Рішення". Замінити чіткий алгоритм інструкцією з інженерним викликом (наприклад, "Розробити метод вимірювання ККД чайника без використання ватметра")	Креативність, проєктно-орієнтоване навчання. Готовність створювати завдання, що відповідають вимогам НУШ

Розвиток особистісної компетентності – що формує внутрішній потенціал, здатність до саморегуляції та ефективної взаємодії – реалізується переважно через гнучкі навчальні практики (Soft Skills) та формування науково-рефлексивної культури. До першої групи належать тренінги з емоційного інтелекту, які вчать учителя керувати власними емоціями та конструктивно реагувати на складні ситуації в класі, а також комунікаційні практики для ефективної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу. Оволодіння тайм-менеджментом є критичним для запобігання професійному вигоранню. Ключовим елементом є *педагогічна рефлексія*, що може здійснюватися через ведення рефлексивного щоденника для аналізу та корекції власної діяльності.

У процесі розвитку професійних та особистісних компетентностей учителя фізики *вирішальною та системоутворюючою є роль післядипломної педагогічної освіти* (ППО) є, оскільки вона виступає ключовим механізмом реалізації сучасних освітніх реформ. Ефективність сучасної системи підвищення кваліфікації базується на трикутнику взаємодії,

інновацій та персоналізації. Успішний розвиток особистісно-професійної компетентності педагога досягається завдяки синергії між викладачами, провідними фахівцями та вчителями, яка реалізується через цілеспрямоване впровадження курсів за вибором і використання широкого спектру інноваційних та інтерактивних методів (таких як EdCamp, тренінги, майстер-класи). Така діяльна форма навчання дозволяє максимально залучити педагога, врахувати його запити і тим самим забезпечити якісний стрибок у його професійному розвитку.

Ефективний професійний розвиток учителя на курсах підвищення кваліфікації

передбачає використання різноманітних форм навчання, які сприяють підвищенню педагогічної майстерності, розвитку творчого потенціалу та впровадженню інноваційних методик у освітній процес. Нижче подано форми роботи, спрямовані на удосконалення професійної компетентності педагогів у межах курсів підвищення кваліфікації.

Наприклад, під час практикуму «Інтерактивні методи на уроці: від теорії до практики» учасники розв'язують групові практичні завдання, спрямовані на розробку фрагментів уроків із використанням інтерактивних методів навчання, зокрема створення дидактичних ігор та групових завдань. У межах ділової гри «Учитель-інноватор» відпрацьовуються сценарії, що імітують процес упровадження нових методик або розв'язання методичних завдань у шкільному середовищі, що сприяє розвитку творчого потенціалу педагогів. Крім того, під час майстер-класу зі скрайбінгу та візуальних нотаток учителі навчаються технікам візуалізації інформації для створення цікавих презентацій і конспектів уроків, що підвищує рівень засвоєння матеріалу учнями.

У межах реалізації семінару «ІКТ-компетентність учителя» розглядаються теми: використання інтерактивних платформ в освітній діяльності (Gemini, ChatGPT, NotebookLM, Google Workspace, LearningApps, Canva тощо), створення цифрових навчальних матеріалів, основи дистанційного та змішаного навчання. Проводяться практикуми, зосереджені на практичному застосуванні цифрових інструментів для розробки візуально привабливих та інтерактивних навчальних матеріалів, відеоскрайбінг-презентацій та інтелект-карт. Учителі опановують цифрові інструменти для створення інтелект-карт, які можна використовувати для планування уроків, структурування навчального матеріалу та візуалізації взаємозв'язків між поняттями.

Як ми уже зазначали, велике значення для розвитку професійної компетентності учителя фізики є напрацюванням колег. Тому рекомендуємо учителям фізики використовувати у процесі роботи такі **цифрові ресурси**:

- Вебквести. Фізика 8 клас НУШ. **Яценко І.П.**, вчителя фізики Звенигородського опорного закладу

загальної середньої освіти імені Тараса Шевченка Звенигородської міської ради Звенигородського району. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1u-DOYQnawATSc14PpsLly62vf27NIGUQ?usp=drive_link

- електронний посібник «Фізика. 8 клас. Збірник інтерактивних завдань. НУШ» Швидкої В.П., учителя фізики і математики Балаклеївської філії №1 опорного закладу освіти «Балаклеївський ліцей імені Є.Гурлі». URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1UPbZPgHyrlcShrYsPsR2as2PVdFhPRB?usp=sharing>

- електронний навчальний посібник для 7 класу НУШ «Діагностичні тестові завдання за групами результатів з тем: «Методи пізнання природи. Фізика як природничу науку» та «Механічний рух» Довгого О.А., учителя фізики Смілянської спеціалізованої школи I-III ступенів №12 Смілянської міської ради URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1LsppQUKEtrSdpvWbUSLqNfXqT-k-cgc>

- електронний навчальний посібник «Подорож по країні. Механічний рух». 7 клас НУШ Продайводи М.Л., учителя фізики Вергунівського ліцею Слобідської сільської ради Черкаського району Черкаської області URL: https://drive.google.com/drive/folders/1Q3pkX3wkIFKVCVNsGv7n3tF1TEMKLy5_?usp=sharing

- інтерактивний електронний підручник "Методи пізнання природи. Фізика як природничу науку" Гайдайчук Л.А., учителя фізики Багачівського ліцею №1 Багачевської міської ради Черкаської області URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1UZiOsvJYF-inaCXxzcl9T9JBk03yMxEb?usp=sharing>

- вебсайт «EdGames. Чотири стихії: наука в грі» творчої групи вчителів природничого напрямку Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №32 Черкаської міської ради URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1JPJpiam3adYaxvfsuVUFKXqSPwHNjNH?usp=sharing>

- вебсайт «Лабораторний практикум розроблений до підручника Фізика 7 за редакцією Станіслава Довгого» Мозгової Ю.С., учителя фізики Канівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 імені Т.Г.Шевченка Канівської міської ради URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1loVNLpObtZn8wbDpkUUOtUoeiRRtLmg>

- електронний навчальний посібник «Неймовірний світ фізики навколо тебе» Коваленко М.В., учителя фізики Комунального закладу «Гладківщинська гімназія Піщанської сільської ради Золотоніського району Черкаської області» URL: https://drive.google.com/drive/folders/1wnVl8ZFOIPnIBAd2XpXBbGP2_MRtLnTa?usp=drive_link

- електронний навчальний посібник (збірник) "Експрес-контроль з фізики для учнів 7 класу (НУШ)" Лісняк О.В., Моргунової А.А., вчителів фізики Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №17 Черкаської міської ради URL: https://drive.google.com/drive/folders/18i_IUJS_m7-bwYmWIo-aTuuGH5B6wTIE?usp=sharing

- електронний освітній ресурс «Електричні явища. Фізика 8 клас НУШ» Зеленської Л.Б., вчителя фізики та математики Тернівського ліцею Тернівської сільської ради Черкаського району. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/18RJKVtSLR1Fvyn3YmifeipdplAkk8-aE>

- Індивідуальна консультація з керівником-методистом групи, обговорення подальших кроків професійного розвитку, визначення пріоритетів самоосвіти та можливостей участі у подальших програмах підвищення кваліфікації забезпечує якісне формування професійних і особистісних компетентностей. Як конкретний результат:

- сформовані навички застосування інтерактивних методів у навчальному процесі;
- здатність створювати та використовувати цифрові освітні матеріали;

- уміння візуалізувати навчальну інформацію з метою підвищення залученості учнів;
- готовність до впровадження інноваційних технологій у професійну діяльність.

В умовах воєнного стану питання професійного і особистісного розвитку педагогічних працівників набуває особливого значення. Незважаючи на складну суспільно-політичну ситуацію, освітні заклади продовжують забезпечувати можливості для безперервного підвищення кваліфікації вчителів, зокрема педагогів природничо-математичного циклу.

З метою підтримки професійного зростання вчителів фізики організовується участь педагогів у дистанційних і змішаних формах навчання, що дає змогу поєднувати навчальну діяльність із безпековими вимогами. Особлива увага приділяється психологічній підтримці педагогів, формуванню їхньої стресостійкості, розвитку навичок адаптації до змінних умов освітнього середовища. Вчителі залучаються до вебінарів, майстер-класів, професійних спільнот, де мають змогу обмінюватися досвідом, отримувати консультації фахівців і знаходити нові способи реалізації навчального процесу навіть в умовах обмежених ресурсів.

Реалізація програм підвищення кваліфікації для вчителів фізики в умовах війни сприяє збереженню безперервності освіти, підтримує високий рівень професійної компетентності педагогів і формує готовність до використання інноваційних підходів у навчанні учнів за будь-яких обставин.

Отже, підсумуємо. Розвиток професійної та особистісної компетентності вчителя фізики є запорукою підвищення якості освіти та ефективності освітнього процесу. Постійне удосконалення фахових знань і методичних умінь, упровадження ІКТ та інноваційних підходів сприяють формуванню сучасного, конкурентоспроможного педагога. В умовах війни особливого значення набуває післядипломна освіта, яка підтримує професійний розвиток учителів, допомагає зберігати мотивацію, стійкість і віру в силу знань навіть у найскладніші часи. Водночас розвиток особистісних якостей — комунікативності, відповідальності, стресостійкості й творчості — забезпечує гармонійне поєднання професіоналізму та людяності.

Нехай освітня праця кожного педагога наближає нашу спільну перемогу, а в українських школах завжди панують світло науки, натхнення і мир.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/static-bjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 2. Київ: Радянська школа, 1977. С. 419–654.
3. Бібік Н. М., Ващенко Л. С. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ: К.І.С., 2021.
4. Школа О.В. Професіограма сучасного вчителя фізики як об'єкт педагогічного проектування. URL: <chrome-extension://efaidnbmninnbpcapjpcgiclfndmkaj/https://journals.indexcopernicus.com/api/file/view/ByFileId/623807>
5. Руснак Т. Розвиток професійної компетентності вчителів фізики на курсах підвищення кваліфікації. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 3. С. 122-124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_3_37
6. Северинова А.М. Особливості організації освітнього процесу з фізики і хімії : методичні рекомендації. *Педагогічний вісник*. 2025. №3.

І.М. Миронова,

учитель математики Топильнянського ліцею Шполянської міської ради об'єднаної територіальної громади Черкаської області, учитель-методист

ГАРТ РОЗУМУ**РОЗРОБКА МАТЕМАТИЧНОГО СВЯТА-ТУРНИРУ ДЛЯ УЧНІВ 6-8 КЛАСІВ**

Мета: розвивати інтерес учнів до математики, показати практичні значення математичних знань, зв'язок математики з іншими сферами життя; розвивати логічне мислення, активність, уміння застосовувати знання у нестандартних та змінених ситуаціях; поглиблювати знання з математики; виховувати пізнавальний інтерес до предмета.

Оформлення зали:

- **Головний банер:** У центрі назва великими літерами «ГАРТ РОЗУМУ». Замість літери «О» в слові «Розуму» можна зобразити стилізовану лампочку або коло, що нагадує шестерню.

- **Хмари тегів:** Навколо назви розмістіть ключові слова математики, надруковані різними шрифтами: *Логіка, Числа, Геометрія, Кмітливість, Стратегія, Ікс, Пошук.*

- **Математичні профілі:** Силуети відомих математиків (Піфагор, Архимед) або просто силует голови людини, наповнений формулами та геометричними фігурами.

- Вислів Василя Сухомлинського «Математика – це гімнастика розуму».

Хід заходу

1-й ведучий. Добрий вечір всім присутнім у цьому залі! Ми раді вітати вас у чарівному світі математики, світі точності і довершеності, світі логічності і гармонії.

1-й учень.

Математика, друзі, предмет непростий, Дехто скаже, навіть дуже складний, Але тому, хто вмів з нею дружить Набагато легше в світі жить.

2-й ведучий. Слово «математика» виникло в Стародавній Греції приблизно у V ст. до н.е. Походило воно від слова «матема», що означало «знання, одержані через роздуми». Стародавні греки знали чотири «матема»: вчення про числа – арифметика, теорія музики – гармонія, вчення про фігури і вимірювання – геометрія і, на кінець, астрономія та астрологія.

1-й ведучий. Сьогодні ми хочемо відкрити перед вами не тільки чотири сторони математики, але й показати усю її багатогранність і красу. Ми зібралися, щоб перевірити не лише знання формул, а й силу вашої логіки. У спорті ми гартуємо тіло, а в математиці – розум.

Сьогодні на вас чекають задачі, де знадобиться не тільки калькулятор, а й ваша уява та вміння дивитися на речі під іншим кутом. Адже математика – це не лише цифри на папері, це здатність знаходити вихід із найскладніших лабіринтів.

Дві команди учнів, які знають і люблять математику, сьогодні продемонструють свої знання та поборються за титул «Знавців математики». Це команди «Ерудити» та «Розумники».

2-й ведучий. У перервах між турами, коли команди відпочиватимуть, або у той час, коли вони розв'язуватимуть завдання, ми запропонуємо вашій увазі жартівливі сценки, подивимося презентацію «Гранітна опора наук», покажемо математичні фокуси, навчимо правил швидкої лічби та розглянемо, які задачі розв'язували у давнину.

1-й ведучий. Також увесь час працюватиме «Математичний кіоск», у якому болільники можуть взяти завдання, розв'язати його і віддати зароблений бал улюбленій команді.

2-й ведучий. Давайте згадаємо свої уроки математики. Як часто, мудруючи над задачею, ми кажемо собі: «Та навіщо мені ця математика! Обійдуся якось без неї».

1-й ведучий. У тому то й справа, що якось! Сьогодні тільки наївна або мало освічена людина вважає, що вона використовує математику тільки тоді, коли підраховує здачу в магазині.

2-й ведучий. Нині математика проникла в усі області нашого життя. Вона допомагає людині в усіх її справах. Математика потрібна не лише інженерам, конструкторам, бухгалтерам, а й робітникам. Без вимірювань і обчислень не можна зробити й стільця.

1-й ведучий. Справді, неможливо уявити собі розвиток будь-якої науки без використання математики. Але є такий вислів: «Краще один раз побачити, ніж сто разів почути», тому ми хочемо запропонувати вашій увазі презентацію «Гранітна опора наук».

ПРЕЗЕНТАЦІЯ «ГРАНІТНА ОПОРА НАУК»**Математика і астрономія**

У 1846 році французький астроном Г. Левер'є відкрив нову планету Сонячної системи, яку назвав «Нептун». Відкриття цієї планети було зроблено тільки завдяки математиці, шляхом обчислень. Аналізуючи створену І.Кемпларом і І.Ньютоном модель руху планет Сонячної системи, вчені виявили, що фактична траєкторія руху планети Уран відхиляється від теоретично обчислювального руху. Г. Левер'є передбачав, що «порушувачем порядку» є невідома планета, яка впливає на планету Уран. Користуючись моделлю Сонячної системи, він визначив масу і закон руху нової планети так, що всі протиріччя в русі планети Уран були зняті. Німецький астроном Галле в 1846 році спостерігав нову планету в точно вказаному Левер'є місці. Аналогічним методом, завдяки використанню розходження в теоретичній і тій, що спостерігається траєкторії Нептуна в 1930 році була відкрита ще одна планета Сонячної системи, яку назвали Плутоном.

Математика і медицина

Щоб знайти новий медичний препарат звичайним способом, потрібно випробувати 20000 хімічних сполук, на що йде 7 – 10 років. Комп'ютерний підхід дозволяє проводити квантово-хімічні розрахунки дуже швидко.

А чи можна, не чекаючи спалахів грипу, передбачити, коли він почнеться? Так. Вчені Київського науково-дослідного інституту епідеміології та мікробіології створили математичну модель епідемії грипу. Це формули з кількома десятками інтегралів, які відображають весь процес передачі захворювання від хворої до здорової людини. За допомогою таких формул можна визначити, коли хвора людина стане найбільш небезпечною для оточуючих, коли і які ліки потрібно давати хворим тощо. Використовуючи теорію ймовірностей і методи математичної статистики, медики разом з математиками можуть враховувати, яка кількість мешканців певного регіону буде охоплена

черговим спалахом грипу чи іншого інфекційного захворювання. Такий діагноз допоможе медикам заздалегідь підготувати відповідні лікувальні та профілактичні засоби.

Математика і музика

Якщо ми вже заговорили про музику, то повинні неодмінно згадати Піфагора. Те, що він був ученим, знають всі. А от те, що він був ще й музикантом, знає мало хто. Поєднання цих обдарувань дозволило Піфагору відкрити існування натурального звукоряду. Піфагор проробив багато дослідів. Він ділив струну на частини, прислухався до її звучання, спостерігав коливання. Ці досліді мали велике значення і лягли в основу науки, яку ми тепер називаємо музикальною акустикою. Вчений пояснював основи гармонії так: найбільш природно сприймаються вухом частоти, які знаходяться між собою у простих числових співвідношеннях, зокрема у тривзвукі 4:5:6. А це вже є один з видів симетрії, а саме переносна симетрія.

1-й ведучий. Говорять, що є три види старіння: пікетуючи – від віку, стрибкоподібне – від стресів, м'яке – від бездіяльності розуму. Щоб у нас не було м'якого старіння, ми розпочинаємо змагання між командами.

2-й ведучий. Запрошуємо на сцену команди «Ерудити» і «Розумники». Підтримаємо команди оплесками! Оголошується перший тур - «Жартівливі задачі». Командам дається на обговорення кожного завдання 0,5 хвилини, після чого вони повинні оголосити свою відповідь. Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал.

І ТУР. «ЖАРТІВЛИВІ ЗАДАЧІ»

1. Один джентльмен купив автомобіль. Але через кілька днів повернувся в магазин з претензією. «Я їду на роботу зі швидкістю 55 миль на годину й добираюся до контори за 80 хвилин. А на зворотний шлях при тій самій швидкості у мене йде аж година двадцять хвилин. Автівка явно барахлить. Так що будьте люб'язні, поверніть мені гроші». Щоб ви сказали джентльмену на місці хазяїна магазину? **(80 хвилин і година двадцять – одне й те саме)**

2. У кімнаті було 12 курчат, 3 кролики, 5 щенят, 2 кішки, 1 півень і 2 качки. Сюди зайшов хазяїн з собакою. Скільки стало ніг? **(дві – ноги хазяїна, в інших - лапи)**

3. Два півні можуть своїм співом розбудити одну людину; скільки півнів треба, щоб розбудити 6 людей? **(2)**

4. Летіли дві галки і побачили палки. Якщо на кожну палку сяде галка, то для однієї галки не вистачить палки. Якщо на кожну палку сяде по дві галки, то одна з палок залишиться без галок. Скільки було палок і скільки летіло галок? **(3 палки і 4 галки)**

5. Летіла група качок. Одна попереду, дві позаду; одна позаду і дві попереду; одна між двома і три в ряд. Скільки летіло качок? **(летіли одна за одною три качки)**

6. Скільки кінців у чотирьох з половиною палиць? **(10)**

7. На дереві сиділо 6 горобців. Стрілець, вистрілюючи, влучив у двох з них. Скільки горобців залишилося на дереві? **(жодного, - всі інші полетіли)**

8. У Насті було 4 яблука, половину вона віддала подрузі. Скільки яблук залишилося у Насті? **(три з половиною)**

2-й ведучий. Зараз ми розпочинаємо другий тур – «Чудеса з числами». Шановні глядачі, ви також можете взяти участь у цьому турі. Якщо хтось з вас, окремо від команд-учасників, розв'яже запропоновані завдання і покаже його журі, то він отримає зірку. В кінці заходу глядач, який набере найбільшу кількість зірок, буде неодмінно нагороджений.

ТУР 2. «ЧУДЕСА З ЧИСЛАМИ»

1 завдання. Записати чотирма трійками за допомогою знаків арифметичних дій кожне з чисел від 1 до 10.

(Наприклад, $1 = 33 : 33$, $2 = 3 : 3 + 3 : 3$, $3 = (3 + 3 + 3) : 3$,

$4 = (3 \cdot 3 + 3) : 3$, $5 = (3 + 3) : 3 + 3$, $6 = 3 + 3 \cdot 3 : 3$,

$7 = 3 + 3 + 3 : 3$, $8 = 3 \cdot 3 - 3 : 3$, $9 = 3 \cdot 3 \cdot 3 : 3$,

$10 = 3 \cdot 2 + 3 \cdot 3$)

2 завдання. Написати п'ятьма двійками число 10 якнайбільшим числом способів.

(Наприклад, $10 = 2 + 2 + 2 + 2 + 2$, $10 = (22 + 2) : 2 - 2$,

$10 = 2 \cdot 2 + 2 \cdot 2 + 2$, і т.д.)

3 завдання. Записати п'ятьма трійками число 31 якнайбільшим числом способів.

(Наприклад, $31 = 3^3 + 3 + 3 : 3$, $31 = 33 - 3 + 3 : 3$,

$31 = 33 - (3 + 3) : 3$, $31 = 33 - 3 + \log_3 3$,

$31 = 33 - \log_3(3 \cdot 3)$)

2-й ведучий. Які ви молодці! Як ви дружно рахували! А у нас є виступаючий, який може усно підраховувати багатоцифрові числа. Спочатку він хоче здивувати вас своїм умінням, а потім пообіцяв розкрити секрет такої швидкої лічби.

ТУР 3. «ЛОГІКА + РОЗРАХУНОК»

1. Фрекен Бок з'їдає торт за півгодини, Малюк – за годину, а Карлсон – за 5 хвилин. За який час вони з'їдять торт разом?

($x/30 + x/60 + x/5 = 1$, звідки $x = 4$ хвилини)

2. Три курки за три дні знесли три яйця. Скільки яєць знесуть дев'ять курок за дев'ять днів?

(Курка несе одне яйце за три дні, отже, за 9 днів вона знесе 3 яйця, а 9 курок за 9 днів – 27 яєць)

3. Як за допомогою чашкових терезів без гир розділити 24 кг цвяхів на дві частини – 9 і 15 кг?

(Розкладемо усі цвяхи на чаші так, щоб терези урівноважилися, - отримаємо по 12 кг цвяхів. Одну з частин вагою 12 кг відкладаємо убік. Другу частину розважуємо по 6 кг і відкладаємо їх ще в одну купку. Від тих 6 кг, що залишилися, відважуємо 3 кг і з'єднуємо їх з відкладеними 6 кг. Одержуємо 9 кг цвяхів. З'єднуємо разом усі інші цвяхи – одержуємо 15 кг)

4. Покупець купив у магазині пакет молока вартістю 3,45 грн., пакет сиру вартістю 3,6 грн., 6 тістечок і 3 кг цукру. Коли продавець назвав йому загальну суму покупки 29,6 грн., покупець заявив, що ця сума помилкова. Як покупець міг без підрахунку визначити, що продавець помилився?

(Вартість куплених товарів кожного виду виражається числом, кратним 3, тому і сума повинна ділитися на 3. Число 29,6 на 3 не ділиться, тому рахунок не вірний)

5. Продовжити послідовність 77, 49, 36, 18, ...

(Кожне наступне число – добуток двох цифр попереднього. Тобто наступне число – 8)

6. Равлик повзе по стовпчику, почавши шлях від його основи. Щодня він підіймається нагору на 5 см, а за кожну ніч сповзає вниз на 4 см. Коли він дістанеться верхівки стовпчика, якщо його висота дорівнює 75 см?

(Равлик дістанеться верхівки стовпа до вечора 71 дня)

7. Бурундук біжить від дупла до ліщини без горіха зі швидкістю 4 м/с, а від ліщини до дупла з горіхом – зі швидкістю 2 м/с. На шлях від дупла до ліщини й назад бурундук витрачає 57 секунд. Яка відстань від дупла до ліщини?

(Швидкість вперед у двічі більша, ніж назад, тому час, витрачений на всю дорогу дорівнює $57 : 3 = 19$ секунд. Отже, відстань від дупла до ліщини $19 \cdot 4 = 76$ метрів)

І-й ведучий. Усі винахідники завжди дружили з математикою. Адже математика, як ніяка інша наука, розвиває логічне мислення, уміння знаходити відповіді у найзаплутаніших та незвичайних ситуаціях.

II-й ведучий. Наступний тур називається «Винахідницькі задачі». Команди продемонструють, як вони вміють нестандартно міркувати, розв'язуючи головоломки.

ТУР 4. «ВИНАХІДНИЦЬКІ ЗАДАЧІ»

1. Дмитрик і Наталка грали на брудному і темному горіщі будинку. Погравши до обіду, вони спустилися вниз. У Дмитрика все обличчя було брудним, а Наталчине обличчя дивним чином виявилось чистим. Незважаючи на це, тільки Наталка відправилася вмиватися. Чому?

(Наталка побачила, що у Дмитрика обличчя брудне, й подумала, що в неї таке саме, а Дмитрик, побачивши чисте Наталчине обличчя, подумав, що з його обличчям також усе в порядку)

2. Один громадянин писав про себе: «Пальців у мене двадцять п'ять на одній руці, стільки ж на другій, на ногах десять». Чому він такий потворний?(Громадянин після слова «двадцять» не поставив дві крапки)

3. На одній ділянці двоколійна залізниця змінюється одноколібною і заходить в тунель. Одного разу в тунель із однієї сторони на повній швидкості влетів поїзд. Інший поїзд влетів на повній швидкості з іншого боку. Але ніякого зіткнення не відбулося. Як удалося поїздам уникнути зіткнення?(Поїзди в'їхали в тунель у різний час)

4. Семен провів три дні у лікарні. Він не був хворий і не одержав травми, його самопочуття під час виписки було зовсім нормальним, але його довелося нести. Чому?(Семен щойно народився у цій лікарні)

5. Олівець поклали на підлогу й попросили кількох людей перестрибнути його. Але ніхто не зміг цього зробити. Чому?(Олівець приклали впритул до стіни)

I-й ведучий. От і закінчився останній тур конкурсу. Наші учасники показали, як добре вони знають математику і вміють використовувати її.

II-й ведучий. А той, хто добре розуміє математику, може творити справжні дива, так як наш фокусник-математик.

МАТЕМАТИЧНІ ФОКУСИ

Де олівець?

Фокусник (для кращого ефекту – із зав'язаними очима) відгадує, у кого з викликаних на сцену дев'яти осіб і в якій кишені лежить олівець. Для цього присутнім пропонують, поки фокусник вийшов, виконати ряд обчислень:

- 1) помножити на 2 порядковий номер того з учнів, хто взяв олівець;
- 2) до добутку додати 3;
- 3) знайдену суму помножити на 5;
- 4) якщо олівець у правій кишені, то до добутку додати 8, а якщо у лівій, то 9.

Фокусник заходить, запитує яке число вийшло після обчислень, і називає, у кого і в якій кишені лежить олівець.

(Пояснення: дізнавшись про результат, фокусник від знайденого числа віднімає 22. У різниці цифра зліва відповідає номеру того, хто взяв олівець. Якщо другою цифрою буде 1, то олівець лежить у правій кишені, якщо 2, то - в лівій.)

Припустимо, що олівець лежить у восьмого номера в правій кишені. Тоді обчислення матимуть вигляд:

$$8 \cdot 2 = 16; 16 + 3 = 19; 19 \cdot 5 = 95; 95 + 8 = 103.$$

Від числа 103 віднімаємо 22, вийде 81. Перша цифра зліва (8) – номер того, хто взяв олівець; 1 показує, що олівець покладено у праву кишеню.)

Угадай день

Називають дні тижня, починаючи з неділі: перший, другий, третій і т.д. до сьомого (суботи).

Пропонують кому-небудь задумати день. Фокусник каже, що він може вгадати, який день було задумано, і пропонує тому, хто задумав, виконати про себе такі дії:

- 1) помножити номер задуманого дня на 2;
- 2) додати до добутку 5;
- 3) помножити суму на 5;
- 4) приписати в кінці добутку нуль і назвати результат.

(Пояснення: коли, наприклад, задумано п'ятницю – шостий день, то виконують такі дії: а) $6 \cdot 2 = 12$; б) $12 + 5 = 17$; в) $17 \cdot 5 = 85$. Ведучому називають цифру 850, він виконує віднімання: $850 - 250 = 600$; перша зліва цифра результату показує порядковий номер задуманого дня. Отже, було задумано п'ятницю – шостий день)

I-й ведучий. Надаємо слово журі, адже нам усім не терпиться дізнатися, яка команда перемогла.

Виступ журі. Вітання переможців. Відзначення найактивнішого з уболівальників за результатами «Математичного кіоску»

I-й ведучий.

У водоспаді знаків й цифр

Будь капітаном і керуй.

Ти обійдеш підводний риф,

Будь впевненим й мудрий!

II-й ведучий. На жаль, наше свято закінчилося. Думаю, сьогодні всім було весело. Подякуємо за це нашим командам і привітаємо переможців.

I-й ведучий. Дякуємо всім, що завітали сьогодні до нас! До побачення!

Додаток 1

Завдання для «Математичного кіоску»

1. Чому дорівнює добуток усіх тригонометричних функцій кута 30° ?
2. Визначити кути ромба, якщо одна з його діагоналей дорівнює його стороні.
3. Як зміниться площа трикутника, якщо кожну його сторону збільшити в 2 рази?
4. Назвати прізвища видатних математиків.
5. Паралелограм і прямокутник мають рівні основи і рівні периметри. Площа якої фігури буде більшою?
6. Використовуючи будь-які арифметичні дії, запишіть число 100 п'ятьма п'ятірками.
7. Після закінчення навчального року 25 учнів обмінялися фотокартками. Скільки було фотокарток?
8. Який з двох столів має більшу стійкість: з трьома чи чотирма ніжками?
9. Розділити число 12 на дві різні частини так, щоб одна з них була більша за другу на 2.
10. На кілку паркана сіли три мухи. Рівно о 12 год вони розлетілися в різні сторони. О якій годині всі три мухи будуть в одній площині?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гісь О. М. Планета Міркувань. Посібник із розвитку логічного мислення. Київ: Світич, 2020.
2. Горішки для розуму. Логіка. Збірник задач. 5 – 9 класи./ Укл. Геращенко В.О. Харків: Торсінг плюс, 2010.
3. Коба В.І., Хмура О.О. Позакласна робота з математики. Київ: Вид. «Школа», 1968.
4. Корнієнко Т. Л., Фівонова В. І. Тиждень математики в школі. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2008. — 160 с. (Класичні сценарії та вікторини).
5. Складенко О. В. Математика після уроків. Матеріали для математичного гуртка. Харків: Основа, 2011.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Київ: Радянська школа, 1988.304с.

В. М. СТЕБЛИНА,

викладач фізики відокремленого структурного підрозділу «Золотоніський фаховий коледж ветеринарної медицини Білоцерківського національного аграрного університету»

STEM-ОСВІТА У КОЛЕДЖІ: МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ТА ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНУ УСПІШНІСТЬ ВИПУСКНИКІВ

У сучасних умовах стрімкого розвитку науки й техніки інтеграція STEM-освіти у професійну підготовку студентів стає стратегічно важливим напрямом діяльності закладів фахової передвищої освіти. Розвиток технологічних галузей, зростання попиту на інженерні спеціальності, автоматизація виробничих процесів та зміна вимог ринку праці визначають потребу у формуванні в майбутніх фахівців системного мислення, здатності працювати з інноваціями, критично мислити та ефективно використовувати знання у практичних ситуаціях. У цьому контексті дисципліна «Фізика» має особливий потенціал, адже є фундаментом для природничої та технічної підготовки.

STEM-освіта передбачає інтеграцію чотирьох ключових галузей: науки (Science), технологій (Technology), інженерії (Engineering) та математики (Mathematics). Такий підхід дозволяє відійти від фрагментарного вивчення предметів і перейти до створення практично орієнтованого освітнього середовища, у якому теорія органічно пов'язана з реальними задачами професійного спрямування. Реалізація STEM-методик на уроках фізики у коледжі відкриває широкі можливості для формування компетентностей, які забезпечують успішне працевлаштування та конкурентоспроможність випускників.

Мета цієї статті — проаналізувати можливості впровадження STEM-освіти у процес викладання фізики в коледжі, описати ефективні форми та методи роботи, а також визначити вплив STEM-підходів на професійну успішність студентів-випускників.

1. STEM-освіта у коледжах передбачає не лише засвоєння знань, а й формування практичних умінь та навичок, що відповідають сучасним вимогам сфери техніки, електроніки, ІТ, енергетики, машинобудування та багатьох інших галузей. Основними перевагами STEM-підходу є:

2. Інтеграція знань – студент бачить, як фізика пов'язана з математикою, електротехнікою, інженерними дисциплінами, інформаційними технологіями.

3. Орієнтація на практичність – акцент на виконанні дослідів, проектів, створенні моделей, прототипів, інженерних рішень.

4. Розвиток критичного мислення – здатність аналізувати проблеми, перевіряти гіпотези, обґрунтовувати прийняті рішення.

5. Формування технічної грамотності – уміння працювати з сучасним обладнанням, цифровими інструментами та програмним забезпеченням.

6. Мотиваційний ефект – підвищення інтересу до навчання через практично значущі завдання.

У результаті використання STEM-підходу студенти не просто засвоюють матеріал дисципліни,

а починають сприймати фізику як інструмент для вирішення реальних професійних завдань.

Можливості реалізації STEM-підходів на уроках фізики

Реалізація STEM-освіти у коледжі може здійснюватися через низку форм та методів, які дозволяють поєднати теоретичні знання з практикою. Найефективнішими серед них є:

1. Проектна діяльність

Проекти дають студентам змогу застосовувати знання з фізики, технологій, інженерії та математики для створення реальних продуктів. Серед можливих проектів:

- створення макетів мостів, кранів, підйомних механізмів із підручних матеріалів;
- розробка простих електронних схем (наприклад, сигналізації чи автоматичного вимикача);
- побудова моделей енергетичних систем (сонячна панель, тепловий двигун, вітрогенератор);
- виготовлення катапульт, пресу, маятникових механізмів;
- дослідження теплових втрат у приміщеннях шляхом вимірювань та моделювання.

Такі проекти інтегрують знання з різних предметів і формують у студентів відчуття практичної корисності фізики.

2. STEM-лабораторії та експериментальні заняття

Використання сучасного обладнання та цифрових лабораторій (конструкторів Arduino, датчиків, мультиметрів, генераторів сигналів, програмного забезпечення для моделювання) забезпечує розвиток технічних навичок. Наприклад:

- дослідження залежності періоду коливань маятника від довжини нитки з використанням датчиків руху;
- вимірювання електричних параметрів у реальних схемах та аналіз результатів у спеціальних програмах;
- цифровий запис температурних, світлових, звукових даних із подальшим обробленням у таблицях та графічних редакторах.

3. Міждисциплінарні інтегровані заняття

Особливо ефективно STEM реалізується під час співпраці викладачів фізики з представниками інших циклових комісій. Для спеціальності «Ветеринарна медицина» можливі такі інтегровані заняття:

- **«Фізичні основи діагностики у ветеринарії»** — спільно з викладачами анатомії та клінічної діагностики. Розгляд принципів роботи УЗД, рентгену, термографії, датчиків життєвих показників.
- **«Біофізика організму тварин»** — інтеграція з біологією та фізіологією. Вивчення електричних процесів у м'язах і нервах, закономірностей терморегуляції, механіки руху.

- **«Фізика мікроклімату тваринницьких приміщень»** — спільно з дисциплінами з утримання та годівлі тварин. Аналіз теплових процесів, вологості, вентиляції, освітлення.

- **«Оптика та використання приладів у ветеринарній практиці»** — співпраця з фахівцями паразитології та мікробіології. Принцип роботи мікроскопа, якість зображення, освітлення, збільшення.

- **«Механічні властивості матеріалів у ветеринарній ортопедії»** — разом із викладачами хірургії. Дослідження міцності, пружності та застосування фізичних моделей для вибору іммобілізаційних засобів.

Такі заняття розширюють уявлення студентів про застосування фізики у ветеринарній сфері та демонструють її практичну цінність. Особливо ефективно STEM реалізується під час співпраці викладачів фізики з представниками інших циклових комісій. Наприклад:

- інтегроване заняття «Фізичні основи електроніки» спільно з викладачами електротехнічних дисциплін;

- урок-практикум «Теплові процеси у машинобудуванні»;

- заняття «Основи оптики у комп'ютерній графіці» разом із фахівцями ІТ-галузі.

Такі заняття розширюють уявлення студентів про застосування фізики в професійній сфері.

4. Розв'язання практично орієнтованих задач

Правильно підібрані задачі допомагають формувати інженерне мислення. Серед ефективних типів задач:

- **інженерні задачі** (розрахунок міцності троса, визначення оптимального кута нахилу для сонячної панелі);

- **виробничі задачі** (аналіз втрат електроенергії, економічне обґрунтування вибору матеріалів);

- **побутові задачі**, що мають реальну основу (визначення тепловтрат у житлі, розрахунок потужності нагрівача).

5. Використання інформаційних технологій

Застосування цифрових інструментів значно розширює можливості STEM-освіти:

- моделювання фізичних процесів у середовищах Algodoo, PhET, Crocodile Physics;

- створення 3D-моделей у Tinkercad чи Fusion 360;

- використання симуляторів електричних схем.

Це дозволяє студентам проводити експерименти, які неможливо реалізувати в умовах аудиторії.

Приклади реалізації STEM-проектів на уроках фізики

У впровадженні STEM-освіти важливо не лише застосовувати окремі методи, а й створювати цілісні проекти, які охоплюють різні компоненти навчання. Нижче наведено кілька прикладів практично орієнтованих STEM-проектів.

Проект 1. «Міст із макаронів»

Мета — вивчення законів статички та основ інженерної механіки. Завдання:

- побудувати модель мосту з макаронів та клею;
- провести навантажувальні випробування;
- визначити максимальну вантажопідйомність конструкції;
- проаналізувати причини руйнування.

Проект формує розуміння законів рівноваги сил, важелів, розподілу навантаження.

Проект 2. «Катапульта з дерев'яних паличок»

Мета — дослідження енергії пружності, траєкторії руху тіла та дальності польоту. Завдання:

- створити катапульта з підручних матеріалів;
- експериментально виміряти кут, швидкість і дальність польоту;
- побудувати графік залежності дальності від кута запуску.

Цей проект розвиває навички точних вимірювань і математичного аналізу.

Проект 3. «Сонячна енергетика»

Мета — дослідження роботи фотоелектричних елементів. Завдання:

- зібрати експериментальну установку на основі міні-панелі;
- дослідити залежність напруги від освітленості та кута падіння світла;
- порівняти ефективність різних типів панелей.

Проект 4. «Повітряна ракета»

Мета — вивчити реактивний рух, закон збереження імпульсу. Завдання:

- створити діючу модель ракети з паперу чи пластикової трубочки;
- дослідити залежність дальності польоту від сили виштовхування
- (надування або шприц із повітрям);
- практично переконатися, як працює принцип реактивного руху.

Проект 5. «Сонячна піч»

Мета — вивчити закони поглинання і відбивання світла, енергію Сонця. Завдання:

- побудувати міні-піч з картонної коробки, фольги, чорний папір, термометр;
- виміряти температуру нагрівання;
- дослідити ефективність різних поверхонь для нагріву.

Проект 6. «Електричний вентилятор або ліхтарик»

Мета — скласти електричне коло з батарейки, дротів, моторчик або лампочка, перемикач.

учні самостійно збирають діючу електричну схему, бачать практичний результат.

Вплив STEM-освіти на професійну успішність випускників

Впровадження STEM-підходів у викладання фізики значно підвищує конкурентоспроможність випускників на ринку праці. Основні прояви цього впливу:

1. Розвиток професійних компетентностей

Студенти опановують уміння, які є ключовими для технічних галузей: робота з вимірювальними приладами, аналіз даних, побудова моделей, використання комп'ютерних технологій.

2. Здатність до інноваційної діяльності

STEM формує у студентів уміння знаходити нестандартні рішення, що є важливим у динамічних технологічних сферах.

3. Висока адаптивність до нових технологій

Майбутні фахівці, які працюють із цифровими інструментами та експериментальними технологіями, легше адаптуються до змін у професійному середовищі та нових вимог роботодавців.

4. Підвищення мотивації до навчання впродовж життя

STEM-проекти орієнтовані на практичні результати, що формує у студентів бажання вдосконалюватися та опановувати нові технології.

5. Зростання шансів на працевлаштування

Роботодавці віддають перевагу випускникам, які можуть виконувати практичні завдання, працювати з обладнанням та аналізувати технічну інформацію. Студенти, які брали участь у STEM-проектах, демонструють вищу підготовку та готовність до роботи.

STEM-освіта є одним із ключових напрямів модернізації викладання фізики у коледжах, оскільки вона забезпечує інтеграцію теоретичних знань із практичною діяльністю, сприяє розвитку критичного, системного та інженерного мислення студентів. Використання STEM – підходів дозволяє перетворити уроки фізики з суто теоретичних знань на практично орієнтований освітній простір, у якому студенти

активно досліджують, експериментують, моделюють та приймають обґрунтовані рішення.

Запровадження міждисциплінарних інтегрованих занять, проєктної діяльності, експериментальних і дослідницьких методів навчання сприяє формуванню в майбутніх фахівців професійних компетентностей, необхідних для успішної діяльності у сучасному технологічному та виробничому середовищі. Особливу цінність STEM – освіта має для підготовки студентів до реальних умов професійної практики, адже дозволяє поєднати фізичні закономірності з конкретними завданнями обраної спеціальності.

Досвід упровадження STEM – методик у процес викладання фізики свідчить про зростання навчальної мотивації студентів, підвищення якості засвоєння навчального матеріалу та розвитку умінь самостійної роботи. Студенти, залучені до STEM – проєктів, демонструють вищий рівень готовності

до використання сучасних технологій, самостійного аналізу та ефективного розв'язання професійно орієнтованих завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барна О. В. STEM-освіта: теоретичні засади та практичні підходи. Київ: Педагогічна думка, 2020.
2. Гураль С. Т., Книш І. П. Інноваційні технології навчання природничих дисциплін у закладах фахової передвищої освіти. Львів: Світ, 2021.
3. Жук Ю. О. Інтеграція природничо-математичних дисциплін у контексті STEM-освіти. *Наукові записки*. 2022. №4. С.12-15.
4. Ковальчук В. STEM-методика в освітньому процесі коледжу: досвід упровадження. Харків: Основа, 2019.

В.В. Макаренко,

учитель математики Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №18 імені В'ячеслава Чорновола Черкаської міської ради;

В.В. Кобзар,

учитель англійської мови Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №18 імені В'ячеслава Чорновола Черкаської міської ради

ВИВЧЕННЯ РАЦІОНАЛЬНИХ ЧИСЕЛ У 6 КЛАСІ

РОЗРОБКА БІНАРНОГО УРОКУ–ПОДОРОЖІ З МАТЕМАТИКИ І АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ УЧНІВ 6 КЛАСУ

Тема. Додавання та віднімання раціональних чисел.

Освітня: ознайомити учнів з правилами додавання та віднімання раціональних чисел, використовуючи англійську мову для пояснень і виконання математичних операцій.

Розвиваюча: розвивати навички комунікації англійською мовою через розв'язання математичних задач, активізувати пізнавальний інтерес до математики та іноземної мови.

Виховна: виховувати в учнів культуру математичної мови, позитивне ставлення до міжпредметної інтеграції, зацікавленість у використанні англійської мови в реальних життєвих ситуаціях, уміння працювати в команді,

Компетентнісна мета:

Сприяти формуванню:

- **Математичної компетентності** через мовне пояснення дій додавання та віднімання;
- **Іншомовної комунікативної компетентності;**
- **інформаційно-комунікативної компетентності** (робота з таблицями, маршрутами, бюджетом подорожі);
- **соціальної та громадянської компетентностей** (співпраця, взаємодопомога).

Тип уроку: бінарний урок-подорож.

Завдання уроку:

1. Ознайомити учнів з правилами додавання та віднімання раціональних чисел.
2. Розвивати навички використання англійської мови для пояснення математичних задач.

3. Сформулювати вміння розв'язувати задачі на додавання та віднімання раціональних чисел як українською, так і англійською мовою.

4. Практикувати комунікативні навички у виконанні математичних завдань.

Форми роботи: фронтальна, індивідуальна, групова робота, робота в парах.

Обладнання: QR-коди, ілюстрації, робочі листи, активні посилання.

Хід уроку

I. Організаційний етап

I. Початок подорожі. Вчитель вітає учнів, видаючи «квитки» для подорожі: «Good morning! How are you today? (Доброго ранку! Як ви сьогодні?)».

Учні відповідають, налаштовуючись на цікавий урок-подорож. Вчитель додає: «Today, we embark on a fascinating journey where we will add and subtract rational numbers while speaking in English! Are you ready to explore both math and language? Let's begin! (Сьогодні ми вирушимо в захоплюючу подорож, де будемо вивчати додавання та віднімання раціональних чисел, при цьому спілкуючись англійською мовою! Ви готові досліджувати математику та мову? Почнемо!)».

II. Подорож по світу дробів

Мандрівний запит. Вчитель ставить питання для роздумів: «What do we know about fractions and rational numbers?(Що ми знаємо про дробі та раціональні числа?)».

Учні обговорюють попередній досвід і діляться знаннями, як дроби виглядають і використовуються.

Мовна зупинка. Вчитель запитує: «Can you explain the concept of addition and subtraction of fractions in English?(Чи можете ви пояснити концепцію додавання та віднімання дробів англійською мовою?)».

Учні намагаються пояснити правила додавання та віднімання дробів, використовуючи англійську мову. Вчитель допомагає уточнити, що потрібно для того, щоб додавати або віднімати дроби.

Зупинка в Країні Правил

Учитель. To add or subtract fractions, we need a common denominator. If the denominators are the same, we add or subtract only the numerators. (Щоб додавати або віднімати дроби, потрібно знайти спільний знаменник. Якщо знаменники однакові, ми додаємо або віднімаємо лише чисельники.)

Вчитель проводить коротке пояснення та демонструє приклади на дошці.

III. Перехід до практики

Задачі для дослідників: «Тепер, коли мандрівники ознайомилися з теорією, настав час вирушити в практичну подорож!». Вчитель роздає "карти подорожей" з математичними задачами на додавання та віднімання раціональних чисел, і учні разом із партнерами повинні їх вирішити.

Завдання будуть супроводжуватися англійськими інструкціями, до прикладу: Solve the following problems and explain your steps in English! (Розв'яжіть наступні задачі та поясніть ваші кроки англійською!).

Завдання

Учитель. Уявімо, що ми стоїмо біля Біг-Бену, і нам потрібно порахувати, скільки часу залишилося до наступного чаювання. Для цього використаємо додавання та віднімання раціональних чисел!

Вчитель. What time is it on the Big Ben clock now? (Який час зараз на годиннику Біг-Бен?).

Учень відповідає: "It's 12:00."

Вчитель: «Great! Now, let's calculate how much time is left for the tea break. If it's 12:00 now, and tea time is in 5 hours, then we subtract 2 hours. What time will it be after that?(Чудово! Тепер давайте порахуємо, скільки часу залишилось до чаювання. Якщо зараз 12:00, а чаювання буде через 5 годин, то ми віднімемо 2 години. Скільки буде часу після цього?) $12+5-2=?$ »

Вчитель: Well done! Now let's add 0.5 hours for tea preparation. What time will it be now? (Добре! Тепер давайте додамо 0,5 години для підготовки чаю. Скільки буде часу зараз?) $3+0,5=?$ »

Пояснення. Це завдання допомагає учням потренуватися в додаванні та відніманні раціональних чисел, уявляючи собі реальні події в Лондоні, як, наприклад, час, що показує Біг-Бен.

Лондонський сніданок

Завдання. Уявіть, що ви на сніданку в Лондоні, і вам потрібно підрахувати час вашого сніданку, використовуючи раціональні числа для додавання і віднімання!

Вчитель: «You are having breakfast at 7:30 AM. You add 45 minutes to make your favourite omelette, and then add another 15 minutes for tea. How much time will your breakfast last? (Ви снідаєте о 7:30 ранку. Додайте 45 хвилин для приготування омлету, а потім ще 15 хвилин для чаю. Скільки часу триватиме ваш сніданок?)

$7:30+0:45+0:15=?$

Teacher says:

"Good morning, students! Today we are going to London for a traditional English breakfast. Let's calculate how long it takes to enjoy it!"

Dialogue + Task:

Teacher:

"You are having breakfast at **7:30 AM**. You spend **45 minutes** cooking your favourite omelette. Then you enjoy **15 minutes** of English tea.

Let's calculate the total breakfast time."

Calculation:

$7:30 + 0:45 + 0:15 = ?$

Teacher continues:

"First, we add **45 minutes** to **7:30 AM**.

What time is it now?"

Student:

"7:30 + 0:45 = 8:15 AM"

Teacher:

"Great! Now add **15 more minutes** for your tea."

Student: «8:15 + 0:15 = 8:30 AM»

Final Answer:

Your breakfast lasted 1 hour! You finished at 8:30 AM.

Vocabulary to practice:

English word/phrase	Ukrainian translation
breakfast	сніданок
omelette	омлет
tea	чай
time	час
minutes	хвилини
add	дати
total	загальний
What time is it?	Котра година?
It is ...	Це ...

Вчитель: «Now, your breakfast time was 1 hour and 20 minutes, but you decide to shorten it by 30 minutes. How long will your breakfast last now? (Тепер ваш сніданок тривав 1 годину 20 хвилин, але ви вирішили скоротити його на 30 хвилин. Скільки часу триватиме ваш сніданок?)

$1:20-0:30=?$ »

Пояснення. Це завдання допомагає учням тренувати навички додавання та віднімання часу з раціональними числами, що є важливими для планування повсякденних подій, таких як сніданок.

Чаювання в Лондоні

Завдання. Уявіть, що ви прийшли на чаювання у Лондоні, і вам потрібно обчислити, скільки часу залишилося до наступного чаювання, використовуючи віднімання та додавання раціональних чисел.

Вчитель. Tea started at 4:00 PM. It lasted for 1 hour 30 minutes. How much time is left until the next tea? (Чаювання почалося о 16:00. Воно тривало 1 годину 30 хвилин. Скільки часу залишилось до наступного чаювання?)

1:30–1:00=?

Вчитель. Tea started at 3:00 PM, and then you decided to extend it by 2 hours and 20 minutes. What time will it be after that? (Чаювання почалося о 15:00, а потім ви вирішили продовжити його на 2 години 20 хвилин. Скільки часу буде після цього?)

3:00+2:20=?

Пояснення. Це завдання допомагає учням тренувати віднімання та додавання в контексті часів та подій, таких як чаювання в Англії.

Vocabulary:

English	Ukrainian
visit	візит
tour	екскурсія
to spend time	проводити час
rest	відпочивати
park	парк
total time	загальний час
hour	година
minutes	хвилини
What time is it?	Котра година?
You finished at	Ви закінчили о

Скануйте коди та виконайте завдання:

(На уроці рекомендуємо використовувати не лише робочий зошит, а й так звані робочі аркуші, на яких вже прописані готові завдання: таблиці, приклади, схеми, задачі з якими працюють учні, а ми – вчителі радіємо, що економимо дорогоцінні хвилини)

Див. робочий аркуш

Висновок до уроку (Lesson Summary)

Teacher says: «Today, we travelled around the UK using our math and English skills! We had breakfast at 7:30, added time for tea, explored Big Ben, and even solved problems in British cafés. You practiced how to add and subtract rational numbers — with fractions and decimals — while using English words like *add*, *subtract*, *minutes*, and *time*. Excellent teamwork and thinking!

Вчитель. Сьогодні ми подорожували До Великої Британії, використовуючи наші вміння та навички в математиці та англійській мові. Ми снідали о 7:30, додавали та віднімали час на чаювання, знайомилися з чудовою архітектурною пам'яткою Біг Беном, і навіть вирішували математичні задачі в кафе. Ви практикувалися як додавати і віднімати раціональні числа, використовуючи лексику (*додавати і віднімати, хвилина і година*) англійською мовою. Чудова командна робота!

Підсумок. Ми поєднали математику та англійську мову у цікавій подорожі. Повторили правила додавання та віднімання раціональних чисел.

Тренували англійські математичні вирази в контексті.

Вчилися розв'язувати практичні задачі.

Рефлексія для учнів (Student Reflection)

Choose one face and complete the sentence (Обери один смайлик та заверши речення):

Час та темп чаювання

Завдання. Уявіть, що ви п'єте чай і записуєте час, скільки хвилин пройшло з початку чаювання. Вам потрібно обчислити загальний час на чаювання, додаючи і віднімаючи хвилини:

Вчитель: «Tea started at 16:00. You waited for 20 minutes. Then you added 15 more minutes for your tea. How much time have you spent on tea? (Чаювання почалося о 16:00. Ви чекали 20 хвилин. Потім додали ще 15 хвилин для чаю. Скільки часу ви витратили на чаювання?)»

16:00+0:20+0:15=?

Вчитель: «At 17:00, you decide to shorten your tea break by 30 minutes. How much time will your tea break last now? (О 17:00 ви вирішили скоротити перерву на чай на 30 хвилин. Скільки часу триватиме ваш час на чай?)»

17:00–0:30=?

Пояснення. Це завдання тренує навички додавання та віднімання часів у контексті повсякденних британських традицій.

Task 2: Visiting Big Ben

Story + Task:

Teacher: «You are visiting **Big Ben** in London. The tour starts at **2:15 PM**. You spend **1 hour and 20 minutes** on the tour, then you rest for **35 minutes** in a nearby park. How long is your visit in total?»

Вчитель. Ви відвідуєте Біг Бен в Лондоні. Екскурсія починається о 2:15. Ви проведете 1 годину 20 хвилин оглядаючи пам'ятку. Потім ви відпочинете протягом 35 хвилин у парку поблизу. Скільки часу в загальному триватиме ваш тур до Біг Бену?

Step-by-step:

2:15 PM + 1:20 = **3:35 PM**

3:35 PM + 0:35 = **4:10 PM**

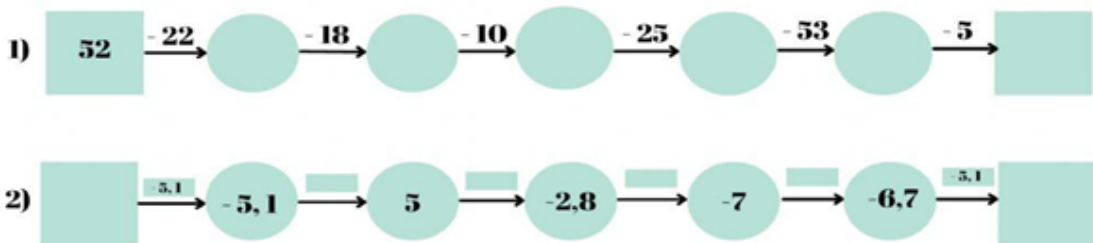
Final Answer:

You finished your visit at 4:10 PM. The total time is 1 hour 55 minutes.

Робочий аркуш "Віднімання раціональних чисел" Заповніть пропуски:

1. Різницю раціональних чисел a і b називають таке число x , яке в сумі із числом _____ дає число _____.
2. Щоб знайти різницю двох чисел, можна до _____ додати число, _____.
3. Якщо різниця $a - b \in$ _____, то $a < b$.
4. Якщо різниця $a - b \in$ _____, то $a > b$.
5. Щоб від числа 10 відняти число -9, треба до числа 10 додати число _____.
6. Щоб від числа -6 відняти число 8, треба до числа _____ додати число _____.

Заповніть пропуски в ланцюжку обчислень:

Заповніть таблицю:

a	52	-52	95	75	2,3	-8,7
b	25	28	-52	65	-9,6	5,2
a - b						
b - a						

I understood the topic and I can now...
I understood part of the lesson, but I still need help with...
I found it difficult because...

Домашнє завдання: розв'яжіть рівняння (Solve the equations):

Equation 1:

$$-8.7 - x = -9.6$$

(Read in English: "Negative eight point seven minus x equals negative nine point six")

Розв'язання:

$$-8.7 - x = -9.6 + x$$

$$-8.7 = -9.6 + x$$

$$x = -8.7 + 9.6$$

$$x = 0.9$$

Equation 2:

$$x + 5.3 - 2 = -4.9$$

(Read in English: " x plus five point three minus two equals negative four point nine")

Розв'язання:

$$x + 5.3 - 2 = -4.9$$

$$x + 3.3 = -4.9$$

$$-3.3$$

$$x = -4.9 - 3.3$$

$$x = -8.2$$

Рефлексія / Reflection (Give your answers aloud or write them down): **?????**

What did you like most about today's lesson?
 (Що вам сподобалося на уроці?)

Which tasks were difficult for you? (Які завдання виявилися складними?)

What do you need to work on more? (Над чим вам потрібно попрацювати?)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевз Г.П., Бевз В.Г. Математика, 6 клас: підручник. У 2-х частинах. Київ: Генеза, 2023. 146с.
2. Мерзляк А.Г., Полонський В.Б., Якір М.С. Математика. 6 клас: підручник для загальноосвітніх навчальних закладів. Харків: Гімназія, 2022. 400с.
3. Бурда М.І., Тарасенкова Н.А. Збірник задач з математики для 6 класу. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021.
4. Ковальчук О.П. Математичні ігри та розваги на уроках у 5–7 класах. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 144с.
5. Ідеї для виховної складової на уроках, інтеграція математики й святкової атмосфери. URL: <https://justclass.com.ua/>
6. Робимо навчання цікавішим. URL: <https://naurok.ua>

В.В. Медведчук,

учитель початкових класів Бабанського ліцею Бабанської селищної ради Уманського району Черкаської області

**ДОСЛІДЖУЄМО ТАБЛИЦЮ
МНОЖЕННЯ****РОЗРОБКА УРОКУ З МАТЕМАТИКИ ДЛЯ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Тема. Досліджуємо таблицю множення числа 2; таблицю ділення на 2.

Клас: 2.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Мета уроку:

- **Навчальна:** формувати поняття арифметичних дій множення та ділення; актуалізувати розуміння сутності цих дій, їх взаємозв'язок та переставний закон множення; дослідити складену таблицю множення числа 2, таблицю ділення на 2 та таблицю ділення зі значенням частки — число 2; навчити застосовувати табличні результати під час обчислень та розв'язування практико-орієнтованих задач.

- **Розвивальна:** розвивати логічне мислення, пам'ять, увагу, вміння аналізувати та порівнювати закономірності; формувати навички самостійної роботи та роботи в парах.

- **Виховна:** виховувати патріотизм, почуття солідарності та бажання допомагати (волонтерство); сприяти підтримці ментального здоров'я через психологічні вправи та позитивне налаштування.

Очікувані результати (здобувач освіти):

- Розуміє сутність множення та ділення, їх взаємозв'язок.

- Знає та застосовує переставний закон множення.

- Відтворює таблицю множення числа 2 та відповідні випадки ділення.

- Застосовує табличні результати для знаходження значень виразів та розв'язування життєвих ситуацій (кейсів).

- Вміє пояснити закономірність побудови таблиці (збільшення/зменшення результату на 2).

Формування ключових компетентностей:

- **Уміння вчитися:** здатність приймати навчальну мету; розвиток спостережливості та вміння робити висновки на основі порівняння; навички самоконтролю та оцінювання власних результатів.

- **Комунікативна:** вдосконалення вміння чітко й виразно висловлювати думку; ведення діалогу під час обговорення «волонтерських завдань».

- **Соціальна:** розвиток навичок продуктивної співпраці в парах; формування толерантності та поваги до праці інших (волонтерів, захисників).

- **Здоров'язберігаюча:** дотримання гігієни зору під час роботи з цифровими пристроями; використання технік психологічного розвантаження («Обійми соловейка», рефлексія).

Інформаційна: вміння працювати з підручником та інтерактивними онлайн-платформами (LearningApps).

Обладнання: інтерактивна дошка або планшети/смартфони для виконання онлайн-завдання; підручник з математики авторів Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. для 2 класу, 2025 року видання (с. 117-118); конструктор LEGO «Шість цеглинок», паперові заготовки «долоньки» (жовті та блакитні), малюнок «Рюкзак добрих справ»; відеоматеріал для гімнастики для очей «Проведи птаха».

Хід уроку

I. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності

1. Організація класу та психологічне налаштування

Учитель:

— Доброго дня, мої маленькі супергерої! Погляньте один на одного, посміхніться. Сьогодні наш урок математики — це наша маленька місія.

Вправа «Обійми соловейка»

— Перед початком давайте наберемося сили. Обійміть себе міцно-міцно за плечі. Відчуйте, як вам тепло і затишно. Подумки скажіть: «Я — молодець, я все зможу, я в безпеці». Глибокий вдих через носик — і видих. Тепер ми готові до великих справ!

2. Вправа «Подорож до волонтерського центру»

Учитель:

— Сьогодні ми вирушаємо у віртуальну подорож до «Центру добрих справ». Знаєте, хто такі волонтери?

(Відповіді дітей).

Це люди, які допомагають іншим, діляться тим, що мають. Сьогодні ми теж станемо математичними волонтерами.

— Нам потрібно зібрати пакунки допомоги, розрахувати продукти та правильно поділити ресурси. А допомагати нам буде число-магістр — Число 2. Чому саме воно? Бо багато речей у світі існують парами: очі, руки, крила птаха, друзі, що тримаються за руки.

3. Повідомлення теми та мети уроку

Учитель:

— Тема нашої місії: «Досліджуємо таблицю множення числа 2 та ділення на 2».

— Сьогодні ми:

Складемо власну «карту множення» на 2.

Навчимося миттєво рахувати пари товарів у магазині.

Дізнаємося секрет, як ділення допомагає бути справедливим. — Кожна ваша правильна відповідь — це «цеглинка» у відбудові нашої країни. Ви готові?

Фізкультхвилинка для очей «Проведи птаха»

<https://youtu.be/kbys64MohLg?si=yqjvCDXrzrhniD2N>

Учитель:

— Наші очі — це наші головні помічники-сканери. Уявіть, що в небі летить лелека. Слідкуйте за рухами на відео лише очками і повторюйте невпинно! (Руки вліво, вправо, вгору, коло, міцно заплітати очі на «раз-два» і розплітати).

II. Актуалізація опорних знань

1. Вправа «Число дня» та хвилинка каліграфії

Учитель:

— Розгорніть свої бортові журнали — зошити. Запишіть дату. Наше число дня — 2.

— Погляньте на нього. На що воно схоже?

(На лебедя, на вигин шиї).

— Напишіть рядок двійки так охайно, ніби ви малюєте візерунок на вишиванці.

Завдання з секретом: поруч із найкращою двійкою намалюйте маленьке жовто-блакитне

сердечко. Це ваша енергія любові для тих, хто зараз нас захищає.

2. Усне опитування «Математичний супермаркет»

Учитель:

— А тепер перевіримо вашу готовність до роботи в центрі.

Швидкі запитання:

— У волонтерський центр привезли 2 ящики яблук, а потім ще 2, і ще 2. Якою дією ми можемо це замінити? (Додавання однакових доданків = множення).

— Якщо в одній парі шарпеток 2 штуки, то скільки шарпеток у 4 парах?

— Нам треба роздати 10 світловідбивачів дітям. Кожній дитині — по 2. Скільком дітям вистачить?

— Молодці! Ви пройшли інструктаж. Тепер переходимо до створення головного інструменту волонтера — Таблиці множення числа 2!

III. Формування нових знань і способів дії

Дослідження таблиці множення числа 2.

Кейс «Енергетичні батончики»

Завдання 1, с. 117

Учитель:

— Наші волонтери готують пакунки. В кожен пакунок ми кладемо по 2 батончики.

Дослідження:

— Подивіться на таблицю в підручнику (завдання 1).

— Скільки батончиків у 2 пакунках?

— А у 5 пакунках?

Аналіз:

— Що спільного у всіх відповідях?

(Всі вони парні, «мають пару»).

— На скільки кожний наступний результат більший за попередній?

(На 2).

Висновок:

— Чому на 2?

(Бо кожен раз ми додаємо ще один пакунок, у якому лежить 2 батончики.)

2. Гра «Математичний ліфт» (Закономірності)

Завдання 1, с. 117 (продовження)

Учитель:

— Уявіть, що ми на складі. Ліфт піднімається на 2 поверхи за раз.

— Даваймо назвемо результати таблиці за зростанням (піднімаємося ліфтом: 2, 4, 6...) та за спаданням (спускаємося: 20, 18, 16...).

Робота з відновленням рівностей

— Виконаємо завдання з синіми квадратами.

Якщо ми знаємо, що 2 помножити на 4 дорівнює 8, як швидко знайти 2 помножити на 3?

(Треба відняти 2).

— А 2 помножити на 5?

(Додати 2).

— У житті так само: якщо ми знаємо щось одне, ми завжди можемо знайти рішення для сусідньої задачі. Головне — бачити зв'язок!

3. Вивчаємо переставний закон. Вправа «Помічники-дизайнери»

Завдання 2, с. 117

Учитель:

— У волонтерському центрі працюють дві групи.

Перша група каже: «Ми беремо по 2 стрічки 7 разів».

Друга каже: «А ми беремо по 7 стрічок 2 рази».

Питання:

— Чи вистачить їм стрічок, якщо їх всього 14?

Зіставлення:

— Подивіться на завдання 2. Чи зміниться результат, якщо ми поміняємо множники місцями? ($2 \cdot 7$ чи $7 \cdot 2$)

Висновок:

— Від перестановки множників добуток не змінюється. Це закон дружби в математиці!

4. Міні-фізхвилинка «Ми — одна команда»

— Покажіть 2 пальчики (знак Victory).

— Зробіть 2 нахили головою (вліво-вправо).

— 2 рази підстрибніть.

— Поверніться до сусіда по парті та «дайте п'ять» 2 рази.

5. Відкриття таблиці ділення: «Справедливий розподіл»

Завдання 4, с. 118

Учитель:

— Волонтерська допомога має бути справедливою.

У нас є 12 ліхтариків. Ми хочемо дати по 2 ліхтарики в кожну родину. Скільки родин отримають допомогу?

Робота з таблицею (завдання 4)

— Розгляньте три стовпчики. Перший — це множення. Другий — ділення на 2 (шукаємо скільки разів по 2 вміщується). Третій — ділення, де ми отримуємо 2 у відповіді.

Секрет взаємозв'язку

— Якщо ми знаємо, що $2 \cdot 6 = 12$, то ми автоматично знаємо, що $12 : 2 = 6$.

Множення і ділення — це як нитка і голка, вони завжди разом!

6. Практичне застосування. «Медова задача»

Завдання 7, с. 118

Учитель:

— Нам привезли 18 літрів цілющого меду від пасічників. Його треба розлити у дволітрові банки.

Завдання: запишіть розв'язання задачі самостійно.

Міркування: скільки разів по 2 л вміщується у 18 л? ($18 : 2 = 9$ банок).

— Чому важливо розливати мед у менші банки?

(Щоб зручніше було передавати багатьом людям).

7. Обчислювальний марафон (самостійна робота)

Завдання 6, с. 118

Учитель:

— Тепер перевіримо вашу швидкість. Обчисліть вирази.

Пам'ятайте, що дії в дужках — це як «першочергова допомога», вони виконуються першими!

IV. Заключна частина. Рефлексія

1. Інтерактивна вправа «Математичний десант».

Виконання online завдання.

<https://learningapps.org/view3000116>

Учитель:

— Наша місія добігає кінця! Щоб успішно передати всі пакунки, нам потрібно пройти фінальне випробування на швидкість та точність. Перейдіть за посиланням на [LearningApps](https://learningapps.org/view3000116).

— Це наш цифровий зв'язок. Кожна правильна пара "вираз-відповідь" — це успішно доставлений вантаж. Працюємо зосереджено, як справжні логісти!

Рефлексія «Рюкзак подяки та допомоги» (з використанням карток або конструктора LEGO)

Учитель:

— Наша волонтерська місія сьогодні завершується. Уявіть, що перед нами стоїть великий Рюкзак добрих справ, який ми відправимо тим, хто цього потребує. Але ми покладемо туди не речі, а ваші знання та емоції. У кожного учня на парті є дві паперові долоньки (жовта та блакитна).

1. Жовта долонька — «Мої знання»:

— Напишіть на ній (або проговоріть), яку математичну «суперсилу» ви сьогодні отримали.

2. Блакитна долонька — «Моя підтримка»:

— Подумайте про те, кому б ви хотіли подякувати за цей урок або кому передати частинку свого тепла.

Учні підходять до дошки, де прикріплений великий малюнок рюкзака (або стоїть реальний рюкзак/коробка), і «наповнюють» його своїми долоньками. Учитель:

— Погляньте, наскільки повним став наш рюкзак! Один волонтер може зробити небагато, але коли ми працюємо парами (як у таблиці множення на 2) або цілим

класом — ми непереможні. Ви сьогодні не просто вивчили математику, ви навчилися бути командою.

Для роботи з цеглинками LEGO:

— **Жовта цеглинка** — "Я сьогодні навчився...";
блакитна цеглинка — "Я дякую за...". Вежа з цеглинок у рюкзаку покаже, наскільки "високою" та міцною є наша спільна допомога.

— **Заплющте очі на 5 секунд. Подякуйте своєму серцю за те, що воно добре, і своєму розуму — за те, що він гострий. Ви — неймовірні українці!**

Дякую вам за урок!

Г. В. Сліпенко,

методист відділу освіти Жашківської міської ради
 Черкаської області

СТАРТАПЕРКА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ: ОЛЕНА ПЧІЛКА

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Математика : підруч. для 2 кл. закл. заг. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2025. 144 с.

2. Таблиця множення числа 2. Таблиця ділення на 2 : інтерактивна вправа. *LearningApps*. URL: <https://learningapps.org/view3000116>

3. Фізхвилинка для очей «Проведи птаха» : відеоматеріал. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kbys64MohLg>

*Діти — це наш дорогий скарб,
 се — наша надія, се — молода Україна.*

Олена Пчілка

Важливе місце в історії України, культури, кінця XIX початку XX століття посідає **Олена Пчілка** — аристократка української літератури, подвижниця українського націоналізму, організаторка жіночого руху. Людина нового світогляду, активна ідейниця видавничої справи, смілива редакторка провідних часописів та альманахів на українських теренах. Заклала фундамент для сучасного жіночого руху та націоналізму. Через її письменницьку діяльність та новаторські ініціативи ми відкриваємо для себе образ справжньої інтелектуалки, чия праця й досі вражає своєю масштабністю та актуальністю. Тому таке важливе значення має її діяльність для молодого покоління, адже постать Олени Пчілки є взірцем незламності та інтелектуальної свободи. Вивчення її спадщини в школі дозволяє сучасному учневі побачити не просто історичну постать, а живий приклад того, як поєднувати творчість із громадською активністю та твердою національною позицією. Через її досвід молоддь вчиться бути ініціативною, розвивати власну культуру та не боятися бути новаторами у своїй справі, що є фундаментом для формування свідомого громадянина сучасної України.

У статті ми звернули увагу на **багатогранність життєвих сценаріїв Олени Пчілки — від її ролі як успішної менеджерки видавничих проєктів до активної громадської діячки**, що допоможе вчителю середньої школи використати цей матеріал в освітньому процесі. Зокрема, акцент на її новаторських методах виховання та популяризації української мови дозволить педагогам зробити уроки літератури чи історії більш динамічними. Представлені факти стануть підґрунтям для дискусій про лідерство, медіаграмотність та патріотизм, допомагаючи вчителю не просто подати суху біографію, а зацікавити учнів статтю, яка була "тренсеттеркою" свого часу.

Справжнє ім'я **Олени Пчілки - Ольга Петрівна Драгоманова-Косач**, яка народилася 17 червня 1849 року в місті Гадячі Полтавської губернії.

Активна діяльність Олени Пчілки припадає на другу половину XIX — початок XX століть й була

частиною тих здобутків, що їх досягала, примножувала потужна когорта української інтелігенції цього періоду.

У час заборон української мови, а саме в рік прийняття Емського указу 1876 року було заборонено друк і завезення українських книжок, переклади, вистави й викладання в школі українською. Олен Пчілка взялася за переклад класики. Легко перекладала українською з німецької, данської, французької, польської, російської, вигадувала неологізми: завдяки Олені Пчілці, наприклад, маємо прикметники «палкий» і «променистий». У 1876 року в Парижі видала фундаментальну працю «Український народний орнамент»: 298 зразків вишивок, 31 таблиця візерунків, 23 візерунки для писанок [1].

У роботі представлені взірці нагрудних та нарукавних орнаментів вишитих сорочок, зразки узорів на рушниках, нашійних стрічкових ґерданів та писанок з коментарями упорядниці.

Завдяки праці Олени Пчілки про самотні українські народні орнаменти дізналися у всьому світі, а виданий альбом вважається першою систематизованою працею з дослідження українського народного мистецтва.

Познайомившись з активісткою жіночого руху на Галичині - Наталією Кобринською, беруться за упорядкування часопису. У червні 1887 року у Львові [4] упорядницькими, редакторськими й фінансовими зусиллями Наталії Кобринської та Олени Пчілки (з чоловіком Петром Косачем) вийшов друком часопис «Перший вінок». У передмові до альманаху Кобринська писала: «*Видаючи «Жіночий альманах» з самих жіночих праць, ми не гадаємо відчувуватися від мужчин на полі загальних стремлень і ізольовати жіноче питання від інших суспільних задач. Ми лиш переконані, що ніхто ліпше від нас самих не зможе знати про наші терпіння, недостатки і вимоги, що ми повинні старатися ближче об'яснити наше положення в суспільстві»* [3].

До створення «Першого вінка» було залучено 17 авторок (11 із Галичини й 6 із Наддніпрянської України): Ганну Барвінок, Олену Грицай, Дніпрову Чайку,

Уляну Кравченко, Анну Павлик, Климентину Попович, Михайлину Рошкевич, Людмилу Старицьку, Ольгу Франко, Олесю Бажанську тощо.

Основними творами видання стали «Товаришки» Олени Пчілки та «Пані Шумінська» Наталії Кобринської, поема «Русалка» й кілька поезій Лесі Українки. Крім художніх творів, в альманасі було опубліковано матеріали Кобринської про становище жінки, зокрема «Руське жіноцтво в Галичині в наших часах», «Замужня жінка середньої верстви», «Про рух жіночий в новіших часах». Софія Окуневська — двоюрідна сестра Кобринської — під псевдонімом Єрина *** подала розвідку «Родинна неволя жінок в піснях та обрядах весільних». А Ольга Франко — матеріал про карпатських бойків та їхнє родинне життя [3].

Як будь-яке перше у своєму роді явище, альманас викликав різні відгуки у критиці. Але це не зупиняло Наталію Кобринську: «...не радість, ні втіха, ні гра пуста була поводом його видання, а загадали ми без упереджень і здогадання діткнутися найглибших ран, заданих жіноцтву нашим порядком суспільним. ..., хто бажає, щоб жінка ніколи не виростала з дитинства, вічно крилася в слимачій шкаралупці і носилася лиш усюди з своєю хаткою, — той нехай не допускає до її рук наш «Альманас», бо ми його зложили для дозрілих умом і переконанням одиниць, котрі без небезпеченства можуть дивитися в світ правди і дійсного життя» [3].

Вихід у світ альманаху «Перший вінок» це була заявка на право жінок говорити власним голосом, займатися власною діяльністю.

Наприкінці 1890-х родина Косачів перебралася до Києва. Тут Олена Пчілка очолила літвідділ «Київського літературно-артистичного товариства» [6].

У 1905 році в Полтаві почав виходити журнал-тижневик «Рідний край» [4]. Цей журнал був необхідним у період національно-визвольного руху початку ХХ століття.

На запрошення фундатора журналу «Рідний край» М. Дмитрієва Олена Пчілка сама без родини у 1906 році переїхала до Полтави [4], щоб долучитися до редакційної колегії. До складу редакції видання входили М. Дмитрієв, П. Рудченко, С. Черкасенко, Г. Шерстюк. З березня 1907 року редакторство бере на себе Олена Пчілка [4]. У травні 1907 року припинено видання «Рідного краю», й перенесено до Києва [4].

1907 року в Києві Олена Пчілка організує й самотужки видає часопис «Рідний край», а за два роки — ще й додаток до нього, журнал для дітей «Молода Україна» [2], який видаватиме до 1914 року [4].

Унікальність цього часопису в тому, що його, поперше, в тому що це був перший і єдиний у тодішній Російській імперії дитячий журнал українською мовою.

Письменниця видавала журнал власним коштом, власними силами, бо не мала можливості оплачувати працю співробітників, і була у київській квартирі Косачів, нині це вулиця Саксаганського, 97, де знаходиться Музей Лесі Українки. Щомісячний номер складався з 32 сторінок у половинку формату А4, папір — подібний до газетного, нечисленні ілюстрації — чорно-білі. Проте звертав на себе увагу промовистим оформленням: обкладинку обрамлювала широка смуга українського народного орнаменту, що несла в собі дух маніфесту.

В журналі частинами друкувались твори світової класики — Дж. Свіфта, Кіплінга, Діккенса, які перекладали українською Олена Пчілка та її донька Ольга Косач-Кривинюк [2]. Також вміщувались поради, які можуть допомогти у навчанні, історії, спрямовані на виховання моральних цінностей і чеснот. Також традиційним був розділ «Світознання» із захоплюючими змістовними розповідями про навколишній світ, А ще — зразки фольклору: ігри, пісеньки, загадки, прислів'я, тощо. Також — українські народні казки — «Казка про котика і півника», «Пан

Коцький», «Солом'яний бичок», «Журавель та чапля» та інші, які Олена Пчілка підписувала псевдонімом «Бабуся» [8]. У часописі була й рубрика присвячена представникам української культури — Тараса Шевченка, Миколу Лисенка, Михайла Старицького, Бориса Грінченка.

Олена Пчілка переживала фінансові труднощі, брак коштів на видання журналу. У листі до історика Дмитра Яворницького вона пише: «Може, Ви якого мецената, чи меценатку знайдете, хоч для «Молодої України»?.. Становище-ж моє дуже трудне, бо не стоїть за мною ніяка партія і ніякі меценати. Поки ще жив чоловік мій, то «в хвилину трудную» виручав не хто, як він <...> Мені не багато й треба. Не про бариші думаю, а щоб тільки стало оплатити друкарню. За свій труд і життя в Києві не лічу нічого. <...> Пошукайте мені ласкаво помічників!» [8]. Видавчиня вестиме й перемовини з Полтавським дворянським банком про субсидію під заставу власної родової землі.

1914 рік. Початок Першої світової війни. Журнал «Молода Україна» закрито. Російська влада закрила всі українські видання. Скінчився короткий період свободи українського слова.

8 травня 1917 року [6] в рідному Гадячі Олена Пчілка стає редактором «Газети Гадяцького земства».

«Газета Гадяцького Земства» видавалась у місті Гадяч Гадяцького повіту Полтавської губернії в період з 01 січня 1906-го до грудня 1918 року і з вересня до листопада 1919 року. Засновником газети була Гадяцька повітова земська управа. Газета, як правило, виходила 2–3 рази на тиждень обсягом 4 сторінки, у форматі сучасної районної газети [6].

З призначенням на посаду редакторки О. Пчілки «Газета Гадяцького земства» змінила свою назву на «Рідний край» Газета Гадяцького земства та стала друкуватись виключно українською мовою.

«Газета Гадяцького земства» була такою самою, як будь-яка повітова газета тих часів, що друкувала на своїх шпальтах інформацію місцевого значення, журнали засідань повітових земських зборів, рекламу. Тому за змістом опублікованої інформації не відрізнялась від інших подібних видань.

З приходом Олени Пчілки газета спрямувала вектор подачі інформації у бік популяризації України як держави, приділяючи особливу увагу національній українській ідентичності [6].

Газета масштабувала свою роботу: публікація художніх творів, висвітлення діяльності місцевої «Просвіти», інформування про вистави народного театру.

Свою увагу газета звертала й на загальнодержавні події. На її шпальтах публікувались тексти Універсалів Центральної Ради, міжнародних договорів, інформація з фронтів. Не оминались увагою питання освіти, церкви, культури.

У період з грудня 1918-го до серпня 1919 року, коли Полтавщину захопили більшовики, газета не виходила, а з листопада 1919-го була остаточно ліквідована радянською владою.

Уже в 1920 році, коли все тремтіло з жаху перед нелюдським терором ЧК, більшовицької катівні, Олена Пчілка в Гадячі на конференціях та публічних виступах критикує дії окупаційної влади й закликає селян до рішучої боротьби проти більшовиків. Після цього Олену Пчілку арештували, а коли великими зусиллями вдалося її з ЧЕКА вирвати, вона мусила переїхати з Гадяча в Могилів-Подільський до дочки Ізидори [].

Наприкінці 1921 року Олені Пчілці дозволили повернутися до Києва, де вона з 1924 року працює в комісії Академії Наук, в 1925 році її обирають членом-кореспондентом АН України [].

У липні 1929 року почалися масові арешти у справі «Спілки визволення України». Невдовзі у

Харкові, тодішній столиці УСРР, радянська влада організувала один з наймасштабніших процесів, де на лаві підсудних опинилися визначні представники української інтелігенції [7].

Десятки друзів, знайомих Олени Пчілки по національній боротьбі були тоді арештовані. Державне політичне управління (ДПУ), що прийшло на місце Надзвичайній комісії, не могло оминати Олену Пчілку. До неї приходять із ордером на арешт, але письменниця лежить, уже прикута тяжкою хворобою до ліжка — і арешт не вдався. Хвороба протримала Олену Пчілку в ліжку аж до 4 жовтня 1930 року, коли незламний дух цієї жінки залишив німічне тіло [6].

Отже, Олена Пчілка — Ольга Петрівна Драгоманова-Косач присвятила все своє життя просвітницькій діяльності. Допомогала своєму народові знаходити, розвивати та зберігати національні духовні та культурні спадки. Свої зусилля спрямовувала на видання своїх художніх творів, праць колег та соратників, видання якісних та інформаційно наповнених альманахів, часописів, газет.

Для більш ґрунтовного ознайомлення із життям і просвітницькою діяльністю Олени Петрівни можна скористатися віртуальною дошкою «Видавнича справа Олени Пчілки», де зібрані корисні покликання на альманахи, газети та періодики, що видавалися під редакцією Олени Пчілки. Деталі за покликанням: <https://padlet.com/slipenkoganna/padlet-dcprprx418644jf8>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеева В. Як Олена Пчілка ввела моду на вишиванки і українську мову. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-49007856>
2. Косянчук І. «Молода Україна»: попередник «Барвінка». URL: <https://poglyad.tv/moloda-ukrayina-poperednyk-barvinka-article>
3. Мочарник І. Наталія Кобринська — за духом часу й українського жіночого руху. URL: <https://chytomo.com/nataliia-kobrynska-za-dukhom-chasu-j-ukrainskohozhinochoho-rukhu/>
4. Новаківська Л. Подвижництво Олени Пчілки на видавничій ниві. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/13210/1>
5. Новіков О. Репринтне видання «Газета Гадяцького земства, 1906-1919 рр.». URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2023/06/1/162754/>
6. Чернов А. Зірка українського відродження. URL: <https://day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/zirka-ukrayinskoho-vidrozhennya>
7. Шурхало Д. «Опера СБУ, музика ГПУ»: як чекісти ламали українську інтелігенцію. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/proces-svu-nkvd-proty-intelihentsiji/30077646.html>
8. Щукіна І. «Будемо розмовляти по українському»: як Олена Пчілка видавала єдиний український дитячий журнал у Російській імперії. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3476/164/134798/>

А. В. Василенко,

учитель початкових класів Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №20 Черкаської міської ради Черкаської області

ПРАЦЮЄМО З ТЕКСТОМ

РОЗРОБКА КОНСПЕКТУ УРОКУ З УКРАЇНСЬКОЇ

МОВИ ТА ЧИТАННЯ ДЛЯ 4 КЛАСУ ЗА МОДЕЛЬНОЮ

ПРОГРАМОЮ Р.Б. ШИЯНА

Тема. Михайло Слабошпицький «Що ж буде з Костиком?». **Робота з текстом.**

Мета: ознайомити учнів із життєвим і творчим шляхом Михайла Слабошпицького і його твором «Що ж буде з Костиком?». Вчити за заголовком визначати зміст твору.

Розвивати мовлення, уяву, вміння робити висновки. Виховувати пізнавальні інтереси, бажання читати дитячу літературу.

Обладнання: підручник, таблиці, малюнки, буклет, географічні карти України, Європи.

Перебіг уроку

І. Організація учнів до роботи.

Учитель. Розпочинаємо урок української мови та читання.

*Стали дітки всі рівенько,
Посміхнулися гарненько,
настрій на урок взяли
й працювати почали.*

На уроці ми повинні читати швидко та виразно, вчитися майстерно *говорити* українською державною мовою, *збагачувати* свій словник мовними перлинками та крилатими фразами, *відпрацьовувати* правильну *дикцію*, вивчаючи нові *скоромовки*.

ІІ. Актуалізація опорних знань.

Учитель.

А *скоромовка* у нас сьогодні буде про собаку.

- У кого з вас є вдома собака?
- Якої породи улюбленець??
- Щоб дізнатися породу собака, яка згадується в нашій скоромовці, ви повинні розгадати головоломку. Це кросенс (сміслові перехрестя).

Відкриваємо послідовно по одній картинці, щоб назвати центральне зображення – собаку породи сенбернар.
Учитель дає дев'ять картинок, на яких зображені:

- мандрівники в засніжених горах;
- гори;
- сніг;
- монастир;
- сліди на снігу;
- серце;
- рятівний круг як символ порятунку;
- **емблема «Червоний хрест».**

III Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Так, дійсно – це сенбернар. Добрий і відданий собака-велетень, відомий своєю любов'ю до дітей і здатністю рятувати людей. Ці собаки були виведені в Швейцарії ченцями монастиря Великого Сен-Бернара для пошуку та порятунку у горах заблукалих мандрівників під сніговими завалами.

1. Працюємо з картою. Бесіда.

Знайдемо Швейцарію на карті Європи. Як називаються гори в Швейцарії?

2. Вправа на розвиток артикуляції.

Вивчаємо скоромовку, відпрацьовуємо дикцію.

Сенбернар – сніжний цар.

Сенбернар – богатир із Альпійських гір.

3. Робота з буклетом, що роздається кожній дитині. Учитель робить пояснення: перед вами невеличка книжечка - буклетик із зображенням сенбернара та цікавою інформацією про цього собаку. Тепер в кожного з вас є свій сенбернар. Це ваш друг та охоронець. Дайте йому кличку. Написати її можна на додатковій лінії поряд із зображенням собаки.

Давайте разом ознайомимось з інформацією про собаку цієї породи, вивчаючи буклет.

Самостійна робота дітей:

- ПРОЧИТАЙ
- ЗАПАМ'ЯТАЙ
- ПОВТОРИ

У ході завдання діти повинні з'ясувати питання:
Для чого сенбернари потрібні людям?

Відповіді дітей:

1. Рятувальники в горах.

Їхня густа шерсть, яка захищає від холоду, та чудовий нюх допомагали знаходити людей, які потрапили в лавини в Альпах, і рятувати їх від замерзання.

2. «Собаки-няньки».

Сенбернари дуже ніжні та терплячі до дітей. Тому їх називають собаками-няньками.

3. Важлива інформація:

- сенбернари добре орієнтуються на місцевості і легко знаходять дорогу додому;
- вони відомі своєю неабиякою силою, завдяки чому потрапили до Книги рекордів Гіннеса як найсильніші собаки у світі;
- собаки цієї породи дуже чуйні до самотності, прив'язані до своєї родини і не люблять залишатися на самоті. Їм потрібен постійний контакт з людьми.

4. Здатність до навчання.

Сенбернари мають високий інтелект, швидко запам'ятовують команди та легко вчаться.

Спокійний характер.

Вони не галасливі й не метушливі, майже не гавкають без причини, а якщо і подають голос, то тільки при серйозній загрозі.

Учитель. Пригадуємо легенду «Чомупесживезлюдьми».

Чому пес надає перевагу людині?

Робота з прислів'ям. Прочитати прислів'я, мандруючи лабіринтом, який поданий у буклеті:
«ТІЛЬКИ ТОЙ, ХТО МАЄ СОБАКУ, ЗНАЄ, ЩО ТАКЕ БЕЗУМОВНА ЛЮБОВ».

-Як ви розумієте це прислів'я?

-Чому ми так говоримо?

-Дійсно, коли ви спілкуєтесь зі своїм песиком і бачите, як радо він завжди вас зустрічає, віддано захищає, за вами сумує, ви розумієте наскільки важливою є людина для цієї тварини, а ля лдини її любов.

4. Вправа на розвиток інтонації під час читання.

Прочитати прислів'я «Тільки той, хто має собаку, знає, що таке безумовна любов»:

- голосно,
- тихо,
- пошепки,
- без емоцій,
- сумно,
- сердитим голосом,
- лагідно,
- бадьорим тоном, весело.

IV. Повідомлення теми і мети уроку.

Завдання уроку:

- вдосконалювати навички читання і розуміння тексту;
- визначати мету і головну думку твору;
- вчитися давати характеристику головним героям тексту;
- відкривати цікавий світ літератури.

V. Сприймання та усвідомлення нового матеріалу. Розвиток мовленнєвих умінь і навичок.

1. Знайомство з біографією автора.

(Демонстрація відео, знятого у шкільній бібліотеці.
Два тижні тому діти отримали завдання створити біографічну довідку про життя та творчість М. Слабошпицького. Форма доповіді довільна. Найцікавішими виявилися відео, зняті в шкільній бібліотеці біля виставкової полицки творів М. Слабошпицького, які можна взяти для читання в бібліотеці).

Учні розповідають. Ми знаходимося в нашій шкільній бібліотеці і хочемо вам розказати про відомого українського літератора Михайла Слабошпицького.

Михайло Федотович Слабошпицький – український літературознавець, громадський діяч, дитячий письменник, член Національної спілки письменників України.

Народився Михайло Слабошпицький 79 років тому в селі Мар'янівці на Черкащині, знаходить знамените Серце України.

2. Робота з картою.

Позначити на контурній карті географічний центр території України. (Мар'янівка).

Навчається письменник в Київському університеті імені Тараса Шевченка.

Михайло Слабошпицький – автор понад двох з половиною десятків книжок. Серед них багато казок, оповідань й повістей для дітей.

Учні продовжують розповідь. На полиці ви бачите красиві ілюстровані видання творів цього письменника, а саме:

- «Славко і Жарко»
- «Озеро Олдан»
- «Гілка ялівцю з Сааремаа»
- «Хлопчик Валь».

М. Слабошпицький - лауреат дев'яти літературних премій. 30 червня 2021 року Михайло Федотович злетів у засвіти...

Його твори цікаві та пізнавальні. На полицях бібліотеки зберігаються книги Михайла Слабошпицького і з нетерпінням чекають своїх читачів.

Учитель. А сьогодні ми прочитаємо його твір «Що ж буде з Костиком». Це розповідь старого сенбернара.

3. Підготовча робота до читання тексту.

На анімаційних сайдах почергово спливають слова (наголос обов'язково) з інтервалом 1 с:

клопіт	понад'їдав
не здогадається	збитошний
втупиться	шарпати

серджуса
змушувати
заблукати

висварила
рішуче
пересердився

4. Читання тексту. Зразок вчителя.

5. Бесіда-роздум над прочитаним.

- 1) Хто розказав про Костика?
- 2) Що турбувало сенбернара?
- 3) Яким ти уявляєш Костика?
- 4) Чи вихованим він був хлопчиком? Доведи рядками тексту.
- 5) Яким ти уявляєш Бона?
- 6) Які емоції ти відчував /відчувала під час читання тексту?
- 7) Які слова доводять, що сенбернар хвилюється за хлопчика?

- 8) За що Бон сердився на хлопчика?
- 9) Яка погана звичка була в Костика?
- 10) Які вчинки Костика ви не схвалюєте?

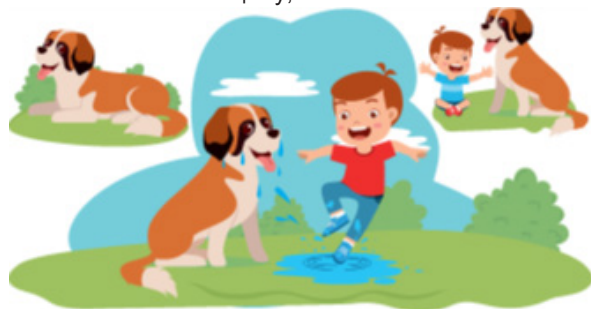
6. Самостійне читання тексту учнями.

7. Читання тексту учнями ланцюжком.

8. Комбіноване читання (вголос-мовчки, учні-вчитель).

9. Вправи на розвиток техніки читання та інтонації під час читання:

- вправа «небо-земля» (час від часу за сигналом підводимо очі вгору);
- знайди і продовжи речення, прослухавши його початок або кінцівку;

- обери речення і прочитай його, як скоромовку.

10. Робота з ілюстрацією підручника.

- Розглянь малюнки, зачитай відповідні фрагменти оповідання.

11.Сворення запитань до тексту. Робота в групах.

12.Складання плану тексту.

13.Стислий переказ за планом.

14. Переказ від імені одного з персонажів тексту.

15.Вправа «Магічний кубик» (кубування)

- Яка частина твору тобі сподобалась найбільше?
- Про що цей текст?
- Що нового ти дізнався з тексту?
- Які вчинки та слова персонажів тобі найбільше сподобались?
- Які запитання ти хочеш поставити персонажам?
- Над чим варто задуматись після прочитання твору?

15. Визначення теми і головної думки твору за методикою Фішбоун: встановлюємо причинно-наслідкові зв'язки:

Голова риби - це Тема твору.

У тексті розповідається про недостатньо вихованого і не зовсім слухняного хлопчика, про якого постійно дбає сенбернар.

Хвіст риби – це Мета (головна думка твору).

Цей текст вчить бути добрим і терпеливим, вміти пробачати і піклуватися про близьких людей.

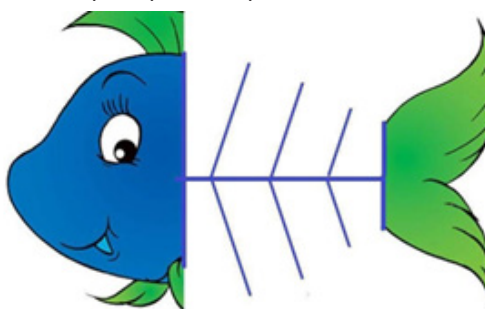
Учитель. До уваги пропонуються три зображення (собака, серце і хлопчик):

Дитина обирає зображення, яке на її думку найбільше розкриває мету тексту, і обґрунтовує свій вибір.

16. Фізкультхвилинка.

*Собака весело біжить,
Хвостиком усім махніть.
Вгору лапки піднімає,
І на місці підстрибає.
Потім тягнеться, мов кіт,
Щоб розім'яти свій живіт!
Раз — присіли, два — стрибок,
І вперед зробили крок!*

17. Продовжуємо працювати за методикою Фішбоун. Встановлюємо причинно-наслідкові зв'язки:

Перша пара.

Проблема: Костик іще малий і потребує постійного нагляду.

Розв'язання: Сенбернар має добрий і терплячий характер, швидко пробачає.

Друга пара.

Проблема: Хлопчик не завжди слухається і має шкідливі звички.

Розв'язання: Собака вважає своїм обов'язком захищати хлопчика від небезпеки.

Третя пара.

Завдання: створити три поради для Бона, щоб він не хвилювався за хлопчика.

Робота в групах на робочих аркушах.

18. Повторне читання тексту і узагальнюючою бесідою за змістом тексту.

Про кого йдеться в творі?

Я можу помилятися, але, здається, Костик ходив у школу.

Чи можемо ми назвати сенбернара терплячим? Яким ви уявляєте Бона?

Чи правильно робить сенбернар, що витягає Костика з калюжі?

Які поради ви дали б Костику?

Чи хотіли б ви мати такого собаку-друга?

VI. Підсумок уроку.

1.Узагальнююча бесіда за змістом твору.

Робота в групах. Уявіть себе акторами театру. Створіть п'єсу «Бон і Костик» та підготуйте її, розподіливши ролі, для показу на сцені, обов'язково додавши фрагмент «Перший день Костика в школі».

2. Рефлексія.

Анкетування:

На уроці я працював/працювала:

- а) на всю силу;
- б) інколи;
- в) не працював/ не працювала.

2. Своєю роботою на уроці я :

- а) задоволений/задоволена;
- б) не задоволений/ не задоволена.

3. Протягом уроку я:

- а) втомився/втомилася;
- б) не втомився/не втомилася.

4. Тема уроку для мене була:

- а) зрозуміла/ зрозумів;
- б) не зрозуміла/ зрозумів;
- в) цікава;
- г) нецікава;
- д) розвиваюча;
- е) корисна;
- є) пізнавальна.

VII. Домашнє завдання.

1. Записати в абетковій послідовності назви творів М. Слабошпицького:
 - «Славко і Жарко»
 - «Озеро Олдан»
 - «Гілка ялівцю з Сааремаа»
 - «Хлопчик Валь».
2. Заповнити робочий аркуш.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сапун Г. Українська мова та читання: підручник для 4 класу загальної середньої освіти у двох частинах. Частина 1. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. 65с.
2. Біографія та твори М. Слабошпицького. URL: <https://Lib.com.ua>
3. Біографія та твори М. Слабошпицького. URL: <https://share.google/wXv6e114JewAICVXu>.
4. Біографія та твори М. Слабошпицького. URL: <https://share.google/fxocyxt9vtycm1lik>
5. Розробки уроків до підручника Г. Сапун. Українська мова. 4 клас. URL: <https://pp-books.com.ua/ukrayinska-mova-4-klas-rozrobky-urokiv-1-2-semestr-do-pidruchn-g-sapun-pdf/> -
6. Презентації: українська мова та читання 4 клас до підручника Г. Сапун. URL: <https://pp-books.com.ua/prezentacziyi-ukrayinska-mova-ta-chytannya-4-klas-chastyna-1-do-pidruchn-g-sapun/> -
7. Структура сучасного уроку. URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentatsiia-struktura-suchasnoho-uroku-746776.html> -

Н. Б. Бурчак, М. В. Кравченко, учителі історії опорного закладу освіти «Христинівський лицей» Христинівської міської ради Черкаської області

ІНТЕРАКТИВНИЙ УРОК ІСТОРІЇ У 7 КЛАСІ: СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА АКТИВНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Сучасний учитель історії у роботі з цією віковою групою має володіти не лише глибокими фаховими знаннями, а й майстерно застосовувати новітні методи навчання. Для того, щоб процес пізнання став інтерактивним та практично значущим, традиційні уроки повинні поступатися місцем живому формату: рольовим іграм, командним проектам та цифровим платформам. Саме поєднання класики з мультимедійними квестами має забезпечити повне залучення учнів і перетворити навчання на емоційно насичене дослідження.

Наш багаторічний педагогічний досвід, здобутий за понад 27 років викладання історії у різних класах, переконав нас у тому, що сучасні інтерактивні методи навчання не лише підвищують ефективність засвоєння знань, а й кардинально змінюють ставлення учнів до предмета. Особливо це помітно у 7 класі, коли підлітки перебувають у віковому періоді інтенсивного розвитку критичного мислення, емоційної чутливості та соціальної активності. Учні цього віку вже не задовольняються пасивним отриманням інформації: вони прагнуть аналізувати, обговорювати, ставити запитання, висловлювати власні судження та брати участь у дискусіях. Саме тому традиційна модель «вчитель читає — учні записують» стає недостатньою для формування глибоких знань та компетентностей.

Ми переконалися, що створення інтерактивного середовища на уроках історії дає змогу поєднати навчання з активною практичною діяльністю. Учні беруть участь у моделюванні історичних ситуацій, відтворюють події у формі рольових ігор, розігрують дискусії між історичними персонажами або соціальними групами, створюють власні «новини» та проекти, які відображають минулі процеси з точки зору різних учасників. Наприклад, під час обговорення соціальної структури середньовічного

міста учні виконують ролі ремісників, купців, дворян та міської ради, аргументуючи свої позиції, пропонуючи компроміси та моделюючи наслідки різних рішень. Така активність формує у них аналітичне мислення: учні вчаться оцінювати історичні факти, визначати причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати точки зору різних груп і прогнозувати наслідки рішень.

Інтеграція творчих завдань дозволяє поглибити розуміння матеріалу. Учні створюють міні-проекти, комікси, подкасти, відеорепортажі, презентації, які відображають не лише факти, а й емоційний та культурний контекст подій. Наприклад, при вивченні національно-визвольних рухів українського народу учні розробляли подкасти у форматі новинного репортажу, де описували події з позицій учасників, аналізували мотиви дій та робили власні висновки. Під час роботи над такими проектами розвиваються навички командної роботи, розподілу ролей, планування завдань, аргументації своєї позиції та прийняття колективних рішень.

Не менш важливим є використання цифрових технологій та інтерактивних платформ. Використання Kahoot, Quizizz, LearningApps, Padlet та Jamboard дозволяє створювати віртуальні квести, інтерактивні тести та колективні схеми, які стимулюють конкуренцію та взаємодію. Наприклад, під час онлайн-квесту «Середньовічні замки та лицарство» учні одночасно виконували завдання на визначення архітектурних елементів, змагання між групами мотивувало до швидкого пошуку правильних відповідей, а інтерактивна дошка давала можливість обговорювати результати та робити висновки в реальному часі.

Особливу роль у формуванні компетентностей відіграє розвиток емпатії та громадянської позиції. Учні вчаться ставити себе на місце історичних персонажів,

аналізувати їхні мотиви та переживання, порівнювати їх з сучасними соціальними явищами. Це сприяє формуванню не лише історичних знань, а й морально-етичних цінностей, критичного мислення та готовності до конструктивної взаємодії в колективі.

Таким чином, саме комплексна інтеграція практичних, творчих і цифрових завдань на уроках історії у 7 класі дозволяє формувати у учнів цілий спектр компетентностей: аналітичне та критичне мислення, навички командної роботи, здатність приймати обґрунтовані рішення, висловлювати власну позицію, проявляти емпатію та розуміння історичного і соціального контексту. Такий підхід робить навчання живим, емоційно насиченим, інтерактивним та значущим, готуючи учнів до усвідомленого пізнання не лише історії, а й світу навколо них.

Ми, як педагоги з багаторічним стажем (27 років — одна з нас, викладання історії з 5 по 11 клас; колега — теж немалий досвід роботи у середній школі), маємо змогу спиратися на широкий спектр методичних підходів і відчувати, що саме працює у різних вікових групах. Наш досвід показує: поєднання традиційних методів викладання, таких як пояснення вчителя, робота з підручником і конспект, із сучасними інтерактивними технологіями, дозволяє створювати насичений, динамічний урок. Такий урок враховує індивідуальні особливості кожного учня, різні стилі навчання, рівень мотивації та готовність до самостійної роботи.

Особливо важливо, що у 7 класі учні перебувають на етапі активного розвитку критичного мислення, соціальної компетентності та самостійності. Вони потребують середовища, де можна ставити запитання, висловлювати сумніви, сперечатися, моделювати альтернативні варіанти історичних подій та приймати власні обґрунтовані рішення. Саме тому ми впроваджуємо інтерактивні методи, які дозволяють учням не просто сприймати інформацію, а безпосередньо її досліджувати та переживати.

Наприклад, під час вивчення теми «**Суспільство середньовічної Європи**» учні виконують ролі дворян, селян, торговців та ремісників, аргументуючи свої позиції у «парламентських дебатах», а потім створюють колективну схему взаємодії соціальних груп на інтерактивній онлайн-дошці Padlet. Урок з теми «Національно-визвольні рухи українського народу» може включати створення відеорепортажів або подкастів із позиції очевидців, що дозволяє не лише аналізувати факти, а й переживати події емоційно, формуючи емпатію та усвідомлення історичної значущості.

Ми також активно використовуємо цифрові інструменти: Kahoot, Quizizz, LearningApps, Jamboard. Вони перетворюють повторення матеріалу на цікаву інтерактивну гру, стимулюють здорову конкуренцію та дозволяють оцінювати засвоєння знань у режимі реального часу. Завдяки таким методам уроки стають більш динамічними, а учні — більш зацікавленими та мотивованими до навчання.

На наших уроках ми широко застосовуємо рольові ігри, які дають учням можливість не лише відтворити історичні події, а й «оживляти» минуле, аналізувати соціальні та економічні взаємозв'язки, а також навчатися приймати рішення у складних історичних ситуаціях. Одним із найбільш ефективних прикладів є **інтерактивний захід у форматі «Парламент середньовічного міста»**, який ми проводимо під час вивчення теми «Суспільство та держава в середньовічній Європі».

Перед початком гри ми детально готуємо учнів: кожна група отримує опис своєї соціальної ролі — монархів, дворян, ремісників, селян і торговців. Крім того, учні отримують короткі історичні довідки, основні права та обов'язки своєї групи, економічні умови і навіть приклади конфліктних ситуацій, які були характерні для того часу. Ми проводимо міні-інструктаж, де пояснюємо правила взаємодії та очікувані результати: кожна група

має підготувати позиційну промову, аргументувати свої інтереси, реагувати на дії інших груп та шукати компроміси у суперечливих питаннях.

Наприклад, під час однієї з таких ігор ми ставимо ситуацію: король вирішує підвищити податки для всіх соціальних груп задля фінансування оборони королівства. Вчитель задає питання:

Вчитель: «Уявіть, що ви дворяни, і король пропонує підвищити податки. Як ви відреагуєте?»

Учень (дворянин): «Ми можемо погодитися лише частково, бо наші землі вже обкладені великими податками. Пропонуємо альтернативу — підвищити податок на торговців, які отримують прибуток від обміну товарами».

Учень (торговець): «Це несправедливо! Ми ризикуємо збанкрутувати і втратити засоби для життя. Пропонуємо іншу систему — введення податку на розкіш та дорогі товари, а не на базові ресурси».

Учень (селянин): «Ми вже сплачували оброки і повинні забезпечувати родини. Можливо, краще взагалі не підвищувати податки для селян, щоб уникнути повстань».

Учень (монарх): «Я розумію ваші зауваження, але державі необхідні кошти для оборони. Давайте обговоримо компромісну систему, де податки будуть пропорційні доходам кожної групи».

Після цього ми організуємо колективне обговорення, де кожна група представляє свою позицію, аргументи та пропозиції. Учні навчаються не лише висловлювати власну думку, а й слухати інших, вести дискусію, шукати компроміси та оцінювати наслідки історичних рішень.

Щоб підсилити ефект, ми використовуємо цифрові інструменти, такі як Padlet або Jamboard. На цих платформах учні створюють візуальні схеми соціальної структури середньовічного міста, позначають взаємозв'язки між групами, економічні потоки та суперечливі ситуації. Наприклад, у Padlet можна створити карту взаємодії: дворяни — ремісники, торговці — селяни, король — усі групи, позначити, які податки кожна група сплачує та які конфлікти виникають. Це дає змогу учням наочно побачити причинно-наслідкові зв'язки та краще зрозуміти механізми соціальної взаємодії.

Після завершення гри ми проводимо рефлексію: учні аналізують власні дії та рішення, обговорюють, які стратегії були ефективними, а які — ні. Вони відповідають на питання: «Що б ви змінили у своїй ролі?», «Які компроміси були найважчими?», «Як би ваша група діяла у реальному житті?» Такий підхід не лише закріплює знання, а й формує навички критичного мислення, аргументації, командної роботи та емпатії — уміння розуміти позиції інших та оцінювати наслідки рішень у соціальному контексті.

Впровадження рольових ігор у поєднанні з цифровими платформами робить уроки історії живими, динамічними та максимально наближеними до реального життя, де учні відчують себе не пасивними слухачами, а активними учасниками історичного процесу, здатними аналізувати, дискутувати та приймати рішення на основі фактів і логіки.

Ще одним надзвичайно ефективним методом у нашій практиці є **проектна діяльність**, яка дозволяє учням об'єднувати знання з історії з творчим та сучасним підходом до подання матеріалу. Учні 7 класу працюють у невеликих групах по 3–5 осіб, отримуючи чітко визначене завдання: дослідити певну історичну подію, підготувати джерела та створити сучасну форму презентації, наприклад, подкаст, відео-репортаж або мультимедійну презентацію. Кожна група отримує історичну тему, хронологічні рамки та інструкцію щодо розподілу ролей: хтось збирає факти та аналізує джерела, хтось готує «сценарій», хтось відповідає за мультимедійне оформлення, а хтось виступає як «ведучий» або «кореспондент».

Наприклад, під час вивчення теми **«Визвольні рухи українського народу»** ми запропонували учням створити подкасти у форматі новинного репортажу або відео-сюжетів, де вони представляли історичні факти, свідчення очевидців, цитати з документів та власні висновки. Кожна група повинна була відтворити атмосферу того часу, додати звукові ефекти або графічні вставки, щоб передати емоційний контекст події.

Учні шукали відповіді на питання:

1. Які соціальні та політичні фактори вплинули на розвиток подій?
2. Які були наслідки дій різних сторін?
3. Як би учасники подій оцінювали свої рішення сьогодні?

Учні активно обговорювали ролі та сценарії:

Учень 1: «Ми зробили новини з 1648 року — передаємо події Битви під Жовтими Водами. Тут наші «кореспонденти» з обох сторін дають коментарі та оцінюють тактичні рішення».

Учень 2: «Ми додали карту руху військ та графічну шкалу втрат, щоб слухачі могли краще уявити масштаб подій».

Учень 3: «У подкасті ми використали цитати свідків і звернули увагу на мотиви дій різних учасників — селян, козацтва та шляхти».

Вчитель: «Чудово! Зверніть увагу, як мотиви дій учасників вплинули на результат. Спробуйте дати оцінку, чому події розгорталися саме так, які фактори були вирішальними, а які — другорядними».

Для підсилення ефекту ми інтегруємо цифрові платформи: учні розміщують свої проекти на Google Classroom або Padlet, обмінюються коментарями та пропозиціями, оцінюють роботу інших груп і самі отримують зворотний зв'язок. Це дозволяє не лише підвищити мотивацію, а й розвивати критичне мислення, навички аналізу інформації, колективної роботи та самостійної творчості.

Після презентації ми проводимо рефлексію: учні обговорюють, що вдалося передати найяскравіше, які моменти були складними для відтворення історичної реальності, як сучасні методи допомогли їм краще зрозуміти події. Вони також порівнюють свою інтерпретацію з підручником та історичними джерелами, що стимулює глибше розуміння та усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків у історії.

Таким чином, проектна діяльність перетворює навчання на живий, емоційно насичений процес, де учні одночасно опановують історичні знання, цифрові навички та соціальні компетентності. Вони не лише засвоюють факти, а й вчаться аналізувати, оцінювати, співпрацювати та критично мислити, що робить уроки історії цікавими, сучасними та практично значущими.

Щоб активізувати мислення учнів та розвинути їхні аналітичні здібності, ми широко використовуємо метод мозкового штурму у поєднанні з проблемними запитаннями. Цей підхід дозволяє залучити кожного учня до активної роботи, стимулює креативність, сприяє розвитку логічного та критичного мислення, а також формує навички аргументації та дискусії.

Наприклад, перед вивченням теми **«Середньовічні міста та ремесла»** ми ставимо учням проблемне запитання:

Вчитель: «Уявіть, що ви стали мером середньовічного міста у 14 столітті.

1. Як би ви його розвивали?
2. На що звернули б увагу в першу чергу: оборону, економіку, ремесла, торгівлю, освіту чи культурне життя?»

На першому етапі учні працюють у парах: вони швидко записують усі свої ідеї, не оцінюючи їх спочатку, а просто фіксують кожну думку на листках або в цифровій формі, наприклад у Google Jamboard чи Padlet. Кожна пара намагається запропонувати максимальну кількість варіантів, враховуючи соціально-економічні та політичні особливості середньовічного міста.

Наприклад:

- «Побудувати нові ринки для ремісників і торговців, щоб підвищити доходи міста».
- «Зміцнити міські стіни та організувати ополчення для захисту від набігів».
- «Запровадити ремісничі цехи, щоб покращити якість товарів та забезпечити стабільну роботу майстрів».
- «Встановити податки, але пропорційно доходам, щоб не виникало невдоволення».

На другому етапі пари об'єднуються у невеликі групи по 4–6 учнів для обговорення та сортування ідей: вони аналізують, які пропозиції реалістичні, які потребують додаткових ресурсів, які можуть конфліктувати з іншими інтересами. Учні вчаться порівнювати альтернативні сценарії розвитку, оцінювати переваги та недоліки кожного рішення, аргументувати власну позицію та реагувати на зауваження інших.

Учитель: «Подивіться на всі пропозиції вашої групи. Які з них реально могли б покращити життя у місті, а які могли б призвести до конфліктів між різними соціальними групами?»

Учень: «Якщо ми зменшимо податки для ремісників, це стимулює виробництво, але селяни можуть відчувати, що їхні обов'язки зросли».

Учень: «Побудова нових стін захистить місто від нападів, але забере багато ресурсів, які можна було б використати на розвиток торгівлі».

На фінальному етапі проводиться колективне обговорення всіх пропозицій на рівні класу. Учні презентують ідеї своїх груп, вчаться вести аргументовану дискусію, оцінювати альтернативні варіанти та робити колективні висновки. Для наочності використовуємо інтерактивні дошки: кожна пропозиція групи позначається кольоровими картками, додаються стрілки зв'язків між соціальними групами, ресурсами та ризиками. Це дозволяє учням візуалізувати складні історичні процеси та взаємозв'язки між економікою, політикою і культурним життям міста.

Після завершення мозкового штурму ми проводимо рефлексію: учні оцінюють, як їхні рішення могли б вплинути на життя міста, які фактори були вирішальними, що вони б змінили у власних стратегіях. Такий підхід не лише закріплює знання про середньовічні міста та ремесла, а й формує ключові компетентності: критичне мислення, вміння працювати в команді, аргументувати свої рішення, порівнювати альтернативні сценарії та оцінювати наслідки рішень.

Таким чином, використання методу мозкового штурму та проблемних запитань робить уроки історії живими, динамічними та інтерактивними, стимулює активну участь кожного учня і перетворює класну кімнату на простір для творчого мислення, аналізу і практичного застосування історичних знань.

Ми також активно застосовуємо інтерактивні онлайн-платформи, такі як Kahoot, Quizizz, LearningApps, що дозволяють зробити уроки динамічними, цікавими та мотивуючими для учнів. Наприклад, **на уроці «Середньовічне лицарство та замки»** ми організували **інтерактивний квест**, який поєднував знання з історії, логіку та командну роботу. **Учні отримували різні завдання:**

- Розпізнати архітектурні елементи замків (бастіони, рови, ворота, донжони) і позначити їх на схемах;
- Скласти схеми оборони замку, визначити стратегічні точки, слабкі місця та способи захисту;
- Ідентифікувати відомих лицарів, їхні подвиги та участь у битвах;
- Встановити зв'язок між історичними подіями та розвитком замкової архітектури.

Всі відповіді учнів автоматично вносилися на платформу та відображалися на інтерактивній дошці у реальному часі. Це створювало змагальний ефект, підвищувало мотивацію та стимулювало активну участь

навіть тих учнів, які зазвичай неохоче беруть слово у класі. Крім того, інтерактивний формат дозволяв одразу бачити помилки та обговорювати їх, що сприяло швидкому засвоєнню матеріалу та формуванню навичок критичного мислення.

Ще одним ефективним прийомом є **метод «живої хронології»**. Клас перетворюється на простір для хронологічного моделювання історичних подій. Учні отримують ролі: одні стають «живими датами», інші — «історичними подіями». Вони розташовуються у класі в хронологічному порядку, розповідаючи про свою подію, її значення та взаємозв'язки з іншими подіями. Наприклад, під час вивчення теми «Лицарство та великі битви Середньовіччя» один учень стає «Битвою при Гастінґсі, 1066 рік», інший — «Королем Вільгельмом Завойовником», а третій — «Розвитком замкової оборони». Кожен розповідає коротко, але змістовно, як його подія впливає на наступні та попередні.

Ця активність має декілька педагогічних ефектів одночасно:

Учні краще запам'ятовують хронологію, оскільки рухаються та взаємодіють у просторі;

- Відчувають причинно-наслідкові зв'язки, бачать, як події впливають одна на одну;
- Закріплюють знання через емоційне переживання та рольове включення, що значно підвищує мотивацію та цікавість;
- Розвивають комунікаційні та презентаційні навички, оскільки кожен учень має коротко, чітко та аргументовано представити свою подію.

Крім того, ми часто поєднуємо «живу хронологію» з цифровими інструментами: після виступу учнів результати хронології переносяться у цифрові лінійки часу або інтерактивні карти, що дозволяє зберегти їхню роботу та обговорювати у наступних уроках. Таким чином, комбінація онлайн-платформ і активних рольових методів робить уроки історії динамічними, інтерактивними та максимально наближеними до реального пізнання історії, сприяючи розвитку мислення, аналітики та творчого підходу у кожного учня. Для формування громадянської компетентності та емпатії ми використовуємо аналіз листів, щоденників та свідчень очевидців. Наприклад, при вивченні національно-визвольних рухів учні готують короткі сценічні постановки, де відтворюють події з точки зору різних соціальних груп. Це допомагає зрозуміти мотиви дій людей минулого та формує навички критичного аналізу інформації.

Практика показує, що поєднання інтерактивних методів, цифрових технологій, рольових ігор і проектної діяльності значно підвищує мотивацію учнів, розвиток креативності та критичного мислення. Учні стають активними суб'єктами навчання, здатними аналізувати, порівнювати, робити висновки та співпрацювати у команді.

Коли учні беруть участь у рольових іграх, вони «оживляють» історичні події: розподіляють соціальні ролі, відстоюють позиції, аргументують рішення та аналізують соціальні конфлікти минулого. Наприклад, у «Парламенті середньовічного міста» вони моделюють взаємодію монархів, дворян, ремісників і селян, що дозволяє відчути динаміку соціальної взаємодії, побачити суперечності між групами і зрозуміти, як компроміси впливали на розвиток суспільства.

Проектна діяльність дає змогу учням поєднати дослідження історичних фактів із сучасними формами презентації матеріалу. Створення подкастів, відеорепортажів або мультимедійних презентацій змушує учнів збирати джерела, аналізувати їх, формувати власну думку та передавати її зрозуміло для аудиторії. Під час проектів вони вчаться працювати у команді, розподіляти ролі, планувати час, шукати креативні рішення та презентувати результати, одночасно засвоюючи історичні знання глибше та ефективніше, ніж під час традиційної лекції.

Інтеграція цифрових платформ (Kahoot, Quizizz, LearningApps, Padlet, Jamboard) перетворює урок на динамічну ігрову та дослідницьку діяльність, де учні можуть миттєво перевіряти свої знання, порівнювати результати з іншими групами, відстежувати прогрес та отримувати зворотний зв'язок у реальному часі. Наприклад, інтерактивні квести «Середньовічні замки та лицарство» дозволяють учням розпізнавати архітектурні елементи, складати схеми оборони, ідентифікувати відомих лицарів та події, а автоматичне відображення результатів на дошці створює атмосферу змагання та стимулює до активної участі.

Метод «живої хронології» формує глибоке уявлення про причинно-наслідкові зв'язки в історії. Коли учні стають «живими датами» або «історичними подіями», розташовуються у хронологічному порядку та розповідають про значення своєї події, вони відчують динаміку історичного процесу, бачать взаємозв'язки між явищами та усвідомлюють, як окремі рішення та події впливали на розвиток суспільства. Така активність поєднує рух, емоції, командну взаємодію та креативне мислення, що значно підвищує ефективність навчання та запам'ятовування матеріалу.

Таким чином, сучасний урок історії у 7 класі стає синтезом знань, практичних навичок, творчості та ціннісного виховання. Учні не просто запам'ятовують дати та факти — вони аналізують історичні процеси, оцінюють альтернативні сценарії розвитку подій, аргументують свої рішення та формують власну позицію щодо історичних явищ. Уроки стають середовищем, де поєднуються критичне мислення, емпатія, командна робота, творчість та цифрова грамотність, що готує учнів до активного громадянського життя та усвідомленого сприйняття історії як науки, що відображає реальне життя.

Поєднання класичних і сучасних методів навчання допомагає створити середовище, де історія стає не абстрактним предметом, а живим і цікавим процесом пізнання. Учні не лише опановують знання, а й набувають компетентностей, передбачених Державним стандартом базової середньої освіти: уміння аналізувати інформацію, робити висновки, аргументувати позицію, працювати в групі, ставити запитання та шукати відповіді.

Особливо важливо, що такі підходи сприяють формуванню патріотичних цінностей, емпатії та громадянської свідомості. Досліджуючи історію власного народу та порівнюючи її з сучасністю, учні розуміють, якою важливою є участь кожного у житті суспільства, як історичний досвід формує сьогодення і впливає на майбутнє.

Отже, інтерактивний урок історії — це не лише засіб підвищення ефективності навчання, а й потужний чинник розвитку особистості. Використання сучасних методів дозволяє перетворити клас на простір відкритого пізнання, де академічні знання поєднуються з емоційним і творчим досвідом, а учень стає активним дослідником минулого. Такий підхід перетворює історію на живе середовище для формування компетентностей, патріотизму та критичного мислення, готуючи молодь до усвідомленого життя у сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
2. Фоменко В. Історія та інтерактив: практичні кейси для 5–9 класів. Львів, 2022. 112 с.
3. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: навчальн.-методич. Посібник. Київ, 2019. 88 с.
4. Савченко О. Компетентнісний підхід у навчанні історії. Харків, 2020. 96 с.
5. Методичні рекомендації МОН України щодо інтерактивного навчання та проектної діяльності. Київ, 2021. 72 с.

Л. С. Мальованець,

учитель фізичної культури Бабанського ліцею Бабанської селищної ради Уманського району Черкаської області

ФІЗИЧНІ ВПРАВИ ЯК РЕСУРС ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ

Сьогоднішні реалії українських школярів – це не тільки навчання, а і тривоги, невизначеність і потреба пристосовуватись до непростих обставин. Постійна напруга, інформаційне перевантаження, хвилювання за близьких і зміни у звичному житті відображаються не лише на настрої, а й на фізичному стані дітей. У стані зтяжненого воєнного конфлікту школа перестає бути лише осередком знань; вона трансформується у безпечне середовище для психологічного відновлення.

Відповідно до **Закону України «Про освіту»** та **Національної стратегії створення безбар'єрного простору в Україні**, пріоритетом держави є забезпечення ментального та фізичного здоров'я учасників освітнього процесу. Особливого значення набуває реалізація **Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?»**, ініційованої першою леді Оленою Зеленською, де фізична активність визначена як один із найперших та найефективніших інструментів саморегуляції.

Згідно з методичними рекомендаціями **Міністерства освіти і науки України** щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану, вчитель фізичної культури сьогодні наділений особливою місією. Це вже не просто викладач, який тренує м'язи, а фахівець, який допомагає дитині подолати наслідки травматичних подій. Адже фізичні вправи — це не лише виконання нормативів, а передусім потужний ресурс для формування емоційної стійкості (резильєнтності), що дозволяє «витрусити» гормони стресу та повернути дитині відчуття контролю над власним тілом і станом.

Рух допомагає вивільняти емоції, знімати внутрішню напругу, повертати радість і впевненість у власних силах. Навіть кілька хвилин активних вправ чи дихальної гімнастики здатні змінити стан дитини, подарувати відчуття стабільності й контролю над собою.

Турбота про ментальне здоров'я учнів — це не окрема тема, а щоденна педагогічна місія. Через прості фізичні вправи, добрі слова й теплу атмосферу уроку вчитель може допомогти дітям відчувати: життя триває, ми разом, і кожен рух — це крок до гармонії, сили та внутрішнього миру.

3 власного досвіду можу сказати: після тривалого перебування в укритті чи важкої ночі діти приходять на урок зовсім іншими — втомленими, мовчазними, з настороженими поглядами. У такі дні я не розпочинаю урок з активних вправ чи вимог, насамперед — створюю спокійну атмосферу. Ми стаємо в коло, говоримо кілька добрих слів одне одному, я нагадую: *«Ми вже тут, ми разом, і все добре, що можемо рухатися»*.

Працюючи зі старшими учнями, помічаю: вони не часто відкрито говорять про свій емоційний стан, але тіло видає втому, напругу, втрату мотивації. Здобувачі освіти часто приходять із пригніченими обличчями, рухаються повільно,

уникають активності. У такі моменти головне — не вимагати результату, а дати можливість «перезавантажитися».

Мотивація школярів до занять фізичними вправами багато в чому залежить від форми і змісту уроків фізичної культури, а також від використання різноманітних видів рухової активності. Найбільший ефект досягається тоді, коли діти усвідомлюють, як фізичні вправи впливають на їхній організм, якими способами їх можна застосовувати у повсякденному житті та майбутній професійній діяльності. Водночас сьогодні спостерігається незадовільний стан фізичного виховання школярів, що потребує вдосконалення і навіть часткової перебудови системи занять. Тому пропоную до уваги такі вправи.

ФІЗИЧНІ ВПРАВИ

Робота в укриттях (Мікрорух)

Якщо урок проходить у сховищі, де мало місця потрібно робити таке:

- **Ізометричні вправи:** Сильно стиснути кулаки — потримати 5 секунд — різко розслабити. Сильно напружити плечі — опустити. Це допомагає прибрати м'язовий панцир.

- **«Дзеркало»:** Діти в парах повторюють рухи один одного. Це створює емоційний контакт і відволікає від звуків зовні.

- Після відбою тривоги або після тривалого сидіння в укритті дітям потрібно **фізично «витрусити» стрес**.

- **Вправа «Тряска»:** просто потрусити руками, ногами, усім тілом, ніби скидаємо з себе краплі води. Це найшвидший спосіб розслабити нервову систему.

- **«Бокс із повітрям»:** Дозволити дітям інтенсивно побоксувати уявну стіну або «побити» подушки (якщо є можливість). Це легальний вихід для агресії та страху.

- Стрес вибиває ґрунт з-під ніг. Вчитель має повернути дитині відчуття власного тіла.

- **«Тверда опора»:** Вправи на стопи — ходьба на п'ятах, на зовнішній стороні стопи, сильне натискання стопами на підлогу. Коли дитина відчуває опору під ногами, мозок отримує сигнал: «Я в безпеці, я стою».

- **Вправи на баланс:** Ластівка, стійка на одній нозі. Коли мозок фокусується на тому, щоб не впасти, він не може одночасно «прокручувати» тривожні думки.

Початок уроку: відновлення дихання і спокою
Перші 5–7 хвилин відводжу на вправи для стабілізації емоційного стану:

«4–7–8» — вдих на 4 рахунки, затримка на 7, повільний видих на 8. Повторюємо кілька разів. Це допомагає нормалізувати серцебиття і знизити рівень тривоги.

«Дихання квадратом» — вдих – 4 секунди, затримка – 4, видих – 4, пауза – 4. Цю вправу

старші діти сприймають серйозно, як техніку самоконтролю.

Після цього пропоную просте потягування рук угору, нахили в сторони, розкручування плечей. Ми називаємо це «скидаємо тягар».

Активна частина: енергія рухів

Коли бачу, що діти вже трохи розслабились, переходжу до динамічних, але не надто інтенсивних вправ.

- **«Руханка-перезавантаження»** — короткий комплекс із 5–6 базових вправ: присідання, кроки на місці, нахили, оберти руками, легкі стрибки. Усе — під спокійну музику, з ритмічним темпом.

- **Командна вправа «Пульт довіри»:** учні стають у пари, кладуть руку одне одному на плече й виконують синхронні рухи (нахили, підйоми рук, оберти корпусом).

- **Міні-гра «Злови ритм»:** я вмикаю музику, а учні повторюють рухи під заданий ритм. Тут важлива не точність, а відчуття свободи й єдності.

Вправи на зняття напруги м'язів і відновлення концентрації

Наприкінці уроку практикую «тілесне розвантаження» — вправи, які знімають затиски після стресу:

- **«Струси напругу»** — учні стоять, руки й ноги розслаблені, і вони буквально «струшують» напругу з усього тіла.

- **«Хвиля»** — м'які переكاتи з п'ятки на носок, рухаючись корпусом, ніби тіло — хвиля.

- **«Розслаблення через усвідомлення»** — лягти на підлогу (або сісти на килимки), заплющити очі й під музику зосередитися на тому, як розслабляються окремі частини тіла: плечі, руки, спина, ноги.

Вправа «Поверни спокій» (3 хвилини в кінці уроку)

Учні стають у коло. Я прошу їх назвати по одному слову, що описує їхній теперішній стан після руху: «легше», «спокійніше», «впевнений». Це завершує урок позитивно й формує усвідомлення, що рух реально допомагає впоратись зі стресом.

Позаурочна робота з фізичної культури стала для мене способом допомогти учням прожити складні емоції через рух, спілкування і командну взаємодію. Після тривожних подій діти потребують не змагання за результат, а простору, де можна відчувати радість, підтримку і згуртованість. Саме тому організуємо челенджі, спортивні тижні й активності, які об'єднують клас і дарують позитивні емоції.

Тиждень фізичної культури — заряд енергії та єдності

Щороку ми проводимо *Тиждень фізичної культури та спорту*. Його головна мета — не показати найсильніших, а показати, що рух — це життя, радість і підтримка. У цей тиждень ми організуємо:

- **Ранкові руханки для всієї школи** — короткі вправи з музикою, які проводять самі учні. Це створює гарний настрій зранку.

- **Спортивні перерви «Рухайся з нами!»** — 5-хвилинні активності між уроками: танцювальні флешмоби, стрибки на скакалках, «планка-челендж»

- **«День здоров'я»** — веселі естафети, ігри, спортивні станції, де кожен може знайти активність до душі.

- **Фітнес-паузи в класах** — старшокласники проводять короткі руханки для молодших учнів, формуючи в них приклад і мотивацію.

Челенджі як сучасна форма залучення

Старшим школярам цікаво брати участь у спортивних челенджах. Вони створюють відчуття гри, азарту та командної єдності.

- **«100 присідань за тиждень»** — кожен фіксує свій результат у таблиці, і наприкінці ми підраховуємо, скільки «сили» зібрав клас.

- **«Крок до здоров'я»** — учні підраховують кількість кроків за день за допомогою смартфонів або фітнес-браслетів і діляться у спільному чаті результатами.

- **«Фітнес-селфі»** — учні надсилають фото, як вони тренуються вдома або на прогулянці, з коротким гаслом мотивації.

- **«Планка-виклик»** — протягом тижня кожен намагається поступово збільшити час виконання вправи, фіксуючи прогрес.

Такі ініціативи не потребують великих ресурсів, але дають колосальний ефект: учні починають рухатися навіть поза школою, змагаються не один з одним, а самі з собою, відчувають власний розвиток.

Спортивні змагання — це не лише суперництво

Після емоційно важких періодів змагання стають не просто спортивним заходом, а терапією командного духу. Ми проводимо:

- **«Веселі старту» між класами** — завжди з елементами гумору й підтримки.

- **Турніри з мініфутболу, волейболу, настільного тенісу** — де кожен може проявити себе, а не лише виграти.

- **«Благодійні старту»** — змагання, присвячені підтримці ЗСУ або збору коштів на допомогу дітям-переселенцям. Це дає старшим учням відчуття значущості їхніх дій.

Під час таких подій я завжди наголошую: *«Наше завдання — бути разом, рухатись уперед і пам'ятати, що сила — у єдності.»*

Фізична культура сьогодні — це не лише тренування тіла, а й турбота про душу дитини. Через рух, гру, підтримку й командну взаємодію ми допомагаємо учням зняти напругу, повернути спокій і віру в себе. Навіть коротка руханка після тривоги чи важкої ночі — це крок до відновлення. Учитель фізкультури стає одним із тих, хто дарує дітям відчуття безпеки, радості та сили рухатись далі.

Коли учні рухаються, сміються, підтримують одне одного — вони не лише тренують тіло, а й зцілюють душу. Саме в ці моменти народжується віра в себе, у свої можливості та в те, що життя — попри все — продовжується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

2. Левків В. І. Шляхи оптимізації фізичного виховання в освітніх закладах. *Актуальні проблеми організації фізичного виховання студентської та учнівської молоді. Львів, 2001.* С. 56–58.

3. Стадников Г. До питання пошуку альтернативних шляхів удосконалення *фізичного виховання студентської молоді. Молода спортивна наука України.* Львів, 2005. Вип. 9. Т. 3. С. 82–85.

Л. В. Бандура,

учитель історії та правознавства, учитель вищої категорії, старший вчитель Кам'янського закладу загальної середньої освіти № 2 з поглибленим вивченням окремих предметів Кам'янської міської ради Черкаської області

«КОЗАЧАТАМИ СТАЄМО – УКРАЇНУ БЕРЕЖЕМО!»

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ: ПОСВЯТА У КОЗАЧАТА

Мета заходу: на основі козацьких традицій сформувати в учнів усвідомлення своєї ролі як маленьких захисників України, які через гартування духу, знання історії та активну підтримку сучасних воїнів ЗСУ продовжують справу розбудови вільної держави.

Вступне слово вчителя. Добрий день, дорогі друзі, юні патріоти та гості нашого свята! Сьогодні ми зібралися тут не просто на виховний захід. Ми зібралися, щоб відновити зв'язок часів. Кажуть, що козацьке серце ніколи не знає страху, а козацький дух — це і є сама свобода. Протягом століть наші предки боронили ці землі, будували Січ і гартували волю.

Сьогодні слово «козак» звучить по-новому. Це не лише персонаж із підручника історії в шароварах та з шаблею. Сьогодні козаки — це наші незламні воїни ЗСУ, які просто зараз, у цю хвилину, тримають небо над нами. Це наші волонтери, які допомагають армії. Це кожен українець, який не здається.

Ми з вами живемо в непрості часи, коли повітряні тривоги намагаються вкрасти наше дитинство. Але ми — нащадки козацького роду! А це означає, що ми сильніші за будь-який стрес, ми швидші за будь-яку небезпеку і ми єдині, як ніхто інший.

Бути козачатами — це велика честь і ще більша відповідальність. Це означає не лише бути вправними у спортивних забавах, а й бути вірними друзями, добре вчитися і понад усе любити Україну.

Отже, розпочинаємо свято Козацької слави.

Хід заходу

П'ятикласник 1.

Улюблена Богом перлина
Для всіх, Україна одна,
Козацька моя Україна,
Хлібів золотих сторона

П'ятикласник 2

Негодами лютими бита,
Віками ти йшла до мети.
Тобі у майбутнє зорею світити,
І волю, і долю знайти.

Звучить музика **О. Пономарьов «Заспіваймо пісню за Україну»**

(До зали заходить жінка в українському одязі з кошиком, її доганяє друга)

Ведуча 1 (сусідка). Ой, сусідонько, постривай, щось сказати мушу.

Ведуча 2 (сусідка). Що сталось, сусідонько, що за галас?

Ведуча 1. Ой, та чи чула ти, що до нас самий отаман їде. Буде козаків до коша записувати.

Ведуча 2. Так потрібно всіх оповістити, щоб на майдані збирались. Та показати які у нас справні, сильні козачата...

Ведуча 1. Ой, та не все так просто. Та чи знаєш ти, через які випробування потрібно пройти, щоб отримати звання «козак»?

Ведуча 2. Так. Не легко буде нашим п'ятикласникам... Тож чого ми тут базикаємо. Давай швидше оповістимо всіх. (Ідуть із зали)

Під музику («Запорозький марш». Євген Адамцевич) заходить Отаман

Отаман. Здорові були, люди добрі! А хто ви такі?

(Звучить музика до зали заходять 5-ти класники і ведучі)

П'ятикласник 1.

Всі ми-діти українські,
Хлопці та дівчата,
Хоч слабкі ще руки наші,
Та душа завзята.

П'ятикласник 2

Бо козацького ми роду,
Славних предків діти.
Як один усі вчимося,
Рідний край любити

П'ятикласник 1.

Між собою всі ми друзі,
Ми – одна родина
І шануємо, матір-нашу,
Рідну Україну.

Отаман. Чого вам тут треба?

Дитина. Ми прийшли до пана-отамана, щоб записали нас до шкільного коша - козачатами.

Отаман. А як я вас запишу, коли нікого не знаю? Може ви ледарі чи неуки якісь?

Дитина. Та ні, ми – справжні орли!

Отаман. Хо-хо-хо. Гаразд. Чи готові, ви до важких випробувань? Тоді познайомимося привітаємо один одного.

(Діти говорять назву свого рою, речівку, спочатку 5-А, а потім 5-Бклас)

Учениця. Громадо! Рівняйсь! Струнко! Право внести державний прапор України, надається ройовому ().

Звучить козацький марш

Учениця. Святкове дійство, приурочене посвяті п'ятикласників у козаки, оголошується відкритим.

Звучить Гімн України

Учениця. Вітаємо всіх, хто завітав на свято Козацької слави. На нашому покровському зібранні присутні гості: протоіерей настоятель Покровського Храму отець Петро.

Вибігають члени рою «Дикі бджоли»

Ведуча 1. Наша держава завжди славилася своїми героями: чесними, мужніми і відданими своїй Батьківщині. Козаки були дуже волелюбними, безстрашними воїнами і демонстрували у військових діях неабиякий розум і хитрість. На щастя і в наш час не перевелися лицарі, які самовіддано захищають свою землю і борються за її незалежність. Велика вдячність Богу і непереможним воїнам ЗСУ за спроможність провести сьогоднішнє дійство.

Ведуча 2: Вічна слава героям, які полягли на полі бою, захищаючи свій рідний край, свою невмирущу і незламну Україну! Вшануємо їх пам'ять хвилиною мовчання!

Хвилина мовчання

Ведуча 1. Ну що ж. Попросимо у Матері Пречистої Діви Марії благословення на діла ратні та розпочнемо випробування.

Звучить молитва

Ведуча 2.

Діво Пречиста – Матір Матерів
Пригорни до серця всіх своїх синів.
Освіти їх душі світлом золотим
Наповни любов'ю неспокійний дім.
Научи, як землю берегти від зла
Розумом, діянням і крилом тепла.
Зоряне Богине, сонце доброти,
Землю України щастям освіти!

Ведуча. Пане-отамане! Давайте перевіримо наших майбутніх 5-ти класників, що вони про козаків знають.

Турнір «Ерудит»

Яку зачіску носили козаки?

Як називається козацька держава?

Яку назву має будівля де мешкали козаки?

Яка їжа була найулюбленішою?

Як називали козацьких ватажків?

На якому човні здійснювали свої походи козаки?

(можна додати запитання)

Ведуча 1. Що говорить нам козак? Це крилате горде слово? Чом завжди буває так, що світлішає від нього?

Ведуча. Так козаки – це вільні люди, козаки безстрашні люди, козаки – борці за волю, люблять українське слово!

Діти розповідають вірші

Ведуча 1

В нашій школі по-маленьку

Юні джури підрастають

Вони люблять Україну

І пісень українських знають.

Ведуча 2

Так, Козак без пісні, що юшка без м'яса.

Тож запрошуємо п'ятикласників, яку пісню знають, нехай заспівають. (П'ятикласники по черзі співають підготовлені пісні)

Ведуча 1. Існує думка, що в Запорізькі козаки приймали всіх хто приходив на Січ і вмів перехреститися. Та цього було замало.

Ведуча 2. Мій прадідусь розповідав, щоб стати справжнім козаком, потрібно було пройти суворі іспити.

Ведуча 1. А я чула, що їх приймали спочатку в «молодики». Ти уявляєш собі, що молодик 7 років учився фехтувати, влучно стріляти, а на коні, мов реп'ях сидіти?!

Ведуча 2. А ще до цього розвивати силу і спритність.

Козацькі розваги «Два півні», -----

«Скачки на коні» (потрібно 6 представників)

Кожен в парі доносить сідока до половини майдану, потім міняються місцями

Ведуча 1. Які ж вродливі були козаки! Я б залюбки в них закохалася.

Ведуча 2. Вони навчалися в досвідчених полководців, загартовувалися в морських походах на Туреччину, виконуючи обов'язок зброєносця. А вдома їх чекали дружини, кохані дівчата, сестри.

Конкурс «Хто швидше до козацького серця» (2 дівчинки)

Ведуча 1. Ти смакуєш український борщ?

Ведуча 2. Так, полюблюю, особливо коли його приготує моя матуся з квасолею, із сметаною та ще й з салом затовченим.

Ведуча 1. А то, кандидат у козаки мав лише тоді звання запорожця, коли з'їсть миску сильно – наперченого борщу.

Конкурс «Хто швидше назве продукти, з яких готують борщ»

Двом учасникам дати переліком продуктів.

Ведуча 2. Це – справжній козак «з перцем»! Але на цьому ще не закінчувалися випробування.

Ведуча 1. Потрібно було пройти по колоді, перекинутій поміж скелями на березі Дніпра, й не впасти у воду.

Ведуча 2. Перевіряли новачка на такі якості як кмітливість, товариськість. Уміння не розгубитися у складних ситуаціях.

Конкурс «Я козак» - (одягання національного костюму)

Отаман.

1. Наші славні козаки позмагалися залюбки,

2. Всі здолали перешкоди, пройшли крізь вогонь і воду.

3. Ми пересвідчилися, що вони будуть добрі козаки.

4. Ну що ж, майбутнім джурам ми будемо раді.

5. Скажіть, чи готові ви жити по правді?

Козачата. Готові!

Отаман. В козацьких сім'ях існував своєрідний кодекс честі, з основами яких я вас познайомлю:

1. Ніколи не кривдь маленьких та інших членів сім'ї.

2. Шануй батька свого і матір свою як найцінніше в житті.

3. Завжди чини по совісті і честі, не говори неправди, не вигадуй для себе полегшення.

4. Свято вшановуй своїх родичів, які вже відійшли в інші світи.

5. Вивчай традиції свого народу і власної родини, будь гідним зватися юним козаком і юною козачкою.

6. Присягайте, що Україну будете любити,

7. Що вилете в неї силу, щоб розвеселити і по кодексу честі в цьому світі жити.

Козачата. Присягаємо!

Козачок. У цей святковий день, коли сонце заликає все живе в природі до життя, всі ми, як ті зернята одного соняшника здійснюєтесь до світла знання і приймаючи посвяту в козачата, присягаємо. (Присягаємо)

- Присягаю своєю честю, що робитиму все, що в моїх силах, щоб бути вірним Богові й Україні. (присягаємо)

- Виховувати себе шляхетним, мужнім, готовим до будь-яких випробувань.

- Бути сміливим, сумлінним, доброзичливим, порядним. (Будемо)

- Ввічливо і з повагою ставитися до своїх учителів.

- Наполегливо і старанно збирати врожай на ниві наук

- Бути вірним нащадком світозорих предків. Обіцяю. (Обіцяємо)

(підходить до прапора, стає на праве коліно і цілує знамено)

Встає і говорить: Слава Україні!

ПОСВЯТА У КОЗАКИ:

Посвячуваний стає на праве коліно і на ліве плече осавул кладе йому шаблю зі словами:

В честь святої трійці Отця і сина, і Святого Духа!

В пам'ять нашого славного козацького лицарства! Посвячується в козаки!!!

Цілюють хрест, цілує шаблю встає і говорить:

Слава Козацькому Братству.

Перед прапором хрестяться стають на коліно, цілюють.

Слово надається отцю Петру – Настоятелю Покровської церкви.

Громадо! Рівняйся! Рівняння на прапор. Винести державний прапор України. (звучить козацький марш)

Святкове дійство, приурочене посвяті учнів у козаки оголошується закритим. (Звучить Гімн України)

**Додаток
ЗАПОВІДІ СУЧАСНОГО КОЗАЧАТИ**

- Україна — в серці: Понад усе любити свою рідну землю, шанувати її мову, прапор та героїчну історію.
- Повага до Героїв: Щодня пам'ятати про подвиг воїнів ЗСУ та сучасних захисників, бути гідними їхньої слави.
- Сила в єдності: Ніколи не залишати побратима в біді. Один за всіх — і всі за одного!
- Маленька допомога — велика справа: Бути юним волонтером — допомагати армії, підтримувати тих, кому важко, і дбати про літніх людей.
- Козацький гарт: Постійно зміцнювати своє тіло спортом, а дух — сміливістю. Не боятися труднощів, а долати їх.
- Розум — це зброя: Старанно навчатися, бо знання — це сила, яка допоможе відбудувати та захистити Україну.
- Честь і слово: Завжди говорити правду, тримати своє слово і бути чесним перед собою та людьми.

- Бережливість: Дбати про рідну природу, не смітити та оберегати красу своєї громади.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 р. №673. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-postanov-kabinetu-ministriv-ukraini-300621-673>.
2. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. Київ: Фоліо, 2023. URL: https://nashformat.ua/products/ebook-istoriya-zaporizkyh-kozakiv.-knyga-1-629666?srsIid=AfmBOop12CxNWFwzHRBFZYRZOXAgualvzflSs7hn-QJcftElb8ig7_z1.
3. Українське козацтво: мала енциклопедія. Київ: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. 568 с.
4. Платформа «Всеосвіта» та «На Урок» — бібліотеки розробок виховних заходів «Посвята у козачата» (для порівняння сценаріїв).
5. Офіційний сайт НЗ «Хортиця» — віртуальні екскурсії та історичні довідки про устрій Січі.

А. П. Дон,

учитель географії, здоров'я, безпеки та добробуту, основ здоров'я Бабанського ліцею Бабанської селищної ради Уманського району Черкаської області

**УКРАЇНЦІ ПРАГНУТЬ МИРУ:
РОЗМОВА З ДІТЬМИ ПРО
НАЙВАЖЛИВІШЕ**

**РОЗРОБКА ВИХОВНОЇ ГОДИНИ ДЛЯ УЧНІВ
СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Мета: виховання в учнів патріотичних почуттів, національної свідомості, людяності, доброти, милосердя, гордості за Україну; довести необхідність збереження миру в усьому світі; розкрити взаємозв'язок участі у відстоюванні миру й готовності до захисту рідної землі; розвиток розуміння, що активна громадянська позиція українців, особиста відповідальність за долю держави будуть гарантією незалежності та миру в Україні; виховувати почуття патріотизму, ціннісного ставлення до всіх держав, особистої відповідальності за мир у всьому світі.

Обладнання: карта України, ручки, олівці, паперові фігурки голубів, ватман; на дошці цитата: «МИР — ЦЕ НЕ ПРОСТО ВІДСУТНІСТЬ ВІЙНИ, ЦЕ ПРИСУТНІСТЬ СПРАВЕДЛИВОСТІ» **Мартін Лютер Кінг**

Хід заходу

Вчитель. Раніше для нас, українців, мир – це була повсякденна реальність. На вулицях нашої неньки-України було спокійно, всі діти ходили до школи, посміхалися. Але відбулися різкі зміни, підкралосся горе... На Україну напав ворог. Наша держава не готувалася до війни. Ми – мирні люди. Але десятки тисяч людей за покликком серця взяли зброю в руки і стали на захист рідної землі. Нам, українцям, зараз, як ніколи, потрібно усіма силами боротися за

мир, щоб завжди світило тепле, ясне сонечко, щоб небо було завжди чисте та голубе, щоб завжди були посмішки на обличчях у людей.

Вправа «Я – зірка».

(Звучить тихо легка музика).

Учитель. Сядьте зручніше і заплющьте очі. Зробіть два глибоких вдихи й видихи. Уявіть, що над вами висить золота зірка. Це – ваша зірка. Вона піклується, щоб ви були щасливими. Відчуйте її тепло. Уявіть, що ви теж випускаєте промінці ясного світла й це світло йде до всіх дітей у класі. Тепер надішліть своє світло людям, яких немає в цій кімнаті: батькам, знайомим, друзям. Попрощайтеся з зіркою та розплющте очі.

Мир на планеті – надзвичайно актуальна тема в усі часи. І це не дивно. Адже будь-яка людина, що загляне всередину себе, у свою душу, у свій розум, підтвердить, що зберегти мир іноді нелегко навіть у собі, що вже казати про стосунки між людьми, а тим більше між країнами. Сьогодні ми поспілкуємось про необхідність збереження миру в усьому світі.

Про мир і щастя мріють люди з давніх-давен, скільки існує людство, стільки й живе у серцях чарівна мрія про мир. Бо ж лише коли мир є, то можуть здійснитись усі найзаповітніші прекрасні мрії людини, її надії і помисли, тоді кожен може реалізувати себе

повністю, розкрити свої здібності і таланти. Тільки зараз ми до кінця зрозуміли, яким важливим є для нас мир.

Діти, я хочу, щоб ви висловили свою думку, які у вас виникають асоціації, коли ви чуєте слово «МИР!».

Згідно зі Словник^{UA} МИР – це:

- Відсутність незгоди, ворожнечі, сварок, згода (6);
- Відсутність збройної боротьби між двома або кількома народами, державами;
- Угода сторін, що воюють між собою, про припинення воєнних дій; мирний договір.
- Спокій, тиша.

Є ще одне цікаве пояснення походження слова «мир». Для цього звернемося до старослов'янської абетки, у якій кожна буква має своє значення. Отже, **М** – означає «думати», «міркувати», «мислити»; **И** – буква, зміст якої можна виразити словами «якщо» і «коли». Також використовувалась у значенні сполучника «і»; **Р** – це давньослов'янська буква, яку ми знаємо сьогодні як букву Р: «говори, прорікай, читай уголос».

Логічна хвилинка «Мир мовами світу» (для розширення світогляду, ціннісного ставлення до жителів інших держав).

Завдання: Вчитель показує картки або слайди зі словом «МИР» різними мовами (Peace, Pax, Friede, Shalom).

Питання: «Як ви думаєте, чому в усіх мовах це слово звучить по-різному, але викликає однакові емоції — спокій і радість?»

Висновок: Хоча ми розмовляємо різними мовами, потреба в безпеці та любові є спільною для всього людства.

Як бачите, слово "МИР" закликає нас до мудрості та відкритості. Це не просто відсутність війни, це особливий стан польоту нашої душі, коли думки й слова перебувають у гармонії. А що в природі найкраще втілює ідею польоту, свободи та небесного спокою? Звісно, це птах. Саме він сьогодні супроводжуватиме нас... **Отож, хочу сказати діти, що символом виховної години буде птах. Так, це білий голуб, який, ви знаєте, є символом Миру.**

Учень (підготовлене попередньо повідомлення). Голуба з оливковою гілкою в дзьобі стали використовувати в ролі символу після того, як Пабло Пікассо 1949 року намалював картину «Голуб миру». За Біблією, Ной випустив голуба, щоб дізнатися, чи зійшла вода з землі. Птах повернувся з оливковою гілочкою в дзьобі. Це був знак приходу миру й оновлення життя.

Учитель. Сьогодні кожен із вас виріже «Голуба миру». Ми почепимо на карті України ваших голубів, які, я вірю, принесуть нарешті мир та спокій нашій Батьківщині, припинять кровопролиття та страждання тисячі українців. Нехай ці голубки повернуть додому батьків, синів, чоловіків та братів, щоб спокій запанував у душах та серцях людей. Я знаю, так воно і буде, тому що якщо багато людей чогось одного бажають, то їх мрії неодмінно стають реальністю.

Діти чіпляють голубів миру.

Творче завдання «Лист у майбутнє» (після вивішування голубів)

Оскільки діти вже вирізали голубів, можна надати цій дії додаткового змісту.

Завдання: На зворотному боці паперового голуба написати коротке послання-обіцянку самому собі, що починається фразою: «Мій особистий внесок у мир — це...» (наприклад: не ображати молодших, навчитися слухати друзів, допомагати волонтерам).

Сенс: Мир починається з кожної конкретної людини, а не лише з глобальних договорів.

Дійсно, немає нічого важливішого, ніж мир на планеті, мир у сім'ї й у душі кожної людини. Ми з вами добре знаємо, що суспільство може досягти розвитку тільки тоді, коли буде складатися зі свідомих культурних особистостей. Культура забезпечує повноцінне життя людини й розвиток суспільства в цілому.

Мирне небо над головою... Раніше, у часи мого дитинства, ця фраза була обов'язковою в привітаннях, разом із побажаннями щастя та здоров'я. Я тоді не до кінця розуміла цей вислів. Мирне небо здавалося настільки звичним, що його побажання були наче побажання повітря. І ось... Сьогодні над Україною закружляли темні хмари лихоліття. Чорні сили хочуть розірвати на частини нашу державу, забрати в нас мирне щасливе життя. Наша держава не готувалася до війни. Ми – мирні люди. Але десятки тисяч людей за покликом серця взяли зброю в руки й стали на захист рідної землі. Волелюбні нащадки козацького роду з чистими душами та добрим серцем стійко витримали зло та ненависть ворога й не озлобились, а там, у воєнних таборах, з радістю читають листи подяки українських школярів.

Робота в групах. Діти об'єднуються в три групи. Кожна група повинна довести доцільність трьох принципів, дотримання яких дозволить світові жити мирно.

I група. Принцип відмови від насилля (агресії) як способу спілкування й переконування.

II група. Принцип непримусування: бути вимогливим до себе, а не до інших.

III група. Принцип прийняття: людина має право бути несхожою на інших.

Рефлексія. «Незакінчені речення».

– Сьогодні я дізнався (дізналася)...

– Я б хотів (хотіла)...

– Мені варто подумати...

Ви – молоді жителі нашої планети. І від вас залежить майбутнє. Нехай усі ми навчимося розуміти й поважати одне одного, нехай почнеться на Землі нова історія – історія Людства, яке не знає війни. Ми прагнемо миру!

Очікування «Святковий салют».

Перед кожним із вас є стікер у вигляді зірочок. Якщо вам сподобалася виховна година, ваші очікування здійснилися, якщо вас схвилювала обговорена проблема, то прикріпіть їх до дошки, і ми побачимо святковий салют на честь дружби, взаєморозуміння й миру.

Учитель. Покоління XXI століття, хвилює майбутнє планети. Ми прагнемо миру та мріємо, щоб не було вбивств, щоб не гриміли постріли, не лилася кров.

Діти, шануйте і любіть свою прекрасну, рідну неньку-Україну, шануйте славні традиції, звичаї нашого народу, пам'ятайте завжди і скрізь, що ви – діти козацького роду, онуки славних пращурів великих, що не корились ні мечу, ні кулеметному вогню, а свято вірили у світле майбутнє своєї держави.

Бажаю миру кожній родині, збережімо наші сім'ї і нашу Україну!

Давайте хвилиною мовчання вшануємо пам'ять цих людей, адже вони віддали своє життя в ім'я світлого майбутнього.

(Хвилина мовчання)

*Вічна пам'ять
Тим, хто загинув!!!
Вічна слава
Тим, хто живий!!!*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ворожейкіна О.М. Мій клас – випускний! Харків, 2008. 202с.
2. Година спілкування. 11 клас./Упоряд. М.О.Володарська. Харків: Вид-во «Ранок», 2011. 192с.

3. Години спілкування. 9-11 класи./Уклад. В. М. Андреева. Харків: «Основа», 2014. 128с.
4. Кращі виховні заходи /Упоряд. В.О.Гноїнська. Харків: Вид-во «Ранок», 2011. 319с.
5. Місюра Т.М. Виховний захід «Урок миру». URL: <http://infourok.ru/vihovniy-zahid-urok-miru-527222.html/>.
6. Словник^{UA}: портал української мови та культури. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BC%D0%B8%D1%80>

Л.О.Сокурєнко, вихователь закладу (ясла-садок) "Ластівка" с. Хутори Слобідської сільської ради Черкаського району Черкаської області

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗА ПРОГРАМОЮ «ДИТИНА» В УМОВАХ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасна Україна переживає один із найскладніших етапів своєї історії. Війна трансформує не лише економіку та політику, а й внутрішню стійкість суспільства, його цінності та здатність до самоорганізації. У таких умовах стратегічного значення набуває формування свідомого, відповідального та згуртованого покоління. Патріотичне виховання в цьому контексті є важливою складовою освітньої роботи. Йдеться не про декларативні гасла, а про системну діяльність, спрямовану на формування в дітей почуття належності до своєї країни, розуміння її культури та історії, поваги до традицій.

Дошкільний вік є першим етапом соціалізації особистості. Саме тут дитина вперше виходить за межі родини і починає взаємодіяти з ширшим соціальним середовищем. Вона вчиться співпрацювати, дотримуватися правил, проявляти емпатію. Усе це — основа майбутньої громадянської позиції.

Базовий компонент дошкільної освіти визначає основні компетентності, яких має набути дитина до вступу до школи. Програма «Дитина» деталізує ці положення, приділяючи окрему увагу патріотичному вихованню.

У програмі підкреслюється, що любов до Батьківщини формується через:

- пізнання рідного краю;
- повагу до державних символів;
- ознайомлення з традиціями;
- розвиток мовлення українською мовою.

Важливо розуміти, що патріотичне виховання не є окремим «предметом». Воно інтегрується у всі види діяльності дитини — ігрову, художню, мовленнєву, пізнавальну.

Діти 3–6 років сприймають світ образно та емоційно. Вони краще запам'ятовують історії, ніж абстрактні пояснення. Тому патріотичне виховання повинно бути побудоване на позитивних образах, прикладах, казках, символах. Наприклад, поняття «Батьківщина» можна пояснювати через історію про родину, яка любить свій дім і піклується про нього. Дитина поступово переносить це розуміння на ширший масштаб. Важливо також враховувати, що сучасні діти можуть мати досвід тривожних подій. Тому завдання педагога — не акцентувати на страхах, а формувати відчуття безпеки та підтримки.

Для прикладу, маємо зарубіжний досвід, який варто враховувати. У Фінляндії в дошкільних закладах велика увага приділяється формуванню почуття відповідальності за спільноту. Дітей вчать поважати правила, дбати про навколишнє середовище. У Німеччині дошкільна освіта орієнтована на розвиток демократичної культури — діти вчаться висловлювати свою думку, слухати інших, знаходити компроміси. У Канаді поєднується національна ідентичність із принципами мультикультурності. Дітей знайомлять із

Реалізація патріотичного виховання в ЗДО повинна бути системною та різноплановою. Воно не може обмежуватися окремими урочистими заходами. Ефективність досягається тоді, коли цінності інтегруються в повсякденну діяльність через:

1. Тематичні заняття, які є важливою формою роботи, але їхній зміст має бути інтерактивним. Наприклад: тема «Моє рідне місто» може включати перегляд фотографій знайомих місць, створення спільної карти міста або тема «Державні символи України» — виготовлення аплікацій прапора, слухання гімну з поясненням його значення. Важливо, щоб діти не були пасивними слухачами, а брали участь у розмові, ставили запитання, висловлювали свої думки.

2. Народна творчість як метод передачі цінностей. Українська народна культура містить потужний виховний потенціал. Казки, пісні, загадки, прислів'я передають моральні норми та зразки поведінки. Через казку дитина засвоює: поняття справедливості, значення сміливості та важливості взаємодопомоги. Наприклад, після читання казки вихователь може запропонувати дітям обговорити вчинки героїв, поставити запитання: «Чому герой вчинив саме так?», «Що б ти зробив на його місці?»

3. Свята та пам'ятні дати. Організація свят має бути не формальною, а змістовною. Підготовка до свята може включати вивчення пісень, виготовлення прикрас, бесіди про значення події. Важливо, щоб діти відчували атмосферу радості та єдності.

Форми та методи патріотичного виховання в ЗДО повинні бути різноманітними, системними та відповідати віковим особливостям дітей. Важливо, щоб робота не зводилася лише до ознайомлення з символікою, а була спрямована на формування глибших цінностей — відповідальності, поваги, співпраці.

Роль педагога у процесі патріотичного виховання дошкільників є визначальною, адже саме він стає для дитини першим провідником у світ соціальних цінностей. Жодна програма чи методичні рекомендації не матимуть реального впливу без особистісної позиції вихователя. У дошкільному віці діти насамперед наслідують дорослих, тому ставлення педагога до мови, культури, традицій і державних символів формує відповідне ставлення у вихованців. Якщо вихователь демонструє щире повагу до рідної мови, інтерес до історії та культури, толерантність і відповідальність у щоденній поведінці, ці якості природно засвоюються дітьми.

Патріотичні почуття в ранньому віці мають емоційну основу, тому важливо, щоб педагог створював у групі атмосферу довіри, підтримки й безпеки. Особливо в умовах сучасних викликів, коли діти можуть відчувати тривожність, вихователь має залишатися стабільною та врівноваженою фігурою. Через його спокій, впевненість і доброзичливість дитина отримує відчуття захищеності, що є необхідною умовою формування позитивного образу Батьківщини.

Водночас сучасний педагог повинен володіти високим рівнем **професійної компетентності**, що передбачає не лише знання методики, а й глибоке розуміння психологічних та вікових особливостей дітей. Це дозволяє вихователю виступати в ролі «перекладача», який вміє адаптувати складні суспільно-політичні поняття та історичні факти, подаючи їх у доступній, емоційно забарвленій формі, зрозумілій малечі.

Патріотичне виховання — це тонка робота, яка категорично не може зводитися до:

- формальних масових заходів;
- сухих декларативних тверджень;
- завчених гасел, що не відгукуються в серці дитини.

Натомість воно має бути наповнене **живим змістом** і органічно вписуватися у щоденну діяльність групи — через гру, спільне читання, обговорення ранкових новин або творчі проекти.

Практичний інструментарій: Вправи та методи

Щоб закріпити матеріал і побачити перші результати, спробуйте впровадити ці техніки у свій розпорядок:

1. Метод «Мікро-кроків» (Kaizen)

Замість того, щоб намагатися змінити все за один день, зосередьтеся на мінімальних діях.

Вправа: Виберіть одну ціль. Визначте дію, яка займає менш як **2 хвилини**, але наближає вас до неї (наприклад, написати один рядок коду, зробити 5 присідань або прочитати одну сторінку).

Мета: Подолати супротив мозку перед великими завданнями.

2. Техніка «Когнітивне переформулювання»

Ця вправа допомагає змінити негативні установки на конструктивні.

Вправа: Розділіть аркуш паперу на дві колонки.

У лівій запишіть фразу: *"Я не можу цього зробити, бо це занадто складно"*.

У правій переформулюйте її: *"Я поки не знаю, як це зробити, але я можу вивчити перший крок"*.

Мета: Зміна внутрішнього діалогу з критики на підтримку.

3. Метод «Помідоро» (Класика продуктивності)

Якщо важко зосередитися, використовуйте часові блоки.

Алгоритм: 1. 25 хвилин інтенсивної роботи.

2. 5 хвилин повної перерви (без телефону!).

3. Після 4-х циклів — довга перерва (20–30 хв).

Мета: Тренування «м'язів» концентрації та запобігання вигоранню.

4. Вправа «П'ять Чому?»

Метод для пошуку справжньої мотивації або причини проблеми.

Вправа: Сформулюйте проблему (наприклад: *"Я постійно прокрастиную"*). Запитайте "Чому?". Отримавши відповідь, знову запитайте "Чому?". Повторіть це **5 разів**, поки не дійдете до першопричини.

Мета: Глибоке саморозуміння.

Не менш значущою є **співпраця педагога з родиною**. Саме сім'я є першим осередком формування світогляду дитини, її ціннісних орієнтирів, емоційного ставлення до Батьківщини, рідної мови, традицій та культури. Узгодженість підходів закладу дошкільної освіти та сім'ї створює єдиний виховний простір, у якому дитина отримує цілісне й послідовне розуміння моральних норм і громадянських цінностей. Важливо, щоб педагог і батьки були партнерами, підтримували відкритий діалог, обмінювалися спостереженнями та спільно визначали напрями виховної роботи.

Ефективна взаємодія передбачає не лише інформування батьків, а й їх активне залучення до освітнього процесу: участь у спільних заходах, родинних проєктах, патріотичних акціях, творчих ініціативах. Такий формат співпраці допомагає дитині відчувати єдність вимог і підтримку з обох боків — і в закладі освіти, і вдома.

Таким чином, особистість вихователя, його професіоналізм, педагогічна майстерність і внутрішня переконаність у важливості своєї місії стають ключовими чинниками ефективного патріотичного виховання дошкільників. Саме щире ставлення педагога до національних цінностей, його власний приклад, культура мовлення та поведінки формують у дітей перші паростки любові до рідної землі та відповідальності за її майбутнє.

Отже, патріотичне виховання дошкільників у закладах дошкільної освіти за програмою «Дитина» є важливим стратегічним напрямом розвитку України. Воно виступає не лише складовою освітнього процесу, а й вагомим чинником формування громадянської зрілості майбутніх поколінь. Саме в умовах сучасних суспільних викликів особливої актуальності набуває виховання дітей у дусі любові до Батьківщини, поваги до державних символів, рідної мови, історії та культурних традицій українського народу.

Патріотичне виховання сприяє формуванню в дітей моральних цінностей, почуття гідності, соціальної відповідальності, емпатії та готовності діяти на благо громади. Воно допомагає розвивати національну свідомість, закладає основи громадянської ідентичності, формує перші уявлення про права й обов'язки людини, значення миру, взаємопідтримки та єдності.

Саме в дошкільному віці закладається фундамент майбутньої особистості: формуються емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього світу, перші соціальні навички, моральні орієнтири. Дитина вчиться співпереживати, пишатися досягненнями своєї країни, берегти природу рідного краю, шанувати старших і допомагати молодшим. Усе це створює підґрунтя для гармонійного розвитку свідомого громадянина.

Від того, наскільки системно, цілеспрямовано й творчо буде організована ця робота в закладі дошкільної освіти, залежить майбутнє українського суспільства. Адже саме сьогодні, через щоденну педагогічну діяльність, формуються ті цінності й переконання, які визначатимуть розвиток України завтра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/doshkilna/2020/21.12/bazovyukomponentdoshkillya.pdf>2021.
2. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина» / наук. кер. О. В. Проскурняк та ін. Київ : 2020. 123с.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1978. 263с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості [Текст] : сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.

Л. В. Роїк,

учитель історії Полянецької гімназії Уманської міської ради Черкаської області

ПІД КРИЛОМ РОДИННОГО ТЕПЛА **СЦЕНАРІЙ РОДИННОГО СВЯТА ДЛЯ УЧНІВ** **СЕРЕДЬНОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Мета: виховувати почуття любові до батьків, шанобливе ставлення до батька, матері та інших членів сім'ї, виховувати бажання берегти родину, як часточку великої родини – українського народу.

Обладнання: родинне дерево, виставка робіт дорослих членів сім'ї та їхніх дітей, презентація «Шкільні роки наших дітей».

*Від родини йде життя людини,
 від родини йде життя народу.*

Василь Сухомлинський

Хід свята

Лунає музика про рідний край. На сцену виходять діти

Хлопчик.

Одного ранку я прокинувся від ніжного дотику, повільно розплющив очі й на своїй щоці відчув теплий промінь сонця. Я подумав «Який добрий Бог, що створив сонце, яке дає нам світло й тепло»

Дівчинка.

Одного ранку я прокинулась від ніжного дотику, повільно розплющила очі й побачила, що біля мене стоїть моя мама. І я подумала: «Який добрий Бог, що дав мені маму, яка дарує мені тепло й любов свого серця»

Хлопчик.

Який добрий Бог, що дав нам найбільший скарб на землі – наших матерів.

Дівчинка.

Який добрий Бог, що дав нам мужніх і сильних батьків.

Хлопчик.

Який добрий бог, що дав нам братів і сестер.

Дівчинка.

Який добрий Бог, що дав нам бабусь і дідусів.

Хлопчик.

Який добрий Бог, що дав нам сімю, родину, рідну землю.

Звучить пісня «Родина»

Вчитель.

Добрий день, шановна родино. Як добре, що ми з вами зібрались. У кожного з вас, звісно, велика кількість невідкладних справ, турбот, але залиште всі свої справи за дверима цієї кімнати та разом зі своїми дітьми полюб'яйте в дитинство, спробуйте відпочити. Сьогодні ми зібралися разом на родинне свято, щоб краще пізнати і зрозуміти одне одного

Хлопчик.

Мільйони років тому, коли Земля ще була зовсім юною, зустрівся двоє: чоловік та жінка.

Вони покохали одне одного й вирішили жити разом. Це – Адам і Єва. «Хто народжуватиме дітей?» - запитав Адам Єву.

Дівчинка.

Єва відповіла: «Я»

Хлопчик.

«Хто їх доглядатиме й виховуватиме?» - запитав Адам.

Дівчинка.

«Я» - відповіла Єва

Хлопчик.

«Хто берегтиме сімейне вогнище?» - запитав Адам.

Дівчинка.

«Я» - відповіла Єва.

Хлопчик.

«А хто ділитиме зі мною радощі й розчарування?» - запитав Адам.

Дівчинка.

«Я, я, я, я, я, я, я», - промовила Єва.

Хлопчик.

Сім «я» прозвучало з вуст жінки. Так і народилася га землі перша сім'я.

Дівчинка.

Родина, дорога родина!

Що може бути кращим у світі цим?

Чим більше дорожить людина

За батьківський і материнський дім?

Хлопчик.

Що може бути кращим за вечерю в домі

За батьківським міцним столом,

Де в шумнім гомоні і в кожному слові

Все сповнене любов'ю, а не злом

Дівчинка.

Де можна більше зачерпнуть любові,

Де взяти більше доброти,

Як в материнським ніжнім слові,

Як з батька щедрої руки.

Хлопчик.

Отож зібралися ми нині

На святі нашім гомінкім,

Щоб поклонитися родині

І побажати щастя всім.

А щоб ви, шановні батьки, відчули, як живеться вашим дітям в школі, ми відкриємо кілька сторінок для вас та дітей.

Перша сторінка «СИЛА РОДОВІДНОГО КОРІННЯ»

Вчитель.

У кожної сім'ї є своє родовідне дерево. Квіточки – це онуки, Ви – це молоді зелені листочки. Гілки – це ваші мами й тата. Міцний

стовбур – це ваші дідусі й бабусі. А коріння – це всі прародичі, ті, хто жив більше 100 років тому. Саме в корінні родового дерева – пам'ять народу. Людина без роду – як листок, відірваний від дерева. Люди завжди берегли пам'ять про своїх прадідів. Дехто міг нарахувати сім і більше колін. Відкриємо зараз скриньку родоводу і полинемо у світ спогадів. Ви підготували свої родові дерева. Давайте познайомимось з вашими родинами.

Представлення сімей відбувається у вільній формі, яку обрала сама родина.

Родове дерево кожної сім'ї прикріплюється на підготовлене дерево.

З виробів батьків та дітей створюється виставка.

Вчитель.

Шановні гості, ви бачите виставку чудових виробів наших мам, тат, бабусь, дідусів. Кожний виріб неперевершений. Погляньте тільки: яка краса! Талановиті батьки, талановиті діти. Я думаю, що урок народознавства можна вважати уроком високої ефективності.

А діти у вас справді талановиті і в цьому вони переконують нас вже 11 років.

Друга сторінка «РЕТРО-МИТТЄВОСТІ»

Лише сьогодні ви маєте змогу повернутись в минуле, коли в з сумом і радістю привели ваших дітей, шановні батьки до першого класу.

Перегляд презентації «Шкільні роки наших дітей»

Третя сторінка « СИЛА СЛОВА»

Всі присутні об'єднуються у дві команди. Кожна команда отримує листи з написаними на них великими літерами: Р, О, З, У, М, Н, И, К, И

Вчитель називає слова, які можна скласти з цих літер. Учасники гри, на чий аркушах написані відповідні букви, роблять крок вперед та складають назване слово. Перемагає команда, яка не припустилася жодної помилки.

(Слова: розум, розумник, коник, рок, ром, низ)

Підбиваються підсумки

ВЕЛИКА ПЕРЕРВА

Учні ставлять сценку із шкільного життя «Таємниця зіпсованого настрою»

Персонажі:

Максим — учень, трохи заклопотаний;

Оля — однокласниця, дуже спостережлива;

Мама — з'являється у спогадах або в кінці (можна замінити голосом за кадром).

(Дія відбувається в класі на перерві. Максим сидить за партою, підперши голову рукою, і сумно дивиться в підручник.)

Оля: (підходить, гукає рюкзаком на сусідню парту) Ого, Максє! Ти чого такий кислий? Наче лимон з'їв прямо на уроці математики. Контрольну завалив?

Максим: (зітхає) Та ні, з контрольною все нормально. Вісімка.

Оля: Тоді що? Може, в ігровій приставці «бан» отримав? Чи кросівки нові замазав?

Максим: Та ні... Розумієш, Олю, я вранці з мамою посварився. Через якусь дурницю — не хотів вівсянку їсти, буркнув щось під ніс і дверима грюкнув. А вона просто хотіла, щоб я не був голодний. Тепер сиджу, і мені ця вісімка не в радість, і перерва не цікава.

Оля: (сідає поруч, уже серйозно) Розумію... Знаєш, кажуть, що дім — це як павербанк. Якщо ти звідти пішов «незарядженим» або зі зламаним дротом, то за день швидко «виключаєшся».

Максим: Точно! Відчуваю себе на 1%. Я ж навіть «па-па» не сказав.

Оля: А знаєш, що роблять у таких випадках? Технології, друже!

(Максим дістає телефон. Вагається.)

Максим: Думаєш, варто? Вона зараз на роботі, зайнята...

Оля: Для мами «пробач» і «люблю» — це найважливіша робота в світі. Пиши давай!

(Максим швидко натискає на екран. Раптом телефон дзигчить — прийшло повідомлення.)

Максим: (усміхається) Ой... Вона перша написала!

Оля: Ну, читай уже, не тягни!

Максим: (читає) «Сину, я поклала тобі в рюкзак твоє улюблене печиво. Не сердься на вівсянку, вона не винна, що корисна. Люблю тебе. Мама».

Оля: (сміється) Ну от, твій павербанк знову працює! Ходімо в їдальню, поділишся печивом?

Максим: (підскакує з місця, настрої миттєво змінюється) Ходімо! І знаєш, Олю... після школи я сам ту каструлю з-під вівсянки помию. Чесне слово!

Четверта сторінка «ТВОРЧА МАЙСТЕРНЯ «ЗОЛОТІ РУКИ»»

Майстер – клас від батьків.

Давнє народне ремесло – лозоплетіння та виготовлення ляльки-мотанки. Діти разом з батьками виготовляють ангелочків, які стануть їхнім оберегом.

Ігрова перерва «Говори правду»

Тато чи мама стоять із дитиною спинами одне до одного. На запитання дитина відповідає кивком голови, а хтось із батьків – уголос.

- Чи любить ваша дитина манну кашу?
- Чи миє посуд тато?
- Чи проголоє дитина уроки без поважної причини?
- Чи допомагає дома по господарству?
- Чи складає свої речі на місце?
- Чи повертається пізно з вечірньої прогулянки?
- Чи робить уроки?

П'ята сторінка ЗОРЯНИЙ ЧАС РОЗВИТКУ ТАЛАНТІВ

Учні та батьки показують підготовлені художні номери.

Дівчатка вітають батьків.

Хлопці вітають мам .

**Шоста сторінка «СЕРДЕЧНА РОЗМОВА
«ВСЕ ПОЧИНАЄТЬСЯ З ЛЮБОВІ»**

- (Учитель веде бесіду, батьки дають відповіді за бажанням.)
- Де вперше зустріли майбутню дружину, чоловіка?
- Чому саме на неї (нього) звернули увагу?
- Коли відбулося весілля?
- Коли народилися дітки?
- На честь кого їх так назвали?
- Ким би хотіли бачити своїх дітей у майбутньому?
- Як підсумок заходу, я хочу запропонувати вам написати кілька слів любові до мами, тата чи дітей

(Через кілька хвилин зачитуються написані побажання)

Дуже хочеться, щоб ви розуміли своїх батьків, любили їх. Бо по – справжньому любити їх – означає приносити в дім мир і спокій, не завдавати батькам болю, образи, прикрощів. Найбільше щастя для мами й тата – ваше щастя. Народна мудрість говорить «Три нещастя є в людини: смерть, старість і лихі діти». Старість – невідворотна, смерть – невовима, перед цими нещастями ніхто не може зачинити двері свого дому. А від лихих дітей можна дім зберегти. І залежить це не тільки від батьків, а й нас самих.

Бути хорошими дітьми означає не допустити, щоб життя батька й матері було отруєне вашими поганими вчинками. Умійте бути добрими в думках, у почуттях, у діях. Бережіть здоров'я ваших батьків. Пам'ятайте, що ранню старість і хворобу батькам приносять не тільки праця, втома, а й сердечні хвилювання, переживання, тривого, прикрощі. Найбільше вражає батьків дитяча невдячність, байдужість сина та дочки.

Діти читають батькам слова вдячності:

Дівчинка.

*Мої рідненькі, вам земний уклін
За ваші пильні і ласкаві очі,
За той казковий і неповторний часу плин,
За ті недоспані в турботах ночі*

Хлопчик.

*Ми любимо вас
Ми вам бажаємо здоров'ячка багато.*

Дівчинка.

*Ми хочемо, щоб завжди ви раділи
І щоб в житті ніколи не хворіли.*

Хлопчик.

*Хоч часто ми буваємо нечемні,
І дуже ви хвилюєтесь за нас,
Але у серці знаємо, напевно:
Ми більше радуємо нас*

Хлопчик.

*Спасибі вам
За теплоту й любов родинну.*

Дівчинка.

*За дружбу й спокій у сім'ї
І за турботу щогодинну.*

Дівчинка.

*За вашу відданість святу
Своїм дорослим дітям,
За людяність і доброту, -
Всі. Ми вдячні вам за все на світі!*

Дівчинка.

*Вклоняємось низенько до землі
Усім батькам , які прийшли до нас на свято.
Прийміть уклін, шановні, дорогі
Бо ви - найкращі на землі.*

Хлопчик.

*Бажаємо вам не бачить бід,
Не знати й крапельки нещастя,
Щоб вистачило на сто літ,
Здоров'я, радості і щастя*

Дівчинка.

*Хай Бог охороняє вас від злого,
Хай світить сонце і колосяться жита,
Щоб були ви щасливі й здорові
На многії і благії літа.*

Вчитель.

Бажаю всім вам щастя, здоров'я, злагоди у родині! Хай будуть ваші сім'ї міцнішими, а душі зрячими. Хай поряд з матір'ю завжди йтиме батько! Хай кожна дитина, матиме два крила. Не задля того щоб літати, а щоб впевнено ходити по землі.

Тож бережіть один одного, будьте опорою і надією.

Бажаю вам всім любові від батьків, поваги від дітей, а щастя й здоров'я від Бога!

*Нехай любов, і щастя, й доброта
Наповнюють життя все до краплини.
А серце щире й думка молода
Відлуння знайдуть в люблячій родині.
Життя хай квітне як вишневий сад
І кожен день усміхнено радіє.*

*Хай доля подарує зорепад
Здоров'я, миру, успіхів, надії.*

А зараз ми просимо всіх до нашого родинного столу, що символізує сімейний добробут, взаємну любов та злагоду.

Лунає пісня «Родина»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багринець В.Л. Початок нашого родоводу. Дзвін. 1992. № 1-2. С. 6-9.
2. Виховуємо громадянина України. Тернопіль: Астон, 2002. 191с.
3. Лялькова Хата. Ірина Утяніна URL: <https://www.facebook.com/utyani.ira> (дата звернення: 28.11.2024).
4. Майстерні старого міста. Соломкарка, майстриня Ніла Салаутіна. URL: <https://images.app.goo.gl/fS65Xs6GZxoqueRp8> (дата звернення: 19.11.2024).
5. Нові години спілкування 9-11 класи. Харків: Основа, 2017. :111с.
6. Яценко Т.О. Історичне коріння українського народного виховання. *Українська література в загальноосвітній школі.* 2001. № 3. С.148-155.
7. Яценко Т.О. Родинне виховання на засадах народної педагогіки. *Педагогіка і психологія.* 1997. № 2. С.88-94.

В. С. МАЦІБОРКО,

учитель образотворчого та музичного мистецтв Родниківського ліцею імені Т. Г. Шевченка Уманського району Черкаської області

«ВАРЕНИКИ – БОЖІ ХВАЛЕНИКИ...»

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ 5 – 10 КЛАСІВ

Мета:

ознайомити учнів з побутом нашого народу; навчити збагачувати активний словник зразками народної творчості, поглибити знання з української традиційної кухні: виготовлення вареників; з'ясувати значущість вареників у культурному та побутовому житті українців;

розвивати світогляд, широту думки, пізнавальний інтерес до українських традицій, культури і мови, творчі та артистичні здібності;

виховувати почуття національної гідності та гордості за українську націю.

Обладнання: інтер'єр української хати, фотозона, напис теми свята, вареники з різними начинками, презентація та відео матеріал про вареники....

ХІД СВЯТА

Звучить початок народної пісні «Ой вареники у сметані»

Ой вареники запашні, духмяні...»

Ведучий 1.

Що у світі найсмачніше?

Може краби чи ікра?

Ведучий 2.

Може, ще щось найдивніше?

Є багато різних страв...

Ведучий 1.

Креми, соуси, салати,

Ще рулети та супи.

В українську теплу хату

Завітай, будь – ласка ти...

Ведучий 2.

Тільки в хаті українській

Покуштуеш диво з див!

Ведучий 1.

Ось півмісяця у мисці –

А над ними в'ється дим...

Ведучий 2.

Ой гарячі – масло тане

Чи ж ви знаєте, що це?

Разом. Це вареники в сметані

Разом. Найсмачніші над усе!!!

Звучить початок пісні «Ой вареники у сметані»

Ой вареники запашні, духмяні...»

Ведучий 1. Так, так сьогодні мова і слава буде звучати про «Вареники». Міжнародний день вареників святкують 8 жовтня, однак в Україні шанують цю страву щодня, адже вона присутня і в повсякденному меню, і на великих святах.

Ведучий 2. Вареники стали справжнім гастрономічним символом країни, що об'єднує

традиції, сімейні цінності й любов до рідної кухні. Ця страва досі зберігає свій особливий статус, нагадуючи про глибоке коріння української культури.

Ведучий 1. Отож, ми зібралися сьогодні, щоб на цьому святі дізнатися про історію створення вареників. та цікавинками, які пов'язані з цією стравою...

Ведучий 2. Вареники з давніх-давен вважаються українською національною стравою. Ці вироби з тіста оспівані в народних піснях, описані в казках та згадуються у віршах. В українських селах дуже часто готують вареники як святкову страву та недільну - у вихідний день...

Ведучий 1. Та мало хто знає, що насправді всіма улюблені вареники є запозиченими з турецької кухні. Саме так, ця страва має східне походження.

Ведучий 2. В Туреччині ліпили пиріжки «дюшвар», а в Польщі ця страва мала назву - «польські пироги». Вони були з прісного тіста з різними начинками, які згодом варили.

Ведучий 1. Схожість з варениками можна віднайти і в італійських равіолі.

Ведучий 2. Традиційний український вареник удвічі більший за пельмень і чи не вчетверо об'ємніший, ніж італійський равіолі.

Ведучий 1. Вушка та манти – подібні до вареників – є різновидом виробів з тіста в китайській кухні.

Ведучий 2. На відміну від пельменів, у вареники кладуть не сиру, а вже готову начинку, тому під час варіння необхідно довести до готовності лише тісто.

Ведучий 1. Експерти вважають, що вареники готували ще в язичницькі часи, причому надавали їм особливого значення.

Ведучий 2. Вважають, що вперше їх стали вживати в стародавньому Трипіллі, за кілька століть до нашої ери, вареники тоді утотожнювали з місяцем і плодовицістю.

Ведучий 1. Борошно для тіста брали з різних видів злаків: жита, гречки, пшениці, ячменю. Для цієї страви не існує визначених розмірів.

Ведучий 2. Інші дослідники вважають, що вареники з'явилися на українських землях ще за часів Київської Русі.

Ведучий 1. За деякими джерелами, ця страва була пов'язана з язичницькими обрядами, де вареники символізували плідність, багатство та Місяць, що уособлював силу природи. Їх часто готували на свята, пов'язані з циклами сільськогосподарського життя.

Ведучий 2. Перша назва українських вареників – «вараники». Назва «вареники» є загальноукраїнською, а в Західній Україні на вареники казали – «пироги» – галицька назва.

Ведучий 1. Старше покоління жартує, якщо маленькі, то це вареники, а якщо пироги – так розміром у пів долоні.

Ведучий 2. Страва «вареники» походить від слова «варити», що підкреслює спосіб приготування – їх завжди варять у воді чи на пару.

Ведучий 1. Вареники у структурі святково-обрядової їжі виконують такі функції:

- об'єднувальну (родини, при приготуванні страви могли збиратися жінки чи дівчата, які разом замішували тісто, разом ліпили вареники, їх разом їли, і все це у супроводі жартів та пісень);
- символічну (народження, достатку, багатства, місяця, чоловічий символ, першопочатковості, зародження);
- магічну функцію (готували тоді, коли народжувалася худоба, яка мала бути такою товстою як вареник).

Ведучий 2. Українська версія цієї страви має характерну особливість: велике різноманіття начинок, що відображає регіональні особливості й багатство української кулінарної традиції.

Ведучий 1. В Україні ця страва настільки прижилася, що стала візитною карткою.

Відео про вареники

Ведучий 2. А різноманіття начинок для вареників перевищує цифру 100. Вареники можуть бути солоними: з бринзою та картоплею.

Ведучий 2. З пшоном чи гречкою, з горохом чи з капустою.

Ведучий 1. З квашеними огірками та оселедцем.

Ведучий 2. З солоним сиром та кропом, з сиром і тмином.

Ведучий 1. Зі шпинатом, печінкою, м'ясом, паштетом, лівером.

Ведучий 2. З грибами, квасолею та буряком... з сирно-гарбузовою начинкою, з рибкою...

Ведучий 1. Ліниві вареники, вареники з подвійною начинкою, манні вареники з абрикосами, з малиною та заварним кремом.

Ведучий 2. А що вже говорити про ягідні та фруктові вареники...

Ведучий 1. З вишнею, черешнею, чорницею, полуницею, малиною, сливами, яблуками. З горобиною, з калиною, з ревенем, з шовковицею, а пізніше навіть з шоколадом... Гарбузом, порічкою, грушою, сухофруктами, ядром горіха, маком...

Танець «Ой вареники у сметані»

Ведучий 2. Кожен український регіон навіть має свій рецепт перемашування вареників.

Ведучий 1. На Полтавщині шкварками не посипають, а загортають їх всередину у вареник.

Ведучий 2. На Черкащині смажать шкварки з цибулею.

Ведучий 1. На Уманщині полюбляють поливку з сметани...

Ведучий 2. Вареники вже стали настільки популярною стравою, що в них загортають навіть рибу та червону ікру. А замість традиційної засмаженої цибулі та сметани, до вареників подають різні соуси.

Ведучий 1. Вареники можуть мати різні форми: невеликі, трикутні чи заокруглені, у формі півмісяця, а також різними способами заліплювання...

Ведучий 2. Вареники займають особливе місце у фольклорі та культурі українців. Наприклад, відома народна пісня «**А мій милий вареничків хоче**» є символом любові до цієї страви.

Пісня «А мій милий вареничків хоче».

Українська народна пісня

Ведучий 1. Вареники часто використовувалися в українських традиціях та обрядах. Їх готували на весіллях, для того, щоб подарувати молодяттям а ще вагітній жінці або породіллі приносили як першу страву вареники з картоплею.

Ведучий 2. Вареники символізують достаток, родинне тепло й святковий настрій, бо століттями були невід'ємною частиною сімейних застіль і народних свят.

Ведучий 1. Вираз «як вареник у маслі» означає легке, щасливе життя, повне комфорту, бо в минулому вареники з маслом вважалися особливим частуванням.

Ведучий 2. Також вареники готували як жертвовну страву, і приносили в дар Богині води. Люди вважали, що вареники мають магічні властивості.

Ведучий 1. У народних звичаях існували навіть гадання на варениках: під час свят всередину клали монету, нитку чи перець, щоб дізнатися, хто стане багатим, хто поїде в далеку дорогу, а хто зустрине кохання.

Ведучий 2. Саме тому, дівчата на Андрія варили вареники й проводили на них різні обряди та ворожили. Одним з найцікавіших для дівчат ворожінь було наступне: « Вареники ставили перед котом, і чий вареник він з'їсть – тій дівчині готуватись до весілля, а якщо лише надкусить і покине, отже це означало, що дівчина приречена на розлучення чи самотність».

Ведучий 1. На Андрія вареники були обов'язковою стравою. Дівчата ліпили їх з цікавістю, тому що існувала така традиція: якщо дівчина зліпить парну кількість вареників, то вийде в цьому році заміж, якщо ні – то чекатиме до наступного року своєї долі...

Ведучий 2. Не можливо уявити собі Святвечір без вареників з квашеної капусти...

Сценка «Улюблені вареники»

Ведучий 1. Вареники готували під час Різдвяних свят. На Різдво їх подавали з особливими начинками - передбачення –це цікава і весела традиція, поширена серед українців, особливо під час свят, таких як Новий рік та Різдво...

Ведучий 2. Вона додає святковому столу елемент загадковості та радості. Це звичай, коли у вареники під час приготування додають «сюрпризи» або символічні начинки, які мають своє значення.

Ведучий 1. Потім гості або члени родини випадково обирають вареники, а те, що в них знаходять, вважається передбаченням на майбутній рік.

Ведучі. Ось послушайте значення НАЧИНОК-СЮРПРИЗІВ У ВАРЕНИКАХ:

- **Монета** – багатство, фінансовий успіх.
- **Цукор** – солодке і радісне життя.
- **Сіль** – несподівані труднощі або випробування.
- **Квасоля чи горох** – велика родина, народження дитини.
- **Родзинка чи сухофрукти** – приємна несподіванка, подарунок.
- **Нитка** – довга подорож або переїзд.
- **Кільце** – любов, заручини чи весілля.
- **Лавровий лист** – успіх, досягнення великих цілей.
- **Часник** – здоров'я та захист від негативу.
- **Гречка чи рис** – стабільність та добробут, сприятливі новини.
- **Кісточка вишні** – до удачі.
- **Волоський горіх** – здоров'я.
- **Гриби** – довге та щасливе життя.
- **Картопля сира** – до підвищення.
- **Перець** – до несподіванки.
- **Мед** – міцне здоров'я.
- **Морква** – до нових знайомств.
- **Гудзик** – до оновок.

- **Насіння** – до нових плідних планів.
- **Зерно** – до багатства.
- **Борошно** – до поповнення в родині.
- **Кріп** – до хорошого здоров'я.
- **Хліб** – рік буде ситий та хороший.
- **Яблуко** – до заслуженої нагороди.

Пісня «Варенички, мої рідні» Наталія Багмут

Ведучий 2. У знаменитому творі М. Гоголя "Вій" оповідається про вареники діаметром 30-40 см, розміром з капелюх. Письменник у своїй творчості неодноразово згадував про традиційну страву з тіста з начинкою.

Ведучий 1. А які красномовні прислів'я про вареники: Сякі – такі вареники, а вже кращі галушок.

Почекайте вареники – прийде на вас масниця.
Вареники – Божі хваленики, кожен хвалить та не кожен варить.

Сметаною вареників не зіпсуєш.

Ведучий 1. Як же без загадок про вареники, їх є безліч... Послухайте декілька з них:

Місили, місили
Ліпили, ліпили,
А тоді – хіп, та в окріп!
В масло, в сметану,
Хто зуміє відгадати
Того будем частувати.

Велику муку терпіли,
В окропі кипіли,
Сиром боки позапахані,
Маслом очі позаливані,
Я вас величаю -
І в сметану вмочаю!

Довго з тіста їх ліпили,
У окропі поварили.
Потім дружно ласували,
Ще й сметанки додавали...

Ведучий 1. Існують ще й побажальні примовки про вареники:

- Їжте вареники бульб'яні – щоб ваші щічки були рум'яні;
- Їжте вареники з капусти, щоб животи були тлусті;
- Їжте вареники з гречки, щоб між вами не було суперечки;
- Їжте вареники з ревеню – не будете биті ремнем;
- Їжте вареники з вишень – будете мати багато грошей;
- Їжте вареники з грибами, щоб були ви всі здоровими кумами;
- Їжте вареники з маком, щоб було до смаку;
- Їжте вареники сиром – з добром вас усіх і з миром!!

Вірш « Наш вареник знаменитий.» Т.Дубовик

Ведучий 2. Українці не втомлюються висловлювати любов та шану до своєї улюбленої страви. У 2006-му році в місті Черкаси відомий скульптор Іван Фізер звів перший в Україні пам'ятник варенику.

Проте у 2013 році його демонтували, і зараз він перебуває в приватній колекції.

Ведучий 1. Вареник увіковічили в камені в канадському Глендоні. На центральній площі міста височіє пам'ятник варенику, який вважається офіційним символом міста! Кулінарне диво з каменю заввишки у 9 метрів важить майже три тонни.

Ведучий 2. А кращі кулінари та кондитери України щороку отримують нагороду – спеціальний нагрудний знак «Золотий вареник».

Ведучий 1. Нагорода була заснована в 1999 році. Знак, зроблений із золота та цирконію, розроблений і виготовлений у Сімферополі народним майстром України Сергієм Склярком.

Ведучий 2. В Україні популярні фестивали вареників. Неодноразово проводилися такі фестивали в місті Запоріжжі.

Ведучий 1. Майже кожного року проходять такі фестивали вареників у Буковелі.

Ведучий 2. Рекордний вареник на подібному святі зварили в 2006 році в Черкасах, він мав вагу 70 кілограмів.

Ведучий 1. Та яке ж свято без частування нашими улюбленими варениками... пригощайтесь, смакуйте, наші молоді газдині - наварили, напекли, старались, готували...

Виходять дівчата з макітрами, з варениками в українській формі, розказують вірші під музику

Ведучий 2. Таким чином, вареники не лише є смачною стравою, але й мають важливе значення як елемент культурної спадщини, який об'єднує українців і підкреслює унікальність нашої кухні.

Ведучий 1. Вареники мають свою автентичність і технологію приготування. Їхній смак і зовнішній вигляд еволюціонували саме в межах української кухні, роблячи їх національним брендом.

Ведучий 2. Сьогодні вареники часто асоціюють із Україною на міжнародному рівні. Ця страва є частиною українських кулінарних фестивалів і відома за межами країни завдяки українській діаспорі.

Ведучий 1.

Є вареники у хаті -
В Україні все гаразд...
Всі щасливі і багаті
Щире сонце світить в нас!
Ведучий 1.

Слава хаті українській!
Слава нашій всій Землі!!!
І вареникам у мисці,
Що на нашому столі!!

Ведучий 1. Ось і підійшло до завершення наше Свято українського вареника...

Ведучий 2. Вареники – це страва, яка об'єднує покоління й несе тепло родинних традицій. Їхня історія, символіка й різновиди показують, наскільки багата українська кухня.

Ведучий 1. Пізнаючи нові факти, ми ще більше починаємо цінувати цю просту, але чарівну страву. Вареники – це не просто їжа, а справжнє культурне явище.

Ведучий 2. Свято вареників збагачує культурну спадщину і підіймає настрій всім і кожному, хто брав участь у ньому та хто присутній у цьому залі....

Ведучий 1. Це дійство не тільки наповнює наші серця, а також шлунки радістю та теплом...

Ведучий 2. Всім дякуємо за увагу!

Разом. До зустрічі!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українські приказки, прислів'я. / уклад. М. Номис, М. Пазяка. Київ: Либідь, 1993 («Літературні пам'ятки України»). 768 с
2. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості: пісні, приказки, прислів'я, загадки, скоромовки для старшого шкільного віку / упоряд. Н. Шумада, В. Вересюк, С. Музиченко. Київ: Веселка 1989, 606 с
3. Українське народознавство /упоряд. С. Павлюк, Г. Горинь, Р. Кирчіва. Львів. Видавничий центр «Фенікс». 1994, 607 с.

ЧОРНОБИЛЬ: ВІДЛУННЯ КАТАСТРОФИ У ВОГНІ ВІЙНИ

Річниця Чорнобильської катастрофи — подія, яка назавжди змінила світ. Але якщо раніше цей день був символом пам'яті про «мирний атом», що вийшов з-під контролю, то тепер це маніфест глобальної безпеки.

Війна в Україні змусила світ знову здригнутися: окупація ЧАЕС у 2022 році, окопи в Рудому лісі та постійний ядерний шантаж на Запорізькій АЕС перетворили стару рану на відкритий фронт. Чорнобиль сьогодні — це не лише зона відчуження, а й нагадування про те, що радіація не має кордонів, а ядерний тероризм є прямою загрозою людству.

навіть після найважчих ударів. Це відлуння нагадує нам, що життя перемагає. Сьогодні ми вшановуємо подвиг ліквідаторів, чия самопожертва врятувала Європу у 1986-му, і нинішніх героїв — енергетиків, екологів та військових, які тримають ядерний щит світу сьогодні, не даючи старій трагедії перерости у нову катастрофу.

Тому в закладах освіти важливо не просто згадувати дату, а проводити заходи, що формують у школярів екологічну компетентність та глибоке розуміння ядерної безпеки. Виховні години, тематичні проєкти та інтерактивні бесіди мають стати майданчиком для осмислення того, як

Нові виклики показали, що межа між технологічною аварією та навмисним злочином є надзвичайно тонкою. Окупація зони відчуження російськими військами стала першим випадком в історії, коли діючі ядерні об'єкти були перетворені на плацдарм для воєнних дій. Це зруйнувало світову архітектуру ядерної безпеки, яка вибудовувалася десятиліттями після 1986 року. Сьогодні українські фахівці змушені не лише підтримувати складні системи безпеки в умовах воєнного стану, але й фіксувати злочини проти екології, які загрожують усьому Європейському континенту. Чорнобильська зона стала уособленням подвійної трагедії: радіаційної спадщини минулого та екоциду сьогодення.

Водночас, Чорнобиль сьогодні — це історія про стійкість та незламність. Зона відчуження, попри все, залишається унікальною лабораторією під відкритим небом, де природа відновлюється

дії кожної людини впливають на життєстійкість цілої планети. Саме через такі освітні ініціативи ми трансформуємо пам'ять про минуле у дієву відповідальність за майбутнє, виховуючи покоління, яке буде здатне аналізувати складні техногенні виклики та приймати свідомі рішення. Такі знання та навички обов'язково стають у нагоді сучасній молоді, допомагаючи їй орієнтуватися у світі, де безпека довілля є невід'ємною частиною національної безпеки.

Школа має стати місцем, де дитина вчиться критично мислити, розрізняти загрози та цінувати фаховість тих, хто сьогодні тримає ядерний щит. Тільки через поєднання знань про історію Чорнобиля з практичними навичками екологічної поведінки ми зможемо виростити покоління, яке не допустить повторення катастроф і буде готове розбудовувати безпечну, технологічну та екологічно чисту державу.

ВІД ІДЕЇ ДО МОДЕЛІ: ЧЕРКАСЬКИЙ ПРОСТІР РОБОТОТЕХНІКИ ТА STEM-ІНІЦІАТИВ

Сучасна STEM-освіта в Україні трансформується у потужний інструмент формування інженерного мислення, що яскраво продемонстрував Черкаський регіональний фестиваль з робототехніки, що відбувся весною цього року.

Майданчиком для проведення регіонального фестивалю з робототехніки «STEM-ОСВІТА — технологічна мова майбутнього!» стала Черкаська гімназія №9 імені О. М. Луценка. Масштабна подія об'єднала 183 учасники та 33 тренери у складі 33 команд. Географія заходу охопила 28 закладів освіти Черкащини, а також представників Київської та Кіровоградської областей, що підкреслює міжрегіональний статус ініціативи.

До урочистого відкриття фестивалю долучилися представники обласної військової адміністрації, керівництво міської ради, очільники регіонального управління освіти та обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. Вітаючи учасників, почесні гості наголосили, що проведення таких масштабних заходів свідчить про активний розвиток української молоді навіть у складних умовах. Було підкреслено, що саме такі STEM-ініціативи формують нове покоління інноваторів, здатних генерувати ідеї для майбутньої відбудови та розбудови країни.

Програма фестивалю передбачала проведення низки конкурсів, зокрема змагань з робототехніки, презентації інноваційних моделей роботів, дисциплін «сумо автономне» та «сумо кероване», слалому, а також перегонів на дронах.

У межах заходу, у співпраці з Національним університетом цивільного захисту України, відбувся відкритий хакатон «STEM Rescuers: ідеї, що рятують життя!». Команди представили власні стартапи фаховим експертам і науковцям.

Окремою частиною програми став майстер-клас «РобоМісія: стань пілотом робота!» від команди KiborgsUA Черкаської гімназії №9 імені О. М. Луценка, яка є призером всеукраїнських та міжнародних робототехнічних змагань.

Регіональний фестиваль не лише продемонстрував технічні здобутки молоді, а й став дієвим майданчиком для синергії освіти, науки та практичних інновацій, що закладають фундамент для майбутнього технологічного прориву України.

(Більш детально про Фестиваль у статті)

КНЗ «ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

 тел. +380 (472) 64-21-78

 e-mail: oipopp@ukr.net

 вул. Бидгощська, 38/1, м. Черкаси Україна 18003

 <http://oipopp.ed-sp.net/>

<https://newch.tv/wp-content/uploads/2023/09/shkola-zah.jpg>